ATTİLÂ İLHAN 5

SAĞIM SOLUM SOBE!

ÖZGÜR
YAYIN
DAĞITIM

ÇAĞDAŞ
TÜRK
YAZARLARI
DİZİSİ

ATTİLÂ İLHAN

SAĞIM SOLUM SOBE

ÖZGÜR
YAYIN DAĞITIM

ATTİLA İLHAN'IN DEFTERİ: 5

Birinci Baskı
İstanbul, Şubat 1985

Yayın Hakları: Attilâ İlhan - Özgür Yayın

Kapak: Reha Yalnızcık
Kapak Film-Baskı Ebru Grafik
Dizgi-Baskı Doğuş Matbaası
Cilt Tekin Ticaret

ATTİLÂ İLHAN

SAĞIM SOLUM SOBE

ÖZGÜR YAYIN - DAĞITIM

Ankara Caddesi 31/2 Cağaloğlu - İst.
Tel: 526 25 13

ATTİLÂ İLHAN'IN KİTAPLARI

şiir

duvar (5. basım)
sisler bulvarı (5. basım)
yağmur kaçağı (4. basım)
ben sana mecburum (5. basım)
belâ çiçeği (3. basım)
yasak sevişmek (4. basım)
tutuklunun günlüğü (3. basım)
böyle bir sevmek (3. basım)
elde var hüzün (2. basım)

roman

sokaktaki adam (3. basım)
zenciler birbirine benzemez (3. basım)
kurtlar sofrası (3. basım)
aynanın içindekiler:
- 1/bıçağın ucu (2. basım)
- 2/sırtlan payı (2. basım)
- 3/yaraya tuz basmak (2. basım)
- 4/dersaadet'te sabah ezanları (2. basım)

fena halde leman (6. basım)
haco hanım vay (2. basım)

deneme/anı

abbas yolcu
anılar ve acılar:
- 1/hangi sol (3. basım)
- 2/hangi batı (3. basım)
- 3/hangi seks (2. basım)
- 4/hangi sağ
- 5/hangi atatürk (2. basım)

attilâ ilhan'ın defteri:
- 1/gerçekçilik savaşı (2. basım)
- 2/'ikinci yeni' savaşı
- 3/faşizmin ayak sesleri
- 4/batı'nın 'deli gömleği'
- 5/sağım solum sobe

önsöz yerine

Solcu sağcının semtine uğramaz! Uğrayanı, iyi gözle görmezler. Ben, onlardanım. Zaman zaman, sağcı kitapçılara uğruyorum: islâm/osmanlı sentezinin, 'baba' klasiklerini onlar yayınlıyor, okumadan olur mu? Bir iki derken, kim olduğumu çıkarırlar, sohbet koyulaşır. Açıkça söylemeseler de, anlarım ki yazdıklarımın çoğunu okumuşlardır, tavrımı beğeniyorlar. Tek takıldıkları nokta, bunca 'uyanıklığıma', gerektikçe solu bunca eleştirmeme rağmen, açıkça onların cenahına geçmeyişim. Alışılmış solcu tutumuna karşı çıktın mı, sağa geçeceksin, öyle sanıyorlar. Yalnız tabandaki sağcılar mı, yoo, tavandakiler del Nice güçlü sağcı partinin lideri, araya adam madam koyup, benimle 'temas' aramıştır: önceki örneklere bakıp aldanıyorlar, sola küsenlerden sağ az milletvekili mi çıkarmıştır? Ben de sırası düştükçe solu eleştiriyorum, eh öyleyse...

Bağımsız solculuk karşısında, 'azgelişmiş' solun tedirginliği, sağdan çok ileri. Ancak geri zekâlıların katılabileceği, ilkel bir şemaya indirgedikleri 'öğretilerine' katılmadın mı, inat ve ısrarla sağa iterler. Üstelik yalnız fikir düzeyinde de yapılmaz bu, karanlık münasebetler, gizli ortaklıklar ima edilir. Amaç, 'bilimsel kuşkudan' adamı karalayarak kurtulmak! Alışılmış solcu, alışılmış rayların üzerinde, kuzu kuzu gider gelir; alışılmadık sorularla, 'kafa karıştırmaz'. Hele 'haddini bilmeyip', ulusal sentezden filan dem vurdun mu, yandın, afaroz etmeye bile kal-

kışacaklardır. Katlanamadıkları nedir dersiniz? Aslında, sağcıların da katlanamadığı: aydın geçinen biri, nasıl olur da, iki puttan birine iman etmez; varlığını, tartışmasız 'imanına' adamaz?

Yoksa herşey, şu tartışma sözüne mi bağlı? Tartışmasız bağlılık, 'iman'dır; 'iman' ise, feodal/ümmet toplumlarına özgü bir kavram. Çağdaşlık, *Descartes*'ın işin içine kuşkuyu, yani aklı karıştırmasıyla başlamış! Kuşku bilimselleşti mi, gerçek özgürlüğün ve bağımsızlığın ana koşulu tartışmadır. Çağdaş aydının birinci görevi, sağdaki soldaki 'müminlere' karşı, sağlıklı kuşkunun yâni aklın, soru işaretlerini sıralamak! Bunu yapmadı mı, isterse solun en ileri ucunda olduğunu savunsun, azgelişmişlikte patinaj yapıyor. Çünkü ilericilik, bir inanç işi değildir, bilinç işidir, yâni yöntem.

Onun içindir ki, sağım solum sobe!

Attilâ İlhan
Aralık 1984/İstanbul

1977

ÇELİŞKİ YOK, ZORUNLULUK VAR!

15 Ocak 1977

Gelmiş diyor ki, yahu kardeşim sen ne biçim solcusun, bakıyoruz bir yandan *Sovyet Rusya*'yı takır takır eleştiriyorsun, bakıyoruz öbür yandan *Türkiye*'nin *Sovyetler Birliği* ile dostluk ve işbirliği anlaşmasını savunuyorsun, biz böyle solcuya alışmadık, *Türkiye*'de solcu dediğin ya kayıtsız şartsız *Sovyetler*'i över göklere çıkarır, onunla *Türkiye*'nin uyuşmasını anlaşmasını ister; ya da *Mao*'cu takımı gibi, *Rusya*'yı yerin dibine batırır, ama anlaşma ya da uyuşmamıza da karşı çıkar; sende bu iş böyle olmuyor, *Rusya*'yı eleştiriyor, öte yandan siyasal belgenin imzalanmasını önemsiyorsun, hele şunu bir anlat!

Anlatayım!

Bizde, solcu takımının *Rusya* ile sosyalizm sorununu birbirine karıştırması, ideolojik düzeyle siyasal düzey arasındaki farkı anlamamış olmalarından doğuyor, üstünde durmuştum bunun: ideoloji evrenseldir, siyaset ise ulusal! Ben burada sosyalist olarak *Sovyetler*'i eleştiriyorsam, evrensel sosyalist öğretinin yöntemine göre yapıyorum bunu: gerçekte sosyalistliğin hangi yöntemi kullanarak nasıl olması gerektiği malûm, Ruslar bunu yapmışlar mı, yapamamışlar mı, ona bakıyorum, yapmamışlarsa eleştiriyorum. Bunu yapmak, sosyalistlerin yalnız hakkı değil, görevi!

Buna karşılık, *Türkiye Cumhuriyeti* ile *Sovyetler Birliği* arasındaki ilişkileri uluslararası politika düzeyinde değerlendirmeye çalışıyorum. Orada ideolojik kriterler işlemiyor, söz konusu olan *Türkiye*'nin çıkarları, nasıl *Amerika, Rusya* ya da *Çin,* başka ülkelerle ilişkilerinde ulusal çıkarlarını ön planda tutuyorlarsa, ben de *Türkiye*'nin *Rusya* ile ilişkilerinde ulusal çıkarları ön planda tutuyorum, o zaman da bu ülke ile aramızda ekonomik işbirliği anlaşmasının da, siyasal dostluk ve saldırmazlık anlaşmasının da imzalanmasını son derece gerekli görüyorum.

İyi ama, neden? Onu da anlatayım:

Türkiye, NATO denilen batılı sisteme, Rusların muhtemel bir saldırısına karşı kendisini güvence altına almak için girmiştir. Tamam mı? Ayrıca o tarihte, *Rusya, Türkiye*'den üç ilini ve *Boğazlar*'ın denetimine katılmayı istemek gibi bir densizlik yapmıştı, *Türkiye*'nin bu yüzden kendini tehlikede sayması, bir güvence araması anlaşılabilirdi. Yalnız, aradan geçen zaman, bir kere, 'dehşet dengesi' dediğimiz dengeyi doğurmuş, bu *Rusya* ile *Amerika*'nın 'yumuşama' adı verilen siyasal davranış içinde anlaşmalarına yol açmıştır. Bunun sonucu ne oldu, hatırlarsınız, *NATO* 'topyekûn caydırıcı' savaş stratejisinden 'kademeli savaş' stratejisine geçti, yani *NATO* ülkelerinden birisine *Rusya* saldırırsa, *Amerika* otomatik olarak atom silahlarıyla savaşa katılmayacak, 'kanatlarda' meydana gelecek bir saldırıyı ise basbayağı önemsemeyecekti; nedeni belli, Ruslar nükleer güç olarak *Amerika'ya* misilleme yapabilecek bir çapa ulaşmışlardı, *Amerika Türkiye* gibi bir 'kanat ülke' yüzünden Rus atom bombalı füzelerine hedef olmak istemiyordu.

Ondan sonra *NATO* hikâyesi, yengen! Örgüt *Birleşik Amerika*'nın batılı müttefikleri üzerinde bir denetim merkanizmasına dönüşüyor, ordumuzu donanmamızı *NATO* emrine veriyor, sözgelişi biz Kıbrıs'ta ulusal çıkarlarımızı

savunmaya kalkıştık mı, dımdızlak ortada kalıyoruz. Ayrıca, *Türkiye*'nin *Orta Doğu*'daki batılı petrol çıkarlarına bekçi edilmesi gibi sevimsiz bir durum var. Tam bu sırada, *Yunanistan*'ın *Kıbrıs*'ta, *Ege*'de oynadığı oyunlar dikkatimizi çekiyor. Yahu bu adamlar göz göre göre *Kıbrıs*'ı yutacaklar, *Ege* adalarını düpedüz silahlandırıyor, Ege hava sahasını *NATO* mato deyip Türk uçaklarına yasaklıyorlar. Arkasını biliyorsunuz, *Kıbrıs* harekatı, Türkiye için, batı sınırlarında bir savaş tehlikesinin belirişi!

Şimdi, stratejik olarak sorunu koyunuz, batıda Türk Silahlı Kuvvetleri kendini emniyette hissedebilmeleri için, kuzeyden bir saldırı gelmeyeceğine emin olmalıdırlar. Bu ise, *Sovyetler*'le bir dostluk ve saldırmazlık paktı demektir. Türk Genelkurmayı'nın batıdan rahatsız olduğu, *Ege* ordusunun kurulmasıyla belli değil mi? Kuzeyden emniyet altına alınma stratejisi ise, benim uydurmam değil, Yunanlılarla bir savaş yapmış ve kazanmış olan Başkomutan *Mustafa Kemal*'in stratejisi; *Yunanistan*'ı, önce doğuyu ve kuzeyi güven altına alıp, sonra batılı müttefiklerin desteğinden yoksun bırakarak yenmiş midir, yenmemiş midir?

O halde? O halde, bugün batıdan tehdit altında olan *Türkiye*'nin, *Rusya* ile sözkonusu uzlaşmaya gitmesi, *Mustafa Kemal* tarafından saptanmış ve uygulanmış ulusal ve siyasal bir zorunluluktur. Gerisi hikâye!

SOSYALİZM BAŞKA, SOVYETİZM BAŞKA

18 Ocak 1977

Çocuk şaşırmış, şöyle bir düşünürsek, hakkı var: ülkemizde sağcısı solcusu o kadar 'soğuk savaş' sloganlarıyla çatışıyor, onlarla yaşıyor ki, İtalyan Komünist Partisi lideri *Berlinguer*'in *"Biz iktidar olursak NATO'dan çık-*

mayacağız" demiş olması, ya da İspanyol Komünist Partisi Lideri *Santiago Carrillo*'nun *"Aslında, Rusya'nın da Amerikanın da yabancı topraklardaki üsleri kapatılmalıdır ama, Rusya'nınkiler yerli yerinde durdukça İspanya'daki Amerikan üslerinin kalmasında da bir zarar yoktur, tersine dünya dengesini koruması bakımından yararlı olduğu düşünülebilir"* demiş olması, elbette şaşırtıcıdır.

Bana gelmiş soruyor, diyor ki, bunlar 'taktik' mi yapıyorlar, yoksa işin içinde bilmediğimiz 'gizli' nedenler mi var?

Üstünde oyalanmaya değer değil mi?

Sorunun özü şudur: sosyalizmle sovyetizm aynı şey midir, değil midir? 'Soğuk savaş' yandaşlarına, her boyadan hızlı sosyalizm düşmanlarına bakarsan, aynı şeydir. Sosyal demokratlara, özgürlükçü sosyalistlere bakarsan değildir. Peki, sosyal demokratları tanıyoruz, özgürlükçü sosyalistler kimlerdir bunlar marksist oldukları halde sovyet modelini benimsemeyen sosyalistlerdir ki, içlerinde *Dubçek* ve yandaşları da girer, *Enrico Berlinguer* de girer, *Santiago Carillo* ve *Georges Marchais* del Klasik sosyalist partilerin bazıları da, sosyal demokrat solculuğundan özgürlükçü sosyalistliğe doğru gelmektedirler ki, bunların başında *Mitterand*'ın sosyalist partisini, İspanyol Sosyalist İşçi Partisi'ni sayabiliriz.

Demek bunlar, sovyetizmle sosyalizmin aynı olmadığını savunuyor. Hem de çoğumuzun sandığı gibi yeni bir olay değil bu. Daha 1956'da *Palmiro Togliatti,* İTK'nın VII. Kongresinde *'Sosyalizme geçişin İtalyan biçimi'* bildirisini kabul ettirmiş; sonra da, stalincilik olayını kendine göre anlatan ünlü Kruşcov raporunun, olguyu yeterince aydınlatamadığını belirterek eleştirmişti. Hatırladığım kadarıyla 1968'de o zamanki FKP lideri *Rochet,* İspanyol Komünist Partisi lideri *Santiago* ve o zamanki İTK lideri

Luigi Longo ile bir araya gelerek Kremlin'deki liderlere *Sovyet* kuvvetlerinin *Dubçek Çekoslovakyasına* askeri bir müdahalesini onaylamayacaklarını bildirmişlerdi.

Yine de Ruslar bildiğiniz gibi *Çekoslovakya*'yı bastılar. Bunun gerekçesini de sonradan açıkladılar. Neydi aklınıza geliyor mu?

Yo, hayır, siyasal gerekçeyi demiyorum, kuramsal (teorik) gerekçeyi kastediyorum: *Moskova, Brejnev Doktrini* diye anılan bir ilke ortaya atıyordu, bu doktrine göre, sosyalist ülkelerin çıkarları bir ve beraberdi, birbirinden ayrılamazdı, bu bakımdan eğer bir tanesinde bütünün çıkarlarını ve güvenliğini tehdit eden herhangi bir gelişme olursa, *Sovyetlerin* ve yandaşlarının o ülkenin egemenlik haklarını hiçe sayarak o ülkeye müdahale etmeleri son derece doğaldı. Nasıl ki uygulamada önce *Macaristan*, sonra *Çekoslovakya* bu müdahalelere sahne olmuş, her iki ülkedeki hükümet komünist olduğu halde, Ruslar sınırları aşarak, onları devirmiş yerlerine kafalarına uygun adamları getirmiştir.

İşte, *Berlinguer*'in, *Santiago*'nun *NATO*'dan çıkmamak, ya da kuvvet dengesini bozmamak gerekçeleriyle ortaya attıkları yeni siyasal tavrın temel nedeni bu *Brejnev doktrini*dir: yarın andığımız partiler ülkelerinde iktidar olabilirler, uygulamaya çalışacakları sosyalizmin sovyetizmle hiçbir ilgisi ilişkisi yoktur. Fakat böyle bir sosyalizmin iktidar olarak tutunması en başta *Sovyetler*'in işine gelmeyecektir; çünkü özgürlükçü sosyalizm fikrinin ne alımlı bir fikir olduğu, şimdiden, halk demokrasilerindeki çalkantılardan anlaşılmaktadır. Eh, *İtalya* ya da *İspanya*, *NATO*' da olmaz, Amerikan kuşağının güvenlik şemsiyesi altında bulunmazsa, başlarına neyin geleceğini anlamak; *Macaristan* ve *Çekoslovakya*'ya bakınca, kolay.

Şimdi anlaşılıyor mu, ne demek istedikleri.

Madalyonun tersi de doğru elbet!

Carrillo olsun, *Berlinguer* olsun, *Washington*'a da teminat vermiş oluyorlar böylece, 'doğu blokuna' kaymayacaklarına, "dünya dengesini" bozmayacaklarına dair. Bu 'dünya dengesi' kavramını yabana atmayın! Aslında dünyanın *Amerika* ve *Rusya* arasında paylaşılması gerçeğini deyimliyorsa da günümüzde önemli bir kavramdır, etkilidir de. Bir örnekle somutlaştıralım, (bu örnek sanırım *Türkiye*'de ilk kez duyulacak) şimdi *Jean Daniel*'den satırı satırına aktarıyorum: *"Yakınlarda, Macar lideri Janoş Kadar bir sosyalist lidere demiştir ki: -1956'da* (Ruslar, *Macaristan*'ı basıp *Kadar*'ı başa geçirdikleri zaman) *Ruslara direnmek için Amerikalıların bir işaretini bekliyordum. Gerçi bu işaret geldi, geldi ama, bana resmen her türlü direnişten vazgeçme tavsiyesi olarak geldi."* Amerika 'denge'yi bozmak istemiyordu.

Avrupalı özgürlükçü sosyalistlerin demeçlerini bu perspektif içinde değerlendirin!

DIŞ POLİTİKADA TEMEL YANLIŞ

20 Ocak 1977

Çoğunuz o günlere yetişmemiştir, yetişenlerin önemli bir bölüğü olup bitenleri hatırlamaz: savaş sonrasında, doğu ve batı blokları oluşma yoluna girmiş, girer girmez işi 'soğuk savaş' dediğimiz bir rezilliğe dökmüşlerdi ki, bunun sonucunda bir yanda *Sovyet* denetimindeki doğu ülkeleri sistemi, bir yanda *Amerika* denetimindeki batı ülkeleri sistemi meydana çıktı, bu sistemlere katılan ülkeler blok liderlerinin sultası altında bunalmaya başladılar.

İşte 'soğuk savaşın' en hızlı günlerinde, *Yugoslavya*'da *Brioni*'de toplanan bazı devlet başkanları, adına *Brioni bildirisi* denilen bir bildiri yayınlayarak, bloklaşmaya karşı

çıktılar; sonradan adına *bloksuzlar* denilecek üçüncü dünya ülkeleri grubunun temelini attılar. *Türkiye* bu girişimi de girişimin anlamını da bütünüyle es geçmiştir. *Brioni*'de toplanan liderler *(Tito, Nehru, Nâsır, N'krumalı, Soekarno, Bandaranaike vs)* bloklaşmanın doğuracağı sakıncalara işaret edip, dünya halklarına neyi öneriyorlardı acaba?

Tito, Tanjug ajansına yıllar sonra verdiği bir demeçte, *Yugoslav* devrimiyle bloksuzluk politikası arasındaki ilişkilere değinirken, bunu şöyle özetlemiştir: *"... bloksuzluk politikasının özü iyice kavranırsa, (ki bu herşeyden önce ulusal bağımsızlık, ulusal egemenlik, bağımsız iç gelişme ve kalkınma, uluslararası ilişkilerde eşitlik için mücadele demektir.) bizim devrimimizin bütün evrelerinde, teoride olduğu kadar pratikte de bu ilkelerin var olduğu görülür."*

Şimdi isterseniz, *bloksuzların*, sonraki adıyla üçüncü dünya ülkelerinin yeni bir politika için önerdikleri ilkeleri sıralayalım: a/ulusal bağımsızlık, b/ulusal egemenlik, c/ bağımsız iç gelişme ve kalkınma, d/uluslararası ilişkilerde devletler arasında eşitlik!

Eveeet, ne dersiniz, acaba bu ilkeler sizin de yakından bildiğiniz bir başka devrimin, temel ilkeleri değiller miydi? Tabii canım, *Mustafa Kemal*'in *Anadolu* devriminden sözediyorum. Türk kurtuluş savaşına da, *müdafaa-i hukuk* öğretisine de, sonradan *Brioni* demecine giren, *Bandung* konferansında evrensel bir nitelik kazanan bu ilkeler önderlik etmişlerdir. İşi lafta bırakmamak için, buraya Türk devriminin lideri *Mustafa Kemal Paşa*'nın konuyla ilgili yüzlerce sözünden bir kaçını aktarmak istiyorum:

a/ *"Tam istiklâl, bizim bugün üzerimize aldığımız vazifenin temelidir. Bu vazife, bütün millete ve tarihe karşı deruhte edilmiştir"*, b/ *"Bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı. Hakimiyet-i Milliyeye müstenit, kayıtsız şartsız müstakil yeni bir Türk devleti tesis etmek"* c/ *"Milli*

siyaset dediğimiz zaman, kasteddiğim mana şudur: Milli sınırımız içinde herşeyden önce kendi kuvvetimize dayanarak varlığımızı koruyup memleketin gerçek saadet ve imarına çalışmak!" "... Bilhassa iktisadi faaliyetimizi istinat ettireceğimiz esaslar her türlü bilgi ile beraber doğrudan doğruya memleketimizin topraklarını koklayarak ve bu topraklarda bizzat çalışan insanların sözlerini işiterek tespit olunacaktır. Sanayi ve ticaretimiz için de aynı mütalea yapılacaktır" d/ *"Bütün cihanın bilmesi lâzımdır ki Türkiye halkı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti uşak muamelesine tahammül edemez. Her medenî millet ve hükümet gibi varlığının, hürriyet ve istiklâlinin tanınması talebinde katiyyen musırdır."*

Görüyorsunuz, *Türkiye Cumhuriyeti*'nin kuruluş felsefesi ile *Brioni demeci* ve üçüncü dünya *bloksuzlar* gurubunun kuruluş felsefesi ne kadar birbirinin eşi, bu *Türkiye*'yi ikinci dünya savaşı ertesinden başlayarak açıkça bu ülkelerle ve bu platform üzerinde geliştirilen bir dış politika izlemeye götürür mü götürmez mi, soru budur. *Türkiye*'nin kaderine egemen olan sağcı hükümetler, 1947' den itibaren ülkemizi bloklardan birine bağlamış, gittikçe bu bağlanış bağımsızlığımızı, gelişmemizi, eşitliğimizi tehdit eder bir hale gelmiştir. Fikrimce Türk dış politikasının son otuz yıllık temel yanlışı buradadır ve gelmiş geçmiş sağcı hükümetler bundan sorumludur. Eğer bugün parasıyla alacağımız silahlar için yabancı meclislerin kararına muhtaç isek, eğer bugün silahlı kuvvetlerimizi istediğimiz yönde istediğimiz biçimde kullanmamız bir çeşit icazete bağlıysa, eğer bugün kalkınmamızı 'kendi yurdumuzun topraklarını koklayarak ve orada çalışanları dinleyerek' gerçekleştiremiyor, şundan bundan teknoloji, para, kredi dileniyorsak, *müdafaa-i hukuk* öğretisinin temel esaslarından yan çizmemiz yüzündendir.

Biliyorum, şimdi biri çıkar der ki, bizi Ruslar tehdid

ediyorlardı, ondan batı blokuna girdik, tehdid doğrudur, doğrudur ya acaba *Tito*'yu ve *Nehru*'yu Ruslar tehdit etmiyorlar mıydı? Bu iki büyük lider, bloklar dışı kalmakla, aslanlara yem olmuşlar mıdır? Üstelik bloksuzların saygınlığı, bizden çok daha fazla; bilen biliyor, gören görüyor bunu!

Hem kuzum neden hiç kimse çıkıp da doğru dürüst şu *bloksuzlar* ideolojisini ülkemizde tanıtmıyor, tartışmıyor?

NAZIM DOSYASINA BİR BELGE

3 Şubat 1977

Ben kenefin kapısında 'erkete' bekliyorum. Onlar, *Tacettin*'le *Mırç*, içerde elbise değiştiriyorlar. Ya 49'un sonu, ya 50'nin başı, *Paris*'te *Maison de la Pensée Française* denilen koca binada geçiyor bu olay. Az sonra salonlardan birisinde, *Nâzım Hikmet'i Kurtarma Komitesi*'nin toplantılarından birisi yapılacak! Fransızlar demişler ki, bu ozanı tanıyan eden yok, toplantınıza 'artistik' bir kısım eklemezseniz, pek gelen olmayabilir. İki Fransız aktörü *Nâzım*'ın Fransızca çevirilerini okumaya razı olmuş, *Aslan*'ın karısıyla *Mırç* türkü söyleyecekler, ben de *Nâzım*'ın bir şiirini Türkçe okuyacağım. Al sana 'artistik' kısım.

İyi güzel ama, *Mırç*'ı sahneye o eprimiş, üstelik açık renk elbiselerle mi çıkaracağız? Herkes 'resmen' meteliğe kurşun atıyor, yeni bir takım alınamaz, işte o zaman 'dâhiyâne' fikir kafamızda doğar: *Tacettin*'in lâcivertler *Mırç*'a uymaz mı? *Tacettin* oraya o takımla gelirse, bir yolunu bulur elbiseleri değiştirtiriz, olur biter.

Fransızlara söylemeyi utandığımızdan, 'yolunu' başlarken anlattığım gibi buluyoruz. *Mırç* yanık yanık türkü-

sünü söylüyor, ben *'Memetçik Memet'* şiirini okuyorum. Sahnede *Nâzım*'ın, 'vesikalık' bir fotoğrafından Ressam *Avni*'nin bir gecede yaptığı renkli portresi.

Dışarda, *Paris.*

Nâzım'ın 75. yılı için güzel şeyler yazıldı, iyi şeyler söylendi. Hepimiz onun 'dünyaca tanınmış tek Türk şairi' olmasıyla gururlanıyoruz. Övünüyoruz da. (Bakmayın siz sevmem diyenlere, onlar da sever, gizli gizli okurlar bu büyük şiir ustasını.) Yalnız, hiç kimse, 1950 yılları başında *Nâzım Bursa*'da yatarken, onu kurtarmak için *Paris*'te uğraşan bir avuç Türk delikanlısını hatırlamadı. Oysa bu çocuklar *Nâzım*'ı kurtarmak, dünyanın dikkatini bu büyük bir olasılıkla haksız mahkûm edilmiş sanatçının üzerine çekebilmek için, akıl almaz zorluklara göğüs gerdiler; kral parasızlıklar, büyük rezillikler çektiler. Daha müthişi, hayatları kaydı, kimisi memleketine dönemedi oralarda kalıp başka hayatlara karıştı, kimisi döndü, eski yaşantısını tutturamadı. (Polisle Adliye ile başlarının derde girmesinden hiç söz etmiyorum.) Düşündüm ki, bu 75. yıldönümü günlerinde, bugün çoğunun, bilinen siyasal örgütlerle ilişkisi olmadığını sandığım o delikanlıları, saygıyla, ibretle anmak lâzım. Kendileri için hiçbirşey istememişlerdi. Kendilerine hiçbirşey almadılar.

Ama *Nâzım*, onların 'mütevazı' eylemleriyle önce *Paris*'e, sonra *Fransa*'ya, nihayet dünyaya tanıtılmış oldu. Ben bunu elle tutulur biçimde nasıl görmüşümdür, bilir misiniz; on, oniki yıl kadar sonra, tekrar *Paris*'te iken, *Montparnasse* metrosunun yeraltı dehlizlerinde, yere renkli tebeşirle ve Fransızca yazılmış bir mısra olarak! Mısra, *Nâzım*'ın bir şiirinden alınmıştı, bunu yapan bir Türk öğrencisi ya da işçisi olamazdı, zira ozanın adını Fransızların çokluk düştükleri yanlışa düşerek yazmış, H'yi unutmuştu: *Nâzım İkmet!* Başlangıçta Fransız Komünist Partisi dergilerinin şiirlerini basmadığı (ilk çeviriler *Sartre*'ın dergisin-

de ve *Europe*'da, çıkmıştı) düşünülürse, on yılda *Nâzım*'ın *Fransa*'yı nasıl fethetmiş olduğu iyi anlaşılır.

Çoktan haketmişti bunu.

Yoo hayır, 'ifşaat'ın bu yazdıklarımla ilgisi yok.

Önce, o zaman *Nâzım*'ın adını ağzına handiyse salâvatla alanların '*Nâzım, Nâzım*' diye göğüslerini dövdükleri şu günlerde, Türk solcularının (ve elbette sağcılarının), dikkatini çekeceğim ilginç konuda, iki üç satır lâf etmeye hakkım olduğunu belirtmek istedim. Konu *Nâzım Hikmet*'in *Türkiye*'den *Rusya*'ya gittikten sonraki yaşantısıyla ilgilidir. Rivayet çok! Kimisine sorarsanız son derece mutluydu, memleketi unutmuştu, 'domuz bolşevikliğini ve hainliğini' sürdürüyordu; kimisine sorarsanız özlemler içindeydi (şiirleri buna tanıktır), siyasal bakımdan huzursuzdu, bazan bunu ima etmiş, bir piyesinde açıkça yazdığı için bu piyesi *Rusya*'da sahneden kaldırılmıştı.

Hangisi doğru? Büyük sanatçıların yaşantılarıyla ilgili her konuda, herkesin söylediği, yazdığı, kamu vicdanındaki bir büyük dosyada toplanmaz mı? Ben de, *Nâzım*'ı 1920 yıllarından tanıyan, 1957'de yeniden *Polonya*'da görüşmüş olan eski bir dava arkadaşının, bu son görüşmeye ilişkin izlenimlerini aktaracağım bu dosyaya! Biraz zamanınızı alacak, düz bir çeviri vermek istemediğim için, araya anılarımı da, bazı düşüncelerimi de katacağım. Böylelikle, hem eşi az bulunur bir ozanımızı enine boyuna anmış, hem de ona ilişkin birçok şeyi öğrenmiş olacağız. Üstelik kimin ağzından, eski bir komintern üyesinin, *Joseph Berger*'in.

BOMBA GİBİ İFŞAAT

4 Şubat 1977

"1957 başlarında, Moskova'dan tanıdığım eski bir hanım ahbabımdan bir mektup aldım, Türk Ozanı Nâzım

Hikmet'in Varşova'ya geldiğini, beni görmek istediğini yazıyordu."

"Nâzım'la ilk karşılaşmamız 20 yılları başındadır. Ben o tarihte Komintern'de Filistin Komünist Partisi temsilcisi olarak bulunuyordum; ve benden, o sıralarda henüz kurulmuş olan (daha çok KUTV kısaltılmış adıyla ünlü) 'Doğu Emekçileri Stalin Üniversitesi' öğrencilerinden bir grup önünde (aklımda kaldığına göre Ortadoğu'da devrim olasılıkları ve İngiliz emperyalizmine karşı mücadele konusunda) konuşmam istenmişti; dinleyicilerim arasında boylu boslu, yakışıklı bir delikanlı vardı ki, bana 'İstanbul'dan henüz gelmiş bir Türk arkadaşımız diye tanıttılar: Nâzım Hikmet.' "

"O günden sonra, otuz yılı aşkın bir zaman, onu bir daha göremedim. Fakat faaliyetlerinden haberdardım, son karşılaşmamızda öğrendim ki, o da beni unutmamış. O zamanlar çok gençtik, gelecek yıllar içinde kaderin bize ne müthiş şeyler hazırladığını göremiyorduk. İdealimiz için savaşa, özveriye hazır, heyecanlı gençlerdik."

Joseph Berger, Paris'te yayınlanan *'Les Lettres Nuovelles'* dergisinin Aralık 63/Ocak 64 tarihli sayısındaki yazısına işte böyle başlıyor.

Arkasından 'kaderin' sonraki yıllarında *Nâzım*'a neler hazırladığını anlatmaya girişiyor ki, üç aşağı beş yukarı ülkemizde bunu bilmeyen kalmamıştır diye atlıyorum. Yalnız, yazarın başına gelenleri aktarmam yararlı olabilir, onu daha iyi tanımamıza yardım edecektir: *"...bana gelince, ben de hayatımı davamıza adadım, Ortadoğu'da faaliyette bulundum. Otuz yılları başında Moskova'ya çağırdılar, orada Komintern örgütü içinde çalışmamı sürdürdüm. 1935'de tutukladılar. Hayatımın ondan sonraki yirmi yılından fazlasını Stalin'in cezaevlerinde, temerküz kamplarında ve sürgün yerlerinde geçirdim, ancak XX. Kongre'den sonra beni salıverdiler, bütün saygınlığımı ve*

onurumu geri verdiler, kısacası işkencelere dayanıp sağ kalabilen o küçük gruptan biriyim."

Birinci uyarı: *Nâzım Hikmet*'in *Varşova*'ya gelince özellikle görüşmek için çağırdığı adamın durumuna dikkat isterim. *Joseph Berger,* uluslararası komünist örgütünde çalıştığı halde *Stalin*'in hışmına uğramış bir militandır. Yirmi yıl sürüm sürüm sürünmüştür. Böyleleri kurtulduktan, itibarı geri verildikten sonra bile iyi gözle görülmezler. *Nâzım Hikmet,* bunlardan biri ile özellikle görüşmek istiyor. *Berger, Nâzım*'ın onu heyecanla karşıladığını yazıyor. O günler *Nâzım* hastaymış, yine de saatlerce görüşmüşler, gençlik anılarını anmış, ortaklaşa dostları hatırlamışlar.

Sonra da...

"...görüşmemiz kaçamaklı, dolambaçlı, ya da sıradan olmadı. Daha ilk kelimelerinden anladım ki ozan dünyada on onbeş yılda olup bitenleri anlamış, bu dönemin anlamı gözünden kaçmamıştı. Gençliğinde gönül verdiği ülküye hâlâ bağlıydı, Lenin'in anısına, özgürlüğe, gerçeğe ve toplumsal adalet ilkelerine inanıyordu. Bununla beraber, ya da daha doğrusu bundan dolayı, Stalin döneminde Sovyet iktidarının sapmalarına müthiş bir kin duyuyordu, bana, 'Deli bir despotun çılgınlıklarının kurbanı olarak düşen, Lenin'in en sadık dostlarının' acı akibetinden kurtulabilmesinin, ancak, otuz yılları ile kırk yılları arasında, Sovyet toprağında bulunmayışı sayesinde olduğuna inandığını itiraf etti. Otuz yıllarını ve İkinci Dünya Savaşını Türk Cezaevlerinde geçirmişti; bu dönemde, siyasal mülteci olarak Sovyetler Birliği'nde bulunan en yakın dostlarının çoğu, (öteki ülkelerden sığınmış siyasal mültecilerin çoğu gibi) Sovyet çalışma kamplarında ve cezaevlerinde tutuklanmış, sürülmüş, öldürülmüştü."

"Bazılarını tanımıştım, bazılarının başlarına gelenleri duymuştum, ama Nâzım daha çoğunun akibetini biliyordu;

ölümlerinden sonra izlerini aramış, bulabilmişti; başlarına gelenleri (umutsuzluğu müthiş) bir kaç cümle ile bana anlattı. Birkaç ay önce yayınlanan 'Yaşamak güzel şey be kardeşim' adlı kitabında (bir bölümü Sovyet 'Znamia' dergisinde çıkmıştır) bazılarının hikâyesi vardır."

"Nâzım Hikmet, Stalin döneminin Lenin'in dost ve izleyicilerinin devrimci ülküsünün toptan bir yadsıması olmakla kalmayıp, Lenin'in (o zamanlar hepimizin de...) tasarladığı komünizme öldürücü bir darbe indirdiğini biliyordu. Lenin okulundan yetişmiş komünistlerin yerini alan kişilere ('bir gram insanlığı olmayan asalaklar' diyordu bunlara) ateş püskürüyordu bu yüzden."

İkinci uyarı: *Nâzım*'ın merkeziyetçi dikta tarafından tutuklanmış, ezilmiş, öldürülmüş eski arkadaşlarını korkmadan arayıp izlerini sürmesine dikkat isterim. Bunu *Rusya*'ya varır varmaz, iktidarın ona gösterdiği büyük ilgiye, sağladığı büyük avantajlara rağmen yapıyordu. İyi ama neden?

«BENİ SATIN ALAMAZLAR!» *5 Şubat 1977*

Nâzım Hikmet, eski arkadaşı *Joseph Berger'ye Rusya*'da nasıl karşılandığını ve neden böyle karşılandığını bakın nasıl anlatmış:

"...evet, muhakkak, şahane bir kabuldü; memleketin bütün zenginliklerini emrime verdiler; görkemli bir apartman, yazlık diye de bir datcha tahsis ettiler; lüks şölenlere çağrıldım, evimde özel bir aşçı kadınım, emrimde özel bir arabam vardı; gazeteler beni öve öve göklere çıkarıyor, eserlerim rusça olarak yüksek tirajlarda basılıyordu... ama, (sözün burasında güzel yüzü gerildi) ama yanıldılar,

ağır bir şekilde yanıldılar beni (böyle) 'satın almayı' başaramadılar, hiçbir zaman da başaramayacaklar."

"Ve Nâzım Hikmet, Türk cezaevinden çıktığı o elli yıllarında sovyet yazarlarının hayatını anlatmaya koyuldu. Nasıl lüks bir hayat sürdüklerini, ünlü yazarların, Stalin Armağanı kazanmışların yüzbinlerce, hatta milyonlarca rubleyi nasıl cebe indirdiklerini, hiçliklerini, çılgınlıklarını birer birer saydı döktü. Üstelik bu, yüzbinlerce sadık devrimcinin, milyonlarca köylünün mezarları ve ıstırapları üstünde yapılıyordu..."

"Sovyetler Birliği'ne ayak basar basmaz Nâzım Hikmet ünlü yazarların ilgisine emanet edilmişti, onunla dostluk kurdular, onu yöneltmeyi, hareketlerine göz kulak olmayı denediler. Nâzım bana Surkov, Ehrenburg ve Simonov hakkındaki düşüncelerini açıkladı. Hemen hemen hergün gördüğü adamlar olduğu için bunları iyice tanımıştı."

Gazetelerde, *Nâzım* üzerine, ünlü bazı yazarların düşüncelerini okumuştuk değil mi? Şimdi de *Nâzım*'ın onlardan bazıları hakkında ne düşündüğüne bakalım: özellikle *Ehrenburg* ve *Simonov* bizi ilgilendiriyor, birini ününden ve eserlerinden iyi tanıyoruz, öteki ise *Türkiye*'ye az gelip gitmedi, oradan. Söz *Nâzım*'ın:

"...en yeteneklilerini ele alacağım ve yeteneklerinin siyasal gelişmelerden değişmelerden (con joncture) nasıl yozlaştığını biliyorum. Ehrenburg'la dost olduk, uzun uzun sovyet mimarisinden, heykelinden, resminden, sanatından konuştuk. Bu dönemdeki sovyet sanatında gördüğüm yüreksizliğin, bizans oyunlarının bende uyandırdığı tiksintiye, ileri sürdüğüm eleştirilere benimle birlik olacak sadık bir müttefik bulduğuma emindim o'nun kişiliğinde. Daha doğrusu 1951'de ya da 1952'de Moskova'da SSCB ressamlarının sergisini gezdiğimiz güne kadar emindim. Önemli yazarlardan bir grup oluşturuyorduk biz; bir salondan ötekine, yanımsıra İlya Ehrenburg yürüyordu. Ken-

dimi eleştirel yorumlar yapmaktan alıkoyamıyor, üstelik alçak sesle bunları dostuma da söylüyordum. Onun fikrime katılmadığını, tersine yüksek sesle övgüler düzdüğünü görünce çok şaşırdım, onunla tartışmaya hazırlanıyordum ki beni yan odalardan birisine itti, çevresine kaygılı kaygılı bakınarak: 'Sen deli misin, dedi, ben altmış yaşındayım, daha on yıl yaşamak istiyorum'... sonra, sergiyi gezmeye devam ettik, ama sessizlik içinde..."

"Nâzım Hikmet'in Surkov'a ilişkin yargısı açık ve aydınlıktı: Sovyet şiirinden sorumlu, ilhamını vicdanından değil üst makamlardan alan bir memur."

"Simonov'a gelince (ki öykü ve şiirlerinin çoğunu sovyet halkı sever, ben de yeteneğine inanırım) Nâzım Hikmet şöyle dedi: "Son zamanlarda olanlara kadar ona da saygım vardı, birbirimize içten bağlıydık, 1956'da, Novy Mir dergisinde 'İvan İvanoviç var mıydı, yok muydu?' adlı piyesimi yayınlamak gerekinceye kadar, kuşkusuz okumuş ya da görmüşsündür bu piyesi?" (Okumuş, ayrıca, kitaptaki bürokrasi ve ikiyüzlülük eleştirisinin, genç sovyet vatandaşları, XX. kongrenin ruhuna inananlar arasında yarattığı heyecana tanık olmuştum).

"Nâzım Hikmet bu kitabın öyküsünü şöyle anlattı: 'Piyesi sert ve ısırıcı mı buldun, asıl onu ilk yazdığım şekliyle okumalıydın ki, o zaman görecektin! Değiştirmek gerekti, üstelik bu işle dostum Simonov uğraştı, görevini de dikkatle yaptı; piyesi, zararsız, sınırı kısıtlı, küçük bir özeleştiri haline getirmek istiyordu. Hicvi hafifletmek, sert bölümleri kaldırmak, en açık imaları yoketmek amacındaydı. Üstelik Simonov bana diyordu ki, 'Bunu senin için, bizim gerçeğimizin bilincine varman için yapıyorum.' Simonov'un uyarıları, takındığı babaca hâmi tavrı beni sinirlendirdi, canımı sıktı, nihayet o daha anasının etekleri dibinde oynarken ben devrimcilik uğraşı veriyordum; kısacası, Rusya'da, halk demokrasisi ülkeleri sahnelerinde

kazandığı büyük başarıya rağmen, piyesinin son biçiminden memnun değilim, kesinlikle değilim."

Üçüncü uyarı: bu piyesin *Nâzım*'ın beğenmediği haliyle bile *Rusya*'da sahneden kaldırıldığını hatırlatayım mı? Türkçede birçok eseri yayınlandığı halde, bu eserin niçin çıkmadığını, niçin sahnelenmediğini *Nâzım*'ın 75. yılını gümbür gümbür kutlayan 'devrimci' tiyatrolara sorayım mı?

YARIM YÜZYIL ERKEN DOĞMAK

6 Şubat 1977

Nâzım'ın ömrünün son yıllarını büyük bir memleket özlemi içinde geçirdiğini, şiirlerini okumak fırsatını bulmuş olanlar bilir. Beni çarpan onun, otuz yıldır görmediği eski bir arkadaşıyla konuşurken de, bu memleket özlemini söylemek gereğini duymuş olması. Bu konuda, *Joseph Berger* bakın ne diyor:

"... yüzünde, derin bir vatan özleminin bütün çizgileri görülmekteydi; çok sevdiği memleketini, vatanını arıyordu; gençliğinin lafı açılır açılmaz, görkemli Anadolu manzaralarını anlatmaya başlamıştı, İstanbul'un güzelliğini, Haliç'i, Adalar'ı. Türk işçi sınıfının sonunda başarıya ulaşacağına inanıyordu ama, biliyordu ki bu mutluluğu o yaşayamayacaktı. "Kaderimde, sevgili Türkiye'mden uzakta, yabancı toprağında mülteci olarak ölmek yazılmış". Bu kader, ona göre, en feci (tragique) kaderlerin birisiydi."

Berger'ye bakarsanız; *Nâzım*'ın ikinci üzüntüsü Sosyalizm babalarının öngördüğü, Ekim devriminin ve ilk Sovyet anayasasının gerçekleştirmeye başladığı 'halkların kardeşliği' ilkesinin, artık bir 'propaganda sloganı' haline

düşürülmesinden ileri geliyordu. Ona bu konuda şunları söylemiş *Nâzım Hikmet:*

"...Söz gelişi ben, yirmi yıllarının başlarında Sovyet Rusya'ya gelince, herhangi bir Sovyet yurttaşının bütün haklarına sahip olmuştum. Rus arkadaşlarım gibi Sovyet (şura) seçimlerine katıldım, İatediğim resmi görev için adaylığımı koyabilir, bütün cumhuriyetin başkanı bile seçilebilirdim. Kısıtlamalar, yönetimsel farklılıklar, kırk yıl önce bizim için, modası geçmiş kavramlardı, burjuva saplantıları! Herşey ne kadar değişmiş! Elli yılları başında Sovyetler Birliği'ne geldiğimde Sovyet vatandaşı olabilmem söz konusu dahi edilmediği gibi, ayrıca, parti üyeliğine adaylığım, devrim uğruna yıllarca sürmüş mücadeleme, devrimcilikten dolayı onsekiz yıl hapis yatmış olmama rağmen, 'iç tüzük uyarınca' kabul edilmedi, böyle cevap verdiler bana."

Söz buradan ister istemez ulusallığa, ulusallık duygusunun dünyada yeniden güçlenmesine atlıyor. Ben, *Malraux*'nun epeyce bir zaman önce yaptığı bir saptamayı sık sık tekrarlarım. Demiştir ki *Malraux*, yüzyılın başında 20. yüzyılın bir enternasyonalcılık yüzyılı olacağı sanılıyordu, tam tersine, bir ulusalcılık yüzyılı olmuştur. *Nâzım*'la *Berger*, konuyu söyleşirlerken, aynı noktaya parmak basıyor. *Nâzım* diyor ki:

"....demek kırk yıl önceki umutlarımız yanlışmış. Daha doğrusu, en az yarım yüzyıl erken doğmuşuz biz. Enternasyonalcılık ülkülerinin yığınlara girmesi için, dünyanın yeni bir ulusal uyanış döneminden geçmesi gerektiği anlaşılıyor. Altı ay önce Sovyet Ortadoğu'sunu gezdim: Azerbeycan'ı, Ermenistan'ı, Özbekistan'ı! Her tarafta ulusallık duygusunun muazzam uyanışı! Ruslara karşı kin! Lenin'in, aşırı büyük-Rusya milliyetçiliğinin, (chauvinisme) çarlık döneminde ezilmiş halkların milliyetçiliğini alevlendireceğine dair öngörüleri vardı ya, ne kadar doğrulan-

mış olduğunu görmek olanağını buldum.. Bu aşırı büyük Rusya milliyetçiliği, hile ve zulümle, Stalin'in uzun diktası boyunca gerçekleştirilmiş."

"Söyleşimiz sırasında, Nâzım Hikmet, kuruluşundan bu yana üyesi bulunduğu Dünya Barışseverler Konseyi toplantısına gitmekteydi; ondan, daha o zamandan, birkaç yıl sonra barışseverler hareketinin bölünmesine yol açacak olan çelişkilerin başgösterdiğini öğrenmek fırsatını buldum. Dedi ki:"

"Her defasında hareketin içinde derin bir bunalım olduğunu saptıyoruz; bir yanda halkların kardeşliği ve barış sorunlarıyla gerçekten ilgili olan ülkelerin temsilcileri var, bunlar Sovyet, Polonya, İtalyan, Fransız delegeleri vs... Fakat öbür yanda, ikide bir, ulusal özlemlerinin (ambitions) başarısını dünya barışından, savaşa karşı mücadeleden önemli sayan halkların tavrıyla karşılaşıyoruz. Endonezyalı, Arap, Vietnamlı delegelerle uzun uzadıya konuştum. Onlar için, ulusal çıkarlar herşeyin önünde geliyor, isterse dünya batsın!"

Berger, Nâzım'ın bu sözlerinden sonra şunları eklemiş: *"Nâzım Hikmet Çin'in adını anmadı ama, anlattıklarından Çin delegelerinin de barışseverler arasında olmadıkları açıkça anlaşılıyordu."*

Nâzım'ın bu alanda uğradığı düş kırıklığı, onu Rusya'daki, başka ülkelerdeki Türk halklarının ve azınlıklarının kültürüyle başka bir yönden ilgilenmeye götürmüştür. *Nâzım*'ın şiirlerini ilk defa çevirerek onun tanıtılmasında önemli katkıları olan Fransız Türkoloğu *Bazin*, bu konuda ne diyor:

" Nâzım Hikmet, Sovyetler Birliği ile Balkanlardaki Türkçe konuşan toplulukların dilleri ile ulusal kültürlerinin devamlılığını gerekli görüyordu. Başta Azerbeycan, Kazakistan ve Kırgızistan olmak üzere bu toplulukla-

rın ulusal edebiyatlarıyla yakından ilgileniyordu. Bu dil ve kültürlerin kozmopolit bir bütün içinde standartlaşmaktansa, gelişmesini yeğliyordu. Çok iyi tanıdığı Bulgaristan'daki Türk azınlıklarının dil ve yazın ürünlerinin de aynı biçimde geliştirilmesini diliyordu."

Bazin'in sözlerinin anlamı üstünde ya, anlamamakta direnecekler için, altını çizelim: *Nâzım*, başkalarının enternasyonalcılığı bırakıp işi büyük Rusyacılığa döktüğünü görünce, o ülkelerdeki Türk halklarının dil ve kültürlerinin standartlaşmasını değil, (standartlaşmak Rus kültürüne boyun eğmek demek) kendi kişilikleri içinde devamlılığını gerekli sayıyor.

Nasıl ki sanat düzeyinde sanatçının özgürlüğünü zorunlu saymış, oralarda da bunun mücadelesini vermiştir.

«SANATTA PARTİ GÖZETİMİ OLMAZ»

7 Şubat 1977

"Nâzım Hikmet devrimci bir militan, inanmış bir Marksist'ti, fakat asla conformiste ya da memur edebiyatçı olmadı; ona göre şair bir aydın, bir ermiş, bir kılavuzdu ki devrimcilere yol gösterirdi. Üstelik ilhamını da sadece vicdanından alır, yeteneğinin gücünde ifade ederdi, yeryüzünde hiçbir örgütün, partinin hiçbir kademesinin ona istediğini zorla benimsetmesine hakkı olmadığı gibi edebi ya da şiirsel yaratıcılığında ne yapacağı konusunda direktif vermesi, ya da yol göstermesi sözkonusu edilemezdi."

"Rastgele takınılmış bir tavır değildi bu onun için, ya da ani verilmiş bir kararın sonucu. Diyordu ki bana 'Bütün hayatımı hareketin hizmetine adamaya karar verdiğim andan, yani gençliğimden bu yana bu temel sorun üzerinde çok düşündüm; uzun cezaevi yıllarımda konuyu

yeniden ele aldım; sen herkesten iyi bilirsin, cezaevinde, bir hücrenin yalnızlığında, ya da bir açlık grevi sırasında düşünmek daha kolaydır, verimli ve kesin çözümlere varılır. Bugün, özgürlüğe ve üne kavuştuğum şu anda, her şair için bir ölüm kalım sorunu olan; hele verdiği eserler belirli bir duruma bağlı olmayıp da, ruhunun derinliklerinde organik bir olay oluşturup, yaratıcısını bütünüyle etkileyen şairler için, son derece önemli olan bu konudaki fikirlerim değişmedi...'

Joseph Berger, Nâzım'ın sanatçının özgürlüğü konusundaki düşüncelerine böyle giriyor, hemen ardından *Türkiye*'de sanatçı özgürlüğünü koruyabilmek amacıyla nasıl *Mustafa Kemal*'e bile kafa tuttuğunu aktarıp, sonra 'hareket' içindeki anılarına geçiyor.

Bakalım neymiş onlar?

"... devrimci olarak partinin buyruklarına başeğer, siyasal bağlılığını kanıtlar; ama şiiri sözkonusu oldu mu, biçimi hele içeriği (muhtevası) bakımından herhangi bir parti kurumunun 'yönetimine' teslim olmaz, asla da olmayacaktır. Marks ve Engels şairleri kendilerine eşit sayarlardı, dahası saygı gösterirlerdi onlara; Birinci Enternasyonal'ın bu yöneticileri, şair Freiligarth'ın şu sözlerini sık sık tekrarlayıp durmamışlar mıdır: 'Yazar partininkinden çok daha yüksek bir gözetimin baskısı altında yaşar'. *Şair ilhamının bağımsızlığını da, benimsemişlerdir bu yüzden. Nâzım Hikmet, bu konuda dedi ki:*

"...son zamanlarda parti kademelerinde benim bu konudaki düşüncelerimi tartışma eyilimi belirdi, M... Yoldaş iki kere gelerek bana partinin sanat faaliyeti üzerindeki gözetiminin zorunluluğunu açıklamaya çalıştı, ileri sürdüğü kanıtların düşüncesizce, budalaca olduklarını gördüm. Lenin, Gorki'yi 'gözetim altında mı' tutuyordu? Lenin'in yönelttiği siyasal eleştirilere rağmen Tolstoy'un

eserleri insanlık için daha az mı önemliydi? M... Yoldaş, bunun üzerine tarihten aldığı örnekleri terketmek zorunda kaldı, Marks'ın ve Lenin'in tutumu bu olduysa bile, şimdi sınıf olarak proleteryanın zaferinden, büyük komünist partilerinin kuruluşundan sonra durumun farklı olduğunu ileri sürecek oldu. Artık parti, topluluk olarak şairlere ve yazarlara talimat verebilirmiş... Gösterdiği sebepler, şiirin tabiatı ve yazarın rolü konusunda tam bir anlayışsızlık içinde bulunduğunun kanıtıydı benim için, M... Yoldaş'a, gerçekte, ünlü 'ortaklaşa gözetimi' kimlerin oluşturduğunun bilindiğini söyledim. 'Parti gözetimini' gerçekleştiren yüksek memurların adlarını saydım. Ona, talimat ve emirlerle siyasal eylemlerin yönetilebileceğini, fakat gerçek şiirin, kendilerini parti çizgisine adamış da olsalar bir yüksek memurlar aygıtı tarafından dikte edilemeyeceğini açıklamaya çalıştım. Şairin ilhamı, aygıtın sansürüne gelmezdi, bu doğrultudaki girişimler şiirin yıkılmasına yol açmış, sonuçta, toplumculuğun da haksız yere suçlanmasına neden olmuşlardır."

Joseph Berger'nin *Nâzım*'dan naklettiği bu düşüncelerin doğruluğu konusunda, elimizde, *Bazin*'in de söylediklerine bir göz atmak olanağı bulunuyor. Bakalım *Nâzım*'ın şiirlerini Fransızca'ya çeviren bu Türkoloğ bu konuda ne demiş:

"...Genel olarak sanatta özgürlük ilkesine çok bağlı idi. Bunu yapıtlarında da ortaya koydu. Bir bölümünü hapislerde geçirdiği Türkiye döneminde de, sürgün döneminde de (Rusya'da iken) ve hayatının son günlerine dek, dogmatizmin kısırlaştırıcı yanlarına karşı olduğunu gösteriyordu. Tüm koşullar altında, nerede olursa olsun (yani Rusya'da bile) etrafındaki dünyaya eleştirici bir gözle bakmaya devam etti. Daima tartışma ve eleştirme yandaşı olarak kaldı. (Bu alanda) Uluslararası çaptaki prestijini ise kullanmaktan geri kalmamıştı. Sanatçılara verilen di-

rektiflerin (sanatın) içtenliğini kaldıracağına ve inandırıcı gücünü azalttığına inanıyordu."

Nâzım'ın sanatla ilgili bu düşüncelerini, özellikle, toplumcu sanatçılık diye abuk sabuk şeyler yazmakta direnen bazı gençlerin, dikkatle okumalarını ne kadar isterdim!

BİZİMKİLER NEDEN SUSUYOR?

8 Şubat 1977

Şimdi isterseniz sözü toparlayalım!

Nâzım Hikmet, ülkemizde sağcılar tarafından da, solcuların önemli bir kısmı tarafından da, olduğundan başka bir adam, olduğundan farklı bir yazarmış gibi gösteriliyor. Sağcılar, oldum olası, onu bir 'vatan haini' saydılar, hâlâ da her konuda yabancılarla 'mutabık' bir 'hain' saymakta direniyorlar. Solculara gelince, bunların genel olarak çizdikleri *Nâzım Hikmet* portresi marksizme dogmatik olarak inanmış, *Moskova* çizgisine gözü kapalı uymuş bir sanatçı portresidir. Hâlâ daha, (şu 75. yıl anma konuşmalarında bile) *Nâzım Hikmet*, gerçekte ciddi ve önemli eleştiriler yönelttiği adamlarla aynı çizgideymiş gibi gösterilmiş, gösterilmek istenmiştir.

Yanlış olan da budur. *Joseph Berger*, *Nâzım* üzerindeki sözlerini bitirirken, adamın başına gelecekleri bilmiş gibi bakın ne diyor: *"...Sovyetler Birliği'ndeki son olayların, genç sanatçılar arasındaki özgürlük yandaşlarına partice girişilen son saldırıların, onu derinden etkilediğine kuşkum yok. Partinin adamları onu da 'çizgiyi benimsemiş' bir sanatçı gibi göstermek istediler ama, Sovyetler Birliği'nde onun çizgi dışı gerçek devrimci ilkelerinden çok kişinin haberi vardır. Günün birinde bunu bütün dünya da öğre-*

necektir. O güne gelinceye kadar, benim yazdığım şu birkaç satır, anısının ölümsüzleştirilmesine bir dostun katkısı sayılabilir."

Nasıl olabilirdi ki, baksanıza sözleriyle ve eserleriyle, sanatçının ve yaratıcının özgürlüğünü savunmuş durmuş, *Sovyet* uygulamasında gözleriyle gördüğü bürokrasi diktasını yermek için piyesler yazmış, XX. Kongre ile ortaya çıkan stalinci cinayetlere katlanamadığı gibi, eğer otuz ve kırk yılları arasında *Rusya*'da kalmış olsaydı büyük bir olasılıkla kendisinin de 'temizlenmiş olabileceğini' söylemiştir.

Bütün şiirleri tarih sırasıyla gözden geçirildiği zaman, ne görülüyor? *Stalin*'in sürdüğü, öldürttüğü eski arkadaşlarından *Hocaoğlu Baytar Salih*'e, *Mikail Refili*'ye ağıtlar düzdüğü görülmüyor mu? *Stalin*'e kampanya açıldığı sıralarda yazdığı ünlü şiirinde bürokrat diktatörü ancak onun yapabileceği bir ustalıkla yermiyor mu? O tarihten sonra yazdığı birçok şiirinde, ikide bir *Lenin*'e referans yapıp, o koşullar altında sürdürülebilecek tek muhalefeti, Leninci bir muhalefeti benimsemiş görünmüyor mu?

Yok yok, bazı telaşçılar bu yazılanlardan *Nâzım*'ın sosyalizme ve marksizme güveninin sarsıldığı sonucunu çıkarmaya kalkışmasın hemen, *Joseph Berger*'nin de işaret ettiği gibi *Nâzım* bir marksist olarak öldü, sosyalizmi dünyanın geleceği saymakta devam etti, onun eleştirisi sosyalizme değil, sosyalizm uyguluyoruz diye kanlı bir bürokrasi diktası uygulayanlara karşıydı. Zaten, takındığı eleştirel tavır, diyalektik yöntemin koşullara göre sonuç arayan esnekliğinden doğmuyor mu?

Yalnız, kafamı kurcalayan, bu yazılar boyunca beni rahatsız edip duran nedir, söyleyeyim mi? *Nâzım Hikmet*'in *Türkiye* dışında yaşadığı yıllar boyunca çeşitli eleştirileri olduğu, önemli bazı tavırlar takındığı anlaşılıyor. Bu arada *Nâzım Hikmet*'le dolaylı ya da dolaysız ilgisi olan Türk

aydınlarından bazılarına *Joseplı Berger*'ye aktardığı yakınmaları yapmamış olabilir mi? Türk oldukları için, bir; toplumcu oldukları için, iki; dostu ya da arkadaşı oldukları için, üç; eleştirilerini elbette onlara da söyleyecekti. Çünkü yabancılardan dertleştiği *Joseph Berger*'den ibaret sayılamaz, bende bir başka zamana sakladığım diğer bir belge var, ünlü Fransız toplumcu yazarı *Claude Roy*'nun *Nâzım*'la ilgili izlenim ve anılarını açıkladığı o yazıda da; *Claude Roy* tıpkı *Berger*'ninkine benzer sözler ediyor, farkında olarak olmayarak onun dediklerini onaylıyor.

O zaman müthiş soru şu: *Nâzım*'la düşüp kalkan, onun eleştirel tavırlarını bilen, fikirlerini öğrenen Türk aydınları, yazarları, neden bunları açıklamadılar? Hadi sağlığında ona bir zararı olur diye çekiniyorlardı, onun için sustular diyelim, öleli bunca yıl olduğu halde, niçin hâlâ bu konuda tek kelime söylemiyor, bu büyük sanatçıyı sosyalizmi bir bürokrasi diktası haline yozlaştırmış olanlarla aynı çizgideymiş gibi göstermekte devam ediyorlar? Bunun hem Nâzım'a, hem de sosyalizme ne kadar büyük bir kötülük olduğunu farketmiyor olabilirler mi?

Sana soruyorum *Abidin Dino, Güzin Dino,* sana soruyorum *Avni Arbaş,* sana soruyorum *Zekeriya* ve *Yıldız Sertel,* sana soruyorum *Yaşar Kemal, Aziz Nesin* ve öbürleri... *Nâzım*'ın gerçek düşüncelerini bildiğiniz halde susuyor ya da aksini söylüyorsanız, aynalara nasıl bakabiliyorsunuz? Nasıl oluyor da *Nâzım*'ın 12 Ocak 1963'te yazdığı, o müthiş *"Kocalmağa alışıyorum"* şiirinden, beni her keresinde yıldırım gibi çarpan şu mısra, kulaklarınızda çınlamıyor:

"Anlamağa çalışıyorum inanmayı yitirmenin pahasına."

ZEKERİYA SERTEL
DENDİ Mİ...

12 Şubat 1977

Lâfın arasında *Zekeriye Sertel*'in adı geçti, aramızdaki genç içine saflığın da karıştığı bir merakla soruyor: "— Kimdir *Zekeriya Sertel*, önemi nedir?"

Hey be! Sen gel de bunu bizim kuşaktan birine sor. *Sertel*, *Babıâli*'de 'nesli tükenen' başyazarlardan biriydi, karısı *Sabiha Sertel* de (en eski adıyla *Sabiha Zekeriya)* fıkra yazardı, gazeteleriyse ünlü *Tan* Gazetesi! Gazetenin sahibi *Halil Lütfi Dördüncü*'ydü ya, nedense herkes, *Sertel*'lerin sanırdı gazeteyi, sanırım ilk çıkışı 1936'da filandır, o tarihte *Ahmet Emin* de aralarında bulunuyordu, sonradan o kendi gazetesini, *Vatan*'ı çıkardı, ayrıldılar. Yine de, İkinci Dünya Savaşı yılları ertesinde, Türkiye'deki demokrasi mücadelesinde, *Tan* ve *Vatan* birlikte anılabilecek, iki mücadele gazetesidir.

O zamanlar biz elbette, her iki gazetenin de, aslında *Selânik* komprador burjuvazisinin organları olduğunu bilmezdik, (işin içine masonluk da karışır sanırım), bu burjuvazi'nin geleneksel olarak İngilizci/Fransızcı kanadını *Yalman* temsil ediyordu, daha solcu liberal kanadını ise *Sertel*'ler. Şimdi şaşarsınız, fikrimce *Zekeriya* Bey'in başyazılarında savunulan ilkeler bugün ülkemizde gerçekleşmiş klasik demokrasi ilkeleridir, adamın adı bolşeviğe çıkarılmıştır ama açın *Tan* koleksiyonlarını okuyun, havretler içersinde, yıllar yılı demokrasi için mücadele ettiğini göreceksiniz.

Sabiha Sertel, kocasına oranla daha sosyalizme yakındı, giderek daha da yakınlaştı. İkisini de yakından tanımam, yine de çiftin ve kızları *Yıldız Sertel*'in sonradan yaşadıkları serüvenlerde *Sabiha Sertel*'in ağırlığının fazlaca olduğunu sanmışımdır.

Peki, *Tan*'ın ve *Zekeriya Sertel*'in komünistliği lâfı nereden çıkıyor?

Bilirsiniz, bizde böyle lâflar pek kolay çıkar, ama sanırım bunda iki önemli etken olmuştur, bunlardan birincisi İkinci Dünya Savaşı sırasında *Sertel*'lerin *Tan*'da o zamanki *mihver*'ci gazetelere, yani *Cumhuriyet*'le *Tasvir*'e karşı yürüttükleri mücadeledir, şaşırdınız elbet, adam nasıl şaşırmaz, *Cumhuriyet* ha, şu bildiğimiz solcu *Cumhuriyet*, eee, dünya bu, *Cumhuriyet*'in solculuğu da pek o kadar eski sayılmaz, o tarihlerde nedense *mihver*'cilere yatkın bir havaları vardı, *Peyami Safa* da orada yazardı sanırım, bir de emekli general yazıyordu savaşla ilgili tahminler filan, *H. Emir Erkilet* idi galiba, müthiş nazi yandaşı bir adam, almanlar *Rusya* içlerinde ilerledikçe, Rus şehirlerini *Wehrmacht*'tan önce zaptederdi nerdeyse, sonunda nasıl oldu hatırlamıyorum, *Sabiha Zekeriya* ile *Doğan Nadi* kapıştılar, *Sabiha Zekeriya, Doğan Nadi* Bey kelimelerinin ilk harflerini yanyana getiriyor, *DNB* diye yazarak, o sıra *Üçüncü Reich*'ın yani *Hitler*'in ajansı olan *DNB* ajansı ile *Cumhuriyet* arasında hiçbir fark olmadığını ileri sürüyordu. Eh, *Tasvir* ve *Cumhuriyet* kanadının da, *Sertel*'lere gizli ya da açık komünist demeleri çok olağan. Suçlama biraz oradan gelir.

Bir de Demokrat Parti hareketi başlayınca *Sertel*'ler iyice tuttular bu hareketi, *Tan* çok destekledi, aradaki bağlantıyı aklımda yanlış kalmadıysa *Tevfik Rüştü Aras* kuruyordu, *Tan*'cılar *Görüşler* diye bir de dergi çıkardılar ki ilk sayısında *Bayar*'ın *Menderes*'in *Köprülü*'nün yazıları vardı, ya da yazı yazacakları ilan edilmişti *CHP* iktidarı bundan *DP*'lileri solculukla suçlamak için yararlandı, *Tan*'ı da zaten bir 4 Aralık günü bu nedenden yıktılar, sözde gençlik ayaklanmıştı ama, gerçekte gösterinin pek usturuplu bir tertip olduğunu anlamamak için bu işlerin

adamakıllı cahili olmak gerekiyordu. "Sertel'ler kahrolsun" sloganı o gün tramvaylara bile yazılmıştır.

Bir zaman sonra yurtdışına gittiler, duyduk ki *Sovyetler*'e geçmiş, orada galiba *Bakû*'ya yerleşmişler. Eh, istekleri bolşevik bir ülkede yaşamaksa, bu isteği gerçekleştirmiş oluyorlardı böylece. Gel gör ki, *Zekeriya Sertel*'in hayatından memnun olmadığı haberleri eksik olmadı; hele eşi öldükten sonra, *Rusya*'da oturmadı. Epeyce süredir, *Paris*'te! Giden gelenden, memlekete dönmek istediğini, işitip duruyoruz, *Sovyetler* hakkında atıp tuttuğunu da! Bir ara *Yeşilköy*'e kadar gelmişti adamcağız, çevirdik. Ayıp da ettik.

Fikrimce *Mustafa Kemal Paşa*'nın Matbuat Umum Müdürlüğü'nü yapmış eski bir gazeteciye davranılması gerektiği gibi davranmıyoruz. *Zekeriya Sertel*'in genel eyilimleri bakımından sosyalizme sadık kaldığını sanıyorum, ama bizdeki 'kayıtsız şartsız, şabloncu sosyalistlere' tecrübelerine dayanarak edebileceği çok nasihat, gösterebileceği çok yol vardır. *FİEJ*'lerin bilmem hangi uluslararası örgütlerin işe karışmasına meydan vermeden, insan gibi yurduna dönmesine izin vermeli, deneylerinden ve birikiminden yararlanmaya bakmalıyız.

Zaten şunu anlayamıyorum bir türlü, yahu bir adam herşeyini bırakıp gittiği bir ülkeden asıl yurduna dönmek için çırpınıyorsa, bu bile, tek başına ne büyük bir dönüşüm, ne derin bir anlam ifade eder, aynı şey *Nâzım Hikmet* için de varitti, koca *Nâzım Moskova*'da yaşıyor, ama vasiyet şiirinde diyor ki, aman beni *Anadolu*'ya gömün, hem de bir köy mezarlığına, peki ne demektir bu, beni *Rusya*'dan alın götürün demek değil midir? Bu kadarcığını anlayamamak, sağcılıkla solculukla ilgili değil, düpedüz dangalaklıkla ilgili birşey!

«BİREYSEL MUTLULUK HAKKI»

20 Şubat 1977

Elin oğlunun işi yok, nelerle uğraşıyor?

Aranızda sorunun yabancısı bulunabilir diye, biraz ön bilgi versem, ukalâlık mı etmiş olurum. Bağışlayın. Toplumculukta, en büyük tartışmalardan birisi, tıpkı Müslümanlıktaki *irade-i külliye irade-i cüzziye* tartışması gibi, *ortaklaşa* ile *(collectif) özel (privé)* arasındaki ilişkidir. Malûm, sosyalizmde ortaklaşacı bir yan var, gerçi bu hızlı sosyalizm düşmanlarının iddia ettikleri biçimde ve içerikte değildir ama, birey üzerinde bir toplum baskısı doğurur. Burdan tutturup, örnek diye de *Sovyet* tipi merkeziyetçi diktalarını alıp, kimileri sosyalizmin toplum adına bireyi ezdiğini ileri sürmüş, aldıkları örneklerle, burada üstüne basıp durduğumuz uygulamalar dolayısıyla da, handiyse haklı çıkmışlardır.

Oysa sosyalizm, ortaklaşacı, başka bir deyişle toplumcu özelliğini, gerçekte, bireylerin toplum içersindeki en büyük özgürlük, en büyük mutluluk hak ve olanakları için savunmaktadır. Son aşamada, sosyalizm, insanların ancak kısa bir süre çalışıp, vakitlerinin büyük kısmını, kişiliklerini, iç ve dış hayatlarını zenginleştirmek düzeni demektir. Ne var ki, yeryüzündeki ilk sosyalist etiketli uygulamaların 'proleterya diktası' kavramını önce bir partinin, sonra parti içinde bir grubun, nihayet bir adamın diktası haline sokması, polisi baskı ve terör görevinden alacağı yerde, inadına bu göreve salması, sosyalist bir düzende, *ortaklığın (collectif) özel (privé)* üstünde önceliği olduğu düşünce ve kanısını yaygınlaştırmıştır.

Bizim kuşağın toplumcuları, bağnaz bazı 'tarikat erbabı' gibi, toplum adına hepimizden olmayacak özveriler isterlerdi. İşin garibi, toplum 'taleplerini bizzat yapama-

dığı için', bir garip isteme olurdu bu, özveriyi gerçekten topluma mı yoksa bunu bizden isteyenlere mi yaptığımızı kestiremezdik. Neticede, toplumcu demek, bir aygıta körü körüne bağlı, onun toplum adına isteyeceği herşeyi yapmaya zorunlu bir 'fedai' demek olurdu.

İkinci Dünya Savaşı ertesinde, en çok da varoluşcularla komünistler arasında en sert tartışmalar bu alanda çıkmış, *Sartre* ve *Camus*, o tarihlerde sıkı Stalin'ci Fransız Komünist Partisi ileri gelenlerini bu yüzden eleştirmiştir. Komünistler de, bunlara sert cevaplar verirlerdi ha, bende *'Bir Mezar Kazıcılar Edebiyatı'* diye bir kitap vardır, 50 yıllarında *Paris*'te almışım, o kitapta FKP adına toplum karşısında bireyin haklarını savundukları için sırasıyla *Malraux, Mauriac, Sartre, Koestler* vs. şiddetle suçlanırlar. Suçlayan da kimdir, bilin bakalım: *Roger Garaudy!*

Aynı *Garaudy*, aradan yirmi yıl geçtikten sonra, aynı bireysel mutluluk hakları için savaşarak partisinden kopacak, suçladığı aydınların arasına karışacaktır. Bu neyi anlatıyor? Stalinci toplumculuk anlayışının gerçekte sosyalizmin yapısını, özünü bozduğunu. Bunu Fransızlar hayli geç anladılar. Şimdi *Philippe Robrieux*'nün bir yazısını okudum, bu adam yakın zamanlara kadar komünist öğrenci örgütünün lideriydi, yazısında neyi konuşuyor biliyor musunuz, *FKP*'de *Stalin* zulüm ve cinayetlerinin liderlerce neden ve nasıl gizlendiğini! Yazısında kelimesi kelimesine, *'partinin Rusçuluktan arındırılması'* deyimini gördüm ki *(dérussification)* bundan yirmi yıl önce böyle bir deyimi ağza almak partiden kovulmakla birdi.

Partiler de, insanlar da değişiyorlar.

Günümüzde, sosyalizmin asıl amacının, toplum içersindeki 'özgür' insanı mutlu etmek olduğu anlaşılmıştır. Buysa, sosyalizmle birlikte, ulusal demokratik devrimin getirmiş olduğu temel özgürlüklerin, Rusların yaptığı gibi kaldırılması ile değil, zenginleştirilmesiyle olur. Söz, fikir,

yayın örgütlenme, vs. temel hak ve özgürlükler toplumsal olarak elbette var olacaktır; sosyalizm bunlara ekonomik özgürlükleri, özyönetim özgürlüğünü, tek kelimeyle sömürülmemek ve yöneltilmemek özgürlüğünü katacaktır; üretici, ürettiğine yabancılaşmayacak, üretimi de, dağıtımı da kendisi yönettiği ve düzenlediği için, bireyselliğini daha kolay ve rahat geliştirmek olanaklarını bulacaktır.

Diyeceksiniz ki bu lâfı niye açtın? İtalyan Komünist Partisi gençlik örgütlerinin partinin bütün organlarında *(collectif) ortaklaşa* ile *(privé) özel* arasındaki ilişkiler, en önemlisi 'bireyin bireysel gelişme ve mutluluğu konusundaki temel hakları' üzerinde, büyük ve halka açık bir tartışma başlattığını okudum da ondan. İtalyan komünistleri - klasik gelişme şemasına uygun olarak - klasik burjuva kültüründen geçmiş toplumlarda, sosyalizmin asıl çehresini bulacağını öteki batılı komünistlerden önce anlamışlardır. Şu gençlik kolları tartışması da gösteriyor ki, sözgelişi Fransızlara oranla epeyce öndeler.

Bizimkilere oranla neredeler diyeceksiniz? Onu hiç sormayın!

ÇİN İŞİ — *17 Mart 1977*

Gülten çıka geldi, demek tartışacağız.

Önce tanıştırayım, bu delikanlı kız *Hacettepe*'de okuyor, cin gibi akıllıdır, okumaya öğrenmeye meraklı, yaşıtlarının çoğu gibi marksizme sardırmış, şuydu buydu derken, günün birinde bir de bakıyor *Mao*'cuların arasında, neden, ona bakarsanız *Mao*'cular 'daha dürüst, daha içtenmiş' üstelik Amerikan emperyalizminin olduğu kadar *'Sovyet* sosyal emperyalizminin de' iç yüzünü ortaya döküyor, kıyasıya eleştiriyorlarmış! *Türkiye* gibi 'demokratik halk devrimini yapmak zorunda olan bir ülkenin,

başkan *Mao*'nun düşüncesinden başka bir düşünceye yatmasını akıl alır mıymış' canım?

Gülten'in seyrek de olsa bana uğraması öteki *Mao*'cuların dergilerini düzenle göndermesi, sanırım sovyetizmi de, sovyet türünden sosyalizm uygulamalarını da, diyalektik eleştirilere uğratmaktan kaçınmayışım. Besbelli hoşlanıyorlar, kimbilir aralarında beni *Mao*'cu sananlar vardır belki, ama *Gülten Mao*'cu olmadığımı bilir, neden olmadığımı bile!

Bir keresinde uzun uzun tartışmıştık. Hadi size de özetleyeyim.

Mao'cu takımına, benim artık klasikleşmiş bir sorum var, destur deyip oturtuyorum: "*Marks* ve *Engels* sosyalizmi, hangi toplumsal ortamda, hangi toplumsal sınıf için öngörmüşlerdir". Demagog olmayan, sorunların az buçuk içyüzünü bilen birisi için, sorunun cevabı şudur: *Marks* da, *Engels* de, sonradan 'bilimsel sosyalizm' diye dünyaya yayılacak öğretiyi, XIX. yüzyıl *Almanya*'sı gibi, *İngiltere*'si gibi endüstrileşmiş, endüstrileşmekte olan toplumlarda, gelişmiş ve gelişmekte olan proleterya, yani işçi sınıfı için tasarlamışlardır. Öyle ya, *Kapital*'i okuyan herkes, *Marks*'ın harıl harıl, bir endüstri toplumunda işçi sınıfının nasıl sömürüldüğünü kanıtlamaya uğraştığını görür.

O kadar mı, yalnız? Yooo! Ayrıca, bu çıkmazdan kurtulmak için, işçi sınıfının, ne yapması gerektiği anlattığını da. Marksizm, genel hatlarıyla, endüstrileşmiş burjuva toplumlarında, işçi sınıfının endüstri sonrası toplumu için, bir mutluluk tasarımıdır. Bu saptamayı yaptık mı yaptık, hemen şunu söylemiş oluyoruz, çağdaş sosyalizm uygulama ortamı olarak, bir kere sanayileşmiş bir toplumu, ikincisi gelişmiş bir proleteryayı gerektirir. Ancak böyle bir toplumsal ortamda, böyle bir proleterya ile,

Marksizmin, gelecek toplumlar için öngördüğü koşullar oluşabilir, devrimler ve dönüşümler gerçekleştirilebilir.

O zaman sıra neye geliyor? İkinci soruya elbet.

Nedir o soru? Acaba şöyle toparlayabilir miyim? Marksizm için sorun böyledir de, acaba XX. yüzyılın başından itibaren, sosyalist etiketli yönetimler, hangi toplumsal özellikleri taşıyan ülkelerde gerçekleştirilmiştir? Başka bir deyişle XX. yüzyılda sosyalizmi uygulamaya başladığını iddia eden toplumlar, *Marks* ve *Engels*'in öngördüğü gibi endüstri aşamasına ulaşmış, işçi sınıfına endüstri sonrası için sömürüsüz bir toplum düzeni araştırmaya başlamış toplumlar mıdır?

Hayır! Ne 1917 *Rusya*'sı ne 1945 *Çin*'i, ne de onlardan esinlenerek yola çıkan öteki ülkeler, gerçek anlamda endüstri ülkeleridir. O zaman ne oluyor peki, endüstri toplumunda endüstri sonrası için bir toplumsal tasarım olan sosyalizm, endüstri öncesi toplumlarında endüstrileşmek için bir tasarım haline dönüşüyor. *Rusya*'daki gibi, *Çin*'deki gibi. Her iki ülkenin, özellikleri bir yana, sosyalizmleri için koydukları hedef, önce sanayileşmektir. Rusların bugün en büyük övünmeleri, *Rusya*'yı yüzyılın en büyük sanayi devletlerinden birisi haline getirmiş olmaktır. Olmaktır ama, bu yaratsa yaratsa, merkeziyetçi bir bürokrasi diktası ile, bir sanayi gücü yaratıyor; bir sanayi toplumu, proleteryanın üretimi ve dağıtımı denetlediği, bir sosyalist toplumu değil! Ayrıca, demokratik burjuva devrimi bütün koşullarıyla gerçekleşmediği, temel hak ve özgürlükler kurumlaşamadığı için; sanayileşme adına, (ki daha çok toplumculuk adına deniyor buna), topundan vazgeçilip; herşeyin merkeziyetçi bir sistem içinde planlandığı, katı, disiplinli, hoşgörüsüz bir bürokrasi toplumu yaratılmış oluyor.

Hayli açık ve aydınlık değil mi?

Benim savım bu, *Rusya* olduğu kadar *Çin* de sanayi

ülkesi değildir, o da marksizmi bir sanayileşme projesi gibi uygulamak eyilimindedir, onda da azgelişmişliğin bütün öğeleri etkili olduğundan *Çin* devriminin de *Sovyet* devrimi doğrultusunda yozlaşmasını önlemek çok zor olacaktır.

Gelişmeler bana hak vermiyor mu dersiniz? *Gülten*'e bakarsanız hayır, neden mi, ucundan ilişiriz ha?

AMACA, DİKKAT!

18 Mart 1977

Yooo, *Gülten* öyle sabırsız kızlardan değildir, aslında hiç katılmadığı düşünceleri ben size aktarırken; içinden bozulsa da, dışına vurmadı; sessiz sessiz cigarasını içti, arasıra gülümsedi.

Gülümsemesi, şundan: *Mao*'cular diyor ki, *Çin*'de işler *Rusya*'dan farklı gelişmektedir, bir kere sanayileşme merkeziyetçi bir espriyle ele alınmıyor, ikincisi kırsal komünlerde yönetim ve denetim halkın elinde olduğu gibi; işçiler ve köylüler, yönetim mekanizmasını da denetim altında tutmaktadırlar. Kanıt mı, onlara göre baş kanıt, 'kültür devrimi'; öyle ya, partinin en tepesindeki yöneticileri bile, devrim adına paldır küldür makamından indirebiliyor, onu tarlada fabrikada çalışmaya gönderebiliyorsa, o ülkede işçi sınıfı etkili sayılmaz mı?

Dahası, *Mao*'cular, *Sovyetler*'e şöyle bir eleştiri getiriyorlar: *Stalin,* 1936 Anayasası ile *Rusya*'da sınıf mücadelesinin bittiğini ilan etmiştir, aslında bu kendi egemenliğini kurmuş olduğunu deyimleyen bir tutum, oysa sosyalizme geçiş döneminde sınıf mücadelesi bitmez, bitmeyeceğine göre, *Çin*'de iktidarın kemikleşmesi, bürokrasinin egemenlik kurması olanaksız, zaten şu son yirmi yıl içindeki gelişmeler de göstermiştir bunu, *Çin*'in yeni

Anayasasında işçi sınıfı için grev hakkı bile öngörülmektedir vs. vs...

Gülten haklı mı dersiniz?

Gilles Martinet'in o müthiş *'Beş Komünizm'* adlı kitabını okudunuz mu? (Hadi bakalım, *Gilles Martinet* kim? Çocukluğundan bu yana sosyalizm davasına gönül vermiş bir adam, şimdi *Mitterand*'ın Sosyalist Partisi'nde ulusal sekreter). O kitapta, *Çin* devrimi ve özellikleri üzerinde uzun uzun durur, bu arada *Gülten*'in hiç hoşlanmayacağı şu sözleri de eder:

"...kültür devriminin türlü olaylarını anlatmaya değil, yalnızca bellibaşlı dönemlerinin altını çizmeye çalışacak anlatımızı sürdürmeden önce, girişilen kavganın ne anlattığını araştırmak yerinde olur.

"Amacın parti elindeki siyasal gücü kitlere aktarmak değil, kendi açısından, kitlelere daha çok hizmet edecek bir parti yönetimi kurmak olduğu kabul edilirse, Mao'nun uyguladığı savaş yöntemi hiç eksiksiz anlaşılır. Bunun için orta dereceli yöneticileri gözetmek, onları giriştiği kavganın doğruluğuna inandırmak, aynı zamanda da, karşısına dikilenlerin ikiyüzlülük ve kararsızlığının tutarsızlığını göstermek gereklidir. Kullandığı iki 'vurucu güç'ten biri nicedir avcunun içindedir: ordu. Öbürü bilinmeyen bir güçtür; öğrenci gençlik. Mao işte bu alanda müthiş bir gözüpeklik göstermiştir. Gençlikte yatan patlayıcı gizli gücü sezmiş, nerelere varacağı kestirilemeyen bir hareketi başlatmıştır."

Şimdi biz nereye vardığını biliyoruz elbet, parti içindeki karşı hizbin *(Liu Şao-şi)* tasfiyesine, *Mao*'nun ve çevresindeki ekibin parti yönetimine egemen olmasına! İyi ama, farkında mısınız, proleterya adına sürdürülen bir sınıf mücadelesini, ordu ve gençlik gibi işçi sınıfı ile dolaysız ilişkisi olmayan iki toplumsal zümre yapıyor. Üstelik de hangi amaç için, üretim ve denetimi yığınlara ak-

tarmak değil, partinin denetimini bir hizipten ötekine aktarmak için.

Hayır, *Gülten* kızmamalı, olayların nasıl geliştiğini bir tasarlasın, yeter.

Maozedun'un ölümünden sonra *Çin*'i batıracaklardı' diye haklarında türlü suçlama yapılan dörtlü yönetici kadro; gerçekte *Mao*'nun, kültür devrimi diye yürüttüğü iktidar savaşımının yönetici kadrosu, demek onlar tasfiye edildiler. Halk mı tasfiye etti, hayır, ya kim, ordu! Daha doğrusu orduyu elinde tutan hizip. Çin Komünist Partisi'nin iç yaşantısında daha serbest olduğu bir gerçek ise de, *Çin* hâlâ azgelişmiş ülke özelliklerini koruduğu için 'sosyalist' etiketli devrim orada da sivil / asker bürokrasinin iktidar çekişmeleri içersinde, bunalımdan bunalıma yuvarlanıyor.

Peki, ya halk? *Paris*'te yeni bir kitap yayınlandı, adı *Çin'den ikinci dönüş,* yazarları daha önce *Çin*'e gitmiş, bu ülkeyi göklere çıkarmış üç Fransız aydını, *C.* ve *J. Broyelle, bir de E. Tschirhart! Çin*'de işçilerin gittikçe *Rusya*'dakine benzemeye başladığını yazıyorlar genel olarak, ama bir de olaya tanık olmuşlar ki, ne olay, ne olay! Efendim, çeşitli iş yerlerinde çalışan kadınların önemli bir kısmı aynı zamanda hamile kalıp işi aksatmasınlar diye bu iş bir düzene konmuş, o yıl çocuk yapmak isteyenler dilekçe ile yöneticiye başvuruyorlarmış, gereği düşünüldükten sonra, dilekçe sahiplerine sonuç bildiriliyormuş, sen haziranda, sen temmuzda, sen ağustosta filân diye...

Merkeziyetçiliğin bu derecesini aklınız alıyor mu? Üstelik sosyalizm adına? Benimki almıyor. *Avrupa*'lı sosyalist kadın, vücuduna sahip olma hakkı için savaşırken; *Çin*'deki çocuk yapma hakkı için bile izin istemek zorunda! Siz ne derseniz deyin, bunun adı azgelişmişliktir, böyle sosyalizm de olmaz.

«NE AMERİKA, NE RUSYA» AMA «NE DE ÇİN!»

29 Mart 1977

O sözüm eşref saatine mi denk geldi, yoksa eskilerin dedikleri gibi, aklın yolu gerçekten bir midir? Herkesin ağzında *Türkiye*'ye tehdit batıdan geliyor, kuzeyi güven altına almak gerek, bu da *Rusya* ile 'siyasal belge'yi imzalamakla olur lâfı! *Ege*'de bir manevramız sözde 'müttefiklerimiz'le ne sorunlar çıkarıyor, görüyorsunuz; kuzeyi güven altına almanın zorunluluğunu, bundan âlâ gösteren bulunur mu?

Yine bozulan bozulana! Uslanmaz Amerikancı, çıkarını statükoya göre ayarlamış, bozuluyor elbet, onun bozulmasını anlıyorum bir dereceye kadar, fakat *Mao*'culara ne demeli? Üzerinde çeşitlemeler yaptıkları bir sloganları vardır, 'Ne *Amerika,* Ne *Rusya*' diye, gagamıza ikide bir onu dayayıp, *Ankara*'nın *Moskova* ile yakınlaşmasına karşı çıkıyorlar, üstelik bunu sağlam ve gerekçeli bir sosyalistlik adına yapıyorlar.

Biraz üstünde eğleşsek mi diyorum?

Önce hemen haklarını teslim edelim, ideolojik düzeyde, sorun evrensel konursa, sloganları geçerlidir: *Türkiye,* bağımsız, egemen bir ülke, politikasını kendisi çizer, ekonomisini kendisi ayarlar, ne *Amerika*'nın vesayetine muhtaçtır, ne *Rusya*'nın. Bunda mutabıkız, mutabıkız ya, acaba olmayan aklıbaşında yurttaş çıkar mı? Kim, kan ve can pahasına ele geçirilmiş bir bağımsızlığın ve özgürlüğün, *Amerika*'nın ya da *Rusya*'nın kara kaşları kara gözleri için feda edilmesini istermiş bakalım?

Evet, ideolojik düzeyde slogan geçerli, ama eksik! Eksikliği, şöyle tamamlanır gibime geliyor, "Ne *Amerika,* ne *Rusya,* ne de *Çin.*" Malûm ya büyük devlet olarak

Çin de, nüfuz alanı kurmak, çevresinde tampon bölgeler yaratmak, sağda solda arazi taleplerinde bulunmak bakımından, ötekilerini aratmıyor. Bakmayın, bize uzak da, etkisini sıcağı sıcağına duyumsamıyoruz; gidin siz *Çinhindi*'ndeki ülkelere sorun bir, *Tibet*'lilere, *Doğu Türkistan*'lılara sorun, *Hind*'lilere sorun hatta; verecekleri cevaplardan göreceksiniz ki *Pekin* iyidir hoştur ama, basbayağı büyük devlet bencillikleri gütmektedir; bir bakıma *Rusya* ile takışmasının, nedeni de budur. O halde...

O halde, gerçek anlamda bağımsız bir toplumculuğun yandaşı isek, o sloganı, "ne *Amerika*, ne *Rusya*, ne *Çin*" biçiminde söylemek ve anlamak zorundayız. Aksi halde, söylediğimiz tencere dibin kara meselesine döner.

Dikkat buyruldu mu, geçerlidir diye ideolojik düzeyde dedim, siyasal düzeyde demedim. Nedeni belli, ideolojik sorun somutlaştırıldı mı, belirli bir zaman ve yerdeki, bir duruma indirgenmiş olur, o durumun da bir sürü özgül nitelikleri vardır.

Evet, haklısınız, çok soyut oluyor, örnekle konuşalım: Konumuz *Türkiye* ise, ne *Amerika* ne *Rusya* sloganı, *Türkiye*'nin gerçek bağımsız ve özgür hali için tartışmasız geçerlidir de, eğer *Türkiye* tek başına bu iki ülkeden birisinin zaten etkisinde, (etkisinde de lâf mı, emperyalist sistemi içersinde) ise, geçerliliği tartışma götürür. Daha açalım: *Türkiye* şimdi Amerikan emperyalist sistemi içersindedir, ne kadar bağırırsak bağıralım, çeşitli ittifaklar, ekonomik ve siyasal bağlarla *Amerika Türkiye*'nin kaderini etkilemekte devam ediyor; bağımsızlığını, özgürlüğünü zedeliyor; bu durumda, *Türkiye*, ancak *Amerika*'nın rakibi görünen *Rusya* ile bir denge kurabilir, *Amerika*'nın kendi üzerindeki etkisini ve nüfuzunu azaltabilir; bu dengeden yararlanarak da, yavaş yavaş emperyalizmin etkisinden sıyrılabilir.

Böyle bir aşamada iken, ne *Amerika* ne *Rusya* dedin

mi, *Sovyetler*le yakınlaşmaya karşı çıktın mı, aslında *Amerika*'ya çalışmış olursun, zira *Amerika* zaten içerdedir, zaten etkilemektedir, sloganınla onu bertaraf etmen olası değildir; Amerikan nüfuzunu giderebilecek bir *Sovyet* yakınlaşmasına hayır demekle *Amerika*'nın etkisini pekiştirmiş, bağımsızlığa giden yola taş yığmış olursun. *Mao*'cular bilerek bilmeyerek bunu yapıyorlar. Rusların Türkiye'yi iki ekonomik anlaşma, bir siyasal belgeyle 'sömürge' ya da 'uydu' yapamayacakları ortada, *NATO*'dan ayrılmıyoruz üstelik, öyleyse telâş niye, *Türkiye* küçük *Asya*'da kurulmuş devletlerin geleneksel politikasını uygulamayı tasarlıyor, bu da şimdilik *Amerika*'nın kötü etkisini bertaraf edebilmek için 'hem *Amerika,* hem *Rusya* biçiminde görünmektedir, ancak bu aşamadan sonra 'ne *Amerika,* ne *Rusya*' safhasına gelinecek, o zaman da slogana 'ne de *Çin*' sözcüklerinin eklenmesi gerekecektir.

İlle birilerine kulluk etmek mi lâzım canım, bir türlü anlamıyorum.

KURAMSAL AÇIDAN *4 Mayıs 1977*

O ara, yine faşizmin gemi azıya aldığı; MHP'nin bunun somut örneği olduğu söyleniyordu sanırım, *Yeni Ortam*'da şöyle birşeyler yazmıştım:

"Hitler, 'Kavgam'ın bir yerinde, komandoların rakip bir toplantıyı nasıl bastıklarını şöyle anlatıyor: '...adamlarım, kurtlar gibi saldırıya geçtiler. Sekizer onar kişilik gruplar halinde rakiplerinin üzerine saldırdılar, tekme tokat hepsini salondan dışarıya attılar".

"Onunkiler 'kurt gibi saldırırmış', bizimkiler kurt gibi hem saldırıyor, hem de bağırıyor, son MHP Kurultayında

Başbuğ Türkeş'i böyle uluya uluya selâmlamışlar. Aktardığım sözleri bana hatırlatan o oldu."

"Burada ben de yazıp duruyorum, bizim özel sektörün niyeti kötü, 12 Mart istiyor diye, eh işte Milliyetçi Cephe kuruldu, sağın ılımlıları gittikçe gözden düşer gibi görünüyor, buna karşılık aşırıları saygınlık kazanıyor. istermisiniz yarın öbürgün pat diye Türkeş iktidar olsun? Zaten söylevinde belirtmiş, amacımız kendi iktidarımızdır diyor, basında biraz özel sektörün huzursuzluğunu, biraz da MHP'nin takındığı tavrı göz önünde tutarak, sahici bir faşizmin olasılığından söz edenler çoğaldı baksanıza!"

"Acaba mı?"

Klâsik faşizmin temel nedenleri toplumcu kuramsal eserlerde şöyle belirlenirdi sanırım:

"a. Finans kapitalin çok güçlenmesi ve aşırı kapitalist yoğunlaşmanın gerçekleşmesi, (başka deyişle, tröstleşme ve kartelleşmenin son kertesine varması, sözgelişi Almanya'da Hitler'i finanse eden Ren-Vestefalya Kömür İşverenleri Sendikası Alman kok üretiminin yüzde 90'ını kömür üretiminin yüzde 74,5 unu; yine Hitler'i finanse eden Vereinigte Stahlewerke kömür üretiminin yüzde 20'sini, fontun yüzde 50'sini, çeliğin yüzde 40'nı tek başına sağlıyordu.)"

"b. Kapitalist bunalım, başka bir deyişle, 1929 dünya bunalımının Almanya üzerine çöküşü (Çelik ve fontta, rakamlar 1900, 1885 yılının rakamları düzeyine düşmüşlerdi, 12 milyon işsiz vardı ki Alman işçi sınıfının yarısı demekti bu.)"

"c. Alman büyük burjuvazisinin işçi hareketinin gelişmesi karşısında duyduğu kaygı. Bu iki yönden beliriyordu, birincisi Alman işçi hareketinin kendi çıkarına yeni sosyal yasalar getirmek istemesi, ikincisi Alman Komünist Hareketinin büyük gelişme göstermesi (Parti 1928'de

3 milyon 200 bin, 1932'de 4 milyon 200 bin, 1933'de dört milyon beşyüz bin oy almıştı.)"

"d. Uluslararası sermaye ve sözcülerinin destekleri. (İngiliz politikacısı Churchill, İtalyan faşistlerine çektiği telgrafta, 'İtalyan olsam, sizlerin yanında olurum' diyordu; Amerikan çelik kralı Gray ise, 'Burada da işler ancak Mussolini gibi bir adamla yolunda gider' diyordu.)"

"Şimdi sorulacak soru, ülkemizde bu ana temellerin olup olmadığı sorusudur."

"Vallahi bana sorarsanız, derim ki, çoğu henüz tam anlamıyla gerçekleşmiş değildir. Türk endüstri burjuvazisi tekelleşmeye doğru yöneliyor ama, Türkiye'nin geleneksel bürokrat yapısıyla tam uyuşum halinde olduğu söylenemez, bir; asıl savaşımı, sesini duyurmak isteyen Anadolu burjuvazisiyle verir gibidir, iki; en önemlisi de, geleneksel burjuva partilerinden henüz umudunu kesmemiştir, üç. (Bugün galiba şunları da ekleyebiliriz, bütün işveren örgütleri ve sözcüleri 'çoğulcu demokrasi' ve 'parlamento düzeni' yanlısı olduklarını açıklamakta, çözümü bir otoriter iktidardan çok, esnek ve özel sektöre öncelik tanıyan bir AP/CHP koalisyonunda bulmaktadırlar. Hele MHP'nin önce devletin sonra başkanlarının çıkarı gibi sloganları, özel sektörü ürkütmektedir, bu yüzden de onları desteklemeye kalkışan ağır sanayi kralları değil, tül ve perde imalatçıları oluyor)."

"Türkiye işverenleri yatırım kaynağı yokluğundan yakınmaktadırlar, bir de işçi hareketlerinden, bu iki yakınma aynı şeye bağlanmaktadır, faşizmin temel nedenlerinden birini oluşturabilir ki, bu da aşırı kâr ve büyüme sağlayabilme için işçi hareketlerini durdurma, işçi isteklerine son verme eyilimini körükler. Fakat büyük oy gereksinimi içinde bulunan AP, CHP, hatta MHP gibi partiler açıkça işçilere cephe alamamaktadırlar. (Şimdi şunu ekleyebiliriz, cephe komünistlere alınıyor, ne var ki MHP

bunu yapan tek ve en güçlü siyasal örgüt değildir, sermaye çevrelerinin özellikle onu seçmesi için bir neden yok.)"

"Türkiye'de ekonomik durum parlak sayılmasa bile yığınları şiddete götürebilecek bir kötülükte değildir, işsizlik vardır, önemli de sayılabilir, ne var ki Türkiye'de işçi sınıfını faşizme değil ılımlı orta sağa, orta sola kaydırmaktadır, zira besbelli burjuvazi yükselen sınıf niteliğini henüz tam yitirmediği için ortalama Türk işçisinin genel eyilimi işçi sınıfından çıkmak, 'bir iş sahibi olmak' başka deyişle burjuvazinin değerler düzeni içinde önem kazanmaktır. Bunun olanaksızlığı, aşırı sermaye yoğunlaşması olan tekel ülkelerinde olduğu gibi henüz Türkiye'de işçi sınıfınca anlaşılamamıştır, üstelik tam anlamıyla olanaksızdır da denemez."

Peki ya dış dinamik?

YANLIŞ
KAPI *5 Mayıs 1977*

"...fakat önce, 24 Mayıs 1975'de *Yeni Ortam*'da yazdığım bir yazıdan şu satırları okumanızı rica etsem mi:

"Hani solculukta nesnel olarak devrimin koşulları yoksa, kargaşalık ortamı yaratarak onu var etmek diye çocukca, hatta 'fantezi' denebilecek bir kuram vardır ya, bana öyle geliyor ki faşizm Türkiye'de iktidara aynı kuramı kendi amaçlarına uygulayarak gelmeye çalışmaktadır, henüz ekonomik bir tabanı yoktur. Türk lümpeni yeterince siyasallaşmamıştır, büyük sermayenin kullanacağı siyasal almaşıklarsa bitmemiştir, bu takdirde iki yol kalmaktadır iktidar için, kargaşa yaratıp güçlü iktidar özlemi doğurarak külah kapmak, ya da dış etkilere uysal,

lafta milliyetçi bir iktidar olabileceği izlenimini vermek! Bu iki yol, hemen farkına varacağınız gibi, hem birbirinin içinden geçmektedir, hem de aynı kapıya çıkmaktadır: Emperyalizmin uyduluğuna!"

"İşte Türkeş'in çaldığı kapı budur."

Bu kapının ardında, elimizi uzatır uzatmaz, emperyalist sistemin elinde tuttuğu ülkelerde bu türden örgütler aradığını gösteren, belgeler buluruz. Bakın, ünlü *Mc Namara* Amerikan Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'nde konuşurken bir tarihte neler demiş:

"... yapılan yardımlarda güttüğümüz temel amaç, gerekli olduğu yerlerde, polis ve diğer güvenlik kuvvetleriyle birlikte, ihtiyaç duyulan iç güvenliği sağlayacak yetenekte, yerli askeri ve yarı-askeri güçlerin yetiştirilmesine yardımcı olmaktır."

Daha önce sözünü ettiğim *CIA* görevlisi *Galula*'nın kitabında ise, şu sözler yazılıdır:

"... bazı vazifeleri de halkı uyaranlara karşı aktif bir mücadeleye sokmak için hazırlanmış olacaktır. Meşru müdafaa birliklerinin hazırlanması, daimi kuvvetler için devamlı yardımcı kuvvetler temin etmek, haber alma ve kontrol şebekeleri ve propaganda grupları kurmak gibi."

Başka bir yerde ise, şu satırlar:

"... ayaklanmayı bastırmakla görevli kuvvetlerin bu liderleri bulduğu gibi, bunlar da halk arasında muharip kimseleri bulmalıdırlar. Bulunan muharip kimseleri bir arada tutabilmek için bu liderlerin yardıma, desteğe ve bir siyasi partinin liderliğine ihtiyaçları vardır."

Şimdi isterseniz, bir de Amerikalı gazeteci *Mowrer*'in *"Ölümsüz İtalya"* adlı kitabında faşizmin iktidar öncesi günleri nasıl anlattığına bir göz atınız:

" cinayetlerin, şiddet hareketlerinin, yangınların karşısında polis 'tarafsız' kalıyordu. Sosyalistleri, aylarca, hatta yıllarca önce işledikleri iddia edilen hayali suçlardan

basbayağı mahkum olurlarken, elleri hâlâ kanlı faşistler, delil yokluğundan serbest bırakılıyordu."

Ünlü faşist *Umberto Bianchelli* ise, 'anılarında' bakın ne demiş:

"... faşizm, şurası iyice bilinsin ki, eğer serbestçe gelişebildiyse, bunun nedeni polisi ve carabinieri (jandarma) subaylarını ele geçirmiş olmasıdır. Carabinieriler faşizmin korunması için ellerinden geleni yaptılar."

Fransa'da 'Şubat gösterileri' diye anılan 1934 olayları sırasında, polisin nasıl faşist ve kralcılardan yana davrandığını da, iki ünlü İngiliz gazetesi *(Times* ve *The Daily Herald)* şöyle belirtiyorlar:

Şurası önemle belirtilmelidir ki, solcu göstericilere yöneltilen ağır baskı ile kralcı faşist propagandacılara ve basına gösterilen hoşgörü arasında önemli bir çelişki vardır."

Buraya kadar, neyi görmüş oluyoruz? Bir yandan, faşizmin iktidara ancak kargaşalık ortamıyla gelebileceğini, öte yandan böyle bir ortamın emperyalizmin işine yarayabileceğini nihayet uygulamaya geçilince söz konusu ülkede güvenlik örgütlerinin 'Yardımcı Kuvvet' diye faşizan komando guruplarını hoşgörü ile karşılayacağını!

Peki, ya uygulama?

Yine ben tek kelime söylemiyorum, bu kere konuşma sırası Uluslararası Af Örgütü'nün 20 Nisan 1977 tarihinde Türkiye ile ilgili olarak yaptığı açıklamada, "politik çerçeve" bölümünde bakalım o ne diyor:

"... koalisyon iç çatışmalar yüzünden zayıflamıştır ve özellikle çoğu zaman kapalı olan üniversitelerde cereyan eden yüksek düzeydeki şiddet olaylarını kontrol edemez gözükmektedir. Siyasal amaçlı cinayetler, önce neofaşist MHP tarafından başlatılmış, fakat aşırı solun bir kesimi de şiddete başvurmuştur."

Aynı konuda ayrıca şöyle de deniyor:

"...cinayetlerin neo-faşist MHP'nin müttefiki sağcı komando grupları tarafından işlendiği konusunda hemen hiç şüpheye yer vermeyecek bir durum gözlenmektedir."

Ne buyurulur?

İŞİN İNCESİ ARANIRSA...

30 Mayıs 1977

Şimdi yine kimbilir, kimlerin ayağına basacağım?

Telefondaki arkadaş diyor ki, batılıları fena hırpalıyorsun, Türkiye ile batı *(NATO, Ortak pazar* ve *Amerika)* ilişkilerini hep aleyhimize yürüyen ilişkiler diye eleştiriyorsun, peki Rus tehlikesini ne yaptın, bak *NATO* zirvesi de, daha sonra toplanan Savunma Bakanları toplantısı da, harıl harıl *Varşova Paktı* ülkelerinin konvansiyonel silahlar bakımından olduğu kadar, nükleer silahlar bakımından da, *NATO* ülkelerinden daha hazırlıklı olduğuna işaret etti, savunma giderlerini arttırmayı kabul ettiler. *Türkiye Rusya*'nın burnu dibinde olduğuna göre, Ruslar bizim "geleneksel" düşmanımız sayılabileceğinden, estek köstek!...

Demek okumamış, oysa *Carter*'in "kuzularını" çevresinde toplamak için doğu bloku tehdidini şişirmekte yarar gördüğünü, batıyı çevresine aldıktan sonra da "muhtemelen" *Moskova* ile yeni pazarlıklara oturmayı planladığını yazmıştık. Yine de sorun ilginç görünüyor bana, haldır haldır Rus silahlanmasını öne sürüp, Amerikan "imalatı" yeni silahları *"NATO"*lu müttefiklerine, kaktırmak isteyen *Amerika*'nın *Ruslar*'la ilişkisi gerçekten o kadar kötü mü?

Buna bir göz atacağız.

Fakat önce, hazırlık türünden biraz bilgi!

Mısır'lı bir iktisatçı var, *Samir Amin,* yaman adam

gelişme kuramları üzerinde söyledikleri üçüncü dünyada olduğu kadar, doğu blokunda da yankılar uyandırdı. Yanılmıyorsam *Fransa*'da yaşıyor, *Mitterand*'ın Sosyalist partisinin de danışmanları arasındadır. İşte bu *Samir Amin*'in *"Eşit olmayan gelişme"* adlı kitabında okuduğumu sandığım bir saptamasından söz edeceğim. Diyor ki, *sosyalist dediğimiz ülkelerin iktisat sistemi, dünya kapitalist ekonomi sisteminin kamu sektörüdür, o da kapitalist ekonominin gelişme yasalarına bağlıdır.*

Biraz açalım: *Türkiye* kapitalist bir ülke öyle mi, ekonomisi kapitalist bir ekonomi, dünya kapitalist sistemine dahil olduğu kadar, kendi içinde de kapitalist ekonominin gelişme yasalarına göre gelişiyor, iyi ama bir de kamu sektörü var, buna ne buyurulur? Ha, kamu sektörü istediği kadar olsun, ekonominin global ilişkileri içersinde o da kapitalist ekonomiye bağlı, onun yasalarına uyan bir sektör. Hele piyasa kurallarına, kapitalist kâr ve rantabilite hesaplarına uymasın, yandı, batar yahu! Hatırlasanıza, bizde uzun süre de tartışılmıştır, devlet iktisadi teşekküllerinin kâr ve rantabilite düşünmeksizin çalıştıklarından zarar ettikleri, bunları bir an önce piyasa koşullarına uydurmak gerektiği değil mi?

İşte *Samir Amin* bu örneği dünya çapında genişletiyor, diyor ki, Ruslar ve müttefikleri her ne kadar kendi içlerinde sosyalist bir ekonomi uygulaması yaptıklarını iddia ediyorlarsa da, *Sovyet* ekonomisi gerçekte dünya kapitalist ekonomisinin bir parçasını oluşturmaktadır. *Sovyet* firmaları da öteki kapitalist firmalar gibi kâr peşinde koşmakta, döviz aramakta, basbayağı ticaret yapmaktadır.

(Hadi başımdan geçen iki de öykü anlatayım, davranışları iyice somutlaşsın. *"Hangi Sol"*da sözünü ettiğim bir Rus vardır, *Radicef* bu adam *İzmir Fuarı* için gelen uzmanlardan birisiydi, görüşmelerimizde ben sözü sosya-

lizmin temel sorunlarına aktarıp Rus devriminin gelişmesini eleştirdikçe, çocuk gibi güler, *"-Biz buraya devrim satmaya gelmedik, mal satmaya geldik"* derdi. Gerçekten de, üstlendiği *Sovyet* mallarını tanıtma, ticaret ilişkileri kurma görevini, sosyalizmin temel sorunlarından da, *Sovyet* devriminin gelişmesinden de çok daha iyi biliyordu.

Bir başkası, *Ankara*'da bir yayın işi dolayısıyla tanıdığım Sovyet ticaret ataşesi, ya da görevlisi! Ben ne kadar konuyu *Sovyet* yayınlarının içeriği, *Sovyet* edebiyatının gidişatı üzerine çekmeye çalışsam, o, o kadar *Sovyet* kitaplarının *Türkiye*'de pazarlanması, müşteri bulması vs. üzerine getirmeye çabalıyordu.)

Şu halde, *NATO* ile *Varşova Paktı* ülkelerinin, *Rusya* ile *Amerika*'nın gerçek durumlarını anlayabilmek için, dünya kapitalist ekonomi sistemi içersindeki karşılıklı ilişkilerine bir göz atmak. bu ilişkilerin var mı yok mu olduğunu saptamak, eğer varsa niteliklerini belirlemek zorunludur.

Bir deneyelim mi?

BİLGİ EDİNİLMESİ RİCASIYLA...

31 Mayıs 1977

Elbet unutmadınız, demiştim ki, bu *Kissinger* 'yumuşama'yı *Avrupa*'ya karşı *Rusya*'yı, *Japonya*'ya karşı *Çin*'i kullanmak için icat etmiştir. Yuvarlak hesap 'yumuşama' ile *Brejnev*'in iktidar yılları birbirine denk düşüyor. *Brejnev* saltanatından itibaren, *Sovyetler*'in genel olarak batıya ihracatı yüzde kaç artmış biliyor musunuz? Hadi söyleyeyim: yüzde 89! Üstelik, *Kossigin,* son konuşmalarından birinde bu rakamı daha da yükseltmek talimatını vermiş. Yükseleceğinden kuşkunuz olmasın!

Ruslar, kapitalist dünyada herhangi bir kapitalist

güç gibi hareket etmeyi adet edinmişler, bunların söz gelişi *Belçika*'da Nafta diye bir petrol şirketi var, *İngiltere*'de petrol pompaj istasyonları ve rafinerileri. Bu ne demeye geliyor peki, *Türkiye*'de nasıl *Shell* ya da *British Petrol* oluyorsa, *Belçika*'da da *Nafta* oluyor demeye! Bu kadar olsa iyi, verilen bilgilere bakılırsa, dünyada on iki büyük *Sovyet* denizcilik nakliyat şirketi kurulmuş ki bunların deniz sigortası şirketleri de kendilerininmiş, iki tanesi *Amerika*'da çalışmakta 'olup', Rusların can düşmanı geçinen *Amerika*'lılar bile Uzakdoğu'ya yaptıkları ihracatın yüzde onunu bu şirketlerin gemileriyle iletmekteymiş! İyi mi?

Sıra geldi bankalara.

Amerikan, -genellikle kapitalist dünya,- iş çevrelerinin görüşlerini yansıtan *Fortune* dergisinde şu satırlar yer alıyor:

"Brejnev'in iktidara gelişinden itibaren Rusya nihayet eski Rusya'nın kendi kendine yetmesi rüyasını terketti ve batılılar için mükemmel bir müşteri oldu. Kapitalist hükümetler ona öyle elverişli faizlerle öyle kredi ve yardımlar sağladılar ki, son beş yıl boyunca, Sovyet blokunun Batı'ya borçları 10 milyar doların altında iken, 40 milyar doların üstüne çıktı. Bu da biraz fazla sayılmalıdır."

"Sovyetler'in, Sibirya'nın donmuş toprakları altında paha biçilmez yeraltı servetlerinin yattığı bilinse de, bu borçların ödenmesi sadece bu hammaddelerin varlığına bırakılamaz. O halde, Sovyetler'in batı ülkelerinde daha çok kuvvetli döviz sağlamalarını olanak içine sokmak gereklidir. Sovyet bankalarının elde edeceği bu dolar ya da doyçemarklar, eninde sonunda-Sibirya'daki toprakaltı zenginliklerini çıkartabilmek için-daha çok batı donatımı ve teknolojisi satın almaya yarayacak, bu arada uluslararası

ticaret yaşantısına hayli hareket de getirecek, yeniden batı'ya ve batılılara dönecektir"

Hemen göze çarpan nedir? a. *Amerika,* Ruslarla iş yapmaktan yanadır. b. Batının Ruslara açtığı kredi 40 milyar doları bulmuştur. c. Batı borcun ödenmesini yeraltı zenginliklerine bağlamaktan çok, *Sovyet* bankalarının kapitalist piyasadan toplayacağı *dolar* ve *doyçemarklara* bağlamayı yeğlemektedir. d. Buysa Rusların bankaları aracılığıyla dünya kapitalist ticaret piyasasında bal gibi kapitalistlik yapmalarını zorunlu kılar.

Hadi şimdi isterseniz, bir de batıdaki *Sovyet* bankalarına gözatalım:

Bunlardan birisi *Paris*'te, adı *Kuzey Avrupa Ticaret Bankası,* bir yıllık kârı yüzde 16 dolaylarındaymış ki, başarılı sayılıyor. Bir başkası, *Woskhod Handelsbank, Zürich*'de (1966), bir başkası *Frankfurt*'ta, *Ost-West Handelsbank* (1977), bir başkası *Viyana*'da *Donau Bank* (1974), bir başkası *Lüksemburg*'da, *East-West United Bank* (1974), maşallah bir hayli değil mi, bir de elbet kuruluş tarihlerine gözatmakta yarar var, çoğu yakın yıllarda kurulmuş, bir bakıma 'yumuşama'nın eseri.

Bir bankadan söz edeceğiz, onu atlamak olmaz, kuruluşu 1919 olan *Moscow Narodny Bank,* merkezi *Londra,* iyi kötü iş de yapıyor, ama asıl önemli olan merkezinden çok şubeleri, birisi *Beyrut*'ta (1965) öteki *Singapur*'da (1971). Liste tamamlandı sayılır, peki diyeceksiniz tamamlanmasına tamamlandı ya, ne yapıyor bu bankalar? Ne yapacak *Fortune*'ün dediğini, *Avrupa* ve *Asya* piyasasında iş görüp *dolar* ve *doyçemark* topluyorlar, malum batı'da bir *Avrupa Doları, Ortadoğu* ve *Asya*'da bir *petrol doları* konusu tartışılıyor, eh Ruslar da ucundan kıyısından bu sofraya sokulup kendi ekonomileri için üçbeş kuruş ediniyorlar. Böylelikle *Samir Amin*'in sözlerini kanıtlamış oluyorlar, o başka. Öyle ya, 'sosyalist' ülkenin bankaları

kapitalist bir ekonomi düzeni içersinde, takır takır, kapitalist gibi çalışmakta, ulusal ekonomileri için sosyalistliği hayli su götürecek bir iş görmektedir.

Ya öteki taraf, ya komünist doğu blokuna can düşmanı geçinen, onu yıkmak için *NATO*'lar *CENTO*'lar kurdum diyen, saf saf, bizim politikacıları da bunların komünistliği önlemekte yararlı olduğuna inandıran, kapitalistler ne yapıyorlar, Rusların, Rus bankalarının kızıllığına, bolşevikliğine aldırmadan, ticaret! Ama açtıkları kırk milyar dolarlık kredi doğu blokunun belki de daha güçlenmesine yararmış, adaam, onu düşünen kim, heriflerin niyeti savaşmak mı bakalım, belki savaşacağız ha deyip *NATO* ile bazı ülkeleri kendi sultaları altında tutmak, öteyandan da iş iştir deyip ceblerini doldurmak!

«KIRMIZI TELEFON» DÖNEMİ GEÇTİ

1 Haziran 1977

Dilek bankada çalışıyor ya, Rusların 'şu bildiğimiz kızıl komünistlerin' uluslararası bankalar açarak çalıştıklarını işitince, kulaklarına inanamayıp itiraz edecek: hadi canım, olur muymuş öyle şey! Hem bunlar böyle bankalar açsa bile, adı banka olurmuş bunların, arkasında kimbilir hangi 'bolşevik domuzluğu' gizlenirmiş!

Acaba?

En iyisi, *Fortune* dergisinin bunların 'bankacılığı'na ilişkin olarak verdiği bilgileri okumak, bakalım ne diyor:

"... Zürich'teki bankalarında, gizli kalacağından kesinlikle emin olup 'numaralı' bir hesap açılabileceği gibi, Viyana'dakinde Rusya'ya giden turistlerin kapıştıkları Ruble üzerinden yolculuk çekleri satıldığı biliniyor. Ayrıca bu bankalar, kendilerini hiçbir siyasal önyargıya kaptırmadıklarından, bankacılığın itibarsız en pasaklı işlerini bile gözle-

rini kırpmadan yapıyor, sözgelişi hisse senedi ve tahvil alma emirlerini, isterse bu tahviller Güney Afrika Cumhuriyeti'nin çıkardığı tahviller olsun, gık demeden yerine getiriyorlar."

Nasıl, iyi mi? Ama *Dilek*'in gönlünü rahat ettirmek için, *Fortune*'ün bu bankaların yaptıkları kapitalist bankacılığa örnek diye verdiği iki olayı da buraya aktarmamız gerekiyor sanırım: efendim, geçen yıl *Frankfurt*'taki banka *İtalyan Liret*'in gümbürdeyeceğini ilk sezenlerden olmuş, çarçabuk elindeki liretleri çıkararak, daha doğrusu başka ve kuvvetli dövizlerle değiştirerek, büyük kârlar sağlamış. Geçtiğimiz aralık ayında ise, *Zürich*'teki banka ne yapmış biliyor musunuz önceden *İsviçre Franklarını* toplamış, *doların* düşeceğini sezmiş meğer, arkasından yarım saat içinde yüz milyon *dolardan* fazla *dolar* satarak düşüş hızını artırıp, önceki *Frank* alımlarını kat kat değerlendirmiş!

Ne dersin *Dilek,* bunlar 'komünist' bankacı, bizim bankalar 'kapitalist', acaba bu konularda koku alma yeteneğimiz onlarınkini geçiyor mu? Baksana, herifler uluslararası para piyasasında cirit atıyorlar.

Dahası var, 'dışarda iş gören' *Sovyet* sermayesi kendi başına çalışmıyormuş, oysa insan öyle sanabilir, genellikle Ruslar bir yerde gelir yerleşir, en ufak işin adamını bile ülkelerinden getirir diye biliyoruz, hayır, çalıştıkları ülkenin uzmanlarını *(managers'*lerini) hem de iyi paralar vererek tutuyorlarmış, örneği de şu: En önemli *Sovyet* deniz nakliyat şirketi olan *Morflot America Shipping İnc*'in başkanı kimmiş dersiniz, adı *Mister Novacek* olan kırk dokuz yaşında bir Amerikalı, daha önce *Grace Line*'nin sonra da *Saetrain Line*'in başkanlığını yapmış biri, işinin ehli bir adam, Rusça bile bilmeyişine, *Moskova*'ya filan gitmeyişine rağmen *'Sovyet* patronlarından' herhangi bir ters işlem görmemiş yakınacak tarafı yok, aldığı para ise

Amerikan şirketlerinde çalışan arkadaşlarınkinden üstün, en önemlisi iş çevirirken karışanı olmuyor!

Uzatmanın gereği var mı, herşey apaçık ortada. Nasıl *Amerika* (daha doğrusu Batı) verdiği krediler, borçlar ve yatırım olanaklarıyla *Rusya*'ya (daha doğrusu Doğu'ya) iyice karışmışsa, tıpkı bunun gibi, *Rusya* da, kapitalist blokun işlerine iyice karışmış, al gülüm ver gülüm bir ticarettir gidiyor, amacı her iki taraf için de kâr, kapitalistler yeni pazar bulmak, mal satmak keyfinde, Ruslar derseniz dış piyasadan kuvvetli döviz toplamak keyfinde! Hal böyleyken, aman Ruslar silahlanmayı artırdı diye bir alarm düdüğü çalıp *Washington*'ın ortayı telaşa vermesine insanın inanası geliyor mu?

Sorunun cevabını ben vermeyeceğim.

Ünlü *Le Nouvel Observateur*'de *Fortune*'ün yazdıklarını da irdeleyerek konuyu eline alan *K.S. Karol* şunları yazıyor:

"... bütün bunlardan ortaya çıkan şudur ki, Rusya ile Amerika besbelli birbirlerini yıkmayı arzulamıyorlar, ticaret ve siyaset adına uzlaşmalar aramayı yeğ tutuyorlar. Günümüzde Washington'la Moskova'yı birbirine bağlayan eskiden olduğu gibi sadece o ünlü 'kırmızı telefon' değil, stratejik silahların denetimiyle görevli karma askeri komisyonlarının ihracat ithalat girişimlerinin ve bankalarının oluşturduğu görünmez bir ağın ipleridir. Bunun içindirki, öteden beri geçerli sayılan o her zaman her yerde birbirinin can düşmanı karşılıklı iki blok fikri (image) bugün artık gerçeği yansıtmayan eskimiş bir klişedir. Öyle ya, Afrika'da ya da başka yerlerde iki süper devlet arasında olup bitenleri artık bu eski anahtarla nasıl açıklayabilirsiniz? Brejnev'in Afrika siyasetindeki bazı incelikleri anlayabilmek için, şimdi, Batı'daki Sovyet bankalarının kasalarında ne miktarda Güney Afrika tahvil ve hisse senetlerini bulundurduklarını öğrenip bilmek gerekmez mi?»

Ben yorum yapmıyorum. Siz tartışın.

KİM HAKLIYMIŞ?

10 Haziran 1977

Haberi okuyunca güldüm, ölmeden nasıl olsa böyle, ya da buna benzer bir haber okuyacağımı düşünmüştüm ama, doğrusu bu kadar çabuk değil!

Ünlü *Pravda Sovyet Anayasası*'nın 'kırk yıldır değişegelen koşullara uyarlanacağını', bunun için de, bir çok maddelerinin değişeceğini açıklamış! Diyeceksiniz ki ne var bunda, açıklar açıklar, zaten Ruslar oldum olası, 'koşullar değişti' deyip deyip, Anayasa değişiklikleri yapmışlardır; doğru, haklısınız, ama beni ilgilendiren değişiklik yapmaları değil, yaptıkları, ya da yapacakları belirtilen değişiklikler. Ajans özetlerine göre, şöyle sıralayalım:

a- Proleterya diktatörlüğü döneminin sona erdiği açıklanmakta, *Sovyetler Birliği*'nin tüm halkın devleti olduğu belirtilmektedir.

b- İnsan hak ve özgürlükleri büyük ölçüde genişletilecek, *Pravda*'ya göre, *Sovyet* yurttaşlarının bu hak ve özgürlükleri *Sovyet* halkının çıkarlarına zarar verecek biçimde kötüye kullanmamaları sağlanacaktır.

c- *Sovyetler Birliği*'nin uluslararası alanda öteki halklar ve ülkelerle daha geniş ve açık bir işbirliğine gitmesi olanakları yaratılıyor.

Beğendiniz mi? Ayrıca *TASS Ajansı* verdiği haberde, *Brejnev*'in konuyla ilgili olarak şunları dediğini bildirmektedir. *"Yeni Anayasa sosyalist demokrasinin genişletilmesini ve derinleştirilmesini öngörmektedir."*

Ne şenlik değil mi?

Sosyalist bir yazar sıfatıyla, sanırım on küsur yıldır yazıyorum: sosyalizm, temelinde özgürlükçüdür, insancıdır, onu dünyaya merkeziyetçi bir bürokrasi diktası halinde gösteren, her türlü baskının, hoşgörüsüzlüğün 'tim-

sali' haline getiren, öğretinin az gelişmiş ülke koşulları altında girişilmiş kötü uygulama örnekleridir, bu örneklerden en ünlüsü, en büyüğü, en etkileyici olanı da Rusya'dır: bu ülkedeki uygulama, endüstrileşmemiş, kırsallığı baskın bir toplumda, sosyalizmi daha çok sanayileşme, hem de kapitalist örneğini kopya çekerek sanayileşme sürecine itmiş, bu da ortaya bürokratların, giderek teknokratların üretimi ve denetimi ellerinde topladıkları bir dikta çıkarmıştır. *Marks*'da, *Engels*'de-Rusların iddia ettikleri anlamda-bir proletarya diktası kavramı zaten yoktur ya, olsa bile, *Rusya*'da uygulanan bir proleterya diktası değildir, proleterya üzerine uygulanan bir bürokrasi diktasıdır. vs..

En son, *Portekiz*'de olup bitenler üzerine yazdığım bir yazıda (4 Mayıs 1975) ilişiyorum, dediklerimi izninizle aktaracağım, zira önemli:

Proleterya diktası, polis baskısı, jandarma dayağı, sansür, klasik özgürlüklerin gargaraya getirilmesi demek midir? Yoksa Marks kendi çağında yaşadığı, yalnız burjuva partilerinden oluşan ve sürekli kapitalist baskısını hissettiren çok partili burjuva demokrasisini bir burjuva diktası saymış da, proleterya için bunun tersini mi düşünmüştür?"

"Kautsky ikinci tezi savunur, onca Marks'ın dikta dediği bir yönetim biçimi değildir, bir durumdur. Marks'ın Fransız Komününü bir işçi yönetimi, bir proleterya diktası saydığı düşünülürse insanın Kautsky'ye hak veresi gelebilir, zira herkesin de bildiği gibi komün son derece demokratik, özgürlükçü, serbest seçimlerle oluşmuş, içinde muhalefetlerin de bulunduğu bir halk yönetim organıydı. Troçkiy'in ilk Petersburg Sovyeti denemesi de zaten bu ana çerçeve içinde çatılmıştı. Diktanın çağdaş anlamda bir dikta olması, Lenin sonrasının marifetidir."

"Avrupa sosyalizmi sorunu her geçen gün biraz daha açık bir biçimde kavrıyor, yerine koyuyor. Yukarda andığım o konuşması var ya Mitterand'ın (Fransız sosyalist lideri 'halkın ortaklaşa egemenliği' deyimini 'proleterya diktatörlüğü' deyimine yeğliyordu.) bu dediğimin açık kanıtı! Gerçekten de gerek Fransız Komünist ve Sosyalist partileri arasındaki 'Ortak program' gerekse İtalyan Komünist Partisi'nin Hristiyan Demokratlar ve Sosyalistlerle gerçekleştirmek gereğini duyduğu 'tarihsel uzlaşma' tamamıyle bu perspektiv içinden ele alınmalı değerlendirilmelidir. Zira sosyalizme geçişin acımasız bir diktatörlük halinde gerçekleşeceğine artık inanmadıklarını, bu partiler, bu yeni davranışlarından başka bir davranışla söyleyemezlerdi..."

Rusya'daki anayasa değişikliği ile *Yeni Ortam*'da çıkmış bu yazı arasındaki ilişki neredeyse bilin bakalım, ben bunları yazınca bizdeki hızlı sosyalistlerin, kraldan daha kralcı olanların, 'proleterya diktasını' yadsıdığım için bana yüklenmelerinde, başlıca mesnet olarak da *Sovyetler Birliği*'ndeki uygulamayı öne sürmelerindedir elbet, Rusçuluk damgasından korktukları için tabii tek başına *Rusya*'yı sayamıyor, bu arada *Moskova* yanlısı komünist partilerinin, en çok da o tarihte henüz durumu belirginleşmemiş olan Fransız Komünist Partisi'nin tutumunu örnek gösteriyorlardı.

Ama dünya bu, iki yıl geçmeden, önce Fransız Komünist Partisi 'proleterya diktatörlüğü' kavramını terketti, şimdi de Ruslar terkediyor. Bana karşı o zaman safkan sosyalistlik adına çıkış yapanların hallerini düşünebiliyor musunuz? İlahi, ben gülmeyeyim de kim gülsün!

GEÇ KALMIŞ BİR «DEMOKRATİKLEŞME»

11 Haziran 1977

Charles Bettelheim sosyalistlerce pek tanınmış bir iktisatçı, yaman bir düşünür, esaslı bir bilim adamı! Son zamanlarda ilginç, ilginç olduğu kadar da önemli, bir eser yayınlamaya başladı: *"Sovyet Rusya'da Sınıf Savaşı"* Biliyorsunuz *Stalin*'ci takımı, *Sovyet* toplumunda sınıf savaşını çoktan bitirmişlerdi; *Bettelheim,* işin hiç de onların iddia ettikleri gibi olmadığını *Rusya*'daki sınıf savaşımını bu dev kitabıyla kanıtlıyor. (İki kocaman cildi yayınlandı, henüz 1930'larda.) Amacım ne *Bettelheim* üzerinde durmak, ne de kitabını övmek! Sadece ikinci cildin sonlarına doğru bazı tanımlamaları var ki, *Sovyet* uygulamasını değerlendirmek bakımından bana yararlı göründü, onların altını çizmek istiyorum.

Bettelheim'e göre, (çok kaba çizgilerle söylüyorum) *Rusya*'da parti kendisini hem işçi sınıfının, hem marksist öğretinin yerine geçirmiş; devletle partiyi özdeşleştirerek, kuramsalla gerçeği sayıp, ağırlığını çelişkiden yana değil "birlik"ten yana koymuştur. Bu, sonradan adına Stalincilik diyeceğimiz, aslında azgelişmiş toplumda sosyalizm uygulamasından doğan, bürokratik merkeziyetçi diktasının kökenidir. Ne var ki toplumsal gelişme, endüstrinin giderek toplumu değiştirmesi, bilimlerin artık dolaylı değil de direkt olarak teknolojiye uygulanması, ister istemez *Sovyet* toplumunda da iç çelişkiler yaratıyor, elektronik dönemindeki sanayi işçisinin talepleri *(Richta*'nın da pek güzel öngördüğü gibi) elbette *"taylorisme"* yapan bir endüstrinin işçilerinin yapacağı taleplerden farklı oluyor. *"Hangi Sol"*da, Rus yöneticilerinin *"Çek İlkbaharının"* üzerine neden öyle hışımla saldırdıklarını, uzun uzun, bununla açıklamamış mıydım? *Rusya* sanayi toplumu, hele

yeni sanayi toplumu oldukça, halkını *Stalin* döneminden kalma kural ve kalıplar içerisinde tutamayacaktı. Başka yerlerde belirmiş, özgürlükçü sosyalizm deneylerinin hepsini, işgal ya da darbeyle ortadan kaldıramayacağına göre, önünde sonunda, iç çelişkileri onu bazı değişikliklere götürecekti.

Yanılmıyorsam, *Avrupa* Komünist Partileri *Avrupa* sosyalist rejimlerinin gittikçe, *Avrupa* Komünizminden etkilenmesi, nihayet *Rusya*'da her geçen gün biraz daha belirginleşen iç muhalefet, yönetici kadroları bazı reformlar yapmaya zorluyor. 'Demokrasinin derinleştirilmesi ve genişletilmesi' de, bundan, 'Hak ve özgürlüklerin yaygınlaştırılması' da. Proleterya diktası kavramını da, siliyorlar ki, ikide bir kafalarına kakılmasın. Zira *Marks*'da *Engels*'de bu kavram hiç de Rusların uyguladığı anlamda geçmemektedir.

Nasıl mı geçiyor.

Yeni Ortam'da o zaman ben o yazıyı yayınladım ya, hızlı sosyalistlerimizden kıyamet gibi mektup aldım, söven, sayan, gerçek sosyalizm adına beni handiyse mahkûm eden, gırla! (Şimdi bazılarının suratlarını görmeyi çok isterdim.) Oturdum, başka bir yazıyla sosyalizmin babalarının konuya nasıl yanaştıklarını şöyle gösterdim:

"... diktatörlük sorununa değinen iki önemli mektup dikkati çekiyor. Birisi Engels'in Bebel'e yazdığı 18/28.III 1875 tarihli mektup, ötekisi Marks'ın Bracke'ye yazdığı 5.V.1875 tarihli mektup!"

"İlkinde diyor ki Engels devlet üzerine bu gevezeliği sürdürüp durmayalım, Fransız Komünü bildiğimiz devletlere benzemeyen bir devletti, zaten devlet sonunda dağılacak geçici bir kurumdur, bize (yani Marks'la ona) kalsa, biz programda "devlet" sözcüğünün geçtiği her yere ya "Topluluk" sözcüğünü koyardık, ya da "komün" sözcüğünü!

"Fikrimce Engels'in bu dediklerinden onun ve Marks'ın "Proleterya devleti" ya da "Diktası" denince kömünü anladıklarını çıkarmak olasıdır, bir; komünü, sonunda dağılacak geçici bir örgüt, üstelik öteki devletlere benzemeyen bir örgüt saydıklarını çıkarmak olasıdır, iki!

"Marks ise mektubunda proleterya diktatörlüğünden söz ederken, bunun bildiğimiz kapitalist toplumdan devletin hiç bulunmayacağı sosyalist topluma geçerken işe yarayacak geçici bir dönem olduğunu ve bilinen anlamda devlet olmadığını belirtiyor."

"Her ikisinin de Fransız Komününü gözönünde tuttukları besbellidir. Ama işi sağlama bağlamak için bir de Marks'ın (Fransa'da içsavaş) adlı eserinde komünü nasıl nitelediğine bakalım: "Komün, özüne bakılırsa bir işçi sınıfı yönetimi, üretilenlere el koyan sınıfa karşı üretici sınıfın mücadelesinin sonucu, emeğin özgürlüğünün hangi siyasal biçim ile sağlanabileceğinin ayrıntılı bir açıklamasıydı".

Bir de Komün'ün özelliklere göz attın mı, zaten sosyalizm babalarının *Rusya*'da uygulanan dikta benzeri bir şeye özenmedikleri meydana çıkar: Komün ilk iş olarak serbest seçimler düzenlemiştir. Komüncüler çoğunluğu sağlamıştır ama, 15'i tanınmış karşı-devrimci, altısı *Gambetta* ekolünden radikal cumhuriyetçi olan 21 muhalif de meclise girmiştir. 65 devrimci arasında derseniz, Fransız Sosyalizminin bütün eyilimleri vardı.

Nasıl *Rusya*'daki "diktaya" benziyor muymuş?

İSTERSE ETMESİN?...

12 Haziran 1977

Peki Ruslar, bu geç kalmış demokratlaşmaya niye heves ediyor?

Kardeşim, isterse etmesin. Bir kere *Yugoslavya*'da özyönetim uygulaması almış yürümüş, işçi sınıfı dolaysız olarak üretimin ve dağıtımın denetimini eline almaya, devletle parti gittikçe birbirinden ayrılmaya yönelmektedir, gerçi tek parti diktası bu ülkede hâlâ geçerli sayılıyor, sayılıyor ama Yugoslavların *Sovyet* vatandaşlardan daha geniş özgürlükler içinde olduğu da malûm! Sonra şu *Avrupa* komünizmi hikâyesi; solcu sosyalistlerle batılı komünistlerin, hiç kuşkusuz marksist ve marksizmin özüne uygun, özgürlükçü ve ileri bir demokrasi esasında birleşmeleri! Adamlar ne diyor, sosyalizm uygulaması özgürlükleri kaldırmaz, polis devleti getirmez diyor; tam tersine, demokratik burjuva devrimiyle halkın elde ettiği hak ve özgürlüklere, sosyalist devrimle yenilerini ekler, onları genişletir, zenginleştirir.

Ya bunların yankıları!... Biliyorsunuz, bir *Helsinki Bildirisi* doğu *Almanya*'dan yarım milyon insanın batı'ya geçmek için resmi makamlara başvurmasına yol açtı. *Çekoslovakya*'da, *Romanya*'da aydınların başı çektiği özgürlük hareketleri kendini gösteriyor. *Sovyet* yandaşı sosyalist ülkelerdeki Komünist Partileri içinde *Avrupa* komünizmi yandaşlığı eden akımların varlığını git *İtalyan Komünist Partisi*'nden öğren, neden mi, onlara başvuruyorlar da ondan, *Sovyetler*'de sanayileşme halka indikçe, yaşama düzeyi yükseldikçe, ortalama yurttaş ufak ufak dış dünyayı tanıdıkça, başkalarının sosyalizm uygulamaları, ya da projeleriyle kendi ülkesindekini elbette karşılaştırmaya başlıyor.

Bu karşılaştırmalardan pratik yaşama düzeyi bakımından *Sovyetler*'in başarılı çıkacağı kuşkuludur.

Ama asıl, *Radovan Richta*'nın öngördükleri, bence.

Klasik endüstri işçileri, kapitalizmin endüstri işçisine uyguladığı yöntemlerle yetiştirildikleri için, bütüncül görüşler edinemezler, neden, kapitalizm endüstriyel üretim-

de üretilecek şeyi küçük küçük kısımlara bölmüş, işçilerin her birini bu küçük kısımlardan birinden sorumlu tutmuştur; uzun süre parçalar üzerinde çalışan kişilerden, üretimin yürüyüşü, giderek işlerin cereyanına ilişkin bütüncül görüşler beklemek yanlıştır. Kendilerine sosyalist demiş ülkelerde, proleteryanın gerçekten egemen sınıf haline dönüşememesi de, *Richta*'ya göre, bundan ileri geliyor. Peki böyle sürüp gidecek mi? Hayır...

Elektronik endüstrisi, işçiyi mühendise yaklaştırıyor, üretim daha karmaşık, üretme süreci daha çetrefil, böyle olunca işçinin sadece tek parça üzerinde iş görmesi diye bir şey kalmıyor ki! İşin içine bir de otomasyon girince, üretim sürecinde işçilerin daha çok teknisyen kademesinde üretimin bütünü üzerinde kafa yorabilecek kişiler olması olanağı beliriyor. Ayrıca üretimin karmaşıklaşması, eskiden ona kolaylıkla hükmedebilen bürokratın, partili yüksek üyenin, giderek bu işin üstesinden gelememesine yol açıyor. İşte bu çelişkidir asıl, merkeziyetçi bürokrasi diktasının içindeki muhalefetleri usul usul örgütlenmeye iten, bu yüzden de diktanın yukardan aşağıya bir demokratikleşmeyi yasalaştırmasını hazırlayan...

Evet, yukardan aşağıya, zira henüz *Rusya*'daki muhalefetler tam anlamıyla tabanını bulabilmiş değil, aydınlar katında beliriyor yayılıyor, ama ülkede tarımsal bölgeyle kırsal bölge, el emeğiyle kafa emeği, yönetenler yöneticiler arasında bir türlü giderilemeyen ciddi çelişkiler ve karşıtlıklar, yeni gelişme aşamalarında halk yığınlarının da (özellikle işçilerin) hak ve özgürlük sorunlarıyla ilgilenmesine uygun koşulları yaratıyor. İyisi mi, bürokrasi diktası onlar harekete geçmeden, yukardan aşağıya bir demokratikleşme, diktadan uzaklaşma hareketini başlatır, birikimi sıçrama noktasına ulaşmadan boşaltır.

Bana sorarsanız, Anayasa'nın *Rusya*'da taslak olarak açık tartışmaya sunulmak istenmesi, (en iyi olasılıkla)

bir iyiniyet gösterisi bile olsa, ne gerçek bir tartışmanın oluşmasını sağlayabilecektir, ne de aydınların ve halkın tartışmaya gerçek anlamda katılmasını! Henüz dikta koşulları ve alışkanlıklarının hüküm sürdüğü bir toplumda, pat diye anayasa tartışmasına girilir mi? *Stalin* döneminden beri parti içinde sözde açık tartışma zaten vardır, ama nasıl işler, onu görmeli: *Politbüro*'nun karar sureti en uzaktaki hücreye kadar ulaştırılır, oradan yukarıya, herkesin oy birliğiyle onaylanarak gönderilir, böylelikle de 'taban' konuyu tartışmış olur. Önce hak ve özgürlükler ortamını yaratmadan, bunları yasal güvencelere bağlamadan Anayasa taslağının tartışmaya açılması, olsa olsa, yıllardır yapılan *Sovyet* seçimleri gibi tadsız bir şaka olur.

Yalnız, yine de olayın anlamı büyük: hiç değilse, sosyalizmin özgürlükçülüğünü ve insancılığını daha uzun süre reddedemeyeceklerini anladıklarını gösteriyor, isteseler de istemeseler de güleryüzlü bir sosyalizmin asıl sosyalizm olduğu düşüncesine geliyorlar, böyle yapmakla da başka ülkelerde (sözgelişi *Türkiye*'de) güleryüzlü olmayan bir sosyalizmin ateşli savunucuları duman etmiş oluyorlar.

PERŞEMBE'NİN GELİŞİ

13 Haziran 1977

Perşembe'nin gelişi, daima Çarşamba'dan bellidir. Atalar, durup dururken, laf söylemiyor.

2. *Enternasyonal*'la ilgili az konuşmadık, sağcı takımı, *CHP*'nin bu örgüte üyelik hevesini kızıl komünistlik gibi aldıkça söze karışıyor, durumun hiç de bu demek olmadığını, karınca kararınca göstermeye çalışıyorduk. Neydi dediklerimiz, şöyle bir bellek tazeleyelim mi:

İkinci Enternasyonal hanidir reformcu sosyal demokrat partilerin yuvası olmuştur ki, bu partilerin büyük ço-

ğunluğu Amerikan'cıdırlar, *Amerika*'nın komünizmi önlemek için sosyal demokratları kullanmak politikasının, has uygulayıcılarıdır, *Enternasyonal* üyelerini artırma çabalarının nedeni de, *İspanyol, Fransız vs.* Sosyalist Partilerinde görülen solcu sosyalist eyilimleri azınlıkta bırakmak, bir de bazı üçüncü dünya sosyalist partilerinin marksizmini boşa çıkarmak arzusudur, bu arada *İkinci Enternasyonal*ın Başkanı durumundaki *Willy Brant*'ın *CIA* ile işbirliği yaptığı, partisinin *Bad Godesberg* programından beri sosyalistliği bir kenara koyduğu, *İsveç, Norveç vs.* sosyal demokrat partileriyle beraber, eski hristiyan demokrat partilerinin ılımlı solculuğu ve toplumsallığı doğrultusunda bir tutum tuttuğu bilinmektedir.

Tam seçim günlerine rastladı, bilmem izleyebildiniz mi, *2. Enternasyonal* bir toplantısında, marksizmin eskidiğini ve çağımızın sorunları karşısında aciz kaldığını söyleyerek, -sen sağ ben selamet- işin içinden çıkmış gerçekte *Demirel*'in ve bizdeki burnunun ucundan habersiz sağcıların değil, bizim haklı olduğumuzu kanıtlamıştır. Zira hiç bir şeyi değilse bile, bu açıklamaları *2. Enternasyonal* takımın marksist filan olmadığını ortaya koyar, marksist olmayan bir sosyalistliğin ise ne mene bir şey olduğu uzun açıklamaları gerektirmeyecek kadar bilinen bir yavanlıktır.

Öyleyse bu yazı neye?

Efendim, *2. Enternasyonal*'ın Amerikancı solcuları marksizmin eskidiğini, çağdaş sorunları karşılamaktan uzak bulunduğunu ileri sürerken, önemli bir noktayı derinleştirmek fırsatını veriyorlar. Bu lafları bizim sağcılar da ikide bir tekrarlıyor. Kalıplaşmış öğreti, modası geçmiş fikirler, 19. yüzyılın sosyalist düşüncesi filan diye... Bizdeki sağcıların da, *2. Enternasyonal*'deki kibar solcuların da hesaba katmadıkları nokta, galiba marksizmin metodu ile bu metoda dayanarak zamanında *Marks*'ın ve

Engels'in ulaştıkları sonuçların ayrı ayrı şeyler olduğu gerçeği. Yanılgı buradan doğuyor. Marksizmi, *Marks*'ın diyalektik yöntemi kullanarak, kendi çağında bazı önemli toplumsal ve ekonomik sorunlar üzerindeki yargılarının bütün çağlar için geçerli sayılmasıdır sanıyorlar. Elhak Stalinci türünden doğmatik uygulamalar da, onlara hak verdiriyor. Oysa değil, asla ve kat'a öyle değil.

Geçerli olan ve geçerli kalan, yöntem (metod), evrensel ve doğasal olaylar söz konusu olduğunda diyalektik, toplumsal ve ekonomik olaylar sözkonusu olduğunda tarihsel dediğimiz maddeci metod! Bu da son derece esnek bir şey, koşullar ne kadar değişirse değişsin, eskimez, şundan ki koşulların değişirliği üzerine kurulmuş. Daha da güzeli nedir, bizzat *Marks*'ın zamanının koşulları içersindeki yöntem uygulamalarının bütün zamanlar için geçerli olmadığını değişebilirliliğini söylemiş olması. Şaştınız değil mi, hiç şaşmayın, söylemiştir.

Buyurun, okuyun, *Roger Garaudy* yazıyor:

"Ekonomik yaşantının genel yasalarının her zaman aynı olduğu söylenecektir. İşte Marks'ın karşı çıktığı şey özellikle budur. Onun için soyut yasalar yoktur. Tersine ona göre her tarihsel dönemin kendine özgü yasaları vardır."

'Örnek olarak, bütün 'Kapital'in anahtar-kavramı olan değer yasasını ele alalım. (...) Marks bunun açıklamasını kendi döneminin üretim ve piyasa koşullarından hareket ederek yapmaktadır. Yani buharlı makina ve mekanik üzerine bina edilmiş bir işletmenin ve ideal piyasanın yani yararlılık değerlendirmelerinin mübadeleye karışmadığı ve mübadele değerinin bu kullanma değerini ölçtüğü bir piyasanın koşullarından hareket etmiştir. (...) Üretimin ve piyasanın koşulları temelden değiştiğinde, değer yasası uygulanamaz olacaktır. Marks, bunun bilincindedir. Hatta "Kapital"in ilk bölümlerini hazırladığı

dönemlerde bile, 'Siyasal iktisadın eleştirisinin temelleri'nde, yasanın tarihsel geçerliğinin sınırlarını veriyordu. Bu yasa üretici güçlerin evriminin başka bir aşamasında niteliksel bir değişme ortaya çıktığında, özellikle onun deyimine göre 'Bilim doğrudan bir üretici güç haline geldiğinde' geçerli olmaktan çıkacaktır...

"(...) Marksizm ne ekonomide, ne siyasette ne felsefede, kapitalizmin evriminin bütün aşamaları için geçerli bir katalog değildir. Marks bir araştırma yöntemi yarattı ve onu kapitalizmin evriminin belirli bir aşamasının analizine (...) uyguladı. Bu dönem için kapitalin modeli, özellikle kapitalist bunalımlar teorisi, açık bir biçimde doğru çıktı."

Demek ki neymiş, adam daha başından yöntemine güveniyor, yöntemini uygulayarak kendi çağında elde ettiği sonuçlara değil, ama onlar da çok uzun bir süre için doğru çıkmışlardır, âlâ; daha sonrası için, yeni koşullara yöntemi uygulayıp, yeni bileşimler elde etmek; yeni sosyalistlerin işi, ama elbette *2. Enternasyonal*'daki Amerikancı takımının yapacağı şey değil bu.

İKİ AĞIZLI ELEŞTİRİ BIÇAĞI

14 Ekim 1977

İki yıl mı olmuş, hayret, bana sorarsanız daha dün: İki önemli Fransız sosyalistinin *J. P. Chevenement* ile *Didier Motchane*'ın yazdığı *'Sosyalizm için anahtar'* adlı o ilginç kitap Türkçe olarak yayınlanmıştı, hapır küpür okumuştum, ilginçliği şu ki, Lâtin ülkelerinde gittikçe etkinliği artan yeni bir sosyalizm anlayışını, pek güzel tanımlıyor; hem klasik sosyal demokratlığa, hem de marksizmin bolşevik yorumuna karşı tavrını netliğe kavuşturuyor. Bizde, sağcısı solcusu, nüanslı şeyleri pek sevmediğin-

den, kaba hatlı, adamın gözüne mertek gibi giren kalın sloganlardan hoşlandığından, kitabın üzerinde duran olmadı pek; oysa okuyanların, *Fransa*'daki ortak sol cephede olup bitenleri de, *Portekiz*'de olup geçmiş olanları da, *Türkiye*'de olacakları da, çok daha mükemmel anlayıp, açıklayabildiklerinden eminim.

Çeşit çeşit sosyalistlikten söz ederler, uygulama düzeyinde iki tanesi somutlaşmıştır, *II. Enternasyonal*'cı sosyalist ve sosyal demokrat partilerin temsil ettikleri sosyal demokrat marksizmi, bir de *III Enternasyonal* komünist (bolşevik) partilerinin temsil ettikleri komünist marksizmi! Bunların birisi ötekisine kanlı bıçaklı düşman sayılır, çok ender durumlarda *Halk Cephelerinde* birleşmiş olsalar bile; birçok hallerde, birbirlerini yok etmek için sosyalizmin düşmanlarıyla güçbirliğine gitmeden çekinmemişler, ya da faşistlerin iktidara gelmesine gözyummuşlardır. İlkine örnek, sosyal demokrat partilerin genellikle emperyalist güçlerle işbirliğiyse, ikincisine örnek, *Stalin* döneminde Komünist Partilerin faşizme, faşizmin iktidara yürüyüşüne rağmen sosyalist ve sosyal demokrat partilerle güçbirliğine gitmemeleridir: *Almanya*'da, bu güçbirliği yapılsaydı, *Hitler*'in iktidar olamayacağını artık okul çocukları bile biliyor.

Ha, *Chevenement*'la *Motchane*'ın tutumu, sosyalizmin bu iki somut biçimine de, bir 'yozlaşma' gözüyle bakıyor; her ikisine de, ciddi eleştiriler getiriyordu. Ne gibi mi, hadi birer cümle ile bir göz atalım.

"...Jacques Mandrin, 'Sosyalizm ya da sosyal-yavanlık' adlı kitabında sosyal demokratı şöyle tanımlamıştı: 'Güçsüz ama halinden memnun sosyalist'. İşçi hareketinin sosyal demokratlaşmasının kökeni, önce benimsenmiş, daha sonra da sosyalizmin kendisiyle birlikte unutulmuş güçsüzlükten başka bir şey değildir. Egemen sınıfların etkisi altında, işçi sınıfının uğradığı en büyük-ve en eski-yozlaş-

mayı temsil eder sosyal demokratlık; sosyalizmin burjuvazi tarafından uysallaştırılmasının, kurulu düzen içinde sulandırılmasının ürünüdür".

Bu sosyal demokratlık için denilmiş, şu da diktacı komünistlik için: *"...Batı Avrupa'nın kapitalist ülkelerinde Leninci örgütlenme ilkeleri, özellikle yeni kurulan komünist partileri, sosyal demokratları burjuvaziyle işbirliğine götürmüş olan gelişmeden korunma kaygısını belirtiyordu. Bolşevik modele göre kurulan partilerin aşırı merkeziyetçiliğinin amacı, bir yandan bu partileri-Kriegel'in deyimiyle-burjuva toplumu içinde bir karşı toplum olarak oluşturmak, diğer yandan da dünya devriminin artık tek itme merkezi olan III. Enternasyonal'ın direktiflerine mutlak bir bağlılık göstermelerini sağlamaktı..."*

Oysa, yeni ve özgürlükçü sosyalizm anlayışı, hem sosyal demokrat yozlaşmasını reddediyor, hem de totaliterliği; bu anlayış özyönetimi esas olarak alan, ana özgürlükleri koruyup onlara yenilerini ekleyen, çoğulcu, tam anlamıyla bağımsız bir sosyalizm anlayışı! Bu yüzdendir ki, *Chevenement* ve *Motchane* kitaplarında, sosyal demokratlığı da, komünistliğin bolşevik biçimini de oligarşik, bürokrat, tekdüze, proleter enternasyonalcılığa hizmet etmekten uzak, tek kelimeyle yararsız bularak eleştiriyorlar. Bu, sosyalist hareketin içinde yeni ve önemli bir aşamadır.

Görüş, *Mitterand* çevresinde oluşan yeni *Fransız Sosyalist Partisi*'nin bağrından çıktı, *CERES* diye anılan bir araştırma ve danışma grupları var bunların, andığımız kişiler burada çalışıyor, böylece klasik *II. Enternasyonal* partisi *SFIO* yerine yozlaşmamış özgürlükçü ve özyönetimci bir sosyalist partinin doğuşunu hazırlıyorlar. Yeni sosyalist partisinin doğar doğmaz o derece etkili olmasındaki önemli noktalardan birisi de bu. Şu eleştiriye bir baksanıza:

"... sosyal demokratlar, Stalinci emperyalizmi işçi hareketinin bir ihlâli, geleceği için bir tehlike olarak gördüklerinden-bu görüşde aslında haklıydılar-Amerikan emperyalizminin kucağına atılmışlardır. Beride, batılı komünist partilerine ise, Sovyetler Birliği'nin Birleşik Amerika'ya karşı çıkarak etkin bir ilerici rol oynadığını görmek, Lenin'in de belirttiği o 'Başka halkı ezen bir halkın kendisinin de özgür olamayacağı' gerçeğini unutturmaya yetiyordu..."

Bana öyle gelir ki, *Batı Avrupa*'da sosyalizmin son zamanlarda gösterdiği gelişmeleri iyice kavrayabilmek, gerek *Avrupa Komünizmi*nin gerekse çeşitli Komünist / Sosyalist ortaklıklarıyla bazı komünist partilerin gittikçe özgürlükçü bir düzeye kayışlarının içyüzünü çıkarabilmek *CERES*'in tutumunu anlayabilmeye bağlı. *Fransa*'da seçim üzeri sosyalist/komünist zıtlaşmasının başlangıcında, *CERES* ile *Sosyalist Partisi* Genel Merkezi arasındaki zıtlaşmanın rolü yok mu?

SOSYALİSTLERİN EVCİLLEŞTİRİLMESİ

15 Ekim 1977

Oturmuş, hem yemek yiyor, hem öğle ajansını dinliyoruz; spiker, bir ara *Portekiz*'den bahsedecek oldu, kafam bu işle meşgul değil mi, hemen kulakları diktim; belki sizin de dikkatinizi çekmiştir, dedikleri şunlar; 'İktidarda bulunan *Portekiz Sosyalist Partisi* içinde önemlice bir grup partinin lideri *Mario Soares*'i sosyalist çizgiden ayrılmakla suçlamışlardır, tarafsız gözlemcilere göre olaylar bu doğrultuda gelişirse, *Portekiz Sosyalist Partisi*'nde bir bölünme olabilir.'

İlgilenilmeyecek gibi mi? Devrimden sonra *Portekiz Sosyalist Partisi*'nin ana çizgisi *Salvador Allende*'nin *Şili*

Sosyalist Partisi'nin özgürlükçü sosyalizm çizgisiydi, lideri de *Mario Soares*, buna karşılık *Komünist Partisi* lideri *Alvaro Cunhal Batı Avrupa* Komünist Partilerinin aksine *Moskova* yandaşı bir çizgi izliyor, daha çok devrimci subaylara dayanarak yönetime el koyma yolunu tutuyordu. Bir ara kritik bir noktaya geldi *Portekiz*, ya askeri bir komünist diktasına yönelecek, ya bu yönelişin getirdiği toplumsal ve siyasal tepkiler yüzünden, yeniden sağcı bir yönetimin kucağına düşecek!

Eğer *Cunhal* o sırada biraz yumuşasa *Portekiz*'in özgürlükçü sosyalist bir yönetime kavuşması işten bile değil, fakat yumuşamıyor, giderek baskıyı artırıyor, derken sosyalistlere yakın bir asker *Melo Antunes* ve *Soares* ortaklaşa bir hareket hattı tutuyorlar; ülkeyi askeri yönetimden de, Doğu Avrupa türü bir komünist diktadan da uzaklaştırıyorlar. Bunda neyin etkisi oluyor, *Vladivostok*'da, *Moskova* ile *Washington*'un *Angola* ile *Portekiz*'i değişmelerinin! *Portekiz Batı*'ya bırakılıyor, bırakılınca da elbet *Cunhal*'a, şiddetli bir muhalefet lideri olmak düşecek!

O gün bu gün, *Portekiz*'de sosyalistler iktidarda, *Mario Soares* lider, öyle ama, nerede o ilk günlerin *Allende* çizgisindeki *Soares*'i, nerede bugünlerin *Willy Brandt* çizgisindeki *Soares*'i? Adam gide gide, basbayağı sosyal demokrat çizgiyi benimsedi, *II. Enternasyonal*'ın Amerikancı kanadına yattı; bu, partisi içindeki asıl sosyalistlerin tepkisini çağırıyor; onlar da göstermeyi ihmal etmiyorlar bu tepkiyi, işte şu radyoda işittiğimiz gibi.

İyi hoş ama, *Portekiz*'i işin içine neden karıştırdım, Fransız sosyalistlerinden söyleşmiyor muyduk?

Bakın neden: *II. Enternasyonal* içindeki sosyalist partiler arasında, *Allende* çizgisinde görünen öteki sosyalist partiler hangileridir sanırsınız, *Felipe Gonzalez*'in *İspanyol Sosyalist İşçi Partisi* ile *Mitterand*'ın *Fransız Sosyalist Partisi;* öbürleri üç aşağı beş yukarı Amerikancı; sosya-

listlikleri sosyal demokratlıkları lafta, aslında *Washington*'un çok sevdiği, iktidara getirmekte yarar gördüğü *'ılımlı, ilerici, zararsız'* partileri temsil ediyorlar, yalnız İspanyollar ve Fransızlardır ki...

Ama dur, bu listede *Portekiz Sosyalist Partisi* de vardı, sonradan içindeki fırıldaklarla *Allende*'ci çizgiyi savunanlar parti yönetiminden uzaklaştırıldı, azınlığa düşürüldü: şimdi de *Fransız Sosyalist Partisi*'nde benzeri bir olay cereyan ediyor: hani *Ceres*'ten söz ettik ya, hem sosyal demokratları, hem bolşevik türü komünist partileri eleştiren, Fransız marksist hareketinden; işte o hareket, Fransız sosyalistleri arasında basbayağı güçlü bir akımken, partinin son kongresinde genel merkezin niye saldırısına uğradı; bundan, niye *Mitterand* neredeyse ya onlar ya ben diye koydu sorunu, bundan; eğer *Ceres*'çiler partiye egemen olurlarsa, *Fransız Sosyalist Partisi*'ne *Allende* çizgisinin daha da geliştirilmişi egemen olacak, bu, *Komünist Partisi*'nin gittikçe özgürlükçülüğe kayması halinde, iki parti arasında organik bir işbirliği sağlayacak; ece, bu derece sahici solcu bir ortaklığa 'emperyalist sistem' iktidar için yeşil ışık yakar mı, ne gezer; o zaman, *Ceres*'in parti içindeki etkisini azaltmanın çaresini arayacaksın; arıyorlar, buluyorlar da; son kongreden bu yana, *Ceres* ve yandaşları, parti içindeki etkilerini epeyce yitirmişlerdir.

Hadi bu kötü bir gelişme ama, asıl kötüsü, *Batı Avrupa*'da sosyalist partilerle komünist partilerin özgürlükçü ve çoğulcu bir çizgide buluşmasını, bir *Akdeniz Enternasyonalı*'nın oluşmasını sağlamak bakımından, adına onca umut bağlanan *Mitterand*'ın, iktidar olasılığı arttıkça *Soares* çizgisine doğru yönelişine ne buyrulur?

Sanırım onu da konuşacağız, ama bugünlük söyleyeceklerimi bağlayacağım yer başka; hele şu iki önemli ve güçlü sosyalist partide geçenlere bir bakın, size birşeyleri hatırlatmıyor mu? Bana hatırlatıyor doğrusu şu bizim

II. Enternasyonal meraklısı *CHP*'de adı konmadan benzer bir operasyon gerçekleştirilmedi mi? Tabii tabii, ölçüleri Türkiye ölçülerine indireceksiniz, burada *Allende* çizgisini savunan sosyalistlerden sözedemeyiz, ama parti içinde *Ecevit*'e ve *Genel Merkez* takımına oranla daha solda, daha radikal elemanlar yok muydu; aynı çark işletilip, bunların milletvekili olması, parti içi organlarda kilit mevkileri tutması önlenmedi mi; güçsüz ve başsız, bir parti içi muhalefet durumuna düşmeleri sağlanmadı mı?

Yaaa, işte böyle! İyi saatte olsunlar, 'ılımlı' solun o yiğit *Allende*'nin canını vererek damgaladığı bağımsız ve özgürlükçü çizgiyi sürdürmesine engel oluyor. Yalnız ona mı, *Fransa* gibi bazı ülkelerde iktidar ufukta görünmüşken, sağlıklı ortaklıkların sağlıklı güçbirliğine de!

BİR KERE DAHA MI?

16 Ekim 1977

Bir koşu *Paris*'e gidelim mi? Hadi gidelim.

O zamanlar radikallerden komünistlere kadar bütün Fransız solunu kanatları altında toplayabilecek bir lider arandı mı, akla *Mitterand* değil, *Mendes-France* gelirdi. O zamanlar dediğim, on yıl kadar öncesi. *Neuilly*'deki evde, geceyarıları, seçim sonuçlarını radyo ile izliyor, *Claude*'la birleşik bir sol cephenin nasıl oluşabileceğini tartışıyoruz. *Claude* tartışmasız bir *Mendes-France* hayranı, ya onunla olur diyor, ya da olmaz. *Mitterand* aklının ucundan geçmiyor, çünkü neden, *Mitterand* sosyalistten sayılmıyor ki: kurtuluştan itibaren Meclis'te bulunmuş, her seçimde *Nievre*'den milletvekili olarak gelmiş, ilerici demokrat *(progressiste)* bir siyasal örgütün lideri, ateş olsa cürmü kadar yer yakar.

Mitterand'ın önemi, *de Gaulle*'e karşı başkanlık se-

çiminde prestij kazanmasıyla çoğalır, yeni sosyalist partisinin kuruluşundan başlayarak da büsbütün ağırlık kazanır. Söylediklerim galiba iki şeyin altını çizebilmek için, birisi çoğumuzun sandığı gibi *Mitterand*'ın 'çekirdekten bir sosyalist' olmadığı, ikincisi önceki siyasal yaşantısında hayli 'batılı', *-Fransa*'da daha geçerli olan deyimle hayli *'Atlantik*'çi- olması. Bu bakımdan, bizim gibi eski kulağı kesikler *SP/FKP* ortaklığının en su sızmaz anlarında bile *Mitterand*'ın günün birinde su koyvermesinden için için kuşkulanmışlardır.

Acaba haksız mıydılar?

Ortak Program'ın güncelleştirilmesi sorunları konuşulurken birden patlak veren uyuşmazlık sonrasında, *Mitterand*'ın neler dediğini okudunuz mu? Üzülerek, yüreğimde bir eziklikle okudum. Diyor ki *Mitterand, FKP* lideri *Marchais,* aşağı yukarı *Portekiz Komünist Lideri Cunhal*'ın çizgisini tuturmuştur, eğer bunda ısrar ederse sosyalistlerin tutumlarını değiştirmesini beklememelidir. Özet mözet, şöyle devam ediyor: *"...FKP Genel Sekreterinin İtalyan Berlinguer ile İspanyol Carillo'nun kendi ülkelerindeki sağcı partilere gösterdiği uzlaşıcı tavırdan çok daha az uzlaşma yanlısı görünmesi şaşırtıcıdır. Portekiz'de Alvaro Cunhal çizgisi ortaya bir Soares çizgisi çıkarmıştır. Marchais tarafından da bir Cunhal çizgisi benimsenecek olursa Fransız sosyalistlerinin tutumlarını kesinlikle değiştirmelerinin söz konusu olmayacağı bilinmelidir.»*

İlk bakışta, bir sağ sapmaya gitmeyecekleri yolunda güvence veriyor gibi ya, inandırıcı bulamadım ben, neden derseniz, bir kere *Carillo* ve *Berlinguer* örnekleri *SP*'nin durumuna uymaz, *İspanya*'da demokrasi çok yeni, koşullar çok özgül, İtalya'da ise *İKP*'nin karşısında *SP* gibi güçlü bir sosyalist partisi, yok, hiç de olmadı. Kaldı ki, *SP* içinde *Soares* çizgisine en büyük şiddetle karşı çıkanların *Ceres*'çiler olduğu biliniyor, yalnız o mu, *Ceres*'çile-

re karşı *Mitterand*'ın takındığı tavır da: son kongrede onları iyice budamadı mı? Gerçi *Chevenement* da, öteki arkadaşları da parti içindeki etkinliklerini sürdürüyor. İyi kötü güçlerini koruyorlar, ama artık bir 'azınlık', bir 'sol kanat' durumuna indirgendiler.

Aslında *SP* önce kendi içindeki 'solcu sosyalistleri' hizaya getirdi, şimdi de, *FKP*'nin güncelleştirilmesini istediği sorunlara da titizlik gösteriyor, ortaya çıkan tartışma dip militanlarının, zirvede birlik ve beraberlik, ortaklaşa eylemle iktidar isteyen eski solcuların umudunu kıracak, onları öfkelendirecek kadar büyük ve ayrıntılıdır. Ayrıca onun üzerinde de durmak istiyorum gerçi, şimdiden işaret etmek istediğim başka bir şey, gerek bu tartışmalar, gerekse ortak sol cephenin seçim üzeri bölünmesi olasılığı neyi sağlıyor, iktidar umudu gittikçe zayıflayan sağcı partiler karşısında ortak programın başarısızlığı olasılığını mı?

Havada konuşmuyorum, kanıtları ortada: Geçenlerde yapılan *Fransa* Senato üyelerinin üçte birini yenileme seçimlerinde sağcı partiler durumlarını üç aşağı beş yukarı korurken sol birliği on iki yeni sandalye kazandı, bizim basın dahil hemen bütün dünya basınında bu sosyalistlerle komünistlerin bir başarısı, bir ilerlemesi olarak gösterildi, oysa başka hesaplara göre ortak program tartışmaları olmasaydı solcuların kazancının yirmi beşi bulması işten bile değildi. Eh bir de tartışmaların büsbütün alevlenip sosyalistlerin komünistlerin birbirlerine, radikallerin her ikisine atıp tuttuklarını düşünün, bunun ortadaki kararsız seçmenleri ürkütmesi, oylarını ortanın sağındaki, merkezdeki partilere akıtması akla yakın değil mi?

Şimdi *Kissinger*'in *Batı Avrupa*'da komünistlerin iktidara katılmalarına Amerika'nın kesinlikle kayıtsız kalamayacağı yolundaki fikirlerini hatırlayınız! Ortak sol cephedeki bir çatlak, bakarsınız, ya sosyalistlerin tek başına

iktidarını sağlamak kapılarını açıverir, ya da merkez sol bir koalisyonun! *NATO* için, elbette, en iyi çözüm budur; yahu ben ne söylüyorum, yalnız *NATO* için mi, *Varşova Paktı* için de: çoğulcu, özgürlükçü bir komünist iktidarın *Moskova*'nın hoşuna gideceğini mi sanıyorsunuz? Başka deyişle, Fransız siyasal arenasında oynanan oyunda *Amerika* ile *Rusya* bir kere daha, aynı tarafta bulunuyorlar.

Peki ortak program üzerindeki tartışmayı merak etmiyor musunuz?

UYUŞMAZLIK NEREDE? *17 Ekim 1977*

Önce bir gerçeği teslim etmek doğru olur: *FKP* ile *SP* arasındaki ortak programı güncelleştirmek önerisi komünistlerden gelmiştir *Mitterand*'ın dediği gibi, o kadar sağ duyuya uygundur ki, böyle bir öneriyi reddetmek olmaz. Neden, çünkü ortak program 1972'de yapılmış, oysa seçimler 1978 koşulları içersinde geçecek; eh, programı günün havasına ve ortamına uydurmayı nasıl benimsemezsin? Benimseniyor. O zaman *FKP*'nin ortak program müzakerelerine getirdiği yenileştirme paketinden şunlar çıkacaktır:

a. sol iktidar olursa en düşük ücret 2200 frank olmalıdır (sekiz küsur bin lira mı?) b. yüksek ve düşük ücretler arasındaki fark azaltılmalıdır. c. devletleştirilecek şirketler tam anlamıyla devlet denetimine geçmelidir, sosyalistlerin istediği 'şirketlere katılma' usulü terkedilmelidir. d. 1972 programında öngörülen devletleştirilmelere yenileri eklenmelidir: metalurji ve maden sanayii, *Rhone-Poulenc* kimya tekstil sanayii, *Citroen-Peugeot* otomotiv sanayii vs. e. Herhangi bir işyerinde çalışanlar istedikleri takdirde o işyerinin devletleştirilmesi sağlanmalıdır.

Bu esas üzere gider. Güncelleştirmede, solcu radikallerin lideri *Fabre*'ı yerinden sıçratan, sonuncu öneri olmuştu. Öbürleri arasında da sosyalistlerin tadını kaçıran epeyce şey farkediliyor: en başta özyönetimci ve özgürlükçü olan sosyalistler, *FKP*'nin hayli otoriter bir tonla ekonomiyi bürokratik bir devletçiliğe kaydırmasından kaygılanıyor, sorunu sadece bir ortak programın güncelleştirilmesi diye değil, gelecekteki sosyalist Fransız toplum türünün belirginleştirilmesi diye alıyorlar. Böyle alınca, uyuşmazlık büyüyor.

İyi ama, şu görünüşe göre, olayı çıkartan komünistler değil mi? Solun birliğini dağıtmaktan yararları ne olacak? *Sosyalist Partisi* sağa giderse, merkez sol koalisyonu gerçekleşirse, yönetim Atlantikçi bir yönetime dönüşmeyecek mi?

Sosyalistlere yakın olmakla birlikte, nesnelliği elden bırakmamaya çalışan *Jean Daniel*'e bakarsanız. *FKP*'nin seçimler yaklaşırken böyle bir hır çıkarmasının 'seçimsel' bir nedeni vardır, o da şudur: 1972'de ortak program hazırlanırken, katılan örgütlerin en güçlüsü *FKP* idi, solcu radikaller zaten varla yok arası bir eyilimdiler, *SP* ise *SFİO*'nun yerini almış, ondan farklı olduğunu belli etmeye çalışan yeni bir örgüt. Arada geçen beş yıl inanılmayacak bir şekilde *SP*'ye yaramış, girilen bütün seçimlerden *SP* daha güçlenerek çıktığı gibi, hem seçim şansı hem örgütü *FKP*'ninkinden daha kalabalık bir hale gelmiştir. *Jean Daniel*'e bakarsanız, *Marchais*'yi tedirgin eden budur, seçimlerden *SP*'nin daha da güçlenerek çıkması halinde, ortak hükümette komünistlerin etkisi azalacak, işi zorlaşacaktır, şimdiden onları hırpalayarak kendi şansını çoğaltmak istiyor.

Bir başka düşünce, kapitalizmin bunalımlı şu döneminde *Fransa*'da iktidar olmanın pek de elverişli olmadığını düşünerek, *Marchais* gerçekte iktidara ortak olmak

istememekte, eleştirilerini bu yüzden sertleştirmektedir. Sertleştirmek diyorsam öyle şaka söylüyorum sanmayın, bayağı sert eleştiriler yöneltiliyor karşılıklı olarak, kıran kırana. Mümkündür ki, işçi tabanı çok güçlü olan *FKP* bu çatışmadan kadrolarını ve seçmenlerini büsbütün yönetici ekibinin çevresinde kenetleyerek çıksın, seçimlerde alabileceği oy yüzdesinin 'azamisine' ulaşarak, *SP* karşısında eksikli kalmasın.. O zaman tartışmaların en hızlı olduğu sırada, sağcı radikallere yakın *L'Express* dergisinın yaptığı, kamuoyu sondajına bir göz atacağız.

Kabaca, alınan sonuçları acaba şöyle mi özetleyebiliriz: seçmenler tartışmayı genellikle izlemiş, cereyanından heyecanlanmışlardır. Yandaşları, tartışmanın cereyanı sırasında partilerini desteklemiş: komünistler, liderleri çevresinde sımsıkı birleşmiş, işin tuhafı, sosyalistler de! İşte bu yeni bir olgudur deniliyor, eskiden pek öyle aldırmazlarmış! Ayrıca tartışmalar *FKP*'nin işçi tabanındaki gücünü koruduğunu, hatta artırdığını belli etmiş; buna karşılık, kamuoyunda sosyalistler daha etkili; hatta, komünistlere oranla, tartışmadan daha kazançlı çıktıkları gibi, bir düşünce egemen!

En güzelini en sona sakladım, bu arada solcu seçmenlerin çoğunluğu (komünistlerde yüzde 66, sosyalistlerde yüzde 54) ortaklığın henüz giderilemeyecek bir hasara uğradığına inanmıyor, birliğin ve beraberliğin korunabileceğine inanıyorlar. Haklı çıkmalarını dilemekten başka, elden ne gelir?

Diyeceksiniz ki, ne var ki bunda; Fransız solunun kaderi üzerinde niye böyle uzun uzun duruyorsun? Niyesi var mı yahu, özgürlükçü sosyalizmin kaderi bu deneye bağlı da ondan! 70'li yıllarda sosyalizm, yeniden bir model olmaktan çıkmış, bir proje haline gelmiştir; bu projenin özgürlükçü biçimini bunlar deneyecekler, sosyalizme yakınlık duyanların ilgilenmesi olağan sayılmamalı mı?

Söz sosyalizmden açılmışken, konunun başka bir yönüne ilişelim.

Yıl kaçtı, tam çıkaramıyorum; bir akşam, *Madeleine*'in, *Republique Meydanı*'ndaki çatı arasına uğradım, ufacık oğlu *Jean-Michel* eline bir *Stalin* resmi geçirmiş. 'büyük baba' deyip duruyordu. Öğrendim ki *Stalin*'in bilmem kaçıncı yaş günüymüş, partinin gazetesi *L'Humanite*'de yaşlı diktatörün kapı gibi resimleri, koca koca makaleler; galiba o gece, *Mutualite* salonlarında şerefine bir toplantı! Bizim kuşağın sosyalistleri, ne yazık marksizmin içinde belirmiş bu *Moskova kilisesi* anlayışını, *(Stalin*'in bir *papa*'dan hiç farkı yoktu) çok acı yanılgılar, hayal kırıklıkları, hayat kaymaları halinde yaşamışlardır. Düşünün anlattığım olay *Paris*'te geçiyordu, bacak kadar bir oğlan daha o yaşında *Stalin*'i büyük baba'sı gibi görmeye alıştırılıyordu. O *Stalin* ki, sosyalizm adına *Rusya*'yı basbayağı kana bulamış; devrimi gerçekleştiren kadronun en önde gelenlerini, uyduruk mahkemelerde uyduruk kanıtlarla yargılatarak kurşuna dizdirmiş; yeryüzüne son derece yanlış bir sosyalizm görüntüsü vererek, sorunun yıllarca yanlış bir yerde, yanlış bir biçimde tartışılmasına yol açmıştır.

Artık o günlerden uzaktayız, dünya sosyalist hareketi stalinciliği, *Stalin*'in kendisini ve uygulamasını, marksizmin sağlıklı yöntemiyle ve özgürce eleştirebiliyor. Bu işi en kötü yapanlar, garip değil mi, Ruslar ve Çinliler; toplumlarını, az gelişmiş bir ülke aşamasından, dolaysız olarak sosyalizme geçirmeye kalkışanlar: eleştirileri bir tuhaf, yine kişiselliği ön plana alıyor, *Stalin*'i kendini putlaştırdığı için eleştiriyor, ama ülkelerinde kendilerini putlaştırıyorlar: *Brejnev*'in yetmişinci yaş törenleri *Stalin*'-

inkinden hiç aşağı kalmaz, *Maozedun* da öyleydi. Daha başka ve karşıt görüşleri savundukları halde, *Tito* ve *Enver Hoca* için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. Zamanında *Malraux, Stalin*'in putlaştırılması sorununa yaklaşırken, bunda Rus toplumunun o zamanki nesnel koşullarının da az etkisi olmadığını söylemişti. Doğru olduğu, aklıma yatar.

Demek ki *Stalin* ve *Sovyet Rusya* sorunu hem içinde geliştiği nesnel koşullar gözönünde tutularak ele alınmalıdır, hem de marksizmin yöntemi ile. Aksi halde, yeni ve daha kötü yanılgılara düşülmesi önlenemez.

Türk sosyalist hareketinde, *Mao*'cuların daha çok duygusal sayılabilecek çıkışları hesaba katılmazsa, *Stalin* ve Stalincilik konusuna soldan eğilen olmamıştır pek, ben-bilimsel hiçbir iddiası olmayan-bazı yazılarımla (kitap da oldular) soruna yaklaştığım zaman şiddetli suçlamalarla karşılaşmış, ne *İsa*'ya ne *Musa*'ya yaranabilmiştim. Oysa altmış küsur yıllık uygulamadan sonra, *Rusya*'da üretim ilişkilerinin değiştirilebildiği tartışma götürürdü; gelişme olmuş, dönüşme olmamıştı; dönüşmenin olması da, galiba düşünülmemiştir; sosyalizmin kaldırmayı amaçladığı en önemli karşıtlıklardan kırsal/kentsel çelişkisi de, yönetici/yönetilen çelişkisi de, kafa işçisi/kol işçisi çelişkisi de, alabildiğine hüküm sürüyor; işçi sınıfının, üretimi ve tüketimi denetimi, gerçekleşmiş görünmüyordu. Bunun, devrimi yapan kadrodan çok, onu kurumlaştıran kadroya sorumluluklar getirdiği ortadaydı. Bu kadro ise tek kelimeyle deyimlenebilirdi: *Stalin.*

Birikim dergisinin *Ağustos/Eylül* sayısını gözden geçirirken bunları düşünüyorum, nasıl düşünmem, işte marksist olduğunu başından beri savunan düzeyi yüksek bir dergi, *Stalin*'i ve stalinciliği gündeme almış, bunun için bir özel sayı hazırlamış, konuya sosyalizmin bilimsel yöntemiyle yanaşıyor, bunu yaparken de yerli yersiz suç-

lamalardan, göğsünü bağrını dövüp devrimci sloganları savurmaktan çok, bilimin verilerine, özgürce tartışmanın kurallarına uygun davranıyor. En çok gereksindiğimiz yaklaşım bu. Hep yazarım ya, *Türkiye* az gelişmişlikten henüz kurtulamadığı için, bizim sosyalistlerimizin çoğunda *Rusya*'daki ya da *Çin*'deki sosyalistlerde görülen tikler görünür; bunların başında, sosyalizmi hemen mistikleştirmek, handiyse bir dinsel bağlama götürmek gelir. En kaldıramayacağı şey! *Birikim,* ağırbaşlı görünüp, bilimselliği elden bırakmayıp, yine de bu dinsel dogmatizmi savunanların tersine, sorunları sosyalizmin temel tutumuna uygun, özgür bir ortaklaşa tartışmacılık yöntemiyle önümüze getirmiş.

Ne iyi, ne iyi!

Sosyalistseniz, bu nedenden, değilseniz, yine bu nedenden, derginin *Stalin*'e ve Stalinciliğe ayırdığı bu ve bundan sonraki sayılarını mutlaka görmeli, efendi efendi okumalı, içinizden düşünmeli, enine boyuna değerlendirmelisiniz. Mutlaka söylenenlere katılmanız gerekmez, zaten onlar da katılın demiyorlar; üstelik, aktardıkları bazı önemli düşünürlerin iddialarına, tamı tamına katılmamışlar; ne var ki sorunu çeşitli açılardan vurulmuş ışıklar altında tartışmak, gerçeğini, gerçeğinin özünü yakalamamıza daha çok olanak verir.

Türk sosyalizmi, duygudan çok akıl, inançtan çok bilinç, kesinlemeden çok eleştiri gücüne dayanınca, bir türlü gerçekleştiremediği toplumsal ilişkisini gerçekleştirecek; ancak o zaman, etkili ve yaygın bir örgütlenmeyi başarabilecektir.

Yanılıyor muyum dersiniz?

Kemal Paşa'nın 'gerçekçiliğini' her zaman söylerim. *İttihat ve Terakki* ileri gelenleri, 'devrimlerini' hangi ülkü çevresinde somutlaştıracaklarını kestiremiyorlardı. İslamcılık, daha çok *Abdülhamid*'in, o dönemin ülküsü olmuştu. Turancılık ise, imparatorluğu içinden çökertme, dışarda tehlikeli çatışma olasılıklarını birlikte getiriyordu. Tuttular, ne idüğü belirsiz 'osmanlılık' kavramına sarıldılar. Yürümedi. Alman emperyalizminin imparatorluk içindeki etkisi çoğaldıkça, ittihatçıların turancılığa ve islamcılığa sardırdıkları görülmüştür. Görülmüştür ama, kime yaramıştır bu, Türklere mi? Hayır, *Wilhelmstrasse, -Alman Dışişleri Bakanlığı,-* İslamcılığın İngiliz emperyalizmine, Turancılığın ise Rus emperyalizmine karşı etkili bir mücadele silahı olabileceğini düşünmüş, *Bâbıâli*'yi bu doğrultuda kışkırtarak, kendi çıkarları açısından, Türk gücünün bu sonuç vermeyen amaçlarda harcanmasını hazırlamıştır.

Lawrence Arapları ele geçirmişti, kutsal toprakları elde tutmak için kan döken Türk ordusuna, Arapların çoğu, o zaman İngilizlerle birlikte saldırdılar. *Enver Paşa, Buhara* içlerinde, Turancılık savaşı yaparken öldü. *Kemal Paşa, Anadolu* yarımadasını *Misak-ı Milli* çerçevesi içine sokarken kimsenin nasırına basmamayı yeğlemiş, islamcılığın da, turancılığın da gerçekleşmesi olanaksız 'hayal ler' olduğunda ısrar etmiştir. Daha *Anadolu*'yu tam anlamıyla 'kendisinin' yapamamış bir devletin, dışarda serüven araması kadar anlamsızlık olamazdı. Hem de kimin adına, sözde Türklüğün Müslümanlığın, gerçekte ise Alman çıkarlarının.

Olur mu öyle şey?

Bunu bir kalem geçtik ya, madalyonun öteki yüzüne de bakabiliriz.

O yüzde göreceğimiz şudur: XX. yüzyıl başında, yeryüzünde, bağımsız tek bir müslüman ülkesi yoktu, yeryüzü müslümanları, şu ya da bu biçimde, mutlaka bir Hristiyan ve yabancı ülkenin egemenliği altına girmişlerdir. Sadece Osmanlılardır ki, iyi kötü bağımsızlıklarını elde tutmaya çalışmakta, hâlâ büyük bir devlet görünümünü -lâfta bile olsa- korumaktadır. Bu bakımdan islamcılık, müslümanların çoğu için, hepsini sulta altında tutan emperyalizmlere karşı bir birleştirme aracı olabiliyor. Turancılık da öyle. *Sultan Galiyev*'in, *Nur Vahidov*'un *Rusya* içlerinde bolşeviklerle beraber çalıştıkları halde, *Asya*'nın müslüman ve Türk halkları için 'bağımsız sosyalist cumhuriyetler federasyonu' tasarılarını bir yerlerden duymuş olsanız gerek. Bir anlamda, Müdafaa-i Hukukçuların *Anadolu* yarımadası üzerinde gerçekleştirmeye çalıştıkları 'İstiklâl-i tam' sahibi Türk devleti de, ittihatçıların son dönemlerinde sarıldıkları Türkçülük fikrinin somutlaşmasıdır. Bu içeriğiyle, bal gibi emperyalizme karşıdır.

Sosyalist takımının surat buruşturduğunu görür gibiyim, olur muymuş canım, Türkçülük de, İslamcılık da 'gerici' ideolojilermiş, sadece faşizme yaraşırlarmış, falan filan. Eh o zaman, *Komintern Genel Sekreteri* ünlü bolşevik *Zinovyev*'in 1922'de söylediği şu sözlere ne diyecekler, çok merak ederim: *"Pan-islamizm, hürriyet için başkaldırmış basit bir milliyetçi hareket değildir. Müslümanlar için herşeydir. Devletleri, ekonomik örgütlenmeleri, günlük ekmekleri bu davranış içersinde biçimlenmiştir. Pan-islamizm bütün islam halkları arasında, Arap, Hintli, Endonezya ve Türk farkı gözetmeksizin kurulan bir kardeşliğin işaretidir. Bu kardeşlik gerçek anlamını İngiliz, Fransız ve diğer kapitalist devletlere karşı durmakla kazanmıştır."*

Nasıl iyi mi?

İslamlararası yakınlaşmayı bu düzlemde koydunuz mu, işin rengi değişir. *Kemal Paşa* da Pan-islamizmin, -bütün müslümanları bir imparatorlukta toplamanın- gerçekleşmesi olasız bir hayal olduğunu söylemiş, ama aynı bağlam içinde Hind müslümanlarının (bugünkü *Pakistan) Kuva-yı Milliye*'ye yardımını şükranla kabul etmiştir. Onun için, bazılarının *Türkiye*'nin artık pek çok, çoğu da bağımsızlığını elde etmiş, müslüman ülkelerle yakınlaşmasına burun kıvırmasını anlamak zordur. O tarihte dünyayı saran, müslümanları köleleştiren emperyalist sömürgecilik, günümüzde biçim değiştirerek yeni sömürgecilik kılığına girmiştir, aynı sömürüyü devam ettiriyor. Geri bıraktırılmış müslüman ülkelerin, bu düzeyde bir iş ve güçbirliğine gitmeleri; harekete fikrimce, en az *Zinovyev*'in o zaman belirttiği bağlamı kazandırır. Zaten kuzey ve güney ülkeleri diyaloğu denilen kapışmada, geri kalmışların bir araya gelişleri, dayanışmaya girişleri, bundan başka nedir ki?

Aslında bu kadar sözü, geçenlerde memleketimizde yapılan *İslâm Ülkeleri Konferansına* gelmek için söyledim. Bilindiği gibi bu toplantı bu ülkelerin Ticaret ve Sanayi Odaları Konferansı niteliğini taşıyordu, başarılı da geçti. Çağrılı otuz ülkeden 22'si 61 delege ile toplantılara katıldı. *İslam Bankası Başkanı* geldi, bu arada *Türkiye*'ye on milyon dolarlık bir kredi açtı. Gündemdeki sorun bu: *Türkiye*'nin bu tavrı geliştirmesi doğru mudur, yararlı olabilir mi; yoksa o yanlış bürokrat ilericiliğine saplanıp, ne ki müslümandır tü kaka demeli, ondan uzak durup 'keferenin' kıçından ayrılmamalı mıdır?

Konuşacağız.

Radyoda kısa dalgayı kurcalamasını sever misiniz? Benim eski hastalığım: opera aryaları, Kur'an tilâveti, telsiz işaretleri arasında; Fransızca mı, İngilizce mi, Rusça mı bir ajans bulur, kulak kabartırım, acaba ne diyor? Geçen gece, neresi olduğunu kestiremediğim bir istasyondan, Fransızca bir haber yakaladım: kahve fiyatları birden düşünce, kahve üreticisi ülkeler bir araya toplanmış, alıcılara karşı ortaklaşa hareket etmenin koşullarını ve olanaklarını araştırıyorlarmış. Gülümsedim. Bilmeyen kaldı mı, gelişmiş ülkelerle gelişmemişler arasında sürdürülen kuzey güney diyaloğunda, ikide bir sözü edilen 'yeni ekonomik düzenin' en önemli gereği, en etkili silahı bu: 'belirli hammaddelere sahip olan az gelişmişler, o madde üzerinde bir kartel kurup, gelişmişlere yüksek fiyatlar 'empoze edecekler.' Haklı gerekçesini petrol üreticilerinin iddialarından biliyoruz: yıllarca gelişmişler az gelişmişleri ucuz fiyatlarla hammadde alarak öylesine sömürmüşler ki, aslında bunlara gereksindikleri hammaddeleri hiç satmamak bile yerinde olur.

Doğrusu, emperyalist sistemi pirelendiren de budur, yalnız petrolde değil, kahveden kauçuğa hatta tahıla kadar her alanda, ana üreticiler böyle uyuşmalara girerlerse; 19. yüzyıl boyunca dünyanın iliğini kemiğini sömürmüş gelişmiş endüstri ülkelerinin, (başka deyişle emperyalist sistemi oluşturan batılıların) hali dumandır; o halde ne yapıp yapıp, bu türden uyuşmaları daha başlamadan torpillemeli, gerçekleşmiş olanları da bölmeye dağıtmaya çalışmalı! *OPEC*'de ne fırıldaklar çevirdiklerini izleyeli çok olmadı. İslam ülkeleri arasındaki yakınlaşmalardan da, bu nedenden pireleniyorlar. *Pakistan Başbakanı Zülfikar Ali Butto*

ağzıyla söylememiş miydi, 'filin tekmesini' yeme nedenlerinden birisinin, *İslam Konferansı*'nın toplanmasına ön ayak olması olduğunu! Çünkü neden, emperyalizmin 'gizli ajanı' sayılabilecek rejimler bir yana bırakılırsa, müslümanlararası yakınlaşmalar 'yeni ekonomik düzen' esprisi içinde yürüyor da ondan.

Kuşkulu musunuz, açılış törenlerinde Kur'an mı okunuyor, daha çok dinsel yanı mı ağır basıyor? Hadi öyleyse şu bizde toplananı bir gözden geçiriverelim.

Hele şu sözlere bir kulak verin: *"... İslâm ülkelerin uluslararası yeni ekonomik düzenin oluşturulması aşamasında birbirlerine destek olması gerekir. (...) İslâm ülkelerinin görüşlerini yakınlaştırarak, Kuzey Güney diyaloğunda uluslararası yeni ekonomik düzenin oluşturulması aşamasında çeşitli toplantı ve konferanslarda birbirlerine destek olmaları çok anlamlıdır. Bu geleceğe daha büyük umutlarla bakmamızı sağlayacaktır".* Kim söylemiş bu 'üçüncü dünyacı' sözleri, *Cezayir Dışişleri Bakanı* mı, yoksa *Libya*'nınki mi? Ne o, ne o, bildiğiniz *Çağlayangil*, evet ta kendisi, bütün saltanatı ve sorumluluğuyla. Bu kadarı bile, *Türkiye*'nin müslüman ülkeleri arasındaki dayanışmaya hangi bağlam içinde yanaştığını göstermeye yeterlidir ya, işi büsbütün elle tutulur kılabilmek için Kur'an tilâvetinin hemen arkasından *Sezai Dıblan*'ın yaptığı önerileri, bir elden geçirelim.

Dıblan diyor ki, İslâm ülkelerinin ekonomik işbirliğini gerçekleştirmek için bir örgütlenme çabasını geliştirmeleri şarttır, bunun için de bir iktisadi işbirliği sekreteryasının kurulması doğru olur; ayrıca:

a. Ham petrol ülkelerinin sanayileşmiş ülkelere karşı yürüttükleri mücadele başarıya ulaştığına göre, aynı azimli tutum buğday, tütün pamuk gibi öteki maddelerde de gösterildiği takdirde islâm ülkelerinin döviz gelirleri önemli ölçüde artacaktır. b. Kuzey/güney diyaloğu sür-

dürülürken islâm ülkelerinin temel ilkelerde anlaşmaları ağırlıkların: daha fazla duyurmalarını sağlayacaktır. c. İslam ülkeleri arasında fon akımlarının istenilen düzeye çıkarılması için *Dünya Bankası* gibi kredi açan ortak kuruluşlar islâm ülkeleri topluluğu içinde geliştirilmelidir. ç. İslâm ülkeleri teknoloji alanında olduğu kadar alt yapı hizmetlerinin gerektirdiği inşaat çalışmalarında, silah sanayiinde, ulaştırma alanında, islâm turizmi konusunda da işbirliği yapabilirler.

Çağlayangil'le *Dıblan*'ın dediklerini bir araya getirdiniz mi, bazılarımızın vermeye hevesli olduğu 'gericilik' havasından çok, islâm ülkeleri arasındaki işbirliği girişiminde, basbayağı ekonomik bir tutum ve davranış olduğu görülür. Hem de şu çalışmalarını bir türlü bitiremeyen, daha da uzayacağından kuşkulanılan *IMF* uzmanlarının hoşlanmayacakları türden bir tutum ve davranıştır bu. Bir yerde Türk burjuvazisinin bazı sorunlarda hem bürokrasiden, hem de 'lâf' ilericilerinden daha gerçekçi olduğunu gösterir.

Bunu deyip kralın hakkını krala verdik, şimdi zurnanın zırt dediği noktanın altını çizebiliriz. *Türkiye*'de müslüman ülkelerle 'yeni ekonomik düzen' çerçevesi içinde yakınlaşmaya çalışan Türk hükümeti, haberiniz var mı ki Birleşmiş *Milletler*'de *Vietnam Cumhuriyeti*'nin üyeliğe alınması başvuruşunu imzalamaktan kaçınmıştır. Dilekçede yüz küsur imza, bunların arasında 'sistem'in başı *Amerika*'nınki de olduğu halde! Burda "Üçüncü dünyacı" geçin, orada sistemin ele başısından daha çok sistemci ol, bizim Dışişleri'nin otuz yıldır bir türlü kurtulamadığı tutarsızlığın yeni ve utandırıcı bir kanıtı değil midir? Yahu böyle giderseniz, siz istediğiniz kadar iki tarafı da idare ediyoruz sana durun, iki taraf da içtenliğinize inanmaz, dımdızlak ortada kalırsınız.

Zaten kalmadınız mı? Bâri şimdi aklınızı başınıza devşirin.

ANARŞİZMİN SİYAH BAYRAĞI

12 Kasım 1977

70/71 yazlarında, tesadüf *Çeşme*'deki bir tatil köyünde 68 öğrenci hareketlerine karışmış iki Fransız delikanlısını karşıma çıkarmıştır: *Jean-Marc* ve *Philippe*. Geceleri, rüzgâr camlara tuz yağdırır, tatil insanları dinlendirici bir müzikle kendilerini avutmaya çalışırken, tartışırdık. Benim sorum şu: 60 yıllarında, geçen yüzyılın büyük modası bireysel terörizmin yeniden ve bütün heybetiyle toplumcu eylemlere egemen olması, neyle açıklanabilir? Her kafadan bir ses çıkıyordu elbet, sonradan, tartışmaları şöyle toparladığımı hatırlıyorum:

a. Klasik kapitalist liberal devlet, tekeller döneminde, hele ikinci sanayi devriminden sonra, yapısal bir totaliterliğe yönelmektedir. En klasik batılı demokrasilerde bile, 'şiddet' devletin yönetimde başvurduğu en geçerli yöntem haline geliyor. Devletin, belirli bir sınıfın çıkarları adına toplumun öteki katlarına şiddet uygulaması, elbette bir tepki çağıracaktı. Bu tepkinin şiddete dayanmaması olası mı? Kapitalist devlet, polis devletine dönüştükçe, tabandan ona yönelecek tepkinin de şiddete dönüşmesi olağan sayılmalı.

b. 17 devrimi, ikinci dünya savaşından sonra dünyanın öteki ülkelerinde gerçekleşen 'sosyalist' rejimler, 'umulanı' gerçekleştirememiştir. Polisin, ordunun, devlet bürokrasinin olduğu gibi korunması bir yana, disiplin daha sıklaştırılmış, orada da 'şiddet' bir yönetim yöntemi olarak uygulanmıştır. Toplumsal sosyalizmin sonunda bir bürokrasi diktasına dönüşmüş olması, zamanında bunu öngörüp ileriye süren bireysel sosyalistleri (yani anarşist ve anarcho-sendikalistleri) haklı çıkarmıştır... O halde, yeni savaşım biçiminin vaktiyle *'neçayevsti'* hareketinde,

'narodnaya volya' döneminde olduğu gibi terörizme yönelmesi olağan sayılabilir.

c. İkinci dünya savaşından sonra sovyet işgaliyle değil de, kendiliğinden ve tabanın da katılmasıyla sosyalist olmuş bütün ülkeler *(Küba, Çin, Vietnam, Yugoslavya)* bu işi şiddet kullanarak yapmışlardır, üstelik *Moskova*'ya karşı çıkmışlardır. Şu halde 60'larda devrimciliğin artık sistemin malı olmuş, sistemden pay isteyen geleneksel sosyalist ve komünist partilerinin demokratik eylemlerinden geçmediğini kabul etmek olağan sayılmalıdır.

Son zamanlarda *Bader-Meinhof* ve uçak kaçırma olaylarıyla yeniden gündeme gelen terörizmin ve aktivizmin yakın geçmişteki çıkış noktaları sanırım bunlardır.

İşin ucu *Türkiye*'ye dokunmuyor mu?

Dokunmaz olur mu? Daha önce de belirttiğim üzere, 65 sonrası öğrenci olaylarının, hemen büyük çoğunluğu *Moskova* yanlısı ve ortodoks marksist bir eyilim taşımaz, biraz *Marcuse* çok daha fazla *Castro/Guevera* epeyce de *Mao* tutkusu vardır içinde, bugün dahi benzer eylemlerden hayır umanları son iki kanadın adamları saymak olasıdır. *(Batı*'da *troçkistler* de, 60 yıllarından başlayarak ön plana geldiler, *IV Enternasyonal* güncelliğe kavuştu, *Mandel* çeşitli ülkelerdeki troçkist/devrimci komünist partilerin canlılık kazanmasını, seçimlere katılıp yüzde 3'ler dolayında oy almasını sağladı, ne var ki ortodoks komünist partilerinden daha 'hızlı' olan troçkistler tedhişçilikten çok, partileşmeyi ve yığınsal yayılma eylemini yeğliyorlar. *Türkiye*'de de uzun bir aradan sonra troçkizm belirmiş, daha çok bazı yayınlarıyla dikkati çekmeye başlamıştır).

Yalnız, batılı hareketler için olduğu kadar, *Türkiye* için de şu nokta herkesin gördüğü bir gerçeğin deyimlenmesi oluyor: Ülkemizde şiddetin yöntem sayıldığı, bireysel terörizmin geçerli tutulduğu, hareketlerin kökeni, küçük burjuvazidir; giderek, kırsal düzenin çözülmesiyle

ortalığı kaplayan bir lümpenler takımı, onlara katılmaktadır. Çoğunluğuyla işçi sınıfının, eski *TİP* gibi, *SDP* ya da yeni *TİP* gibi sosyalist partilerin, hatta yurt dışındaki sesini duyurmaya çalışan *TKP*'nin bu türden davranışlara kesinlikle karşı olduğu biliniyor.

Resim hâlâ gözlerimin önündedir: *Sorbonne* dolaylarında bir öğrenci barikatı, göz yaşartıcı bomba dumanından göz gözü görmüyor, sökülmüş kaldırım taşları, devrilmiş otomobiller, barikatın tepesine dikilmiş kara bir bayrak! Evet, klasik anarşistlerin siyah bayrağı, anarchosendikalistlerin kırmızı/siyah bayrağı ile birlikte, yıllarca sonra yeniden toplumsal eylemlerde meydana çıkıyordu. Yıllardan 1968.

Sık tekrarlarım, tekrarlamak da gerektir. Öğrenci olaylarının temeli, *Moskova* değildir. *Amerika*'dan başlayıp 60'ların ikinci yarısından itibaren *Avrupa*'yı saran şiddet hareketleri kısmen *Bakunin/Kropotkin* çizgisinden, kısmen *Maletesta/Stirner* çizgisinden anarşist hareketlerdir ki, güncel devrimcilerden açıkça *Moskova*'ya karşı bir tutum tutmuş olan *Maozedun* ve *Fidel Castro*'yu (özellikle *Che Guevera*'yı) örnek edinmişler, işçi sınıfından çok, küçük burjuvaziden kaynaklanmışlardır.

O tarihte, bunların kuramsal 'babalığı'nı bir zamanların *'Frankfurt Filozofları'* grubundan *Herbert Marcuse* yapıyordu, o hızla aynı gruptan *Adorno, Habernas* ve *Reich* de anılmaya başlanmıştı ama, öğrenci eylemleri ve 'vahşi' -yani geleneksel komünist ve sosyalist örgütlerin kontrol etmediği- grevler öyle bir hızla yayıldı ki, şehir ve kır gerillası patırtısından işin kuramına kulak asan pek kalmadı.

Siyah ve siyah/kırmızı bayrakların dalgalandığı dönem, o dönemdi işte.

«ONLAR UMUTSUZLUĞUN VE ÇIKMAZIN ÇOCUKLARIDIR»

13 Kasım 1977

Che Guevera, Bolivya'da hayatına mal olan gerilla deneyinde halkın desteğini sağlayamaz. Harekata karışmış, bu yüzden epeyce de hapis yatmış olan *Regis Debray*, Türkçeye de çevrilmiş *"Che'nin Gerillası"* adlı ilginç eserinde, hiç unutamadığım şu sözleri yazmıştır: *"Özet olarak, gerilla, halkın içersinde var olan dayanışma potansiyelinin yüzde birini bile seferber etme ve ondan yararlanma olanağını bulamamıştır"* Dilimize çevrilmemiş iki ciltlik o önemli *"Silahların eleştirisi"* adlı yapıtında ise Latin Amerika'daki kır ve şehir gerillası olaylarını birer birer ele alıp eleştirir, başarısızlık nedenlerini diyalektik olarak sergiler.

Regis Debray'yi anışım boşuna mı? Geçenlerde, *Che*'nin ölüm yıldönümü için yazdığı bir yazıda, hâlâ sürüp giden 'şiddet' hareketlerini ele alıp geçmiş olaylardan üç önemli ders çıkarmıştı.

"a. Hem siyasal hem silahsal taktik olarak tasarlanan gerilla yuvası taktiği (bizde yaygın deyimiyle fokoculuk) *umulan sonuçları vermemiştir. 'Tarihin yavaşlığı, toplumların çekim gücü (pesenteur) kestirmeden başkaldırma atılımını kırıyor.*

b. Buna karşılık, Che'nin Cezayir'de 1965'de açıkladığı 'üçüncü dünyanın birleştirilmesi', üç kıtanın dayanışması, yöresel çatışmaların yaygınlaştırılması stratejisi hissedilir şekilde gerçekleşmektedir.

c. Che, "Şimdi bizi ilgilendiren, insandır" demişti. "O, üretim rakamlarının yükselişini kendi başına bir amaç saymayan ilk endüstri bakanı olmuştu." İnsancılığı gittikçe yaygınlaşıyor. Son yılın en egemen olayı, öncülük ha-

reketlerinin-halk ve işçi sınıfı adına ortalığı karıştıranların-eleştirisidir."

Debray'nin ulaştığı bu sonuçları bilmek, bir bakıma, *Avrupa*'da 1960 sonrası şiddet hareketlerine bizzat karışmış olanların bile, neden dolayı şimdi bu hareketleri sürdürenleri kınadıklarını, anlamamıza yardımcı olur belki.

Çünkü kınıyorlar, hem fena halde.

Fransa'da *Liberation* diye bir gazete çıkar, 'aşırı solcuların' gazetesi denebilecek bir yayın organı, yöneticisi, eski proleter devrimcilerden *Serge July. Schlayer* olayından sonra, -düşünebilir misiniz,- bu gazeteyi 'şiddet' yanlısı olan bir kalabalık basıyor, saatlerce işgal altında tutuyor. Duvarlarına "July, senin de sıran gelecek" diye yazılar yazıyorlar.

Olaydan sonra, *July*'nin dediklerinden bir bölüm beni çarptı, kimbilir belki konuştuğum bazı 'hızlı' gençlerde onun rastladığına benzer bir katılığa, bir dar kafalılığa, bir anlayış noksanına rastladığımdan!... *July* şöyle demiş: *"...onlarla tartışmalarımda en çok dikkatime çarpan, goşizmlerinin o gerici yanı ki, aşırılığında, tiksindiğim ne varsa hepsini içeriyor. Küçümseyici olmak istemiyorum. onları yadsımak niyetinde de değilim, çünkü var oldukları meydanda. Fakat düşünceleri, diyelim ki, yoksuldur. Fosilleşmiştir, hareket halinde değildir."*

Bir başkası, 1960 yıllarının ünlü *'Kızıl Rudi*'si *July*' den daha kesin konuşuyor. Ne konuşması, yargılayıp sonuçlara varıyor. Son tedhiş hareketlerine ilişkin düşüncelerinden bazıları şunlar:

"...terörizm büyük bir cinayettir. Sosyalist ahlaka aykırıdır. Toplumda, evet, sosyalizme karşı koyan güçler vardır, bunlara karşı kitle hareketlerini yaygınlaştırarak siyasal araçlarla mücadele vermek gerekir. İmkansıza sürüklenerek değil! Zira bu, devrimci geleneğin yadsınmasıdır. Aynı zamanda da karşı devrimci bir tepkidir. Biz

kapitalist rejimin despotluğunun yerine terörizmi, ya da başka bir despotluk biçimini geçirmek istemiyoruz. Kişilerin öldürülmesinin hiçbir anlamı yoktur. Bireysel terörizm sınıf mücadelesi açısından hiçbir anlam taşımaz. Bunun yadsınmasıdır...."

Rudi Dutschke terörizme yatan çocukları bir de tanımlamış ki, doğrusu çok etkileyici. *"Onlar savaş kuşağının, karışık zamanlarının, umutsuzluğun ve çıkmazın çocuklarıdır. Ne bir gelenekleri vardır, ne de geçmişle bir bağları."*

Sanırım burada, kapitalist endüstri toplumlarının, yeni kuşaklara yeni yaşama ve mutluluk veremeyip, tıkanması olayına varılıyor. Artık bilmeyen kaldı mı. *Amerika* dahil, batılı 'sistem'in bütün gelişmiş ülkelerinde büyük bir aydın işsizliği ortalığı kasıp kavurmaktadır. Bir. Yetişmekte olanlar, ana babalarının yaşantılarına bakıp hiç de özenecek bir taraf bulamamaktadırlar. İki... Yıllarca eğitim ve öğretim gördükten sonra acımasız bir endüstri toplumunun herhangi bir çarkı haline gelmek onları kesin umutsuzluğa itmektedir. Üç. Yığınsal devrimci örgütlerin, onların öncülük ettiği modellerin, benzer bir yaşama biçimini öngörmesi, umutsuzlukları başkaldırıya çevirmektedir. Dört.

İyi ama, terörizmle bir yere varmak olası mıdır?

ARKADAN TANKLAR GELİYOR...

14 Kasım 1977

Ünlü düşünür *Maurice Duverger*, yeni terörist hareketleri, şöyle tanımlamış ve değerlendirmiştir:

"... tedhişçi gençlerin bir kuramları var, 'şiddet eylemleri sürdükçe devletin baskısı artar, faşizm gelir, halk faşizmin baskılarına katlanamaz, silaha sarılır, faşizmi yı-

kar, sosyalizm kurulur'. Aklıbaşında solcular gençlerin kafasındaki bu yanlış düşünceyi temizlemeli, tuttukları yolun yanlışlığını onlara anlatmalıdır. Aşırı sağın şiddete başvurması onun öğretisine uygundur, onlar zaten faşizmi istiyorlar. Fakat aşırı solun önce faşizmi getirip sonra yıkmayı düşünmesi, tarihsel gerçeklerle bağdaşmıyor. Tedhişçi gençler şunu iyice bilmelidir: Evet, günümüzün çoğulcu demokrasilerinde aksayan yanlar vardır, para bütün değerlerin başında yer almakta, eşitsizliklere, gerçek adaletsizliklere sık sık rastlanmaktadır. Ama tarih hiçbir zaman, şimdiki kadar özgürlüklerin alabildiğine geniş olduğu bir dönemi de yaşamamıştır..."

Sosyalizme varmak için önce faşizmi getirmek!... İnsan kulaklarına inanamaz, Ünlü İtalyan komünisti *Maria-Antonietta Macciocchi*'nin *'Faşizm üzerine dersleri*'nde *Fransa*'da yaptığı saptamayı hatırlıyorum, diyordu ki *"Fransa'da herkes birbirine ne kolay faşist diyebiliyor, düzeni ne kolay faşizm diye niteliyor, bizim İtalya'da bunu kimse yapamaz, nedeni basit, çünkü faşizmin ne olduğunu yıllarca yaşayarak görmüşlerdir."* Kim olduğunu şu anda çıkaramadığım bir başka yazar da, şöyle bir şeyler yazmıştı geçenlerde: *'Gençler tedhişe başvurdukça telâşa düşen biziz, 1933'den 1945'e kadar olup bitenleri yaşayanlar; onlar, tedhişi yapan çocuklar, bunun ne olduğunu, nereye varacağını bilmiyorlar; tıpkı 1933'dekilerin bilmediği gibi, işin tüyler ürpertici yanı budur.'*

Bunların etkisiyle mi nedir, geçenlerde bir gün *İlhan Tekeli, Ergun Türkcan* oturmuş konuşuyoruz, ağzımdan şöyle bir lâf çıktı: '-Çocuklar geliyor, soruyorlar: ağbiy faşizm yerleşti mi, tırmanıyor mu, yoksa örtülü olarak mı sürüyor; bunlar Türkiye'de 40'ları yaşamıyanlar, bugün git Spor ve Sergi Sarayı'nda 7 Kasım günü düzenle, 1 Mayıs'ta otuzbin kişi toplayıp *enternasyonal* söyle, sonra da

faşizm var diye şiddet eylemine kalkış, benim kafam almaz!'

Neden almaz, çünkü arkasından tanklar gelecektir.

Bunu ben söylemiyorum, işin içinde pişmiş iki adam söylüyor. Birisi *Malraux*, ölmeden önce, pratik açıdan, kalkışmanın çağdaş bastırma aygıtları karşısındaki olasızlığını anlatmıştı da ben de *'Hangi sol'*a almıştım, okumayanlarımız için hadi birazını aktarayım:

"... bastıma aygıtı dendi mi, ilk önce tankları düşünüyorum, benim için temel sorun budur. Ama çağımızda ana sorun, tankları var mıdır, onu bilmekten çok, tankları kullanacaklar mıdır, bunu bilmektir. Bugün İspanya'da bir başkaldırma olursa kullanılacak mıdır tanklar? hiç kuşkunuz olmasın. Böyle bir başkaldırmaya heveslenecek olanlar şaşkın mı, elbette bunu hesaba katacaklardır. İşte sorunun asıl verileri bunlar..."

"....nisbeten yakın bir devrim olan Ekim devriminde proleteryanın başkaldırması teknik bakımdan hâlâ savunulabilir durumdaydı. Günümüzde böyle mi ya? Böyle bir şeye ancak ne zaman kalkışabilirsiniz biliyor musunuz karşınızdakiler ateş emri vermemeyi garanti ederlerse. Zira iki tank taburunu önünüze yığdılar mı, ne proleterya kalır ortada, ne başkaldırma. Ekim devrimi 19. yüzyılın son devrimidir zaten."

(Ne diyor, 'ancak karşınızdakiler ateş emri vermemeyi garanti ederlerse' diyor değil mi, son *Schlayer* olayında uçağı kaçıran gerillalar *Helmut Schmidt*'ten bu garantiyi alamamışlardı, sonuç ne oldu, biliyorsunuz.)

Sivri akıllı çok, birisi çıkar der ki sen ne bakıyorsun *Malraux*'ya o 'dönek bir solcudur', elbette başkaldırmaların artık olanaksız olduğunu savunur, şiddetin daha büyüğüyle bastırılacağını söyleyip gözdağı verir. Peki kabul, ya *Santiago Carillo*'ya ne buyrulur? *İspanyol Komünist Partisi*'nin bu ünlü Genel Sekreteri, şiddete başvurmanın

geçerliliği ve tanklar konusunda geçenlerde şunları söyledi:

"...bizim de tedhişe karşı olduğumuz açıktır. Bugün demokratik olmaya başlayan bir sistemde (İspanya) yaşıyoruz. Tedhişi aşırı sağ arzuluyor. Ancak elbette tedhişin amaçlarına varmak için kulalnılabilecek bir yol olduğunu düşünen solcular da var. Ama sonuçta bu tedhiş bu ülke için demokratik süreci ortadan kaldıracak ve geriye götürecek bir yoldur. Bu nedenle tedhişçilikle mücadele etmek gerekir, ancak bu mücadelede kullanılan silahın tanklar olmamasına dikkat etmek gerek..."

Nasıl da açık söylemiş! Yaşadılar çünkü, otuz kırk yıl *Franco*'nun diktası altında inlediler, herif ölüyor da zarzor demokrasiye geçiş süreci başlatılabiliyor ancak, bunu devrimci yaşantısı boyunca saptamış olan *Carillo*'nun aklı bir karış havadaki teröristleri onaylaması olası mı? Faşizmin gitmeyeceğine *Duverger* de işaret etmiş zaten: *"... halk yararına diye halktan kopuk eylemlerle faşizm bir defa gelince kolay kolay yıkılır mı? İkinci Dünya savaşı olmasaydı Mussolini de, Hitler de yataklarında ölürdü. Faşizmin yıkılması hiç de kolay değildir."*

AKLIN YOLU BİR

15 Kasım 1977

Ne de olsa, eski kuşağın adamlarıyız, neler gördük! Ortalıkta sürülen 'şiddet eylemleri'ne, bunu onaylamayan bazı solcularca 'yeni faşizm' denmesi bizi yadırgatmadı. Niye yadırgatsın? Bir kere, ünlü 'eski tüfekçilerin', şiddet aleyhine konuşurken, benzer sözler ettiğini unutmamışızdır. Örnek mi, *'Hangi Sol*'da vermiştim, aktarayım: 1938'de *FKP* Genel Sekreteri *Maurice Thorez*, Merkez Komitesi önünde konuşurken şunları söyler:

"....Tarih boyunca şiddetin bir rolü olduğunu kabul etsek de, bireysel şiddetin resmen karşısındayız. Sosyalistler, teröristlerin bireysel suikastlarını hiçbir zaman onaylamamışlardır. Vaktiyle Jules Guesde, kişisel çatışma, olay çıkarma, yıldırma yöntemleriyle propagandaya kalkışan anarşistlerle mücadele etmişti. Sosyalizm adına onları savunmaya kalkışanlardan ayrılmıştı. (...) Tam tersine, şunu belirtmek gerekir ki suikast yapmak, cinayet işlemek en mükemmel faşist metodudur..."

İşin tuhafı nedir dersiniz? 1968'de *Thorez*'in partisini 'sistem'e uymakla suçlayıp öğrenci eylemlerinin liderliğini yapan *Daniel Cohn Bendit*'in son olaylar karşısında, aşağı yukarı *Thorez*'in düşüncelerini paylaşması. Ee eskiler ne demiş, aklın yolu bir.

Cohn Bendit, Schlayer olayı ve sonuçlarını, sonunda devletin zaferi olarak niteliyor. *Bütün iğrençliği ve bütün pislikleriyle devletin zaferi. RAF, hapisteki yöneticilerini, yalnızca kendisinin, kendi yöntemleriyle kurtarabileceğini kanıtlamak istiyordu, ama ne oldu, başarısızlığı Alman devlet mantığına inanılmaz yararlar sağladı. (...) Bu başarısızlığın müthiş ve havsalanın almayacağı şiddette yeni tedhiş hareketleri doğurması olasıdır ama, silahlı eylemin temsilcileri olan RAF'ın kesin bir savaş yenilgisine uğradığı da bir gerçektir, rehinelerin kurtarılması gerilla hareketlerinin siyasal ve moral sonu oldu."*

Thorez'le birleştiği yan demiştim, öyle ya! Ben bunu Alman devletinin yapısı, devlet terörizmi ile bireysel terörizmin birbirinin aynası olduğunu söylediği zaman hissediyorum. Çünkü *Cohn Bendit* kimsenin üstünde pek durmadığı bir noktaya ilişmiş, diyor ki *"....Savaştan bu yana ilk defa Almanya ekonomik düzeyde oynadığı bir rolü askeri düzeyde de oynadı, ilk defa olarak ünlü Alman ekonomik modeli askere ve polise dayalı bir toplum modeli niteliğine büründü."* Haksız sayılır mı, pek san-

mıyorum, onun kanısınca bu olay, Alman politikasında gizli sürecin, bir anda ortaya çıkışıdır. Ne gibi mi, *'teknokratik bir kapitalizm, hatta bazen, totaliter bir kapitalizm eyilimi ile, usul usul yerli yerine konmuş, polis baskı mekanizmalarının, ekonominin askerileştirilmesinin, düğmesine basılmış gibi ortaya çıkması ki; aslında bunlar, terörizmin, de, şiddetle bastırılmasının da doğurucusudurlar.'*

Cohn Bendit de aynı tanımlamaya gelip bağlanıyor, *"Tedhişçilik siyasi umutsuzluğun kesinleşmiş biçimidir."* ama *'içbükey bir aynanın içi ve dışı gibi, Alman devletinin şiddet eyilimi ile Baader-Meinhof çetesinin şiddet eyilimi birbirinin içindedir'*. Kapitalist devletin faşizanlaşması, ona karşı çıktığını iddia eden tedhişçi örgütleri faşizanlaştırıyor, demek olmuyor mu bu?

Son olaylar yüzünden Alman sağının birden kızıla boyadığı *Heinrich Böll bunu* bildiğimiz doğrultuda dile getiriyor: *"Yurttaşların kaçırılması ve katledilmesi, sosyalizmin değil ancak faşizmin işine yarar"* Ama en güzeli adına bu eylemler düzenlenen, bir yerde kuramları gerçekleştirilen filozof *Marcuse*'nin karşı çıkması *"Birtakım kişiler kapitalist toplumda ne kadar önemli yer tutarlarsa tutsunlar, bunların ortadan kaldırılması düzenin işleyişini etkilemez, yerlerini başkaları alır. Baskı baskıyı doğurur. Ama toplumun desteğinden kopmuş bu baskılar sol düşünceyi öldürmekten başka işe yaramaz."* Nihayet 'Kızıl' *Rudi Dutschke*'nin şu katılmaya pek yatkın olduğum ağır yargısı: *"Tedhiş eylemleri işçi sınıfına ve onun hareketine zarar vermektedir, bunları yapanlar solcular değil, egemen sınıfların ajanlarıdır."* Neden yatkın olduğumu siz de elbette anlamışsınızdır, zira *CİA*'nın *Bissel Raporu*'nu beraberce ele alıp irdelemiştik.

Son bir soru: İyi ama, tarihte devrimci şiddetin rolünü yadsıyacak mıyız? Hayır! Devrimin nesnel koşulları

oluştu mu, şiddet, 'buhara inkılap eden kaynayan suyun' şiddeti gibi içinde bulunduğu toplumsal kabın, her yanında birden, kendiliğinden varlığını duyurur. Nasıl mı, basit Halk kendiliğinden silaha sarılır. En yakın ve en önemli iki örneğini, hep hatırlarız: bizim *kuva-yı milliye,* son *Yugoslav devrimi! Mustafa Kemal* devrimi örgütlemeye başladığında, Türk halkı silahlı eyleme çoktan başlamıştı. Hem, kendiliğinden. Aynı şey, *Tito* için de söylenebilir. Bu gibi hallerde şiddetin zorunlu olup olmadığı tartışılamaz artık, sadece örgütlenmesi ve yararlı hedeflere yöneltilmesi düşünülür.

Ötesi şunun bunun oyununa gelmektir.

SANCHEZ
DİYE BİRİ...

25 Aralık 1977

Şiirdir anıdır birşeyler karalıyorum, okuyanlarınız bilir, sık sık *Pablo*'dan söz ederim, 1950'lerin *Paris*'inde yaşamakta olan 'cumhuriyetçi bir İspanyol' 'sıkı' arkadaşımdı, çocukluğumda gazetelerden, ilk gençliğimde romanlardan yaşadığım İspanyol içsavaşına ilişkin çok şeyi ondan öğrenmişimdir. *Franco*'nun başarısından itibaren, *İspanyol Komünist Partisi*'nin, gerek *İspanya* içinde gerek *İspanya* dışında, etkinliğini sürdürdüğünü de! Fransız yaşantısından haberli olanlar, Nazi işgali sırasında İspanyol 'cumhuriyetçileri'nin Fransız direniş örgütleriyle esaslı işbirliği yaptıklarını, şehir ve kır gerillası eylemleriyle Nazileri bunalttıklarını işitmişlerdir. Onun için *Gestapo* eline bunlardan birini geçirdi mi, o dakika haklayamazsa, bir kulpunu bulup ikinci dünya savaşı yıllarının korkunç toplama kamplarından birisine gönderiyor: *Auswitz, vb...*

1960'ların başlarında *Paris*'teyim bir akşam televizyonda bir film, *Jean Prat* yönetmiş, işte bu ölüm yolculu-

ğuna çıkanlardan birinin, (daha doğrusu bu ölüm yolculuklarının) insanın tüylerini diken diken eden öyküsünü anlatıyor. O gece, sabaha kadar uyuyamadığımı hatırlarım. En çok şaştığım da ne, filmin çıkarıldığı romanı da, yazarını da tanımayışım: *Jorge Semprun* adında biri, kitabı iki armağan birden kazanmış: hem *Direniş Büyük Armağanını*, hem de *Formentor Armağanını*. Ertesi sabah, *Neuilly*'deki kitapçıya damlıyorum, *'Le Grand Voyage'* adlı romanı alıp civardaki bir kahvede su içer gibi okuyorum. Filmi henüz seyrettiğim halde etkisi daha az değil.

Yahu kim bu *Jorge Semprun*?

Yıl 1965, *İzmir*'deyim. (66 da olabilir). Fransız dergilerinden, *Jorge Semprun*'un ikinci bir romanının çıktığını, büyük ilgi gördüğünü öğrenmeyeyim mi? Kitabın adı ilginç, *La Deuxieme Mort de Ramon Mercader / Ramon Mercader'in İkinci Ölümü*, hayal meyal, (galiba *Pablo*' dan, çünkü o troçkistti) *Ramon Mercader* adının, *Troçki*'yi öldüren adamın takma adlarından birisi olduğunu hatırlıyorum. Aman, ne yapmalı? Yazarsın *Paris*'e, arkadaşın birinden kitabı istersin, okur okumaz da allak bullak olursun. *Jorge Semprun*'un zamanımızın en iyi yazarlarından birisi olduğu kuşkusuz. Nitekim, o yıl *Femina Armağanı*'nı bu kitaba veriyorlar.

Arkasından, bambaşka bir alanda adamın ismine rastlamayacak mıyım: sinema alanında. Meraklısı bilir, her ikisinin de Türkçesi olan, *Vassilikos*'un *'Z'*, *London*'un 'İtiraf' adlı eserleri beyaz perdeye aktarılmıştır. Bu eserlerin birisi Amerikancı faşizan demokrasilerde, öbürü Rusçu totaliter sosyalizmlerde - insanın nasıl hiçe sayıldığını başarıyla somutlaştırdığını biliyorsunuz. Sinemaya aktarılışında, senaryoları kim yazıyor? *Jorge Semprun*. Doğrusu *'İtiraf'*ı da, *'Z'*i de nasıl burucu ağrılarla okuduğumu hiç unutamam. Başrollerini ikisinin de *Yves Montand*'ın

oynadığı bu filmler kıyamet gibi tartışma getirdi, çok ilgi gördü, *Semprun*'un adını iyice yaydı. O kadar ki, günün birinde onun başka bir adının olduğunu öğreniverdik. Takma adıymış, *Federico Sanchez*, 'cumhuriyetçi' bir İspanyol, Paris'te yaşıyan.

Ne, *Federico Sanchez* mi? Bak şu işe...

O tarihte *Paris*'ten *Yön*'e haftada bir mektup yazıyordum, birinde anlatmış olacağım, *İspanyol Komünist Partisi*'nin önemli adamlarından *Julien Grimau*, *Franco* siyasal polisi tarafından yurduna gizlice girdiği bir sırada yakalanmış, kurşuna dizilerek idama mahkûm edilmişti. *Avrupa* ayağa kalktı, *Paris*'ten başlayarak birçok şehirlerde *Grimau*'nun hayatının bağışlanması için büyük mitingler, toplantılar, imza toplamalar, *Franco* bu, elbette *Franco*luğunu gösterecek: adamı, dediği gün ve saatte kurşuna dizdiriyor. *Avrupa* başkentlerinde birdenbire bir İspanyol içsavaşı yılları atmosferi, sokak aralarında ıslıkla yine *'Los Cuatros Generales'* şarkısını çalanlar...

Yanılmıyorsam *Federico Sanchez* adını ben o arada işitmiştim, *İspanyol Komünist Partisi*'nin ileri gelenlerinden olduğu halde Parti Merkez Komitesi ile uyuşmazlığa düştüğünden, partiden çıkarıldığından sözediliyordu. Biri daha olacak, sanırım o daha önemli biri, dur dur, bileceğim, adı *Fernando Claudin*. Demek, hay Allah, beni çarpan o televizyon filminin, okuduğum ikisi de armağan kazanmış iki romanın, bütün dünyanın tartıştığı o iki filmin yazarı *Jorge Semprun, Federico Sanchez* ha? O yıllarda *İspanyol Komünist Partisi*'nin içsavaş yıllarından kalma sertliğinden vazgeçmesi gerektiği tartışılıyor, bazı eskiler buna kesinlikle karşı çıkarken, *Claudin* gibi, *Sanchez* gibi bazıları, tersine hararetle savunuyordu.

Sonunda partiden atıldılar. (Size tuhaf gelecek, aslında ben bugün bir romandan söz edecektim, ettim de sayılır ya, anlaşılıyor ki, sorunun özüne indikçe laf uzu-

yor, *Sanchez*'den, romanından, *Carillo* ile ilişkilerinden artık yarın konuşuruz.)

YAZARIN İŞİ ZOR

26 Aralık 1977

O sözü, acaba şöyle çevirebilir miyim? *'İşçi hareketinde haksız sayılanlar, doğruyu herkesten önce görüp söyleyenlerdir'* Başka bir vesileyle, ucundan dokunup geçtiğimi sanıyorum. Bu sözü, *Carillo*'ya, *Sanchez/Semprun*'den sözederken, *Regis Debray* ile *Max Gallo* hatırlatırlar. Onun da, *Claudin*'in de durumu azbuçuk öyle, şu sıralar dünyanın en özgürlükçü, en demokrat, en aklıbaşında Komünist Partisi gibi görünen *İspanyol Komünist Partisi*'nde bu havayı savunan ilk adamlar *Sanchez/Semprun*'le, *Claudin!*

İspanya'nın iç gelişmesini bilmek gerek, başlangıçta doğrudan orduya ve kiliseye, bir de *Falanj Partisi*'ne dayanan İspanyol faşizmi, bizim *İnönü diktası* dönemi gibi daha çok bürokrat nitelik gösteriyordu. İkinci dünya savaşından sonra, hele turizm salgını bu ülkenin üzerine yoğunlaşınca, önemlice bir sermaye birikimi doğdu. Bir de baktık sanayileşmeye yöneliyorlar; aralarından, liberal sayılabilecek burjuvalar, bunları temsil eden politikacılar çıkıyor: Kralın dönmesini istemek bunlarda, usul usul, demokratikleşmeyi istemek, bunlarda; *Ortakpazar*'a ve *NATO*'ya heveslenmek, bunlarda! Durum bu olunca ne görünüyor, katı ve katil bir faşizmin, iç yapısal gelişme sonucu demokratikleşme sürecine girişi mi? Hiç değilse *Claudin*'le *Sanchez*'in düşüncesi bu, bu olunca partilerinin 'şiddetli' demokratik devrim tezini gözden geçirmesi gerektiğini; demokrasiye geçişin usul usul gerçekleşebileceğini, eski kindar ve sert tutum yerine İspanyol yurttaşlarını ürkütmeyecek bir tutum tutmanın, harekete daha yararlı olabileceğini, ortaya

atıyorlar; ama parti, daha ona hazır değildir. Ancak 70 yıllarında hazır olabilecektir. Böyle olunca, ister istemez *Sanchez/Semprun* ve *Claudin* partiden çıkarılır.

Carillo, Parti'nin sonunda onların dedikleri yere geldiğini yarı yarıya kabul ediyor. Siyasal tartışmalarda iş inada bindi mi, daima en uç, en aşırı kanıtların ortaya sürüldüğünü, bunun da nesnel yargılara varmayı güçleştirdiğini söylemiş. 'Onların da hakkı vardı' demek, bence bu. Fakat asıl önemlisi, daha o zaman *Santiago Carillo*'nun, Parti'den 'attıkları' bu iki eski yöneticiye davranışı. Hadi kendisi anlatsın.

"...Federico Sanchez'in durumu biraz farklı. Ben, siyasal düzeyde değil, sadece yazarlık yeteneğini kullanamadığından, yaratamadığından, Parti görevlerinden bunaldığına, siyasal yeraltı çalışmasının ona ağır geldiğine emindim, gayet iyi anlıyordum bunu, ona dedim ki: 'Amacın yazmaksa, yaz, bunun için siyasal şamata koparmanın anlamı yok. (...) Son tartışmalarımızdan birisinde Federico Sanchez'e şöyle dediğimi hatırlıyorum: 'Bana bak, Parti'dan atıldın, ama evimin kapısı sana daima açıktır, günün birinde benimle konuşmak ihtiyacını duyarsan, gelebilirsin'. Ayrıca Caludin'in ihracından birkaç ay sonra bir parti toplantısında Claudin yeniden parti'ye dönmek isterse ilk onay oyunu benim vereceğimi söyleyip herkesi şaşırttığı mı da hatırlarım."

"...Claudin'in ve Sanchez'in kişisel namusluluklarından bir an bile kuşku duymadım, bizimle uyuşmazlık halinde oldukları anda bile. Adresini bildikleri evde oturmakta devam ettim..."

Hemen dikkatinizi çekmiş olmalı, bu sözlerden *Carillo*'nun alışılmış komünist yönetici davranışı dışında kalabildiği çıktığı kadar, sıkı düzenli parti çalışmasının, hele yeraltı etkinliklerinin yetenekli bir yazarın işini iyi görmesini engellediği de çıkıyor. *Sanchez / Semprun*'ün parti

işleri dolayısiyle gizlice *Franco İspanya*'sına girip çıktığını, uluslararası bir sürü gizli temas yürüttüğünü anlatmak için, *'Ramon Mercader*'in *İkinci Ölümünü*'nü okumak yeter. Demek nasıl bunalmış. Şimdi bağımsız bir yazar olarak yaşadıklarını yazıyor.

Evet, bazılarınızın kafasında kıvrılan soru işaretini görüyorum. İyi ama kardeşim, bayram değil seyran değil, bu adam niye birdenbire *Jorge Semprun*'den açtı kapıyı, kafa şişirip duruyor? Öyle ya, asıl söylenecek şeyi en başta söylemeyi unuttum. *Jorge Semprun*'ün yıllar önce *Paris*'te televizyonda filmini seyredip, ertesi sabah dardar kitabını alıp okuduğum romanı var ya, *'Le Grand Voyage'*, hah işte o kitap, *'Ölüme Yolculuk'* adıyla Türkçe'ye çevrildi ve yayınlandı. Türk yayıncılığı endüstriyel olabilme çabasındadır; bu, çok satışlı kitaba meyletmesini zorunlu kılıyor; bu zorunluluk ise, yüksek kaliteli kitabın, *Türkiye*'de çok tanınmamış yazarın yayınlanmasını güçleştiriyor, bu yüzden son yıllarda yeryüzünün öteki ülkelerinden birçok önemli yazarı, ya yayınlanmış göremiyoruz, ya da yayınlanmış olanları harcıyoruz. *Jorge Semprun,* göremediklerimizdendi, yayınlanması sürpriz oldu benim için, çok sevindim. *'Ölüme Yolculuk*'u Türkçe okuyabilmek ne büyük bir talih! Sanırım ondan sonra sıra *'Ramon Mercader'in İkinci Ölümü*'ne gelecektir.

Çağdaş romanın ulaştığı yeri bilmek yararlı ve zorunlu, o da önemlilerinin dilimize aktarılmasıyla olacak; yoksa yüzyılın başına ait şemalarla roman yazdığını zanneden 'katipleri', büyük romancı diye daha çok başımızda gezdiririz.

1978

«SOLCU VE İLERİCİ KESİMİN BÜYÜK DRAMI»

27 Şubat 1978

Şimdi tabii, o yazılara bütünüyle dönemem! Oysa, bundan sonra yazacaklarım, kökende, onların üzerine oturacak. İster istemez, ufak bir bellek tazelemesi yapacağız. O zaman okumayanları da, koleksiyonlara göndereceğiz. Geçen sene, 3-8 Şubat tarihleri arasında, *"Nazım Hikmet Dosya'sına bir belge"* genel başlığı altında beş yazı yazmıştım: Orada, hem *Nazım*'ın 1920'lerden arkadaşı eski bir komintern üyesinin açıklamalarını aktarıyor, hem de bunlara dayanarak büyük Türk ozanının gerçekte sosyalizmin *Rusya*'daki uygulamasını şiddetle eleştirmiş olduğunu, durumdan pek de memnun olmadığını belirtiyordum. Marksistler arasında epeyce tartışma konusu oldu o yazılar. Şimdi yeniden konuya döneceğim. Nedeni var, söyleyeyim: O zaman, *Joseph Berger*'nin konuya ilişkin açıklamalarını verirken sosyalist bir başka yazarın, Fransız yazarı *Claude Roy*'nın da, aynı doğrultuda açıklamaları olduğunu söylemiş, bir sırası düştüğünde bunları da aktaracağıma söz vermiştim. Neden, işte bu sıranın düşmesi.

Vatan'da bir süredir *Aziz Nesin*'in yazdıklarını acaba okudunuz mu? Okumalıydınız. *DİSK*'in giriştiği grev dolayısıyla, *Aziz Nesin*'le genç Marksist yazarlar arasında tartışma başladı, gençler -biraz da atışı iyi ayarlayamaya-

rak- *Aziz Nesin*'e saldırdılar, o da *Vatan*'da bunlara cevaplar verdi. Bu cevapların bazı kısımları, benim geçen yıl yazdığım yazının isteğine cevap veriyor, demiştim ki ben elin yabancıları *Nazım*'ın gerek *Rusya*, gerek oradaki sosyalizm, gerekse yaşama koşulları üzerine söylediklerini açıklıyorlar, bizimkiler niye susuyor? 8 Şubat tarihli yazının son iki paragrafı aynen şöyle!

"... o zaman müthiş soru şu: Nazım'la düşüp kalkan, onun eleştirel tavırlarını bilen, fikirlerini öğrenen Türk aydınları, yazarları, neden bunları açıklamadılar? Hadi sağlığında ona zararı olur diye çekiniyorlardı, onun için sustular diyelim, öleli bunca yıl olduğu halde, niçin hâlâ bu konuda bir tek kelime söylemiyor, bu büyük sanatçıyı sosyalizmi bir bürokrasi diktası haline getirmiş yozlaştırmış olanlarla aynı çizgideymiş gibi göstermekte devam ediyorlar? Bunun hem Nazım'a hem de sosyalizme ne kadar büyük bir kötülük olduğunu farketmiyor olabilirler mi?"

Arkasını şöyle getirmişim: *"...Sana soruyorum Abidin Dino, Güzin Dino, sana soruyorum Avni Arbaş, sana soruyorum Zekeriya ve Yıldız Sertel, sana soruyorum Yaşar Kemal, Aziz Nesin ve öbürleri... Nazım'ın gerçek düşüncelerini bildiğiniz halde susuyor ya da aksini söylüyorsanız, aynalara nasıl bakabiliyorsunuz? Nasıl oluyor da Nazım'ın 12 Ocak 1963'te yazdığı o müthiş "Kocalmağa alışıyorum" şiirinden, beni her keresinde yıldırım gibi çarpan şu mısra kulaklarında çınlamıyor:*

"Anlamağa çalışıyorum inanmayı yitirmenin pahasına!"

İşte bu çağrıya, *Aziz Nesin Vatan*'daki yazılarıyla cevap vermiş oldu. Üstelik, neden dolayı susulduğunu da ele alıp irdeleyerek. Önce onun kaleminden bunu okumak doğru olmaz mı?

"... benim kuşağımın ilerici ve solcu kesiminin büyük dramını anlatacağım. Sağcılar ve gericiler, solcu yazarların güdümlü olduklarını söylerler. Doğrudur. Bütün solcu yazarlar güdümlüdürler. Ama bu güdüm gericilerin bir eksiklik diye söyledikleri gibi, bir örgüt güdümünden daha çok, yazarın kendi kendini güdümü, kendi kendini sınırlamasıdır. Örgütsüz bile olsa bir solcu yazar yine de kendi kendini güdümler. Bu kendi kendine güdümün iki ölçütü vardır:

"1 / Yazılıp açıklanacak doğrunun Türk halkına yararı var mıdır? Bu ölçüt çok önemlidir. Çünkü gerek dünya güçler dengesi, gerek egemen sınıfa karşı uygulanan savaşım stratejisi -hatta taktiği bile-, gerek işçi sınıfının gerektiğinde destek alacağı ve yardım göreceği güçlerin iyi hesaplanmasını gerektirir ve bu hesaplar her doğrunun yazılıp açıklanmasını sınırlar:

"2 / Yazılıp açıklanacak doğrunun, sağcıların, egemen sınıfın daha çok işine yarayacağı durumlarda, yine her doğru yazılıp açıklanamaz."

"İşte benim kuşağımın en büyük dramı, bu iki ölçütten ötürü, bilinen doğruları açıklayamamak, kendi kendine baskı yaparak, kendini güdümlemek olmuştur. Kimi kuşakdaşlarımızda bu dram, kendi kendini bitirip tüketmeye dek vardığı için, tragedyaya bile dönüşmüştür. Güdümlülüğümüz yüzünden, halkın o günkü yararına değil ve sağcıların aleyhimize kullanmalarına yarar diye susmamız, tarihsel yanılmalara bile neden olmaktadır."

Doğru söze ne denir? *Aziz Nesin,* ancak fikir namusu ve yazar onuru yüksek bir yazarın yapabileceğini yapıyor, "bilinen bazı gerçekleri açıklamanın" yararını anlamış, -adıyla sanıyla olmasa da- kimi kişiler ve örgütler üzerine gerilen sis perdesini aralıyor.

Sosyalist hareket bunun derin anlamını kavramalı, bundan yararlanmasını bilmelidir.

«ÇOK PAHALI ÖDEDİM İNANMANIN BEDELİNİ» *28 Şubat 1978*

Allah'ın günü yazıp durduklarımı, niye okuduğunuzu, hiç düşündünüz mü? Ben söyleyeyim. Sırasında patavatsızlığa varan bir açıksözlülüğüm var, fena halde doğru söylerim, etrafa o kadar çok yalan söyleniyor ki, aklıbaşında her insan doğru söyleyeni mumla arıyor; böyle birini bulur gibi olunca da, dediklerine şöyle bir göz atmadan edemiyor! Kendimi bildim bileli böyle yazdım, önceleri haşarılık dediler, sonraları hırçınlık; baktılar ki acıtıyor, susup sessizlikle boğmayı denediler, olmadı. Türk okuru, taş çatlasa doğru söyleyeni, çıkar hesapları olmayanı sezmekte; ne yapıp yapıp yazdıklarını okumaktadır. Bu ilk sözler, *Aziz Nesin*'in, 'solcu ve ilerici kesiminin büyük dramını' oluşturacak susma olayına, benim başından beri niye katılmadığımı anlatmak için.

Sosyalist hareket, ya işin başındadır, proleteryaya ve halk yığınlarına intikal edememiştir, bu takdirde içindeki eğriliği doğruluğu tartışmaktan asla zarar görmez, aksine kötü fışkınlar ayıklanır, fidanın sağlıklı büyümesi sağlanmış olur; ya da sosyalist hareket, hayli gelişmiş kalabalıklara yayılmıştır, bu takdirde tartışmadan korkmasının, zaten anlamı kalmaz. Zira her tartışma bir sakatlığı açığa çıkaracak, tartışılan sakatlığa başkalarının heveslenmesi önlenmiş olacaktır. Bunu da zarar saymak olası mı? Nihayet, iktidardaki bir sosyalist hareketin, içindeki yanlışları ve yanılgıları açıkça tartışmasından daha sağlıklı bir şey düşünülemez; bu hem öğretinin eleştirel ve diyalektik niteliğinin gereğidir, hem de iktidarını sıkı ve tabansal bir denetime bağlı tutmasının yolu! Tek kelimeyle ben, sosyalizmin tartışma özgürlüğüne açıklığını hep savundum, her şeyi açık söyledim ve yazdım.

Ama *Aziz Nesin* haklı, hareketin marksizmin bolşevik yorumundan gelen bir disiplin anlayışı, bir tutumu vardı ki, özellikle sanatçılar ve aydınlar üzerinde ağır bir iç baskı olarak somutlaşıyor, çoğu gerçekleri bildikleri halde susmalarına yol açıyordu. Bunu yararlı sanırlar; hâlâ savunanı çoktur, oysa uygulamasının Türk sosyalist hareketini ne kadar sağlıksız, ters türs, karmakarışık bir gelişmeye ittiğini görmeleri, artık bütün dünya sosyalistliğinin benimsediği eleştirel tavra tezelden sahip çıkmaları şarttır. Fikrimce *Aziz Nesin*, hareketin eski ve çok deneyden geçmiş bir adamı olarak, bu yolu açıyor, iyi de ediyor.

1970'de *'Hangi Sol'*u yayınladığım zaman, bunun ne anlama geldiğini kestirebilen solcunun sayısı herhalde beşi onu geçmez, çoğu için bu kitap sosyalizme bir ihanet belgesiydi. Bugün aynı kitabı en hararetli sosyalist gençlerin ciddi ciddi okuyup tartıştıklarını, gelip benimle çeşitli noktaları üzerinde konuştuklarını görüyorum. Hiç unutmam, orada annesinin bir mektubuna dayanarak *Nazım*'ın *Bursa Cezaevi*'nde intihara kalkışmasından söz etmiştim. Bunun koca ozanı hiç de küçültmeyeceğini, tersine dramına çok daha büyük bir insanca boyutlar katacağını belirtmiştim, bağnaz kafalılar hiç affetmediler. *Aziz Nesin*'den öğreniyoruz ki *Nazım*'ın intihar teşebbüsü bir değil, iki değil, üçtür; soldan hiç kimse çıkıp bunların nedenlerini aramamış, kedi bokunu örter gibi hepsi örtbas etme yolunu tutmuştur. Sosyalistlik bundan bir şey kazanırmış gibi.

Şimdi *Aziz Nesin*'in açıklamalarından şu bölümü lütfen dikkatle okuyunuz: *"... Nazım Hikmet'in yaşamı, bütün ayrıntılarıyla, ama gerçeklikle yazılabilse onda hepimiz için alınacak çok dersler bulunacaktır. Size küçük bir anımı anlatayım. Nazım, açlık grevindeyken, Paşakapısı Cezaevi'nden Cerrahpaşa Hastanesi'ne kaldırılmıştı. Ziya-*

retine gitmiştim. Odasında yalnızdık. Daha önce Nazım Hikmet'in yaptığı bir haksızlık, benim de patavatsız tepkimden doğmuş, ama beni çok üzen bir olay geçmişti. Nazım'a hayranlığım o denli büyüktü ki -bugün de hayranlığım artmış, eksilmemiştir- o tatsız olayın anımsanmasını istemiyordum. Hastane odasındaki o konuşmamızda Nazım, o olaydan sözetmeden, ama dolaylı olarak o olaya değinerek şöyle demişti.

"— Boşuna sinirlenip üzülüyorsun. Senin için çıkarılan söylentiler, hiç olmazsa memleketin içinde kalıyor. Benim hain olduğumu bildirir mektuplarını, bütün partilerin merkez komitelerine göndermişlerdi."

Şimdi iki satır da ben ekleyeceğim.

Yıl 1949, soğuktan camların çatladığı bir *Paris* kışı, oralarda bir avuç Türk delikanlısı, *Nazım Hikmet*'i haksız ve uzun hapisliğinden kurtarmak için uğraşıp duruyor, aralarında ben de varım, en çok garipsediğim de ne bilir misiniz, *Nazım*'ın şiirlerini tanıtmak için yapılan çeviriler *Fransız Komünist Partisi*'nin yayın organlarında çıkmıyor da, o zamanlar bu partiye şiddetle karşı gelen *Jean-Paul Sartre*'ın yönettiği *'Les Temps Modernes'* dergisinde çıkıyor, (bu derginin ülkemize girmesi hâlâ bu yüzden yasaktır, ne utanç). Merakî efendiliğim malûm, dibini kurcalıyorum, öğrendiğim beni şaşkına çeviriyor. *FKP Nazım Hikmet*'i 'Troçkist' bir şair saymaktaymış.

Bu olay, hem *Nazım*'ın açlık grevi sırasında *Aziz Nesin*'e söylediğinin 'teyidi', hem de bugün dahi *Türkiye*'deki sosyalist hareketi tekellerine almaya kalkışanların densizliği nerelere vardırabileceklerinin kanıtıdır. *Aziz Nesin*'in de andığı o dehşet verici mısraı koca *Nazım* boşu boşuna söylemedi:

"Çok pahalı ödedim inanmanın bedelini"

PEKİ,
YA ONLAR NEYMİŞ? *1 Mart 1978*

Biz bu işleri, kafa kafaya verir, *Fahri*'yle *(Petek)* aramızda konuşurduk. Bu dediğim 50 yılı başlarında oluyor. *Paris*'te: *Denfert - Rochereau*'da ünlü bir çay salonu var, *Closerie des Lilas,* cebimizde üç beş frank oldu mu bir masaya beşlik simit gibi kurulup çay içiyoruz. *Fahri* hareketin içinde benden eski, özellikle *Dr. Şefik Hüsnü*'ye saygısı büyük, alaturka bir övüş biçimimizi bileceksiniz, hani filanın arkadaşı, falanın komutanı deriz ya, öyle:

-... Dr. Şefik Hüsnü, diyor, *Komintern*'den *Dimitrov'un arkadaşıdır, Tito'yu tanır, Anna Pauker'le Mathias Rakosy'yle birlikte çalışmıştır.*

Birgün, yağmur camları jilet gibi çiziyordu, dayanamayıp dedim ki: -Arkadaş, iyi hoş bütün bu dediklerin ülkelerinde partilerini iktidar yapmış kişiler, *Dr. Şefik Hüsnü* ise *Şişli*'de *Kırağı Sokağı*'nda emekli öğretmen hayatı sürüyor, sebebi ne ola ki?

Bunu niye anlatıyorum, Türk sosyalist hareketinde bir lider sorunu vardır da ondan, ya son derece elverişli bir ortaklaşa çalışmaya etkili bir lider bulunmaz ya da önüne gelen liderim diye ortaya çıkar, çekim alanları üç beş kişiyi geçmez. Ama asıl tehlikelisi, insancı yaklaşımlar, toplumcu ideallerle harekete sokulmuş aydınları (hele sanatçıları) handiyse batırmaya uğraşanlarıdır, seçenekleri belli ve iki, ya onlara kayıtsız şartsız başeğecek, kuzu kuzu ahmakça sloganlarını tekrarlayacaksınız, ya da duanızı okuyup sizi gömecekler!

Aziz Nesin, ilginç açıklamalarında, isim vermeden bu lider örneklerinden ikisini sergilemiş. Size duyurmak niyetindeyim. Hele gençlere. Biraz meraklı olanlar bu iki

kişinin kim olduklarını hemen öğrenebileceklerdir, öğrendikleri oranda devrimci tetikliklerinin artacağını umarım.

Varan 1, içerdeki lider! "... bizden önceki kuşaktan özellikle benim aşırı saygı duyduğum bir kişi vardı. Yazar da sayılabilir, kitapları vardır. Kapital'in basımının yasak olduğu günlerde, bize Kapital'i çevirmiş olduğunu söylerdi. Günün birinde Kapital'i yayınlama olanağı çıkınca, bizi yıllarca kandırmış olduğunu anladık. Benim yayınladığım bir dergideki yazıları yüzünden, onunla birlikte cezaevine girdik. Kalabalıktık. Her zamanki gibi bir komuna kurduk. Sözünü ettiğim kişi, parası yok diye komunaya para ödemez, ama komunadan ortaklaşa hepimiz gibi yararlanırdı. Komuna herkese, günde üç öğün, beş bardak çay verirdi. Bu kişi, çayı çok tatlı içtiğini söyleyerek, her bardak çayına üç kesme şeker alır, ama her bardağına yarım şeker koyar, biriktirdiği şekerleri bir kilo olunca komunaya satardı. Bedavaya yakın bir parayla oturduğu Vakıfevinin geniş bahçesinde yetiştirilmiş domatesleri de, yine hiç para ödemediği komunaya satardı. Şu çok ünlü İsmail Hakkı Ketenoğlu'nun başkanlık ettiği mahkemeye çıktığımız zaman, antikomünist olduğunu söylemiş ve bu sözü tutanağa geçmiştir. O beraat etti ama ben yazmadığım yazıdan mahkûm oldum. Bir iki çizgiyle anlatmaya çalıştığım bu adam, gerçekte bir roman kahramanı olacak nitelikteydi. Öldü. Dergilerden birinde resimleri çıktı ve o dergi, bu kişinin yaşamının, ilericilere örnek olacak bir yaşam olduğunu yazıyordu."

Varan 2, dışardaki lider! "...başka bir örnek. TKP'nin pek çok üyesi Türkiye'ye dönememiş Sovyetler Birliği'nde kalmıştı. Onlar için o günkü koşullarda yurda dönüş olanaksızdı. Stalin döneminde, Sovyetler Birliği'nde ne kadar TKP'li Türk varsa -yalnızca birisi dışında- bunların hepsi sürgüne gönderildi. Tam yirmi yıl Sibirya'da

sürgün olarak yaşadılar. Sürgüne gönderilmeyen tek TKP'liyse bütün olanaklara sahip olarak yaşadı. Sürgündekilerin çoğu hastalanıp öldü. Stalin'in ölümünden sonra sağ kalanlar sürgünden döndüler. Zaten çok az kalmışlardı, çoğu da hastaydı. Bunların hiç birinin en küçük bir suçu yoktu. O denli yoktu ki, sürgünden döndükten sonra, kendilerine ev verildi ve emekli aylığı bağlandı. (...) Düşününüz; yirmi yıl sürgünde inletilen yaşlı TKP'lilerin suçları neydi? Veee, sürgüne gönderilmeyen o tek arkadaşlarının, üstünlüğü, kurtuluş nedeni neydi? Ki o kişi, sorumlu yerdeydi, sürgüne gönderilenlere bir haksızlık yapıldıysa, nasıl bir tepki gösterdi?"

Belki kulağınıza çalınmıştır, kraldan fazla kralcı gençler, açıksözlülüğünden dolayı *Aziz Nesin*'e kızıyorlar, "*Aziz Nesin,* sen nesin" diye bir slogan tutturmuşlar, bu memleket sağcısıyla solcusuyla *Aziz Nesin*'in kim olduğunu bilir, asıl öğrenilmesi gereken ona bu çirkin soruyu yöneltenlerin kim oldukları, ne oldukları! Çünkü bakın, ne diyor *Aziz Nesin: "... yüzlerce doğruyu açıklayamadık. Ama ben, yazamadığım bu eleştirilerimi eleştirdiklerime hep ulaştırdım. Elbet bu yüzden beni kutlamadılar" Nazım*'ı kutladılar mı? *"... hepimiz çok düşünmeliyiz ve özellikle biz, yazarlar daha çok düşünmeliyiz: Niçin Nazım Partisi'nden çıkarıldı? Niçin sonradan baş tacı edildi? Ve niçin sonra yine edilgenliğe itildi?"*

Anlamayacak ne var, *Nazım* da aynı kafayı aynı şiddetle eleştiriyordu da ondan, *Claude Roy*'ya ne demiş: *"... iki cephede birden mi savaşmak gerek? Yok canım, karşımızdaki üniformalar değişiyor gibi görünse de, aslında cephe tek."*

Onu da yarın görüşelim.

«SOSYALİZM, DESPOTLUĞUN YOKLUĞU DEĞİL, İMKÂNSIZLIĞIDIR» *2 Mart 1978*

Claude Roy eski bir 'partilidir', *'Nazım'*la arkadaş olmuşlar, bir *Paris* yolculuğunda *Nazım Claude Roy*'nın işçi hareketi üzerindeki sert eleştirilerini dinlemiş dinlemiş, çoğuna katılmış, bütün bunları düzeltmek için yine de partisinden ayrılmaması gerektiğini ileri sürmüş, o kuşağın disiplin anlayışı budur, fukara *Claude Roy* uyuyor bu tavsiyeye, uyduğuna uyacağına pişman oluyor sonra ya, o ayrı hikâye! Diyeceğim *Nazım*'la anlaştıkları bir 'zemin' var, *Le Nouvel Observateur*'ün 2 Nisan 1973 tarihli sayısında bir yazısı çıkmıştı, başlığını *"Her cephede hazır ve nazır olan adam'* gibi çevirebiliriz sanıyorum, *Nazım*'dı kasdettiği, sonradan anıları arasında yayınladığı bu yazının benim asıl unutamadığım yanı, *Nazım*'ın bir şiirinden çıkarılmış olan ikinci başlığıdır: *"Sosyalizm despotluğun yokluğu değil imkânsızlığıdır."*

Düşünün hele, derinleştikçe derinleşen bir sözdür bu: eğer bir toplumda, elin oğlu çıkıp da biz sosyalizmi kurduk diye övünüyor, gerekçe olarak da despotluğun olmadığını söylüyorsa, kulak asmayacaksın, neden, çünkü *Rusya* başlangıçta işçi ve köylü Sovyetleriyle yönetilen despotluktan uzak bir rejim sayılabilirdi, ama despotluğun imkânsızlığını sağlayamamıştır, *Stalin*'le birlikte istibdad bütün heybet ve dehşetiyle geri geldi, şu halde ne demiş oluyor *Nazım Hikmet,* Rus toplumu 'despotluğu imkânsız kılamadığına göre sosyalizm değildir' mi?

Söyledikleri bu kadar olsa!

Claude Roy'yı dinleyelim:

"... 1951'de yeniden tutuklanmak tehdidi altında vatanını terkediyor, Moskova'ya sığınıyor. Orada farkediyor ki, yeryüzünün bütün tutuklularını birbirine bağlayan

kardeşlik, maalesef, 'sosyalizmin vatanının' sınırlarında da durmamaktadır. Nazım Hikmet, 3 Haziran 1963'de ölene kadar, 'sosyalizmin vatanı'nda da ve öncelikle gerçekleştirilmesi gerektiğini söylediği sosyalizm için mücadele etmiştir: on sekiz yaşında başlayarak. Çünkü 1958'de yazdığı gibi, sosyalizm herhalde 'sabah sabah yatağından kalkmış semiz bir adamın, bugün şeflerimin gözüne girebilmek için, acaba kimi kime ihbar etmeliyim' demek değildir..."

"1958 Mayısı'nda bir gün bana demiştir ki, 'İki cephede birden mi savaşmak gerek? Yok canım, karşımızdaki üniformalar değişiyor gibi görünse de, aslında cephe tek'. (...) Ve sonra on üç yıl özgürlük. Mapusluğunda yalnız olmadığı gibi, özgürlüğünde de yalnız olmayarak on üç yıl. Nasıl o cezaevinde halkıyla beraber yattıysa, SSCB, Bulgaristan, Romanya, Polonya, Fransa ve İtalya halkları ile birlikte özgür, onların efendilerine kafa tutuyor. 'Halk' demokrasilerinde kamplardan, cezaevlerinden binlerce tutukluyu salıverdikleri sırada, Nazım'ı cezaevine atamazlardı ya, o ki cezaevinden yeni çıkmış, yurdunu bir daha oraya yani cezaevine dönmemek için terketmişti..."

"Manevi gücünü yoksulların, ezilenlerin hizmetine verir. Devlet sosyalizmi maskesi altında, gerçekte, sınıf savaşımı sona ermemiştir, yeni bir egemen sınıf, egemenlik alışkanlığını sürdürmek istemektedir. Nazım bunun ne olduğunu, cezaevindeyken, hem Türk devletinin hem de parti örgütünün efendileriyle mücadele ederken öğrenmişti. Şunları yazmıştı o sıra, "Şu dünyanın işine bak! Şimdi bazı sosyalist beyler, bazı faşist beylerin yerlerini almak istiyor. Ne yapsınlar, eski alışkanlıkları: hayatlarından vazgeçenler, alışkanlıklarından vazgeçemezler!..."

Claude Roy, bu arada, Nazım'ın *Rusya*'da yasaklanan ünlü piyesi *"İvan İvanoviç sahiden var mıydı?"* dan da söz ediyor, geçen yıl ucundan dokunmuştum, bu piyesinde *Nazım Rusya*'yı ve öteki merkeziyetçi bürokrasi dik-

talarını kemiren bürokratik sapmayı yermekte, yerin dibine batırmaktadır. Ruslar ya oynamaz, ya bir iki oynayıp afişten kaldırırlar. Nazım'ın bu yasaklamadan yakındığını *Simone Signoret* de anılarında söylüyor. Beni şaşırtan, aradan bir yıl daha geçtiği halde o devrimcilikleriyle tozdan dumandan görünmeyen tiyatrolardan hiç birisinin *Türkiye*'de bu piyesi oynamaya heves etmemesi! Üstelik artık *Nazım*'ı sahneye koymak yasak değil, niye oynamıyorlar dersiniz? *Aziz Nesin*'in dediği gibi 'takım tuttuklarından' mı?

Bugün de sözümü *Claude Roy*'nın ondan anılarıyla bağlayacağım:

"1956'dan ölümüne kadar, Nazım, Paris'e birçok kere geldi gitti, bir keresinde uzunca bir süre de kaldı De Gaulle'ün iktidarı aldığı sıra, Mayıs 1958'de bizim aramızdaydı. 28 Mayıs'ta Bastille Alanı'ndan Republique Alanı'na yürüyen kalabalık arasında yaldızlı ve yüksek siluetini hâlâ görür gibiyim. Faşizmin hortlaması kuşkuları içindeydi. Moskova'ya mücadeleye devam etmek için dönüyordu. Diyordu ki, «Otoriter ya da faşizan tepki, heryerde, komünizmin otoriter sapması ile güçlenmektedir". Zaman zaman yeniden Paris'e geliyordu, hep öyle açık seçik, hep öyle ışık içinde. 'Adım adım ilerliyoruz' diyordu 'fakat mücadele zorlu olacak.'»

Nur içinde yatsın! Şu yazdıklarım bile onu göstermiyor mu?

BURSA'DAKİ «DEMİRLİ ŞİLEP»

3 Mart 1978

Yoksa *İlya Elırenburg*'un anılarında mı okumuştum? *Nazım Moskova*'ya son yolculuğunda, 20 yıllarından arkadaş olduğu sanatçıları, aydınları sorar; çevresindekiler

ya dediklerini duymazlıktan gelir, ya onu telaşla sustururlar. Sebebi basit: o eski arkadaşlar ki *Mikhail Refili*'dir, *Meyerhold*'dur, *Baytar Salih*'tir, *Stalin* siyasal polisince önce mimlenmiş, sonra tutuklanmış, daha sonra sürülmüşlerdir. *Nazım*'ın dehşetini düşünebiliyor musunuz? Kimbilir, Türkiye'de, *"Bursa Cezaevi*'nde, demirli bir şilep gibi yattığı yıllar boyunca, belki de *Moskova*'da kalmadığına yanmıştı; oysa *Moskova*'ya gelir gelmez görüyordu ki, *Türkiye*'ye gitmiş olması, orada haksız mapusluklar çekmiş olsa bile, onu sürgünlerden, belki de ölümlerden kurtarmıştır.

Refili için de, *Baytar Salih* için de, şiir yazması boşuna mı? *Refili*'ye yazdığında, *"tesellisiz yaşamayı becereririm tesellisiz ölmesini de"* demiş, hayli hazin! *Rusya*'nın gelmiş geçmiş en büyük mizah yazarı *Zoşçenko, Nazım* oradayken, artık 'gözden düşmüştü', o kadar ki adamcağızı toplantılara çağırmıyorlar, beraber görünmek suç sayılıyor, *Nazım* piyeslerinin birinin galasına onu 'bizzat' telefon ederek çağırır, *Zoşçenko* şaşkın, sanıyor ki *Nazım* 'keyfiyeti' bilmiyor, çağrısı bundandır, onun için acaba uyarsa mı, uyarınca anlıyor ki bu mangal yürekli adam onu bile bile çağırmaktadır, nasıl ki gala gecesinde bile bile onunla meşgul olacak, koluna girecek, ortalarda volta atacaktır. Çünkü o çapsız bürokratlara boyun eğecek türden bir sanatçı müsveddesi değildir, çünkü o *Stalin* olayı üzerine şu mısraları dökebilecek bir adamdır:

"Taştandı tunçtandı alçıdandı kâattandı iki santimden yedi metreye kadar
taştan tunçtan alçıdan ve kâattan çizmeleri dibindeydik şehrin bütün meydanlarında
parklarda ağaçlarımızın üstündeydi taştan tunçtan alçıdan ve kâattan gölgesi

taştan tunçtan alçıdan ve kâattan bıyıkları lokantalarda içindeydi çorbamızın
odalarımızda taştan tunçtan alçıdan ve kâattan gözleri önündeydik
yok oldu bir sabah
yok oldu çizmesi meydanlardan
gölgesi ağaçlarımızın üstünden
çorbamızdan bıyığı
odalarımızdan gözleri
ve kalktı göğsümüzden baskısı binlerce ton taşın tuncun alçının ve kâadın."

O 'baskı' sadece *Stalin*'in midir?

'Hangi Sol' un bir yerinde şöyle yazmışım: *"... Rusya gibi totaliter bir dogma düzeni yaşayan toplumlarda, onu örnek alan bütün öteki sosyalist ülkelerde de, üretim araçları tek tek kişilerin olmaktan çıkmış, sözde herkesin, aslındaysa asalak bir bürokrasi yer ve komuta eder. Bir de marksist açıklaması yapılmıştır bunun, sosyalist düzeni kurmak için ağırlığı ekonomik alt yapıya verir, orada sosyalistliği sağlarsan, üst yapıda sosyalist demokrasi kendiliğinden gelir sanmışlar önce, gelmemiş: ekonomik alt yapıyı gerçekleştirmek için sağlamlaştırılan totaliter dikta yerleşip kalmış."*

Artık kimse bunda şaşılacak bir taraf görmüyor, işçi sınıfı devrimini kendisi yapmaz da, birileri onun yerine bu işi kıvırmaya kalkarsa, işin sonu elbette buraya varır. Doğrusu, komita tipi örgütlenmenin ilk yıllarında, sosyalist büyüklerden bazıları belirtmişlerdir: *"Devrimi, işçi sınıfı adına onun örgütü yapacak dedin mi, iktidarı onun adına bu örgüt alır, o örgütü merkez komitesi, merkez komitesini politbüro, politbüroyu genel sekreter temsil eder, bir de bakarsınız ki, üreticilerin üretim üzerindeki özgür*

denetimi demek olan sosyalizm, bir tek adamın bütün bir ülke, bir tek örgütün bütün bir toplum üzerindeki istibdadı biçimini almış." Onun için, XX. yüzyılın son çeyreğinde sosyalizm savaşımı, ilk çeyreğindeki sloganlarla yapılmıyor; onun için, tek bir *Enternasyonal* yok, onun için bir *Yugoslav* deneyinden, bir *Çin* deneyinden, bir *Çekoslovak* deneyinden, bir *Küba* deneyinden, bir *Şili* deneyinden, bir *Avrupa komünizmi*nden söz ediliyor.

Ama *Aziz Nesin*'e "sen nesin" diyenler, besbelli hâlâ daha koyduğumuz yerde otlayanlar! Çünkü onun yönelttiği eleştirileri içlerine sindirememişler, Rusların bir tarihte başlarına taç ettikleri *Mikhail Zoşçenko*'nun eleştirilerini içlerine sindiremedikleri gibi! Mizah yazarlarının akıbeti bu mudur? Hele insan kişiliğini en serbest biçimde geliştirmeyi öngören, eleştiri ve özeleştiriyi başlıca çalışma yöntemi diye benimseyen sosyalist bir toplumda? Hiç sanmıyorum! Yarın, *Aziz Nesin*'in ağzından ona dönük saldırıların gerçek nedenini öğrenip, sözü şimdilik bağlayalım.

Şimdilik diyorum, zira kanım odur ki tartışma *Türkiye*'de yeni başlıyor.

«SON YAĞLI ÖNERİYİ ELİMİN TERSİYLE REDDEDİNCE...» 4 Mart 1978

İgnazio Silone'den artık pek söz edilmiyor! İlk gençliğimizin 'hızlı' toplumcu yazarlarındandı: *Sabahattin Ali*'nin çevirdiği *'Fontamara'* adlı romanıyla tanımıştık onu, İtalyan halkının en yoksul köylülüğünü ısırıcı bir dille anlatıyor, mizahına kattığı bilinçle okurunu etkiliyordu. Bir zaman göklere çıkarıldı bu yazar, sonra... *'Ekmek ve Şarab'*ı, hele *'Kar Altındaki Tohum'*u yazınca, birden 'tu kaka' oldu! Yalnız o mu, benim kuşağımın edebiyat meraklıları için, toplumcu yazarlar sıradağı, zaman içinde

hepsi karalanmış bir sürü doruktan ibarettir: *André Gide, Malraux, Nizan, Koestler, Fast, Sinclair, Sperber vb...*

Ülkelerinin ve yeryüzünün edebiyat tarihinde her biri başlıbaşına bir serüven oluşturan bu adamların bütün suçu evcilleşmemek, soru sormakta ve eleştirmekte direnmektir.

Şimdi *Aziz Nesin*'e kulak verelim.

"Şunu öğrenmek istiyorum: Benim gerçek yüzüm, hangi belli bir süreden beri biliniyor? Bunu siz bilemezsiniz. Yanıtını ben vereyim: Daha önceleri de var ama, sonuncusu şudur: Sizin bağlı ve bağımlı olduğunuz takıma girmek için yapılan son yağlı öneriyi elimin tersiyle reddettiğimden ve başkanı bulunduğum Türkiye Yazarlar Sendikası'nı o takıma (sizin takıma) bağlamaya karşı geldiğimdenberi..."

"Hani o sizin 'satın alındı' filan diye geveledığiniz bişeyler var ya, şimdi daha açık söyleyeyim: Sizin takım tarafından satın alınamıyorum diyedir bana düşmanlıkları... Bütün bu açıklamalarımdan, yanıtlarımdan sonra bile, sizin takıma girmeyi ve sendikayı ellerine teslim etmeyi kabul etsem takımınız beni alkışlar. Geçmişte bunun çok örneklerini gördük."

"Örgütün kendisi başka, örgüte egemen olan yöneticiler başkadır gibi bir yargı toplumbilime aykırıdır. Yöneticileriyle örgüt bir bütündür. Örgütün tabanı -varsa- bütünleşemediği yönetmenleri hemen değiştirir."

"Herşey açık: Ben sizin takımın yöneticilerine karşıyım. Çünkü onlar bireysel tutkularının kölesi olmuşlardır. Kendi bireysel tutkularının gerçekleşmesine Türkiye işçi sınıfını ve Türkiye halkını basamak yapmak istiyorlar. Onların bu yoldaki davranışlarını öteden beri eleştirdiğim için (sözlü olarak) bana düşmandırlar. Ama bu düşmanlarını her zaman aralarına almaya hazırdırlar. Sizler şimdi,

bilerek ya da bilmeyerek, işte bu düşmanlığın aracı, birer canlı aygıtı oluyorsunuz."

"Bütün içtenliğimle dileğim, olup bitenlerin içyüzünü, iş işten geçmeden anlamanızdır. Nazım Hikmet'in yaşamı, bütün ayrıntılarıyla ama gerçeklikle yazılabilse, onda hepimiz için alınacak çok dersler bulunacaktır."

Evet, son ayların en önemli siyasal olaylarından birisi sayılabilecek bu açıklamalar, *Türkiye* sosyalist hareketi içinde olduğu kadar, *Nazım Hikmet* üzerindeki tartışmada da yeni perspektivler getiriyor. Şimdi isterseniz, *Nazım Hikmet*'in eski komitacılık arkadaşı *Joseph Berger*'ye söylediklerine dönüp, bu yeni ışık altında bir göz atalım.

İnsanın tüyleri ürperiyor.

Aziz Nesin'in şu dediğini nasıl özetlersiniz, onu evcilleştirmek istemişler, satın almaya çalışmışlar reddetmiş kötü kişi olmuş, şimdi kabul etsem başlarına taç ederler ama diyor, beni satın alamazlar. Şunlar da *Nazım*'ın dedikleri:

"...evet, muhakkak, şahane bir kabuldü; memleketin bütün zenginliklerini emrime verdiler; görkemli bir apartman, yazlık diyede bir datcha tahsis ettiler; lüks şölenlere çağrıldım, evimde özel bir aşçı kadınım, emrimde özel bir arabam vardı; gazeteler beni öve öve göklere çıkarıyor, eserlerim Rusça olarak yüksek tirajlarda basılıyordu... ama (sözün burasında yüzü gerildi) ama yanıldılar, ağır bir şekilde yanıldılar, beni (böyle) 'satın almayı' başaramadılar, hiç bir zaman da başaramayacaklar..."

Söz gelip hiç ummadığınız bir yere bağlanacak! İşte *Aziz Nesin*, işte *Nazım!* Yıllar yılı bütün sağ'ın rastgele ihanetle suçladığı iki sosyalist aydın, iki ünlü yazar. Gün geçtikçe görülüyor ki, aydın namuslarını, sanat özgürlüklerini, fikir haysiyetlerini herşeyin üstünde tutmuşlar, haklarındaki çeşitli ithamları gülünç edecek bir yiğitlikle kimseye satılmamışlar, bu yüzden de başlarına gaileler gelmiş,

haksız suçlamalara uğramışlar, tınmamışlar. Gerektiğinde 'iki cephede de savaşmayı' sürdürmüşler, sürdürüyorlar. Peki, elinizi kalbinize koyup söyleyin, liberal geçinen, memleketi *Amerika*'nın kıçına takmakta yarar gören sağcı aydınların aynı fikir selabetini, aynı sanat direncini, aynı bağımsızlığı gösterdiklerini iddia edebilir misiniz?

Hayır!

TERÖRİZM'İN ANASI YALNIZ AZ GELİŞMİŞLİK Mİ? *9 Nisan 1978*

Neyse, sağcı ya da solcu iddialarla teröristik etmenin, sağcılık ya da solculuktan farklı bir şey olduğu yöneticilerce de benimseniyor. *İçişleri Bakanı*'nın, *'aşırı solcu silahlı eylem, aşırı sağcı silahlı eylem'*i teröristliğin tanımı içinde düşünmesi bunu göstermez mi? Benim nasıl düşündüğümü bilirsiniz, teröristlik ideolojiden paravana olarak yararlanır, onu besleyen ve yaşatan, (hele günümüzde) fikir değil, eylemdir. Geçen gün *"Express*'te *Walter Lagueur*'le yapılmış bir konuşma okudum, o da üç aşağı beş yukarı dediklerimi doğrulamış.

(Walter Lagueur'de kim mi? *Londra*'daki *Çağdaş Tarih Enstitüsü*'nün Müdürü'ymüş, *Washington*'daki ünlü *Uluslararası ve Stratejik İncelemeler Merkezi*'nin de müdürlerinden biri, bu arada 'Terörizm' diye bir kitap yazmış, dergi onunla bu yüzden konuşuyor.)

Lagueur'ün dedikleri şunlar: *"... Tedhişçilik hare*ketlerinde ideolojinin önemini abartmamak gerekir. O *da, öteki nedenler arasından bir neden. Bence katlanılmaz bir durum olduğu, bu durumun hangi araçla olursa olsun ortadan kaldırılması gerektiği hakkındaki harekete geçme azmi daha da önemli. Sizin sağ ya da sol değiniz nedir ki? İki Dünya Savaşı arasında Teröristlik daha çok*

sağın işiydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri daha çok soldan esinleniyor. İtalya'da ikisi bir arada yaşıyorlar. Birçok hallerde bir solculuk ideolojisi ilan ediliyor ama, bu görünüşte böyle. Çünkü, halk yığınlarının kendi kendilerini kurtarmaya muktedir olmadıkları, ancak hiç değilse kıvılcım görevini yerine getirecek, onun yerine davranacak küçük bir azınlığın çabalarıyla bu işi başarabilecekleri düşüncesi, solculuğun temel ilkelerinden çok uzak, sağcıların da benimsediği seçkinci bir düşünce. Zaten bu yüzden değil midir ki, bazı Teröristler şaşırtıcı bir kolaylıkla sağdan sola, soldan sağa geçebiliyorlar.»

İlginç sözler değil mi? Adam örnek de veriyor, on yıl kadar önce *Arjantin*'de önemli etkinlikleri olan aşırı sağcı *Tacuara Terörist Grubu*'nun üyeleri, sonradan ünlü *Montoneros*'ların arasına karışmışlar. 20 yıllarındaki *Makedonya*lı tedhişçiler, aralıksız kamp değiştirir, ya *Sovyetler*'den ya da *Faşist İtalya*'dan yana olurlarmış. Bugün solculuğu pek belirgin olan *İRA* on yıl önce değilmiş. Hatta *Laqueur* eski Rus teröristleri'nden anlamlı bir örnek de vermiş, bunların arasında bir grup varmış ki, adı *Bezmotivniki*'ymiş, anlamını sorarsanız, amaçsızlar grubu demek oluyor!

Etkilenmemek elde mi böyle bir ad kullanılmasından.

Niye bunun üzerinde böyle oyalanıyoruz? Şundan, gittikçe yönetimdeki yetkilileri de etkileyen, bizim soldan üretilmiş bir açıklama biçimi var, şöyle bir şey: 'teröristliğin kaynağı toplumsaldır, ekonomiktir. Türkiye'nin gelişme sürecinde gerekli bazı önlemlerin zamanında alınmaması, ülkemizde dalgalanmaya bırakılmış kökensiz çevreler yaratmıştır ki, tedhişçiliğin yuvalandığı yerler buralarıdır, şu halde bu işi polis sıkılığıyla, disiplin önlemleriyle önlemek zordur, hatta olanak dışıdır, teröristliğin

kökenini kesmek için tek çare uzun etkili ekonomik ve toplumsal önlemler almak ve uygulamaktır!...'

Yanlış mı bu görüş, elbette değil, değil ama sanırım Teröristlik'teki dış dinamiğin önemini küçümsüyor, ya da hiç hesaba katmıyor. Kanıtlaması kolay, bu düşünceye uyarsak, gelişmiş bir *Türkiye*'nin dışardan da enjekte edilse, içerden de kışkırtılsa, koşulları olmadığı için teröristliğe elverişli olmaması, tedhişçiliğin orada tutunamaması lazım. *Oysa Teröristliğin şiddetle hüküm sürdüğü öyle ülkeler biliyoruz ki, bunlar, Türkiye'ye oranla son derece gelişmiş ülkeler, sözgelişi Federal Almanya, sözgelişi Japonya, sözgelişi İtalya, bunlarda Türkiye'deki 'az gelişmişlik' koşulları yok ama, en az Türkiye'deki kadar belalı terörist hareketleri var, ortalığı kana boğuyor.* O zaman şiddet hareketlerinin kökeni ve gelişmesine değgin düşüncemizi biraz daha açmamız, ufuklarını biraz daha geniş tutmamız gerekmez mi?

Bunu bir başka düşünce daha destekleyebilir görünüyor: *Türkiye* az gelişmiş de, koşulları denk geliyormuş da teröristlik ondan bu ülkede yeşerebiliyormuş, *iyi ama kardeşim, Türkiye bundan yirmibeş yıl önce daha da az gelişmiş bir ülkeydi, solculuk da sağcılık da (komünistlik ve ırkçılık olarak) yine yeraltında görünüyordu, niye o zaman bu türden anarşizan bir bireysel terörizm yoktu da, şimdi var? Bunun, Türkiye'nin bulunduğu bölgede oynamaya teşne olduğu rolle ilgisi bulunamaz mı? Dışardan bazı güçlerin bu rolü sevmediklerinden, Teröristliğin gelişmesine dolaylı katkılarda bulunmuş olmaları düşünülemez mi?*

Hayır, sözgelişi *Allende Şili*'sinin teröristliğe bulaşması ve kargaşanın ülkede tırmanmasına bakıyorum da, arada inanılmaz benzerlikler görüyorum ben, orada biliyorsunuz Teröristliğin kökenin azgelişmişlik değil *CIA* olduğu kanıtlanmıştır.

BU FİLM TÜRKİYE'DE ÇEKİLMEDİ, AMA... *10 Nisan 1978*

'Sistem' içindeki öteki ülkelerin, yaşadıkları filmlere arada bir göz atmak, yararlı oluyor. Bunu hanidir yapar dururuz. Sizinle şimdi *Allende Şili*'sinin son aylarda yaşadığı 'olaylar' dan bir demet sunacağım. Bakın bakalım, bildik bir ülkede geçen olaylara benziyor mu, benzemiyor mu? Sonra da düşünün!

"...Önce Şili, hatta ülkeler kamuoyunda, bazı tepkiler uyandırmaya yönelmiş, -gerçekleri bozmakla da yetinmeyen- bir propaganda kampanyasına tanık olundu. Bu propaganda da herşeyden yararlanılırdı, işin garibi, daha sonra gericilerin 'Ülke kaos içinde' diye yakınmaları bahanesi olarak ileri sürdüğü, sağın dizi dizi tedhiş eylemleri, bu kampanyanın ardından geldi; her ne kadar esrarlı koşullar altında girişilmişlerse de, bu eylemlerin bazıları, bunları Kuzey Amerikalı ajanlara (CİA) bağlamayı olası kılan ipuçlarının elde edilmesine olanak sağladılar: örneğin, Concepcion şehrinde bir elektrik işçisinin ince bir zalimlikle öldürülmesi gibi..."

"...kampanya gösterilere ve olaylara yol açtı. Zaten amacı kesinlikle bir iç bölünme, bir kin havası yaratmak, böylece şiddet hareketlerini kışkırtmaktı. Hükümet lehine gösteri yapan bir işçi, Nisan ayı sonunda Santiago'nun ana caddesi La Alameda'da kurşunla öldürüldü. Öldüğü anda elinde Pablo Neruda'nın şiirlerinden bir derlemeyi tutuyordu. Bu kadarla kalmadı, başka kurbanlar da bu kampanyada hayatlarını yitirdiler; fakat son çözümlemede, kampanyayı başlatanlar için bunun pek önemi yoktu. Kampanyada araç olarak kullanılan ve tehdit altındaki değerleri savunduklarına inananlar için de -çoğu zaman iyi

niyetle ki, bu da planın etkinliğini sağlıyordu- durum bundan başka türlü değildi..."

"Sağcı Que Pasa dergisi Allende hükümetinin ikibuçuk yılda kaç insanın hayatına mal olduğunu tam bilanço halinde yayınladı; bu listeye bol keseden grevler ve tarımsal mülkiyetin müsaderesi sonunda kalp sektesinden ölenleri de dahil etti; yalnız tedhiş eylemleri kurbanlarını, sağa mı yoksa sola mı mensup kimseler tarafından yapıldığını belirtmeksizin sıralıyordu. Bu ölüler yüz kadardı. Martı izleyen aylarda tedhiş kurbanlarının sayısı hızla arttı. Bu dönemde tedhişin, tam olarak, hükümete karşı olanların işi olduğu kuşkudan uzaktır..."

"...Mayıs'tan itibaren, kişilere ve endüstri gereçlerine karşı girişilen tedhiş eylemleri sistemli bir hal aldı ve Şili'ye yayıldı. 'Vatan ve Özgürlük' gibi faşist grupları, bundan sonra siyasal eylem yöntemlerinin böyle olacağını bildirdiler. Sağ muhalefetin seçkin simaları Temsilciler Meclisi'nde sokaklarda -kendi taraftarlarınca- ateşli silahlar kullanılmasını haklı gösterecek gerekçeler buldular..."

"... Tedhişin amacı güvensizlik havasını genelleştirmekti: 'eylemlerin kışkırttığı psikolojik belirsiz siyasal bilinçleri pek gelişmiş olmayan sosyal tabakalar arasında, yani küçük burjuvazide, o ara iki etkenle daha da artmış bulunan ekonomik türden kaygıları keskinleştiriyordu: Şili bakırının pazarlanmasına zarar vermek için yabancı ülkelerde gerçekleştirilen girişimlerin yanısıra Amerikalılarca Şili ekonomisinin ablukasının yoğunlaştırılması; karaborsadan tutun da ilk ihtiyaç maddeleri üzerindeki ihtikâra kadar, ülke içinde görülen her türlü ekonomik sabotaj hareketleri! Burjuva muhalefetinin elinde bulunan likit sermayenin önemli bir bölüğü ise, ekonomik durumun daha da kötüleşmesine yol açan çılgınca spekülasyon hareketlerinde kullanılmaktaydı..."

"...girişmiş oldukları kampanyanın son amacının ne olduğunu göstermek için katiller kurbanlarını Allende'nin çevresinden seçmeyi tercih ediyorlardı. Nitekim Başkan'ın yaveri Dz. Bnb. Arturo Arara'yı geceleyin evinde öldürdüler. Böylece hükümeti ve yandaşlarını, hatta Cumhuriyetin meşru hükümetine saygı taahhütlerine sadık kalan denizcileri ve subayları uyarmış oluyorlardı. Muhalefetin ücretli hizmetinde bulunan haber organları, diğer olaylarda olduğu gibi bu olaylarda da cinayeti sol çevrelere bulaştırmak istediler, fakat başaramadılar..."

"...propagandayı yönetenler, kadınları hükümete karşı seferber etmeyi denediler. Goulart'a karşı hükümet darbesi döneminde Brezilya modelinden kopya edilen bu projede 1973 sonundan bu yana uygulama başlangıcı yapılmıştı. Bu seferberlik sistemli olarak, Genelkurmay Başkanı Prats'ın istifasına neden olacak şekilde yürütüldü. (...) Önce Prats'ı kadınların gerçekleştirdiği tehditkâr ve cansıkıcı sokak olaylarına karıştırmakla işe başladılar; sonra, Allende ile beraberken yüksek rütbeli subay eşlerinin hükümete ve Generale karşı bağıra çağıra gösteri yapmasını sağladılar..."

"...bütün bu kampanya yayın organlarınca büyük ölçüde desteklendi. ITT iki yıl önce, muhalefetin başlıca sözcüsü El Mercurio gazetesinin paraca desteklenmesini Nixon'a önermişse, bir rastlantı değildi bu?"

Nasıl, ibret verici bulmadınız mı? Şimdi bu durum karşısında *Allende* yönetiminin saptamalarına bir göz atalım isterseniz?

Lafımı unutmadınız herhalde! 'Sistem'le uyuşmazlığa düşmüş bir ülkede, anarşinin mutlaka az gelişmişlikten doğmayabileceğini, *Allende Şili*'sini örnek alarak saptamaya çalışıyorduk. Dün, *Şili*'de kargaşalık sürecinin nasıl başlayıp geliştiğine bir göz atmadık mı, isterseniz bugün bu kargaşalığa paralel başka bir ilişkiler sürecinin gelişmesini ele alalım. Hem de nereden, kafadan değil, o zamanki *Şili Dışişleri Bakanlığı*'nın hazırladığı 13 Nisan 1973 tarihli bir rapordan.

Şili Dışişleri Bakanlığı'na göre, *Birleşik Devletler*'in geliştirme niyetinde oldukları izlenimini veren taktikler şu noktaları kapsamaktadır:

"a. Şili Hükümeti'nin, Amerikan politikasının hedefleri ve onu başarıya ulaştırmak için kullandığı araçlar konusunda yeterince bilgi edinememesini sağlayan tertip ve girişimler." (Biz bunu yaşadık.)

"b. Hükümet Koalisyonu'nun ve solun içinde güçlü çelişikliklere yol açmak; böylece hükümete siyasal güçlükler çıkarmak amacıyla, Şili Hükümeti'ni, emperyalizmin karşısında açıklıktan yoksun, kararsız, ya da zayıf bir duruma sokabilecek somut eylemler, ya da koşullardan yararlanmak." (Bunu da yaşadık)

"c. Şili'de muhalefetle hükümetin mücadelesini adamakıllı kızıştıracak somut eylemlerden, koşullardan yararlanmak; örneğin, ABD ile işbirliğinden kuşkulanılan kimseleri, muhalefet partilerini ya da muhalefete mensup kurumları içeren yakın tarihin olaylarını açıklamak. Böyle bir hareket, bütün kutuplaşmalar ve sorunları ile siyasal bir suçlama ve karşı suçlama kampanyasının gemi azıya almasını körükleyecektir." (Bunu da yaşadık)

"d. Her seferinde daha geliştirilerek ortaya konan, dolaylı tırmanma tehditleriyle bir belirsizlik, hükümetin kararlarında yanlılık, acelecilik ve hatalara yol açan, gizliden yarı gizlilerine ve dönüp dolaşıp apaçıklarına varan ekonomik abluka eylemleri. Bunlar Şili ulusal ekonomisinde, dış ticaretinde zararlara neden olacaklardır." (Bunu yaşamadık mı?)

"e. İster dolaysız olsun, ister pazar üzerindeki ve batılı banka merkezleri üzerindeki etkileriyle olsun, Şili için yeni krediler sağlanması, mevcut kredilerin sürdürülmesinin zorlaştırılması; Şili ihraç mallarını tarife, ihraç koşulları ve ithalat ile ilgili hususları içeren, uluslararası kapsamda, mali ve ekonomik kararlar." (Ya bunu?)

"f. ABD'nin Şili politikasının anlamına ilişkin demeçler, diplomatik notalar vermek yoluyla az çok kapalı, bazen açık baskılar; Şili'nin iyi kötü ikili ilişkilerde bulunduğu Batı ülkeleri üzerinde, bu ülkelerin Şili'yle ilişkilerini bu koşullarla sürdürmekten kaçınmaları; Şili'nin kapitalist sistem içindeki ikincil çelişkilerden yararlanmasını engellemek için yapılan baskılar." (Bunu da gördük)

"g. Başka ülkelerde, özellikle Batı ülkelerinde sahnelenen, üçüncü dünya ülkelerine, çok taraflı örgütlere yayılabilen, (ambargo vb. tipinden, fakat sadece siyasal hukuki alanda kalmayan kanallarla) bu tecavüz ve eylem biçimlerini artırmak." (Uluslararası alandaki yalnızlığımızı hatırlayınız)

"h. Daha önceki davranışları, ABD'ni açık müdahaleler ya da ikili, diplomatik ve benzeri mesajlarla, bütün memleketlere, aralarında çelişkili noktalar bulunsun bulunmasın, çıkarları açısından, Şili'nin gerçek ve kabul edilemez bir tehlike (hatta, durumun gelişmesine göre, eninde sonunda güvenlikleri için bile bir tehlike) olduğunu bildirmek." (Bunu da yapmamıştır diyebilir misiniz?)

Sistem'in lideri, denetimi altındaki ülkelerden birisine, bu yoldaki taktiklerle uluslararası düzeyde oyunlar oynarsa, acaba o ülkede aynı süre boyunca anarşinin doğup serpilmesi, sadece geri kalmışlık koşullarıyla açıklanabilir mi? *Şili* örneğinde, *Amerika*'nın uluslararası düzeydeki davranışı ile, *Şili* içindeki tutumu tam bir tutarlılık göstermiş, sonunda *Pinochet* iktidarıyla istenilen amaca ulaşılmıştır. Şimdi *Şili, Allende Şili*'sinden her bakımdan geri, daha kötü koşullar altında bulunduğu; üstelik, ilerici örgütler ciddi yeraltı faaliyeti denemelerine giriştiği halde, acaba neden anarşinin eseri yok? *Pinochet,* diktasını *ABD*'nin yeni yönetimince benimsenmeyecek bir katılıkta sürdürürse, acaba yarın yeniden hem dışarda hem içerde aynı türden olaylar görülmeyecek mi?

Türkiye'deki 'anarşi' gerçeğine eğilenlere şu Şili belgeleri belki biraz yardımcı olur da, işi handiyse kişisel öfkelere indirgeyen açılardan görmekten kurtulurlar.

TARİHTEN GELEN ÖRNEK

5 Mayıs 1978

Ve *Giordano Bruno*'yu, diri diri yaktılar.

O da kim diye sormayın lütfen, adını olsun duymamış olabilir misiniz? Ben bir şiir bile hatırlıyorum, üniversite yıllarımızda Türkçeye çevrilmişti, biz solcular pek severdik, sık sık okurduk: *Giordano Bruno,* fikir özgürlüğüne karşı despot zulmünün bir kurbanı değil mi; ne de olsa, 40 yıllarında ülkemizde egemen faşizan koşulların, ağır baskısını yüreğinde duyan gençleri etkiliyor. Şiirin bütünü aklımdan çıkmış, hayal meyal *Venedik*'te şairin *Campo Fiori* alanında nasıl yakıldığını etkileyici bir dille nasıl anlattığını hatırlıyorum; kimbilir, belki o sıralarda *Nazım*'ın hapis'te, *Dinamo*'nun sürgün olmasından dolayı etki-

leniyorduk bu şiirden! Doğrusu ya, *Giordano Bruno*'yu, neler yazdığını, kim olduğunu derinlemesine pek bilenimiz de yoktu.

Sahi siz de bilmiyor musunuz? Hayret! Oysa, en az *Gallileo Galilei* kadar ünlüdür.

Evet, sorunuzu duyar gibiyim: Kardeşim, *Giordano Bruno,* kimse kim, yine nereden aklına estide çıkardın bu herifi karşımıza? Haklı soru, yerinde soru: Hakçası, ben aydınlardan, aydınların davranış sorumluluklarından söz edeyim istiyorum, kafamca bir yazı da tasarladım, oturup daktiloda yazacağım, aaa, bir de baktım ki *Giordano Bruno* 1584/1600 yılları arasından kopmuş gelmiş, yanıbaşıma oturmuş, hani benden iyi örneği nereden bulacaksın der gibi bir hâli var, öyle ya, doğru: O ki aydınların eleştiri ve fikir niteliklerinden söz edeceksin, *Bruno* yaman bir örnek! Onun için, asıl diyeceklerimi biraz daha geriye itip önce iki satır ondan söz etmek istiyorum. Tanışmanızda yarar çoktur.

Oturup size 'yaşam öyküsünü' mü anlatayım? Bu adam din adamı, onyedi yaşında *Napoli*'de *Dominiken Manastırı*'na giriyor, onüç yıl boyunca *Tommasso* teolojisini inceliyor. Fakat kafayı eski filozoflara takmış, özellikle *Demokraritos*'la *Herakleitos*'a, bunlarsa eski *Yunan*'ın diyalektik filozofları, sonunda *Bruno* aleyhine *Roma*'da mezhep sapması yüzünden dava açılıyor, fikirlerinden caysa kurtulacak, hayır direniyor. Bu arada kapağı *Cenevre*'ye atmış, oraları Hristiyanlık içinde yeni bir hava estirecek olan *Calvin*'in etki alanı, *Bruno*'ya bir nefes alma olanağı tanırlar umarsınız öyle mi, ne gezer; *Calvin* takımı da, öbürleri kadar bağnaz, adamcağızı orada da barındırmıyorlar. Uzatmayalım, *Paris, Londra, Prag, Frankfurt* dolaşıyor *Giordano Bruno;* kitaplarını yazıyor, yayınlıyor, her kitabıyla bir sürü gürültü koparıyor.

Rivayete göre, *Venedik*'e onu *Giovanni Mocenigo* çağırmıştır, sonra da bunca şeyi bilmesindeki sırrı kendisine teslim etmediği gerekçesiyle, zavallıyı kiliseye teslim etmiştir. Arkası, hem ilginç, hem acıklı: *Giordano Bruno*'ya akıl almaz işkenceler ediyor, 'bilgisinin sırrını vermesini', ya da fikirlerinden caymasını söylüyorlar, ne birini yapıyor, ne öbürünü: Düşüncelerinden vazgeçmiyor, bu nedenden *Campo Fiori*'de diri diri yakılarak idam ediliyor.

Giordano Bruno bir aydındı.

Hadi size, *Larousse*'un onu nasıl tanımladığını da aktarayım:

"...Bruno Panteist yeni Platonculuktan hareket ederek Aristoteles doktrinini eleştirdikten sonra, Copernicus prensiplerinin uygulanma alanını çok genişletti ve düşüncenin üstün amacı olarak dünya hakkındaki bilgilerin akıl ve deney üzerine temellenmesi fikrini savundu. Dogma düşmanı diyalektikçi bir düşünürdü. Katoliklerin de Protestanların da hoşuna gitmedi. Herder ve Hegel onu modern eleştirici düşüncenin kurucularından biri olarak sayarlar. Hararetli bir araştırma susuzluğuyla dolup taşan eserleri, kiliseye ve çağının düşünce ve adetlerine karşı yazılmış tartışma veya yergi kitaplarıdır..."

Onbeşinci yüzyıl Avrupa'sında diyalektikçi bir düşünce adamı olmanın, 'kiliseye ve çağın yerleşik düşünce ve adetlerine karşı çıkmanın', ne demek olduğunu düşünebiliyor musunuz? O çağ, Avrupa'nın, işte böyle kafası kafama uymuyor diye, alanlarda harıl harıl aydınları yaktığı çağ. *Giordano Bruno* bunu bilmez mi? Bilir. Besbelli aydınlık onurunun ve sorumluluğunun doğru bildiğini söylemek, söylediğinden kolay kolay caymamak olduğunu da bilir. Bir aydının kendi kendisiyle 'mutabık kalabilmek' için ölümü göze alabilmesi ne demektir, düşünün

hele! Sonra da çevremizde aydının, sanatçıyım diye dolaşşanların davranışlarına bir göz atın!

Eyvah ya! *Giordano Bruno* örneğini yüzyıllar ötesinden şöyle bir gördükten sonra, şimdi isterseniz, sağdan soldan saptadığım bazı örnekleri ele alıp konuşalım. Çünkü gittikçe aydın olmak sorununun ve sorumluluğunun yeniden ele alınması ve tartışılması bana zorunlu gibi geliyor.

Yanlış mıyım?

GERÇEK AYDIN ŞUNA BUNA BORAZANLIK ETMEZ *6 Mayıs 1978*

Adam ünlü sanatçı, ünlü solcu. Bu işe yıllarını vermiş. Acısını çekmemiş mi, çekmiş elbet. Sabırla, 'bağrına taş basarak' katlanmış bu acıya. Son yılların görece serbestliğinden yararlanıyor: Adını duyuyoruz, sanatını seviyoruz. O ara ben *Nazım Hikmet*'le ilgili bazı şeyler yazıyorum, *Sovyetler Birliği*'nde rahat olmadığını, oradaki bazı uygulamaları eleştirdiğini filan. Tesadüf bu sanatçı aydınla karşılaşmıyor muyuz? Bana dedikleri şunlar: "*— Yaz, dediklerin doğrudur. Yazılması da gereklidir. Nazım cezaevinden çıktığı sıralar onu görmüştüm, daha Rusya'ya gitmemişti ama, benzer şeyler söylüyordu: 'Oradaki şairlerin çoğu bizim Behçet Kemal'e benzer' bile demiştir.*" Ne iyi değil mi, *Nazım Hikmet*'in belirli bir sorun karşısındaki tutum ve değerlendirmesine bir tanık daha! Haaa işte sorun buradadır: Bu ünlü sanatçı, gelir, kapalı kapılar ardında bana bunları fısıldar, ama ortalığa çıkıp yüreğini elini alıp gerçeği söyleyemez. Çok üstüne varırsan, tersini söyleyebilir.

Başka bir, örnek mi? Tutalım ki bir açık oturumdayız, konuşmacılardan birisi tartışma genele açıldığında,

dinleyicilerden birisinin sorusuyla karşılaşıyor, soru bildiği bir konuya ilişkin, cevabı bol, ayrıntılara bile girebilir, hem dinleyiciyi doyurur, hem de bilmeyenlere çok şey öğretmiş olur; hayır, öyle yapmıyor, kemküm edip birkaç çok genel lâf söyledikten sonra, yaptığı işin berbatlığından utanarak, yanındaki bir başka konuşmacıya kimseye duyurmadan: "— Birader, diyor, bir partinin üyesi olmak ne kötü şey, istediğin gibi konuşamıyorsun..." İşe bak işe, bir gerçek saptamış, saptadığı gerçeğe inanıyor, yalnız bunu açıklarsa ya partisi kendisini bağışlamayacak, ya da o partisinin bir kusurunu, açıklamış olacak, iyisi mi bildiği konuda ağzını mühürleyip sorunu geçiştiriyor.

Bu da bir milletvekili: Akıllıdır, zekidir, pek bilgili değilse de, ülkemizde politikacı olmak için neyin gerektiğini bildiğinden gemisini yürütür. Sonra sonra gözü açılmış, dünyada işlerin ne türlü yürüdüğünü, bu curcuna içinde partisinin oynadığı kötü rolü farketmiştir; özel söyleşilerinde açıklamaktan çekinmez, resmen söylenenlerin tersine koşulların ve olayların hangi anlamları taşıdığını 'birem birem' söyler; gel gör ki halkın karşısına, ya da Meclis'te milletvekillerinin önüne çıktığında, o değil sanki bir başkasıdır konuşan, ne kadar yalan dolan varsa ağzında! Neden mi, eh, herif patlıcanın değil efendisinin dalkavuğu da ondan!

Bir gazeteci, sağcı partilerimizin birisine yakın; ülkemizde siyasal bir örgüte angaje olmanın, bir aydın için fikrini açıkça ve serbestçe söyleyememek cezasını getirdiğini ortaya atıyorum; gözlerinde belli belirsiz bir hüzünle beni yürekten onaylıyor. Daha bir sürü ad sayabilirim, siz de bir o kadarını ekleyebilirsiniz.

Eney oluyor, Bulgar aydını *Julia Kristeva*'nın avdınlarla ilgili bazı düşüncelerini aktarmıştım, aşağı yukarı diyordu ki, *aydınların görevi siyasal örgütlerin, ya da kamuoyu oluşturma organlarının tek düze ve yalınkat bir*

hale getirmeye çalıştığı fikir ortamında çok boyutluluğu korumaktır, bu da ancak her sorun üzerine kişisel bileşimler getirmek, önermek, bunları tartışmakla olur. Kardeşim bizde bu iş tersine, aydınlar partilere ve kamuoyu oluşturma organlarına borazan oluyorlar, işleri güçleri yalan söylemek, adam dediğine inanmıyor ama, erkeklik bokuna çıkmış ortaya söylüyor: Sağcısında da var böylesi, solcusunda da var, ortacısında da! Demek bunlar aydın maydın değil, aydın rolüne çıkmış *carrieriste*'ler, gününü gün etmeye çalışanlar, külah kapma meraklıları!

Bana kalırsa Türk siyaset hayatının ve ortamının temizliğe ve açıklığa kavuşabilmesi, ilkin böylerini birer birer kulaklarından yakalayıp 'teşhir etmeye' başlamakla gerçekleşebilecek. Ulan sen geçenlerde filan yerde böyle demiyor muydun, peki yazdığın ya da, gözümüzün içine baka baka söylediğin bu herzeler nedir? Hangisi doğru, o zaman mı uyduruyordun, şimdi mi? Bilirsiniz, yalan üzerine hiç bir şey kurulmaz, kurulmasının olanağı yoktur; yalan üzerine daha iyi bir düzen, hiç mi hiç kurulamaz; sağcı olsun, solcu olsun, hatır için yalana başlayanlar, sonradan ötekilerinden farksız düzenler getireceklerdir.

Şimdi o ukalâ çıkar der ki, iyi ama çağdaş toplumcu aydın, ya da inançlı sağcı aydın, kendini tümüyle davasına adamazsa, o dava nasıl başarıya ulşır. Bu lâf bir büyük sahtekârlık lâfıdır arkadaş, kendisini tümüyle davasına adayan adam önce doğru söylemeyi bilir, kendi kendisiyle mutabık olmadı mı çattadak sırtından çatlar. Bana kalırsa, kulak kesileceğiz, kim ki burda böyle söylüyor, orada gidip başka türlü ahkâm kesiyor, metelik etmez, aydın maydın sayılmaz, çekiverin kuyruğunu; kim ki özü sözü birdir, sana burda ne söylüyorsa, ona orda aynı şeyi söylüyor ve yazıyor, tamam, asıl aydın odur, sözüne güvenilecek, söylediğine inanılacak olan.

Doğru, bu arada gürültüye getirip *Giordano Bruno*

gibi yakıldıkları da olur, onları kimler yakar bilir misiniz, öbürleri, hani kapalı kapılar ardında mangalda kül bırakmayıp da, kapılar açıldı mı dut yemiş bülbüle dönenler!

«CASUS» LAWRENCE, FAHRİ PAŞA'YA KARŞI

7 Mayıs 1978

Hadi biraz eskilerden dem vuralım!

T. E. Lawrence'i nasıl bilirsiniz? Kötü biliriz, casus diye biliriz. Hele imparatorluğun yıkılış döneminde, Arapları kışkırtarak oynadığı rol unutulur mu? Herif *Arabistan*'a tek başına giriyor, savaşın sonunda deveyi hamutuyla yutuyor. Bir bakıyorsun, ne *Mekke Medine* kalmış elde, ne *Bağdat* ne *Şam!* Az iş mi yaptığı? Efendim, *Lawrence*'i anışım boşuna değil, sözü Türkler ve Türklerin savunma anlayışı üzerine söylediklerine getireceğim, ama önce o günleri hatırlatmak lâzım.

Lawrence'in 'danışmanlık' ettiği *Faysal* kuvvetleri isyana kışkırtılan öteki Arap aşiretlerinin de yardımıyla, *Kızıldeniz* sahilinde önemlice bir liman sayılan *El Ouedj*'i ele geçirirler. Aslında bu, *Arabistan*'daki durumu kökünden değiştiren bir olay, o tarihe kadar *Osmanlı Genel Karargahı Medine*'yi ve *Medine* demiryolunu elinde tutuyor, buradan bir saldırı düzenleyip *Fahri Paşa*'yı *Mekke* üzerine yürütmek istiyordu. *El Ouedj'ın Faysal*'ın eline geçmesi (İngilizlerin eline geçti say), *Kızıldeniz*'deki Osmanlı varlığını *Akabe* limanından ibaret bırakmakla kalmıyor, üstelik *Medine* demiryolunu tehdit ederek *Fahri Paşa* kuvvetlerinin gerisini güvencesiz bırakıyor. Peki Osmanlı bunu yer mi?

Yemiyor, bizimkilere bakarsan *Enver Paşa, Lawrence*'e bakarsan *Genel Karargâh*'taki Almanlar, *Medine*'nin

terkedilmesi ve oradaki 25.000 askerin *Suriye* cephesine kaydırılmasını emrediyorlar. Böylelikle hem cepheyi küçültmüş olacaklar, hem de *B'irrüsebi* cephesinde İngiliz birlikleri karşısında zorlanan kuvvetlerimizi pekiştirecekler. Akıllıca düşünülmüş, öyle mi? Gelgelelim, İngiliz istihbaratı haber alıyor bunu, *Kahire*'den *El Ouedj*'e küçük bir savaş gemisiyle kurye çıkarıyorlar, *İngiliz Genel Karargahı*'nın bir emrini *Lawrence*'e (dolayısıyla *Faysal*'a) tebliğ ediyorlar. Emir ne mi, şu: Türkler *Medine*'yi kaybettiklerini anlamışlardır, terkedecekler; ne var ki kuvvetlerinin batıya kaydırılması, *Gazze* cephesinde savaşan İngilizler'in işini zorlaştıracak; onun için *Faysal* ve kuvvetleri, öteki Arap aşiretleriyle birlikte *Medine* demiryolunu hedef alarak saldırsınlar, yolları tahrib etsinler, birlikleri yoketsinler, çekilmeyi zorlaştırsınlar, hatta önlesinler.

Faysal İngilizlerin dediğine hayır diyebilir mi, demiyor elbet, bu arada *Lawrence*'i demiryolu üzerine saldırılar düzenlemesi için kardeşi *Abdullah*'ın yanına gönderiyor. *Lawrence* bu yolculuk sırasında hastalanır, hastalığı boyunca uyguladıkları savaş taktiğini düşünür ve yanlış bulur. İkide bir Türklere sövmesi bir yana bırakılırsa, dediklerinde gerçek payı var.

Sanırım asıl konuşacağımız da bu.

Lawrence diyor ki, *Medine*'ye saldırıp ne yapacağız, oradaki 25.000 Türkü öldürmekle elimize ne geçecek? Türk ordusunda önemli olan asker değildir malzemedir, Türkler ellerindeki araç gereç, silah ve donatımı üzerine titrer, buna karşılık asker kaybına pek önem vermezler. Bu bakımdan, biz asıl Türklerin araç gereç donatım gibi önem verdikleri şeyleri tahribe yönelmeli, adamlarına dokunmamalıyız. Çünkü Arap tarafında durum tersinedir, bizde adam az, malzeme çok, kısa sürede *Londra Arabistan* çöllerine 10 milyon sterling değerinde malzeme akıtmadı mı? O halde, *El Ouedj*'in düşürülmesinden sonra bı-

rak *Medine*'yi kendi haline, o kendi kendine olgunlaşıp dalından ağzımıza düşecektir, baksana adamlar develerini besleyemedikleri için kesip yiyorlarmış, ötesi var mı? Bizi ilgilendiren bir yandan Arap başkaldırmasını fikir olarak ülkü olarak *Mezopotamya*'ya ve *Suriye* içlerine götürebilmektir, bir de Türk askerlerini değil, Türk malzemesini tahrip etmektir.

Lawrence'in bu düşüncesi, ne kadar güncel!... Aradan üç çeyrek yüzyıl geçti. Türk Silahlı Kuvvetleri bugün de aynı malzeme sıkıntısı içindedir, aynı biçimde kendi üretemediği, dışardan aldığı savaş araç ve gereçlerine gözü gibi bakmak, bunları sağlayamadığı takdirde arpacı kumrusu gibi derin derin düşünmek zorundadır. Şu ambargo sorunu nedir aslında, o tarihte casus *Lawrence*'in Türk Silahlı Kuvvetleri'ne karşı müttefiklerin uygulamasını istediği bir savaş planı değil mi? Bunların adamı çoktur, çok da iyi dövüşür ama, savaş endüstrileri yoktur, silahları dışardan gelir, onun için dize getirmek istedin mi, bu zayıf noktadan üstlerine gideceksin, o zaman yapacak fazla birşeyleri kalmaz, zira silahsız da yaşayamazlar.

Niye *Lawrence*'i hatırladığım ortaya çıkıyor mu? Bunun en az iki önemli nedeni var, aradan geçen yıllara, büyük ittifak sözlerine ve askeri bağlantılara rağmen, batılıların *Türkiye*'ye karşı hep eski batılılar olarak kalmış olması, birincisi; ambargonun tartışıldığı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ulusal bir savunma anlayışını oluşturması ve geliştirmesinin gündeme getirildiği günlerde, bunu hatırlamanın yerinde olacağı, ikincisi.

Şimdi ister istemez, tartışmaya bulaşacağız.

GELDİK SORUNUN BAM TELİNE

8 Mayıs 1978

İşin tuhafı, Osmanlı da zamanında uluslararası bir savunma sisteminin üyesi idi. Nasıl mı, basbayağı: *T. E. Lawrence,* Türk tarafının giriştiği bütün hareketleri *Alman Genelkurmayı*'nın kararı olarak niteliyor, boşuna mı? Eh, Birinci Dünya Savaşına ilişkin anıların, Almanların bu sözümona ittifak sistemini; Alman emperyalizmini *Anadolu, Mezopotamya* ve *Arabistan*'a yerleştirmek amacına yönelik olarak işlettiklerini belirttiğini unuttuk mu? Osmanlı, öz savunmasını daha iyi sağlar diye uluslararası bir ittifak sistemine, (o zamanki Alman ittifak sistemi,) girmiş ama şu işe bak, asker ondan malzeme Alamandan, üstelik ne hikmetse bir türlü Alman müttefik, Osmanlı müttefiki yeterince donatmıyor, komutasını da elinde tutmak istiyor.

Neden mi, bakın bunun cevabı da *Lawrence*'de var: *Arabistan* başkaldırması boyunca, *Lawrence Şerif Hüseyin* kuvvetleri için, *İngiltere*'nin *Kahire*'deki *Genel Karargahı*'ndan bir türlü istediği ölçüde araç gereç sağlayamıyor, Göndermiyorlar mı, elbette gönderiyorlar, ama ne kadar isterlerse o kadar: sözgelişi, *Faysal* kuvvetleri, harıl harıl cebel topu istiyor; Osmanlı toplarının daha uzun menzilli oluşundan dolayı, bir türlü istedikleri kadar etkili olamıyorlar, *Lawrence* belki bin kere bu isteği *Kahire*'ye iletiyor, gelgelelim birkaç köhne top bir yana bırakılırsa, *Faysal* kuvvetlerine *İngiltere* yeterince top vermiyor. *Lawrence*'in vardığı sonucu merak etmez misiniz: "*Herhalde Londra Faysal'ın da gerektiğinden fazla güçlenmesini arzu etmemektedir.*"

İşte size yakın geçmişten ibret dolu iki levha: Osmanlı, Alman savunma sistemine girmiş ama, ordusu hiç

de umduğu kadar bol araç gerece kavuşamamış; Araplar İngiliz savunma sistemine güvenip Osmanlı'ya başkaldırmış ama, hiç de umduğu kadar araç gereç alamamış! İşin kötüsü, her iki taraf da, bağlandıkları sistemin çıkarları için, kendi çıkarları için olduğundan daha fazla dövüşüyorlar, gereksiz kayıplar da veriyorlar.

Hadi isterseniz, bunu da somutlayalım: önce de belirtmişimdir, Osmanlı'nın *kanal seferi* bir serüvendi, başarıya ulaşacağı kuşkuluydu, sadece Almanları batı cephesinde rahatlatmak amacıyla düzenlemişti, Osmanlılar da göz göre göre bu oyuna gelmişlerdi. *Çanakkale*de öyle değil mi? *Mustafa Kemal,* müttefik çıkartmasının ne pahasına olursa olsun daha sahilde durdurulması kararındadır, aksi halde *Çanakkale*'de de bir cephe açılacağını, bunun da asker tutacağını bilir, bilir ne lâf, kavgasını eder; Alman generalleri ise, tersine müttefiklerin kıyıya çıkmasından, savaşın içerde kabul edilmesinden yanadır, niçin, *Gelibolu*'da müttefik askeri tutmak, batıdaki Alman cephesini rahatlatır da onun için.

Aynı şey *Faysal* konusunda da geçerli, *Lawrence* ağzıyla söylüyor, *El Ouedj* düştükten sonra *Faysal* kuvvetleri için *Medine*'ye saldırı ilginç olmaktan çıkmıştır, tam tersine yukarı *Arabistan*'a isyanı yaymaları gereklidir, ama *Faysal*'ın ipini çeken İngiliz emperyalizmi öyle düşünmez, *Medine*'deki Türk birliklerinin *Gazze* cephesine intikali kendisini rahatsız edeceği için *Faysal*'ı işine gelen yana sürer, *Faysal* da buna hayır diyemez.

Şimdi geldik sorunun bam teline!

Bir ulus bir uluslararası savunma sistemine katılınca, o sistemin maşası durumuna gelmeli midir? Eğer ulus diye, ulusal çıkar diye bir şey varsa, bu soru son derece önemli. Tarihten verdiğim örneklerle görüyoruz, *Türkiye*'nin ulusal çıkarı, sistemin ulusal çıkarı önünde çiğneniyor. Eğer var idiyse, Arabın ulusal çıkarı, İngilizin

ulusal çıkarı önünde çiğneniyor, işin güzeli, gerek *Enver Paşa*'nın gerek *Faysal*'ın dahil oldukları ittifakın çıkarlarını ulusal çıkarların önüne almaları. Neden, sisteme göre düşünmeye koşullandırılmışlar da ondan. Adam *Kanal*'da ne işim var diye düşünemiyor, ittifak böyle gerektirir deyip, yallah onbinlerce Türkü kanala salıp kurban ediyor. *Faysal*'ın yaptıkları da bundan farksız! O bunları ilerde *İngiltere* kendisini *Suriye* ve *Irak* üzerine kral yapacak sandığından yapıyor belki ama, Barış konferansında şişecek, bu kere *İngiliz* ve *Fransız*lara karşı *Mustafa Kemal*'le işbirliği yapmaya kalkışacaktır.

O halde, üzerinde durulması gereken nokta, bir ülkenin ve bir ulusun savunmasından sorumlu kişilerin ulusal düşünme yeteneğini yitirmemeleri, sisteme göre koşullanmamaları! Çünkü uluslararası sistemler, büyük çapta oynar, senin ulusal stratejik gereksinmelerin onları taktik sorunları içine bile girmeyebilir; bu yüzden, ya bu sisteme girmeyeceksin; ya da aklını başına devşirip, *Enver Paşa*'nın, *Faysal*'ın acıklı durumuna düşmeyeceksin! Gerçekten ulusal bir çerçeve içersinde düşünmeyi, değerlendirmeyi bileceksin!

Peki biz bunu yapabildik mi? Sıra geldi bunu tartışmaya.

«NATO» KAFA
NATO MERMER

9 Mayıs 1978

Şimdi bir oyun deneyeceğiz, sonucunda kimin 'yabancı çıkarlarına hizmet ettiği' kimin ulusal düşündüğü kendiliğinden meydana çıkacak!...

Hadi ulusal düşünmeye çalışalım: *Türkiye*'nin güvenliği tehdit altında mıdır? İlk sorun bu! Şöyle bir bakarsan, Doğuda *İran*, Batı'da *Yunanistan*, *Türkiye*'nin geliş-

mesinden rahatsız görünmekte, bu gelişmenin önlenmesi için, bazı çareler denemektedir: *Yunanistan, Kıbrıs,* kıta sahanlığı, Yunan adaları, *FIR* hattı filan derken, batıdan ve güneyden *Türkiye*'yi hem sarıyor, hem de çıkarlarını engelliyor; *İran* ise, aleviler ve kürtler üzerinde yoğunlaştırdığı, son derece çirkin bir propaganda ile; hem ülkemizi içerden zayıflatmaya çalışmakta, hem de ulusal savunma gereksinimini çok aşan, şiddetli bir silahlanma sürecine girişmiş bulunmaktadır. Bu bir.

İşin garibi, bu iki ülkeden ikisi de farklı ittifak gruplarından bizim 'müttefikimiz' geçinmektedirler. *Atina* ile *NATO*'dan, *Tahran* ile hem *CENTO*, hem *RDC*'den müttefik oluyoruz. Daha da şaşılacak olan odur ki, hem *Atina,* hem *Tahran Türkiye* lehine sayılamayacak bu çabalarında batılı ittifak sisteminden, en başta da *Amerika*'dan büyük destek görmektedirler. Bu, ulusal çıkarlarını öne alan bir *Türkiye Cumhuriyet* hükümeti için son derece düşündürücü bir durum yaratmaktadır. Şöyle ki: *Kıbrıs* ya da adalar dolayısıyla *Yunanistan*'la bir silahlı çatışma olasılığı ortaya çıkarsa, *Türkiye*'nin doğudan da tehdit edileceği, en azından orada büyük askeri birlikleri bağlamak gerekeceği ortadadır. *Malatya* olayı türünden çok daha büyük olayların tezgâhlanması, ülkenin duyarlı bölgelerinde mezhep çatışmalarının kışkırtılması ayrı bir sorun. Bunların hepsine tüy diken de ne, ittifakın başı sayılan *Amerika*'nın *Kıbrıs* konusunu bahane ederek, bir de silah ambargosu uygulaması.

İşin aslında, garip bir çelişki yatıyor: *Türkiye*'nin bağlı olduğu uluslararası savunma sistemi *NATO*'dur *NATO* için ise başlıca düşman doğu bloku ülkeleri, daha kestirme söylenirse *Sovyetler Birliği! NATO*'nun *Avrupa Genel Karargahı* bütün savunma ve saldırı hesaplarını *Rusya*'dan gelecek bir saldırıya, ya da *Rusya*'ya yapılacak bir saldırıya göre yapıyor. Bu arada elbet, *Türkiye Silahlı*

Kuvvetleri'ni de böyle bir konuma geçirmeyi planlıyor. Oysa, *Türkiye* ile *Rusya* arasında bu türden bir karşıtlık olmadığı gibi, Ruslar yıllardır *Stalin-Beria-Molotov* üçgeninin yaptığı bir ağır hatayı onarmaya çalışmakta, *Türkiye* ile ilişkilerini düzeltmek için, handiyse işi dalkavukluğa vardırmaktadırlar.

Ulusal düşünüyorsak, saptayacağımız şu mudur: *Türkiye,* kendisine askeri işbirliği bile öneren *Rusya* tarafından tehdit ediliyor sayılamaz, buna karşılık sözde müttefikleri ona ambargo koymakta, iç çatışmaları kışkırtmakta, göze aldığı ödünlere rağmen anlaşmaya yanaşmayıp onu zayıf düşürmeye cabalamaktadır. O halde ulusal bir savunma anlayışı en azından içinde bulunduğumuz sistemin askeri kanadından ayrılmamızı, komşularımızla barışsever bir ilişkiye girip duyarlı taraflara karşı savunmamızı pekiştirmemizi zorunlu kılar.

'Sistem'e göre düşünen kafa olayı buradan görmez, çünkü o *Türkiye*'nin çıkarlarını unutmuş, daha doğrusu sistemin çıkarlarını *Türkiye*'nin çıkarları saymaya alışmıştır. Sözgelişi, *Afganistan*'da darbe mi oldu, Amerikancı bir yönetici ekibi daha çok *Sovyetler*'e yakın başka bir yönetici ekibi tarafından devrildi mi, eyvah, işimiz bitti! Neden, *Amerika*'nın *Sovyetler*'le petrol bölgesi arasında gerçekleştirmeye uğraştığı, son zamanlarda başarır gibi olduğu sağlık kordonu politikası yine fiyasko verdi, yine gedik açıldı da ondan! Hepsi tamam, *Türkiye* de yoluna giriyor derken, küt *Afganistan* elden çıktı, olurmu canım. Şu Afganlılara küsmeli! Aynı şeyi geçenlerde yazmıştım, herif *Ruslar Habeşistan*'a silah gönderiyor diye yas bağlamış! Sana ne be, *Habeşistan* Amerikancı olmuş, Rusçu olmuş, senin ulusal çıkarınla ilgili mi bu, değil, öyleyse kraldan fazla kralcılığın alemi ne?

Kafa sisteme göre işliyor, ne yapsın? 'Ambargonun uzaması işimize de yaramıyor değil hani, böyle böyle, bel-

ki ulusal düşünmeyi, ulusal savunma anlayışı edinmeyi öğreniriz' dedi mi birisi, kızıl görmüş boğaya dönmek de bunda. Nasıl olurmuş canım, ambargo kalkmazsa *Türk - Amerikan* ilişkileri bozulur, üsler kapalı kalır, Allah muhafaza (!) bağımsız bile oluruz hani, bu zamanki zamanda olacak iş mi bu? Rus Mareşalı askeri işbirliği, (adam Amerikan malzemesine yedek parça yapacak fabrika bile önermiş deniyor, böylesi nerede görülmüş?) beraber çalışma filan deyince akıllarına çıkması da bundan ileri gelmiyor mu? Tutsak olurmuşuz, içimize çöreklenirmiş falan fıstık. *Mısır* gözlerinin önünde, tutsak oldu mu, *Sovyet* çizmesi altında mı inliyor, hep biliyoruz ki Ruslar yıllarca *Mısır*'a askeri yardım da yaptılar, askeri işbirliğinde de bulundular, eee, hani tutsaklık? *Sedat,* bir kalemde Rus ittifakını sildi, Amerikancı oldu çıktı, üstelik Ruslar'a borçlarını da ödemiyor: o kötü Ruslar, *Mısır*'ı bastıramıyor da, Türkiye'yi mi bastıracak?

Anlatamazsın ki, çünkü *NATO* kafa, NATO mermer!...

EL SİLAHIYLA «ULUSAL SAVUNMA» OLUR MU?

10 Mayıs 1978

El silâhıyla ulusal savunma kavramı geliştirilemez, önce bunu anlatmak gerekiyor. Savunmanın temeli silahsa, sen bunu üretemeyip başkasından alıyorsan, savunman o başkasının insafına kalmış demektir. Bunu anlamak için askerlik dehası olmaya lüzum yok, biraz sağduyu, biraz mantık sahibi olan bulup çıkarabilir.

Ama tarihimizde, ibret alınacak örnek çok.

Hiç merak etmediniz mi, Osmanlı'nın 'satvet' dev-

rinde Türklerin *Avrupa*'ya onca hızla yayılmasındaki hikmet olmalı, öyle mi? Bir avuç adam, *Rumeli*'ye adımını atmasıyla kendisini *Tuna* boylarında buluyor. Hık mık demeden, bakıyorsun *Macaristan* içlerine dalmışlar. Kerameti ne bunun?

Yanlış bilmiyorsam, toplumsal ve ekonomik önemli nedenleri saptanmıştır. En başta, Hıristiyan derebeyliğinin köylülüğe, -özellikle o çevredeki bogomillere- son derece insafsızca davranmasının, daha hoş görülü Osmanlı düzenine basbayağı 'zemin' hazırlamış olması geliyor, Osmanlı *Budin*'de iken, *Vistül* boyundan Lehlilerin el altından heyet gönderip Sultan'ın kendilerini de zalım derebeylerinden kurtarmasını istedikleri tarihsel bir gerçek! Elbette, yayılmada bunun önemi büyük, büyük ya Osmanlının askerlik ustalığının ve tekniğinin hiç mi etkisi yok? Nasıl olmaz, tam tersine, Türklerin *Avrupa*'ya yayılmasında, askerlik özellikleri, önemli bir etken oluyor. Hadi hatırlayalım: O zamanın *Avrupa* derebeyi askerliği, ağır zırhlı şövalyelere ve zırhlı atlara dayanıyor, buna karşı Osmanlı'nın hafif zırhlı çevik ve güçlü akıncıları var, bunların manevra yetenekleri öbürlerine öylesine üstün ki Hıristiyan şövalyeleri bu Müslüman süvarisinin çevikliği ve kıvraklığı karşısında tutunamıyor: Davayı ve kavgayı kaybediyorlar.

Şimdi, işin en ilginç yeri neresi: Kefere bakıyor ki pabuç pahalı, meydan savaşına yanaşmayı bırakıyor, sonucu önceden belli çünkü, başlıyorlar büyük ve muhkem kalelere çekilmeye, oralarda savunmaya! Öyle ya, kalın hisarların ardına sinmiş düşman gücüne süvari, daha doğrusu sipahi ne yapsın? Bu Osmanlı savaş ve savunma tutumunun değişmesine yol açmayacak mıdır? Kalın hisar duvarlarına karşı, Osmanlıların bazı hallerde büyük kalelerin dibinde ağır toplar döktürdükleri ünlüdür. Daha *İstanbul*'un fethinde *Fatih*'in top döktürdüğü bilinmiyor

mu? Sonraları öteki padişahlar zamanın en büyük top döküm ustalarını *İstanbul*'a toplamışlar, keferenin kalelere çekilip direnmelerini kırabilmek için yeni top tipleri, fakat daha önemlisi yeni bir savaş teknolojisi geliştirmişlerdir.

Osmanlı bunu yapabiliyordu ama, ne sayede, hiç onu düşündünüz mü?

Osmanlı o dönemin en ileri teknolojisine sahipti yalnız savaş, sanayi ile değil, öteki alanlarda da, son derece ileri ve kendi kendine yeter bir üretim düzeni içindeydi. Bu özelliğini yitirdikten sonra, aynı Osmanlı padişahlarından *Sultan Abdülhamit*'in ordusuna silah alabilmek için *Amerika*'ya başvurup, Kuzey/Güney savaşından arta kalmış tüfeklere talip olacağını göreceğiz. Donanmayı İngiliz'e, Ordu'yu Alman'a Jandarmayı Fransız'a teslim edecek; el silahıyla topraklarını savunayım derken imparatorluğu bir güzel batıracaktır.

Bilmem, buradan ulusal bir savunma idrakinin neye dayanması gerektiği açıkça çıkmıyor mu? Osmanlı, kendi silahını kendi teknolojisiyle kendisi üretirken, batılı hasımlarına karşı, hem savunmada hem saldırıda son derece başarılı olmuş; onlar koşullarını değiştirdikleri zaman, ekonomik ve sınai gücü sayesinde yeni silahlar üretip, durumunu korumayı bilmiştir. O ki, karşı tarafın teknolojisi Osmanlının teknolojisini geçiyor, Osmanlı savunma için, artık onların silahlarını onlardan edinmek zorunluluğuna düşüyor, ne savunmada başarılıdır, ne saldırıda; Sınai gücü gelişmemiş, savaş teknolojisi geri kalmış, giderek savunması girdiği uluslararası savunma sistemlerinin insafına terkedilmiştir. Bu sistemlerin her biri, herkesin bildiği gibi, emperyalist güçlerden birinin denetimindeydi, onlar da Osmanlı'yı yüceltecek yerde, aşağıladılar, dahası elinden topraklarını alıp devletini dağıttılar. Askerlerini kendi çıkarlarına kullanmaları da cabası.

O halde, Türkiye, gerçekten ulusal ve bağımsız bir savunma stratejisi ve kavramı geliştirmek niyetindeyse, tarihten aldığı şu dersi hiç göz önünden ırak tutmayacak: Yabancı silahlarıyla ulusal savunma gerçekleştirilemez, ulusal savunma için ulusal silah, yani ulusal savaş endüstrisi gereklidir, ulusal savaş endüstrisi ise daha önceden ulusal ağır endüstrinin kurulmuş olmasını, daha da ötede ulusal bir endüstrinin ve teknolojinin yaratılmış olmasını gerektirir.

Bunları gerçekleştirmeden, ya da gerçekleştirmeye yönelmeden, ulusal savunma kavramından söz etmek, hele bu arada ambargonun kaldırılmasını sanki buna yardım edecekmiş gibi düşünmek, gülünçtür, gülünç.

ÇARE: ÖNCE AĞIR SANAYİİ GERÇEKLEŞTİRMEK!... *11 Mayıs 1978*

Savunma dendi mi, üzerinde ne kadar tartışsak azdır, onun için sözü izninizle sürdürüyorum. Rus Mareşalı ülkemize gelip, Türkiye ile askeri düzeyde de işbirliği yapabileceklerini söyleyince, bir telaştır gitti: Hem Başbakan, hem Savunma Bakanı böyle bir işbirliğinden yana olmadıklarını, adamı cevapsız bırakarak belli etmekle kalmadılar, arkasından çeşitli yabancı ajanslara verdikleri demeçlerde, *Türkiye*'nin gerçekte 'batılı savunma sistemi'nden, (yani *NATO*'dan) ayrılmak niyetinde olmadığını tekrarlayıp durdular. Bu ne demek oluyor, etraflıca düşündünüz mü, Allahaşkına?

Türkiye 'batılı savunma sistemi'nden çıkmayacaksa, Türk savunmasının Atlantik savunmasına bağlı kalacağı anlamına gelir bu, bu bağlılık derseniz, Türk silah gücünü *Türkiye*'yi asıl tehdid eden batıya ve doğuya göre bir konuma geçirmeyi değil, tam tersine, bize işbirliği öne-

ren *Sovyetler*'e karşı konuma geçirmeyi içerir. Daha önce de konuşmuştuk değil mi? Kaldı ki, bunu gerçekleştirmediğimiz takdirde, savunmamızı bağlayacağımız sistemin elinde, esaslı bir müeyyide, bir yaptırım gücü bulunmaktadır: silahımızı kendi teknolojimizle kendi savunma endüstrisinde kendimiz yapmadığımız için, herif her dakika yeni bir ambargo numarasına girer, *Türkiye*'yi dımdızlak ortada bırakabilir.

O zaman, yöneticilerimizin ikide bir öne sürdükleri 'başka seçenekler' sorunu önümüze geliyor, ayıp değil a, *Sovyetler*'in önerisini reddedince geriye hangi seçeneğin kaldığını, ben pek anlayamıyorum doğrusu. *Batı Avrupa*'yı kasdediyorlarsa, (ki edenler var. Alamanın *Türkiye*'de silah sanayii kurmasını önerenler çıktı, sanki o zaman bu sanayi bizim mi olacak?) İç çelişkilerine rağmen, *Avrupa*'nın batısında akıllı bir sosyalizm olmadıkça oraları *Amerika*'dan saymak daha doğru olur kanısındayım, böyle olunca da 'seçenek' sözü bile havada kalır, tamam mı! Zaten sanırım *Hasan Esat*, basın toplantısında mı nerede, *NATO*'dan çıkmayız, Ruslarla askeri işbirliği yapmayız, bir çaresini buluruz demiş, nasıl olduğuna, gelince, bunu şu ara kendisinin de pek bilmediğini belli etmiş. Savunma gibi bir konuda siz bunu gereken ciddilikle bağdaştırabilir misiniz?

Gelelim Rusların önerisine! Ben size bir şey diyeyim mi, *Türkiye dışardan silah almaya muhtaç oldukça, ister Amerikan olsun ister Rus, durum değişmez, savunma kavramı ulusallaşmaz, yine dışarıya, silahı verenin insafına kalır. Çare önce ağır sanayii, ulusal teknolojiyi gerçekleştirmek, bu temel üzerine ulusal bir savunma sanayii kurup bu sanayiin olanakları ölçüsünde ulusal bir savunma idrakini yaratmaktır. Bu takdirde, bizim Sovyetler'den isteyeceğimiz şu ya da bu silah olmamalı, böyle esaslı bir sanayileşme için gerekli verilerin sağlanması olmalı. Bu*

da geniş ölçüde bilimsel gelişme, bilimin teknolojiye uygulanması, tek kelimeyle çağdaşlaşma demektir.

Hadi yine tarih! Biliyorsunuz Osmanlı donanmasını kendisi yapardı, dışa bağımlı değildi; değildi ya, denizcilik anlayışı *Akdeniz* denizciliği anlayışında kalmış, savaş gemisi teknolojisi kadırga teknolojisini uzun süre aşamamıştır. Kadırga, kürekli savaş gemisi oluyor, Osmanlı donanmasının özü de bu. Çağdaşlaşamamak yüzünden, ama bilir misiniz ki, en şaşaalı döneminde Osmanlılar denizlerde yenilgiye uğramışlardır. Anlatayım: *Portekiz,* açık deniz savaş gemiciliğinde ilerler, yelkenli savaş gemisi kalyonları yapar, bunlarla *Afrika*'nın güneyinden geçip, *Hindistan* yolunu açar. Malum ya, o tarihte *Hindistan Avrupa* yolu Osmanlı mülkünden geçiyor, *Portekiz*'in denizden yeni bir yol açması Osmanlı çıkarlarına aykırıdır, tezelden *Portekiz* keferesinin *Hind* denizinden uzaklaştırılması lazım.

Tutup o canibe *Piri Reis*'i gönderiyorlar. *Portekiz* donanmasiyle çatışıyor, başedemiyor, *Kızıldeniz*'e kaçıyor, kaçtı diye de *Dersaadet*'e dönünce idam ediliyor. Arkasından *Seyit Ali Reis* gider, savaşır ve yenilir. Neden mi, Osmanlı gemi teknolojisi açık deniz savaşında çağdaş gelişmeye uygun değildir de ondan! Bu neden, o yörede, *Portekiz*'in görece bir üstünlük sağlamasına yol açıyor ama, Osmanlı kara savaşı teknolojisinde güçlü olduğu için *Portekiz* üssü olabilecek limanları onlara bırakmıyor, *Kızıldeniz*'de de egemenliğini sürdürüyor, böylece kısmen olsun duruma egemen olabiliyor. Daha ilginci de şu, Osmanlı donanmasında kalyon türü gemiler ancak *Cezayirli Hasan Paşa* zamanında, yani 18. yüzyılda görünüyorlar, Cezayirliler *Portekiz* ve *İspanyol*larla daha yakın temas halinde olduklarından o teknolojiyi kapmışlar ama, artık modası geçmiş bir teknoloji bu, o yüzden de Osmanlı donanmasını Ruslar *İnebahtı*'nda duman ediverirler.

Söz nereye bağlanıyor, şuraya mı: Savunma sanayiin ulusal olacak ama, tek başına bu yeterli değil, üstelik bilimsel gelişmeyi sürekli sanayiine uygulayacak yeni teknolojiler geliştireceksin, böylece çağdaş bir savunma gücünü elde tutacaksın: *Aksi halde, ister Amerikan olsun, ister Rus, silahları alacağın ülkenin ve teknolojinin tutsağısın arkadaş!* Onun için seçenek meçenek laflarını bırakıp, ağır sanayileşmenin yollarına bak! Atlantik ya da Varşova savunma sistemine bağlanıp, aklınca ulusal savunma kavramı geliştirmeye niyetlendin mi, havanda su dövmüş olursun!

ORTADOĞU'DA «ÖRDEK» VAZİYETLERİ

21 Mayıs 1978

İznınizle önce bellek tazeleyeceğiz.

Elbette unutmamış olanlar çıkacaktır: 23 mart 1977'de, bir yazı yayınlamıştık, başlığı *'Emperyalizm'in ördekleri'* idi, orada eski bir *CIA* ajanı olan *Victor Marchetti*'nin *Amerika*'nın *İran*'ı desteklemesi, aşırı yardım yapması konusunda, hangi gerekçelere dayandığını açıklarken, şunları söylediğini aktarıyordum:

"— ...bütün bunların Ortadoğu'daki durumla ilgisi var tabii. Bütün ördeklerimizi hizaya sokmak istiyorduk. Ana ördek yavrularını hizaya dizmez mi işte öyle: CIA için Türkiye, Yunanistan, İran, Sovyetler'e karşı savunmanın kuzey kanadını oluşturmaktadır. Rusya'nın Akdeniz'e inmesini engellediler. Yalnız şimdi durum değişti. Artık Ruslarla daha az ilgileniyoruz. Güney kanadı oluşturan Ortadoğu bizi daha fazla meşgul ediyor. O yüzden eğer genel duruma müdahale gerekirse elverişli durumda bulunabilmek için kuvvetlerimizi ayarlamaya çalışıyoruz.

Şu günlerde İran'a yaptığımız onca yardımın sebebi ne, işte bu..."

Bu ilginç açıklamadan iki noktanın altını çizecek üzerinde duracağım. Nedenini sonra göreceksiniz.

Birinci nokta, emperyalizmin neden dolayı Ortadoğu'nun güney kuşağına o kadar çok önem verdiği noktasıdır. *Jacques Couland, 'Ortadoğu* ve *İsrail'* adlı bir incelemesinde konuya değiniyor. Onca biri ekonomik öteki askeri ve siyasi iki ana neden var. Önce ekonomik nedene ilişelim:

"...bu bölgedeki ham petrol üretimi, sosyalist devletlerin üretimi dışında kalan kapitalist sistem altındaki bölgelerle kıyasladığımızda, Ortadoğu için yüzde 34.4 Arap Dünyası için yüzde 35.9 Ortadoğu/Kuzey Afrika'nın bütünü için de yüzde 44.7 rakamları çıkar. Ortadoğu petrolünün, emperyalistlerin ulusal üretimleri dışında, kapitalist sistem içindeki payı nedir sorusunun cevabı ise şöyledir: Yüzde 54.1 Ortadoğu, yüzde 56.6 Arap Dünyası, yüzde 70.5 Ortadoğu/Kuzey Afrika'nın bütünü. Demek ki tekelci sermayelerin üçüncü dünya ülkelerinden elde ettikleri ham petrolün yarısı Ortadoğu'dan gelmektedir. Bu gerçek, tek başına bile, çok şeyi açıklamaya yeter (...) Ayrıca, Ortadoğu petrol rezervi bakımından dünyanın en zengin petrol bölgesidir. 1961'de, Ortadoğu'daki saptanmış rezervlerin bilinen dünya rezervlerinin yüzde 60.2'si olduğu hesaplanmıştır. Libya ve Cezayir de hesaba katılırsa bu oran yüzde 69'a çıkmaktadır..."

Enerji gereksinimi içinde petrolün ne kadar önemli bir yer tuttuğu (ABD'de yüzde 75) düşünülürse, emperyalizmin *Ortadoğu*'ya verdiği ekonomik önemin büyüklüğü hemen anlaşılır.

Couland'a göre ikinci neden askeri ve siyasi: *"...(Ortadoğu'yu emperyalizm için stratejik bakımdan önemli kılan) ikinci neden, Sovyetler Birliği ile öteki sosyalist ülke-*

lerin bölgeye çok uzak olmayışlarıdır. Bu yüzden Ortadoğu, emperyalistlerin dünya çapındaki 'topyekün stratejik' kaygıları içinde yer alıyor. SEATO ve NATO'ya bağlı CENTO paktı, Sovyetler Birliği ve sosyalist ülkeler çevresindeki saldırı kuşağını tamamlamaktadır. Paktlar, gerekirse bölge halklarına karşı da kullanılabilir niteliktedir. Örneğin, 1954/58 döneminde Suriye birçok kere paktların baskısıyla karşılaşmıştır. CENTO'da da ABD ve İngiltere'nin vesayeti altında Türkiye (NATO'nun da üyesi), Pakistan (SEATO'nun üyesi) ve İran yer almaktadır. Paktların hiçbirinde Arap ülkelerine yer verilmediğini görüyoruz."

Birinci nokta için bu kadar yetmez mi. Gelelim ikincisine...

İyi ama, *Marchetti* o ilginç açıklamasında neden dolayı 'Ruslarla daha az ilgileniyoruz' demişti, merak etmez misiniz? Gündelik basın haberlerinde okuyup duruyoruz. *Sovyetler*'in *Ortadoğu*'da etkinliği azaldı filan diye. Bundan olmasın? *Süleyman Genç* o çok ilginç *'Bıçağın sırtındaki Türkiye'* adlı kitabında bu konuda bakın neler yazmış:

1973'deki Arap/İsrail savaşı ve 1973 ortaları na kadar devam eden Sovyet üstünlüğü önce durakladı, sonunda İran/Irak, Irak/Kürt, İran/Basra Emirlikleri, Suriye/Filistin, Suriye/Lübnan iç savaşı, Somali/Etiyopya, Mısır/Libya, Cezayir/Sahra bölgesel savaşları ile yeni bir dengeye ulaştı. Dünya konjonktürünün çok etkilediği, evrensel çekişmelerin odaklaştığı bu bölge daha çok sarsıntılara uğrayacaktır. (...) 1977'de Ortadoğu'nun vardığı yeni denge Sovyetler'i de etkilemiştir. Ortadoğu/Afrika/Güney Asya siyasetinden sorumlu Politbüro üyesi Podgorni'ydi. Podgorni'nin sorumlu olduğu siyaset uygulaması olumsuz sonuçlar vermişti. Sovyet Prezidyumunda bu siyasetin eleştirisi yapılmış, Podgorni'nin başarısızlığı

yargılanmıştı. Bu yargılamadır ki, Podgorni'nin Sovyet Devlet Başkanlığı'ndan alınmasına, Ortadoğu Afrika ve Güney Asya siyasetinin değiştirilmesine karar verilmişti..."

Ne dersiniz, Amerikan 'sağlık kordonu'nu oluşturan *Ortadoğu* ülkelerinde şu son haftalarda sırtsıra patlak veren olaylar, *KGB*'nın *CIA*'ya karşı geliştirdiği yeni bir siyaset uygulamasının belirtileri olmasın!.. Bunlar dosyanın ilk öğeleri, tartıştıkça durum daha aydınlığa kavuşacaktır.

Tabii tartışalım diyorsanız...

AFGANİSTAN DOSYASINA BİR GÖZ ATALIM MI? *22 Mayıs 1978*

Başkan *Nixon,* anılarında *Maozedun*'la karşılaşmasını anlatırken, bu buluşmayı gizlice hazırlayan o zamanki Dışişleri Bakanı *Kissinger*'den *Mao*'ya şöyle söz ediyor: *"Hiç de gizli ajan havası yoktur, işine tutsak bir yaratıktır ki (bu iş için) on iki kere Paris'e, bir kere de Pekin'e gelmiş, kimsenin ruhu duymamıştır. Tabii, birkaç genç kız hariç"*. Doğrusunu söylemek gerekirse, Amerikan emperyalist sisteminin *Doğu Akdeniz*'de iyice yerleşmesini sağlayan da, aynı *Kissinger* olmuştu. Mekik diplomasisi yaptığı günleri kim unutabilir? Görevde bulunduğu sürece işleri öylesine usturuplu yürüttü ki, yönetim değiştikten sonra *Carter* ve ekibi, *Sedat*'ın şaşırtıcı çıkışını gerçekleştirmeyi önceki temele dayanarak yaptırabildiler.

Bölgedeki Amerikan başarılarının zirvesini bu çıkış oluşturuyordu. *Richard Helms* adındaki *CIA* yetkilisinin *İran*'a geldikten sonra giriştiği bir sürü kombinezonla *Sovyet* yanlısı *İndira Gandhi* iktidardan uzaklaştırılmış, öyle gibi görünen *Afganistan* Başkanı *Muhammed Davud*

Han usul usul batıya kaydırılmış, *Doğu Bloku*'yla iyi ilişkiler tasarlayan *Zülfikar Ali Butto* devrilmiş, *Türkiye*'de sanayileşmede ısrar eden, *Kıbrıs*'ta aşırı ödün vermeye yanaşmayan *MC* iktidarlarının duası okunurken, *Basrc Körfezi*'ndeki emperyalist egemenliğini pekiştirmek amacıyla zaten Amerika'ya bağlılığı bilinen *İran Şahı*'nın dişlerine kadar silahlandırılmasına girişilmişti.

Bu arada, bir de *Begin*'le *Sedat, Ecevit*'le *Karamanlis* buluşturulup, sistem içi görülen iki karşıtlık çözümlendi mi, *Doğu Akdeniz* 6. Filo'nun güvenle dolaştığı bir Amerikan denizi haline girmiş olacaktı. Fakat...

Herşey gibi, bu sorunun da bir 'fakat'ı var demek! Önce şu *Afganistan* işine bir göz atalım mı? *Afganistan* antik çağda *İskender*'e, modern çağda İngiliz emperyalizmine kafa tutmuş bir ülke, ufak mufak ama, biraz da bulunduğu toprağın çetinliğinden, öyle kolay kolay yuları şuna buna teslim etmiyor. İşin kötüsü son derece kritik bir yerde, kuzeyinde *Sovyetler*'in müslüman cumhuriyetlerinden üçü, güneyi *Pakistan*'la *İran!* Dahası *İran*'ın da, *Pakistan*'ın da *Afganistan*'a sınır bölgelerinde *Puştu* ve *Baluç* boyları yaşıyor ki, Afganlıdan sayılıyorlar, hele *Afganistan*'ı tutan gücün *Belücistan* üzerinden *Basra Körfezi*'ne sarkması bile stratejik düzeyde âmin denilmiyecek bir dua değil. Bu yüzdendir ki, *Sovyetler* de, *Amerikalılar* da, *Afganistan*'a önem vermiş durmuşlar.

Muhammed Davut Han 1973'de *Zahir Şah*'ı devirip yerine geçtiğinde, *Moskova*'nın birkaç adım öte fırladığı sanılmıştı. Nedeni açık, *Afgan* ordusunu *Sovyetler* donatıyorlar, özellikle hava kuvvetleri - kullandıkları *Mig* uçakları yüzünden *Sovyet* etkisinde, ayrıca gizli *Afgan Komünist Partisi* de *Zahir Şah*'a karşı *Muhammed Davut Han*'ı destekliyor, zira onun önemli bir toprak reformu yapacağını, ülkeyi yöneten ve sömüren birkaç ailenin hegemonyasına son verip gelişmeyi ve ilerlemeyi gerçekleş-

tireceğini umuyorlar. Boşuna hayal! *Muhammed Davud*, iktidar olduktan sonra, Toprak reformunu uyutuyor, eski yöneticileri punduna getirip koruyor, üstelik *Sovyet* yanlısı bir dış politikadan usul usul önce tarafsızlığa ve bağlantısızlığa, giderek Amerikan taraftarlığına doğru sapıyor.

Nereden mi belli, hiç olmazsa *Komünist Partisi*'ni yasaklamasından! Liderlerini 'içeri atmasından'. Gerçekten de iktidara gelmesinde el altından yardımcı olan *Moskova* yanlısı *Komünist Partisi, Afganistan*'da yasak. Adı da *Komünist Partisi* değil zaten, *Demokratik Halk Partisi,* kurucusu *Nur Muhammed Tarakî:* ortodoks komünistliğe eleştirileri mi varmış neymiş, yeraltı çalışmaları sırasında partisi bölünüyor, birisi *Bayrak* öteki *Halk* adını alan iki parti oluşturuyor. Ne var ki *Sovyet* etkisindeki Hava Kuvvetleri'yle bağlantılarını sürdürüyorlar, nitekim *Muhammed Davud Han* 17 Nisan'da *Bayrak* Partisi lideri *Ahber Hayber*'i öldürtüyor, cenaze töreninde çıkan olayları bahane edip *Tarakî*'yi de hapsediyor; sen misin bunu yapan, birkaç gün sonra Afgan Halkı *Kabil Radyosu*'ndan bölge halkının alıştığı türden bir anonsla ve başkenti saran silah sesleriyle uyanacaktır: "Dikkat, dikkat! Anayasa kaldırılmıştır. Bundan sonra bütün yasalar Askeri Komite tarafından çıkarılacaktır vs, vs..."

Darbenin epeyce kanlı olduğunu biryerlerde okumuş olmalısınız, vurucu gücün başındaki *Albay Abdülkadir*'in iktidar ele geçirildikten sonra *Tarakî*'yi cezaevinden çıkarıp iktidara getirdiğini de! *Taraki* rejimin demokratik bir halk rejimi olduğunu, komünist olmadığını söylüyor. Dedikleri doğru da olabilir, ama acaba bu *Yunanistan*'dan *Hindistan*'a uzanan sağlık kordonunda *Sovyetler* tarafından emperyalist sistem aleyhine önemli bir gedik açıldığı gerçeğini değiştirir mi?

Bundan ziyadesiyle telaşlananlar arasında, elbette

Ziya-ül Hak ile *İran Şahı* var, hele *Şah* bir yandan ülkesindeki kargaşalıklarla uğraşmak zorunda kaldığından *Afganistan*'da olup bitenlere büsbütün önem verdi, sınıra askeri birlik yığdı, bir bakıma can telaşına düştü. Büsbütün haksız mıdır düşmekte, onu da ele alalım. Malûm ya, *İran* 'sistem'in en güvenilir halkası!

GÜLME KOMŞUNA GELİR BAŞINA

23 Mayıs 1978

Günahı varsa *Hüseyin Baykara*'nın boynuna, vallahi ben onun yalancısıyım: Şu *İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi* var ya, Pehlevi mehlevi değilmiş yahu, bilir miydiniz? *Hüseyin Baykara, 'İran İnkilabı ve Azatlık Hareketleri'* adlı kitabında satırı satırına şunları yazıyor:

"...Asıl Pehleviler, İran tarihinde bir Şahlık hanedanının adıdır. Rıza Şah (şimdikinin babası) İran tahtını elde ederek Pehlevi soyadı ile bu tahtı gasp etmiştir. Rıza Şah vaktiyle Rus süvari Albayı Liyahov'un alayında bir kazak gönüllüsü nefer olmuştur. Onbaşı çavuş derken, subaylığa yükselmiştir. Ve en sonunda Rıza Şah Pehlevi olmuştur..."

Ya şu satırlara ne buyuracaksınız? *"...Rıza Han İran ordusunda subay, en sonunda da general olduktan sonra, Gilanda toplanan ve Tahran'a doğru hücuma kalkışan azadıhalı kuvvetlere karşı (özgürlükçü güçler) bazen başarılı bazen de yenilerek savaşıp duruyordu. Cephede durum Rıza Han kuvvetlerinin aleyhine döndüğü zaman İngilizler tugayları ile Rıza Han'ın yardımına koşuyor ve durumu Rıza Han kuvvetleri lehine çeviriyordu. İngilizler bir taraftan da Rıza Han'ı lanse ediyor ve ona bir kahraman payesi veriyordu. Bunda İngilizlerin bir maksatları olduğu sonradan anlaşıldı..."*

Nihayet, *Emile Luzor*'un *"İran*'da *İngilizler"* başlıklı kitabından aktarılan şu ilginç satırlar:

"...21 şubat 1921 gecesi Rıza Han Kazvin'de bulunan cepheden 2500 kişilik kazak kuvvetini Tahran'a doğru hareket ettirdi. Bunların yerine 3.000 mevcutlu bir İngiliz tugayı Rıza Han kuvvetlerinden boşalan mevzilere yerleşti. Bundan yararlanan Rıza Han Tahran'da rahatça hükümet darbesi yaptı. Yeni kurulan İran hükümetinde Başvekil meşhur İngiliz yanlısı Ziyaettin Tabai Taba, ve İran Orduları Başkomutanı General Rıza Han oldu. Darbe geceleri olan 21, 22, 23, 24 şubat geceleri, İngiliz Elçiliğinde İngiliz subayları ile Rıza Han'ın subayları bütün gece toplantı halinde bulunmuşlardır..."

Babası hakkında bu kadar yeter sanırım, oğluna gelince...

Uzun uzun anlatmama gerek var mı? Biliyorsunuz, gerçek bir yurtsever olan *Doktor Musaddık* emperyalizme karşı direnerek İran petrolünü ulusallaştırmak kararını aldığı sırada, bu *Şah General Zahidi*'yi *CİA* ile birlikte darbe yapmak göreviyle *İran*'da bırakarak *İtalya*'ya kaçmış, darbe başarıldıktan sonra o gün bu gündür sürdürdüğü inanılmaz istihbarat yönetiminin başına geçmek üzere yurduna dönmüştü.

Ortadoğu'da *CİA*'in çevirdiği fırıldakların çoğunun *Tahran*'da tezgâhlandığını bilmeyen yok: Araplar'a karşı *İsrail*'le birlik olan odur, *Tofar* gerillalarına saldıran, *Basra Körfezi* üzerinde aslında Amerikan emperyalizminin işine yarayacak bir denetim sürdürmeye yeltenen odur, *Irak* 'sistem'in denetiminden çıktıktan sonra önemli zorluklara uğrasın diye *Barzani*'yi ve besbelli *CİA* kontrolündeki *Kürt Demokrat Partisi*'ni bu ülkenin başına musallat etmiş, *Irak* yabancı kaynaklı bu ayaklanmanın hakkından gelince de kaçan isyancıları toprağında o konuk etmiştir.

Yalnız bu kadar mı? Hadi *Afrique/Asie* dergisinden

şu satırları bir okuyalım: *"Şah'ın asıl amacı eski Pers İmparatorluğu'nu ihya etmektir. Rıza Pehlevi bu amaçla ülkesinin askeri bütçesini 9 milyar 500 milyon dolara çıkarmıştır..."* Ya ünlü *Le Monde Diplomatique* gazetesine *Şah*'ın ağzıyla söyledikleri?... Ne demiş merak mı ettiniz, şunları: *"...İran Ortadoğu'da Avrupa ve Amerika'nın güvenliğini koruyor, haklarını savunuyor. Avrupa, Amerika ve Japonya'dan yeterince yardım görmesek bile bu bölgedeki rejim değişikliğine asla izin vermeyeceğiz..."* Nasıl, iyi mi? 'İzin vermek istemediği' türden bir darbe *Afganistan*'da gerçekleşince 'mumaileyhin' ilk tepkisi de zaten Afgan sınırına asker yığmak olmadı mı? Yalnız, siz siz olun, yine de, *Şah*'ın *Avrupa*'nın *Amerika*'nın çıkarlarını koruyorum ayaklarıyla, gerçekte çevresindeki ülkeler üzerinde hak iddia etmek niyetinde olduğunu ileri süren bazı batılı yorumcuların dediklerini yabana atmayın!

Ben ötedenberi *İran*'ın emperyalist sistem tarafından *Türkiye*'yi çevrelemek için kullanılan kıskacın ikinci ucu olduğunu yazmışımdır. Daha geçenlerde güneydoğulu bir arkadaş *Tahran Radyosu*'nun *Irak*lı olduğu kadar *Türkiye*li etnik azınlıkları da sonu belirsiz serüvenlere kışkırttığını söylüyordu. *İran*'ın alevilik konusunu da Osmanlılar' dan beri aynı doğrultuda kullandığı, batısındaki gücü zayıf düşürmek amacıyla sürekli olarak Doğu'da yaşayan Osmanlı halkını hükümetiyle karşı karşıya getirtip kırdırdığı bilinen bir gerçektir. Hal böyle iken, ülkesindeki son kargaşalıklar üzerine yaptığı basın topalntısında *Muhammed Rıza Pehlevi* kalkmış, Arap komşularının ülkesini bölmek istediklerini, isyan çıkarmaya çalıştıklarını söylüyor. Dinime dahleden bari müselman olsa!...

Artık isterseniz, bu kargaşalık sorununa eğiliriz.

ORTAM ELVERİŞLİ OLMASA KIŞKIRTMA SÖKER Mİ?

24 Mayıs 1978

Şah Muhammed Rıza'ya bakarsanız, *İran*'ı karıştıranlar İslâm marksistlerinin de dahil olduğu solcu gruplarla, Şii yobazlardır; üstelik bunlar, çevredeki bazı Arap ülkelerinden destek görmektedirler. Batı basınında çıkan haberler, kargaşalıkların bir bakıma dinsel, bir bakıma marksist görüntüde olduklarını doğruluyorlar. Aşağı yukarı, yılbaşından bu yana aralıklarla sürüp geliştiğini de.

Söz gelişi, polisin halka ateş açıp bir hayli İranlıyı öldürdüğü *Tebriz* olaylarında, ünlü *Le Monde*'a göre hareket özellikle bankalara yönelmişti. En çok da *Sadaret Bankası*'na. Nedeni şu, *Yazedeni* adında rejimin adamı bir zengin, bu bankanın denetimini eline geçirmiş; çalışanlar arasında büyük tepkiye yol açıyor! Ayrıca bankanın yöneticileri, özel hesapları, hele siyasal tutukluların hesaplarını, polise vermekle suçlanıyorlar. Buna karşılık *Kom*'daki gösterilerde, açıksaçık olduğu ileri sürülen filmleri oynatan sinemalar, tek parti *Rostahiz*'in şubeleri saldırıya uğruyor. Resmi *İran* ajansı *Pars*'a bakarsanız, kargaşalıklar kısa zamanda on iki ile yayılmış, *Tebriz* ve *Kom*'dan başka, *Meşhed, Rizaye, Makü, İsfahan* ve *Tahran* da karışmıştır. Hele polisin ve silahlı kuvvetlerin, *Şah*'ın *İran*'ın düşmanlarına karşı kullanılacak diye *Amerika*'dan satın aldığı silahları halka karşı kullanması üzerine, sağcı ve solcu kanatlar arasındaki dayanışma büyümüş, şüphesiz duymuş ya da okumuş olacağınız genel grev çağrısına, sonra da uygulamasına geçilmiştir.

İran Şahı'nı ona bağlı olan çevreleri ve basını dinlerseniz, bunlar sadece kışkırtma, kötü niyet ve cahillikten doğan şeyler; gençleri *Filistin*'li lider *George Habbache*

kışkırtıyor, marksist müslümanlarıysa kendileri de marksiste benzer müslüman olan *Irak*lılar.

Acaba öyle mi?

Daha konuya başlarken bir lâf etmedim mi, *Afganistan*'daki darbe ile *İran* olaylarının aynı zamana denk gelmesi *Ortadoğu*'da bir *Sovyet* karşı saldırısını akla getiriyor diye? Etmesine ettim, gerçekten böyle olabilir, olabilir ama, eğer bir ülkede kargaşalığa elverişli bir toplumsal ortam yoksa, şunun bunun kışkırtması, ya da komplosu etkili olabilir mi? Olamaz elbet! Oysa *İran, Şah*'ın acı, üstelik ikiyüzlü yönetimi altında o derece ezilmiştir ki, fırsat zuhur edince sağcısı solcusu birleşmekte, ortalığı '*Kahrolsun Şah*' çığlıkları sarmaktadır.

Hadi biraz bunun altını eşeleyelim. *İran Şahı*'nın sözde bir ak devrim yaptığını hatırlarsınız, 1962'de bir de toprak reformunu başlatmışlardı. On yıl süren bu serüvende ekilebilir toprakların yüzde kaçını topraksızlara dağıtmışlar öğrenmek ister misiniz? Söyleyeyim, yüzde beşini! Artakalanını varlıklı toprak sahiplerinin ortak olduğu tarım sanayii şirketlerine dağıtmışlar, onbeş kadar olan bu şirketlerden herbirinin onbin hektarın üzerinde toprak sahibi olduğu ileri sürülüyor. Üstelik böyle uyduruk yapılan reformun, tarımın iyi kötü makinalaşmasıyla birleşmesi, kırsal kesimde işsizliğe yol açıyor, köylü kalabalıkları büyük şehirlere yığılıyorlar. Orada iş bulabilecekler mi dersiniz, hayır, çünkü bütün sanayileşme iddialarına rağmen, *İran* ne montaj sanayiinden bir parmak öte gidebilmiştir, ne de hatta bu montaj sanayiini bile doğru dürüst yönetebilecek teknik kadroları yetiştirebilmiştir. Dişe dokunur, sadece *İsfahan*'daki demir çelik, *Arak* ve *Tebriz*'deki takım tezgâhları fabrikaları sayılabiliyor, öteki sözüm ona sanayiinin kalitesi öylesine düşük ki, ihracatında bir yıldaki gerileme yüzde 45 dolaylarında. Bu arada, *Şah Rıza* diye cafcaflı bir ad taktıkları elektrik santralının; on mil-

yona yakın kişiyi aydınlatacak derken, doğru dürüst işletilemediği, sık sık da bozulduğu için yüzelli kadar işletmenin teknik işsizliğe uğramasına yol açtığı da gerçek.

Peki ya petrol gelirleri, diyeceksiniz?

Geçen yıl bunlar petrolden 20 küsur milyar dolar gelir sağlamışlar. *Rıza Şah* adeti üzere bunun dörtte birini silah satın almaya ayırmış, önemli bir kısmı ithalat-ihracat açığını kapamaya gidiyor, zira petrolü saymazsak *İran*'ın ithalatının ihracatına oranı 27 misli filan, öyle kolay kolay kapatılır türden değil Ha, bir de unutmadan, aldığı silahları kullanan ve kullanmasını *İran*lılara öğreten, sanayi kesiminde teknik kadroları oluşturan *Amerika*lılara ödedikleri para var, onu da ekleyelim: 3,5 milyar dolar tutarmış bu, amma da çok mu, iyi ama kardeşim *İran*'da çalışan *Amerikalı* da çok, tam 36 bin kişi! Gördünüz mü ne cennetmiş bu *İran,* bizim *CENTO* ve *RCD*'den müttefikimiz, el altından gelişmemizi köstekleyici komşumuz.

Şimdi bir de bu saydıklarıma, okuma yazma yüzdesinin hâlâ yüzde elli dolaylarında olduğunu, lise ve yüksek öğrenim gören genç sayısının 125 bini ancak bulduğunu, üniversiteyi bitirebilenlerin ise bunların yüzde üçünü geçmediğini ekleyin, o zaman tablo tamam olur. Eh, öyle sanırım ki, bu tablodan *İran*'a yöneltilebilecek kışkırtmaların ülkenin içinde neden dolayı hemen büyüyecek ortam bulduğu anlaşılır. Apaçık görülüyor, ak devrim filan değil bu canım, kara istibdat!

HANGİ DAĞDA KURT ÖLDÜ DERSİNİZ? *17 Temmuz 1978*

Allah Allah, acaba hangi dağda bir kurt öldü?

İran'la pat diye bir anlaşma imzalıyoruz; daha düne kadar canlı hayvan gereksinmesini *Bulgaristan* ya da *Ro-*

manya'dan sağlayan, *Yunanistan*'la ortaklaşa uçak fabrikası kurmaya heveslenen, doğudaki komşumuzdan; derhal yararlanmak üzere bir milyon ton petrol, yarım milyon ton *fuel-oil* için kredi sağlıyoruz. İnsanın inanacağı gelmiyor canım. Sağda şaşıran çok. *Şah*'ın bu ani dönüşünü, *İran*'ın yaşadığı iç çalkantılara bağlayanlar da çıktı. Elbet çalkantıların etkisi olmuştur, yoktur denemez, yine de ben *Tahran*'daki ani değişikliği başka, daha önemli bir nedene bağlamak eyilimindeyim. Ne mi o?

Bakın, ne: yıllardan beri ilk defa, *Türkiye,* besbelli gizli güvenlik örgütlerinden sızdırarak, basınında İran'ın gizli örgütü *SAVAK*'la doğu ve güneydoğu *Anadolu*'da çevirdiği fırıldakları bildiğini belli etmiştir; bununla da kalmamış, *CENTO* ortaklığı yüzünden *SAVAK*'la sürdürmek zorunda olduğu işbirliğini keserek, duyarlı bölgelerde ciddi bir savaşıma gireceğini "ihsas" etmiştir. Siz *Ecevit* babasının hayırına mı *Hâkkari*'ye gitti sanıyorsunuz? Köye ulaşım projesi, tilkinin bakır sıçtığı bölgelerimizden başlatılacaktı, tamam ama, niye *Sovyet* sınırındaki bölgelerimizden değil de, *İran*'ın cirit attığı bölgemizden başlatıldı? Bunlar anlamlı hareketler, *Tahran* da bunları anlamayacak kadar budala değil, zaten başı çeşitli yanlardan dertte iken, bir de batısından *Türkiye* ile derde girmesini istemiyor elbet, bunu önlemenin çaresiyse şimdilik akaryakıt sıkıntısı çeken *Türkiye*'ye kredi açmak gibi görülüyor, onun yaptığı da bu!

Türkiye'nin Araplara ve *Sovyetler*'e yakınlaşmasını yıllardır nasıl tekbaşıma savunduysam, *İran*'dan uzak durmasını, ona dikkat etmesini öyle savunmuşumdur ben. *Ankara, CENTO* filan diyerek *Tahran*'la canciğer kuzu sarması geçinirken, emperyalist sistemin *Türkiye*'yi kıskaca almak için batıda *Yunanistan*'a doğuda ise *İran*'a güvendiğini sık sık yazmışımdır. İlk uyarılarım *Demokrat İzmir*'de çıktı. 1970 yılına dek gider, sonra *Yeni Ulus*'da

yazdım. Bakın 3. Ocak. 1975'de, *"Şu İran'a ne oluyor?"* başlığı altında ne demiştim:

"...Amerika Ortadoğu'da sadık ve gözü bağlı müttefik olarak Türkiye'ye güvenemeyeceğini kanısına 12 Mart'ın başarısızlığından sonra varmış olsa gerektir. İran'a yönelişi bundan sonradır. (Eski CİA Genel Başkanı Helms'in Tahran'a atanışı da, ne tesadüf!)"

18 Ocak 1975'de konuya yeniden dönüyorum, yazının başlığı *"Kıskacın iki ucu"*, hadi o yazıdan da bir iki satır aktarayım:

"... Alın size haberi: Şah gitmiş Enver Sedat'la kaynatıyor, aralarında bir dostluk, bir dostluk, sormayın gitsin! Sanki İsrail'in akaryakıt gereksinmesini karşılayan Tahran değil, Kahire'ye İran'dan boru kurup petrol akıtmayı, Akdeniz'e çıkmayı, milyarlarca liralık yardım yapmayı öneriyor. Oynamaya heveslendiği rol Ortdoğu'da islamın koruyucusu rolü. Acaba bu rolü kimin elinden kapmak istiyor dersiniz? (...) Telaşlarının nedeni, Irak'la, Libya'yla geliştirdiğimiz iyi ilişkiler. Kıbrıs müdahalesinin müslüman Araplar arasında yarattığı sempatiler. Ortaklaşa düşüncelerinin şu olduğuna kalıbımı basarım: Türkler, Araplar'la bir güçbirliğine girerlerse Doğu Akdeniz'de bunların borusu öter, o zaman işte biz hapı yutarız. Gerçekte kimse hapı yutmaz, Türkiye hiçbir bağımsız ülke üzerinde hiçbir iddiası olmayan bir cumhuriyettir, sadece kendi haklarını ve çıkarlarını korumaya çalışmaktadır, ama gözünü açıp da emperyalizmin cirit attığı bölgede öteki komşularıyla birlikte gelişmekte ve sömürülmekte olan ülkelerin çıkarlarını savunmaya geçerse, aslında Kurtuluş Savaşı ilkelerini savunmaya devam ediyor demektir. İşte bundan korkuyorlar..."

Yazıyı şu uyarmavla bitirmişim: *"Baksanıza adamlar alenen ve resmen çevirme harekatı yapıyorlar. Enayiliğin sırası mı?"*

Sen istediğin kadar söyle, daha yıllarca bizim *MİT, SAVAK*'la da, *İsrailli*lerin *İranlı*larla çalışan gizli servisi *MOSSAD*'la da, işbirliği yaptı durdu, gerçekte her iki servisin *CİA*'le ilişkisi olduğunu dünya alem biliyor; sonuçta, *Kıbrıs* müdahalesi üzerine *Doğu Akdeniz*'de kendi başına işler çevirecek bir güç olarak ortaya çıkan *Türkiye*'nin zayıf düşürülmesi, kimbilir belki de *Yunan* strateji uzmanı *Tagaris*'in ileri sürdüğü gibi, parçalanıp küçültülmesi için bölücülük kışkırtmasına el attılar, doğudaki, güneydoğudaki gizli kışkırtmalarına başladılar. O tarihlerde *Ankara* bağrına taş basıp susacağına, ya da her hareketin ardında komünist bozguncuları göreceğine, şu son zamanlarda yaptığını yapmış olsaydı, bölücülük kışkırtmaları da, örgütlenmeleri de bu derece ilerlemiş olmayacaktı.

Ne kadar ilerlemiş olduğunu da ele alalım mı?

«BÖLÜCÜLÜĞÜ» KIŞKIRTAN «CİA» MI?

19 Temmuz 1978

Sıra geldi, Doğu Bölgesindeki "bölücülük" hareketleri ve örgütleri üzerine *Hürriyet*'in son zamanlarda yaptığı açıklamalara! Bunlar hiç kuşkusuz lâf olsun diye yapılmıyor, dayanaksız da değiller, yayını dikkatle izleyenler sık sık "yüksek güvenlik yetkililerine" *"Ankara"*daki "diplomatik çevrelere" vb. atıflar yapıldığını farketmişlerdir. Her neyse, biz gelelim koyunlarımıza...

"...Komünist bir Kürt devleti kurmak isteyenler de Moskova ve Pekin yanlıları olarak bölündüler. Halen Kürtçülük akımının arkasında bulunan ve illegal bir parti olan "Kürt Sosyalist Partisi" Moskova yanlısı. Bu partinin 1977 sonbaharından itibaren TKP diye bilinen Türkiye Komünist Partisi ile ilişki kurduğu öne sürülüyor."

İşin ötesini iyi kavrayabilmek için, sanıyorum ki şu noktayı iyi kavramak şart: *TKP* ile ilişki kurmuş olduğu ileri sürülen bu örgüt, daha önce gördüğümüz *TKP* Programı ve Konferansı belgelerine göre, temelde "ayrılıkçı" olmamayı seçmiş demektir. Bunun gibi, yine Doğuda örgütlendiği bildirilen *Devrimci Demokratik Birlik*'in de *(Talabani*'yi destekliyormuş) "ayrılıkçı" olmaması lâzım, çünkü bakın *Hürriyet* ne diyor:

"...Devrimci Demokratik birlik, 12 Mart öncesi kurulmuş bazı ocakların canlandırılması ile yeniden sahneye çıktı. TKP ile ilişki kurduğu zaman bünyesindeki Maocular ayrıldılar, KAWA diye bilinen örgütü meydana getirdiler."

Şimdi dikkat isterim, birisi sosyalist (ya da komünist eyilimli) *Kürt Sosyalist Partisi*, ötekisi demokratik eyilimli *Devrimci Demokratik Birlik* diye iki örgüt var ki, bunların ikisinin de *Moskova* yanlısı olduğu ve aynı özelliği taşıyan *TKP* ile ilişkisi bulunduğu saptanıyor. *TKP*'nin Kürt sorunu karşısındaki tutumu açıklanmış olduğuna göre, bu örgütlerin "ayrılıkçı" olmadıklarını söylemek acaba yanlış mı olur? Buna karşılık, aynı bölgelerde faaliyet gösteren *Kürdistan Demokrat Partisi* diye bir partinin varlığından, *KAWA* diye *KİKO* diye bazı örgütlerin eylemlerinden söz ediliyor; bunlar ne? Görünüşe göre, bir kısmı özellikle *KDP* yandaşları şoven ve Kürt milliyetçisi, öbürleri ise, *Maocu*. Bu cümledeki "görünüşe göre" deyiminin ne anlama geldiğini söyleşimiz ilerledikçe daha iyi anlayacaksınız. Şimdilik, bu örgütlerin hem "ayrılıkçı" yani bağımsız Kürt devleti kurmaktan yana, hem de "silahlı" eylem yandaşı olduklarını sinek pislemedik bir yere yazınız.

Kürdistan Demokrat Partisi ve onun lideri *Molla Mustafa Barzani* görünüşe göre 'Kürt milliyetçisi (!), ama, işin içinde iş olduğunu anlamak için ünlü *Amerika*'lı ga-

zeteci *Jack Anderson*'a kulak vermek yeter. Bakın ne diyor:

"...Irak'ta 1973-74 yıllarında Barzani liderliğinde ayaklanan Kürtlere, harekete geçmek için ilk yardımı CİA sağlamıştır. Ortadoğu'daki Amerikan çıkarları için (Irak' taki petrol bölgesi) o zamanlar Kürtlerin Irak'a karşı ayaklanmasını ilke olarak benimseyen Amerikan yönetimi, CİA aracılığıyla verilen 15 milyon dolar ile Kürtlere, Çin ve Çekoslovak yapısı silah sağlamıştır. Sonraları yardım, İran üzerinden Şah'ın izni ile gerçekleştirilmiştir. Daha sonra, İran Şahı'nın Irak'la anlaşmazlığını çözümlemesi ve Nixon'ın Tahran'a yaptığı resmi gezi sırasında "Kürt isyanına son verilmesinin kararlaştırılması" üzerine, İran (SAVAK anlayın) Barzani'ye yaptığı yardımı birdenbire kesmiştir..."

Kürdistan Ulusal Birlik Partisi ve onun lideri *Talabani*'ye gelince, onun da işin başında Barzani takımından olduğunu, halen de *Suriye*'de bulunduğunu bilir miydiniz? İlginç referans doğrusu. Sağlığından kuşku edilmesi zor bir kalem açıklıvor, *Arcayürek:*

"... 1976 yılında, (yani CİA Kürt hareketini dımdızlak ortada bıraktıktan sonra) Kuzey Irak'ta yapılan bir toplantıda, Nesit Barzani, Mesut Barzani ve Celâl Talabani Kuzey Irak'ta bağımsız devlet için yeni stratejiyi tesbit ettiler. Ancak bu toplantıda strateji tesbitinde görüş ayrılığı çıktı. Eylem biçimleri ayrılığı kesinleştirdi. Mesut Barzani Kuzey Irak'ta yaptığı bir konuşmada Talabani'yi ihanetle suçladı, bunun üzerine Talabani Kuzey Irak'tan Suriye'ye geçti, Baas Partisi ile yakın ilişki kurdu. Paris'teki arkadaşlarının Moskova taraftarı olması Hafız Esat (Suriye Devlet Başkanı) ile yakın ilişki içine girmesine yol açtı..."

Talabani yandaşlarıyla *Barzani* yandaşları o gün bugündür çatışıp duruyorlar ya, *Hürriyet*'in verdiği bilgiler-

de *Talabani*'nin *Moskova* yandaşı olduğunu söylediği halde Kuzey *Irak*'ta bağımsız *Kürdistan* davası güttüğünü açıklaması düpedüz çelişiyor, yahu *Bağdad Sovyetler*'in *Ortadoğu*'da en hararetle desteklediği ülkelerden birisi değil mi?

Sıra geldi, *KAWA*'ya galiba.

YA "SAVAK"IN ÇEVİRDİĞİ DOLAPLAR?

20 Temmuz 1978

Şu TIR şoförünün ifadesine bir göz atar mısınız lütfen?

"Gazetede okuduğum bir ilan üzerine, önce telefonla temas kurup, daha sonra Ulus'daki bir otele gittim. Burada kötü bir şive ile konuşan bir İranlı ile temas kurdum. Ağır vasıta ehliyetimin olup olmadığını sordu ve var cevabını alınca, 'nerelisin?' dedi. Ben Doğulu olduğumu söyledim. Bunun üzerine beni başka bir İranlı ile tanıştırdı. Bu kişi İran'a gitmemi ve oturma iznimin çıkartılmasını sağladı. TIR kamyonlarında Türkiye üzerinden geçerek Avrupa'ya sefer yapmaya başladım. Bu arada seferlerimden bazılarında bana bir paket veriliyor, bu paketi istenen yere bırakmam söyleniyordu. Her defasında başka kişiler ile ilişki kurup paketi onlara veriyordum.

Bir de şu haberi okuyunuz: *"İran gizli Servisi SAVAK tarafından Türkiye'de karışıklık çıkartmak için kurdurulan ve bağımsız bir Kürt devletini amaçlayan KAWA adlı örgütün ihtiyacı olan silah ve malzemenin İran'dan gönderildiği saptandı. İran'ın bu iş için TIR kamyonlarını kullandığı bir Türk TIR şoförünün ifadesi üzerine belirlendi. Yapılan soruşturma sonunda KAWA'nın malzeme nakli için kullanacağı TIR şoförlerini gazete ilanları ile bulduğu ve 25 bin lira ücret verdiği öğrenil-*

di. Elde edilen bilgilere göre Türkiye'den transit geçerek Avrupa'dan İran'a çeşitli maddeler taşıyan TIR kamyonları dönüşlerinde Türkiye'ye kaçak olarak silah ve propaganda malzemesi sokuyorlar."

Unutmadınız inşallah, bu *KAWA* örgütü 'solcu' *Devrimci Demokratik Birlik* takımından olup da berikiler *TKP* ile ilişki kurdu diye ayrılan *Maocu*ların örgütüydü, bunların ilişkisi de meğerse *SAVAK*'mış!

MİT, durumu Mayıs ayında yakalanan beş kişinin sorgularından sonra öğreniyor. Anlaşılan ciddiliğini kavramış, soruşturmayı derinleştirmişler, çıka çıka, altından önce *KAWA* sonra da *SAVAK* çıkmış. Baksanıza, *'bu arada, MİT ve üst düzeydeki güvenlik yetkilileri bu örgütün bir dış devletten mali yardım aldığını ve uzman kişilerin öngördüğü yer altı sistemiyle çalıştıklarını raporlarında belirtmeye başlamışlar. İran mitolojisinden esinlenen ve adını buradan alan KAWA adlı yasadışı örgütün SAVAK tarafından beslendiği ve perde arkasındaki Savak ajanlarının gösterdiği doğrultuda çalıştığı ileri sürülmüş'.*

Sızdırılan heberlere bakılırsa, *TİKKO* diye bilinen *Maocu* başka bir örgüt de *KAWA* ile işbirliği yapıyor. Ne var ki *SAVAK* her iki örgüt üzerindeki denetimini daha sıkı tutabilmek için bu iki örgütü birbirine düşürmüş. *Hürriyet'e* göre, *'Türkiye'ye sızmış SAVAK ajanlarının yasadışı KAWA'ya tam olarak egemen olabilmeleri için kurulması planlanan Kürt devleti üzerinde çelişkiler yarattığı ve bu çelişkilerden yararlanarak iki örgüt arasında görüş farklılıkları oluşturduğu güvenlik örgütleri tarafından belirtilmiş.*

KAWA ve *TİKKO,* bir yerde 'solcu' vurucu gücü oluşturmuş sayılıyor öyle ya, peki ya 'sağcı' vurucu güç? Ha, o da *Barzani* takımıyla ilişkili olarak Diyarbakır ve çevresinde iki yıldır faaliyette bulunan *KİKO* (Kürt İhtilalci Kurtuluş Ordusu) imiş meğer. Haber şu:

"...merkezi Diyarbakır'da olan KİKO'nun iki yıl önce kurulduğu ve uzun süre yeraltı faaliyeti göstererek Barzani kuvvetleriyle işbirliğine giriştiği, daha sonra ise varlığını belgeleyerek ihtilal provaları yapmak istediği belirlendi. Halk arasına yayılan ve bölgeciliği teşvik ederek bir Kürt devleti kurma propagandasını sürdüren KİKO'nun son olarak 'gerilla savaşına' hazırlandığı ve savaşçılarının bir bölümünü dağlara çıkardığı belirlendi..."

"...KİKO'nun tüm mali ihtiyaçlarını İran gizli istihbarat örgütü SAVAK'ın karşılığı, bölgede karışıklığı teşvik ettiği de belirtildi. SAVAK ajanlarının ihtilal ve isyan pprovasını hızlandırmak istedikleri ve bu karışıklıktan büyük yarar umdukları da verilen gizli raporlarda yer aldı."

Evet, gördüğünüz gibi 'ayrılıkçı' nitelikteki bütün Kürt bölücü hareketlerinin ucu gelip gelip *SAVAK*'a dayanıyor. Bunu saptadıktan sonra *MİT*'in *CENTO* ayaklarıyla *SAVAK*'la işbirliğini sürdürmesi gerçekten biraz garip olurdu. Olurdu ya, siz bu işin *SAVAK*'da bittiği kanısında mısınız? Ben, hayır! Bana sorarsanız, *Türkiye aleyhine çok büyük çapta büyük bir oyun tezgahlanmaktadır. Oyunun kökeninde besbelli CİA bulunuyor, sık sık yaptığı gibi dolaysız oyuna girmiyor da, araya İran'ın SAVAK'ını İsrail'in MOSSAD'ını sokuyor; dahası yok mu, Rumların ve Ermenilerin bu çorbada tuzlarının bulunmadıklarından emin misiniz? Ben değilim. Bizim güvenlik örgütlerimizin de emin olmaması gerektiği kanısındayım.* Bunun için *James Bond* filmleri yaşamak, *Matahari* ilişkilerine girmek gerekmez, dikkatlice bir gözle sadece basında çıkan haberleri izlemek ve değerlendirmek yeterli.

İş uzadı, pehlivan tefrikasına döndü ama, o kadar önemli ki, izninizle şimdi de bu dallı budaklı komitacılığın o tarafını biraz kurcalayalım.

M. KEMAL'İN «MİMLEDİĞİ» ADAM YİNE SAHNEDE

21 Temmuz 1978

Nereden demeyin, başımızdaki bela hep aynı bela!

Sivas Kongresi toplanacağı sıra, *İstanbul Hükümeti,* İngiliz servislerinin kışkırtması ve yardımıyla bir baskın projesi hazırlar: Silahlı Kürt Aşiretlerine *Kongre* bastırılacak, *Mustafa Kemal* ve arkadaşları derdest edilip *Dersaadet*'e getirilecek. Bu iş için *İntelligence Service*'ten Mister *Noel* adında bir yüzbaşı görevlendirilir, o da *Bedirhani*'lerden *Celadet* ve *Kamuran beyler* ve *Diyarbekir*'li *Cemil Paşazade Ekrem bey*le *Elaziz* üzerinden *Malatya*'ya gelir! *Nutuk*'u iyi okumuş olanlarınız hatırlayacaklardır *Kemal Paşa,* askeri birlik sevkederek bu tasarıyı boşa çıkarır.

Bu olayda, dikkatinizi iki noktaya çekeceğim: a. *Kamuran Bedirhan*'ın İngiliz servisleriyle işbirliği etmesi b. Kurtuluştan sonra, *Ankara* Hükümeti'nce 150'likler arasına alınarak yurt dışına sürülmesi.

(1948 mi, yoksa 1949 mu? Fena halde kış, *Paris*'te *Quartier Latin*'deki *Dupont Kahvesi*'nin camları silme buğu. Birtakım doğulu arkadaşlar, onlara göre hayli yaşlı bir zatı, bana tanıtıyorlar: — *Kâmuran bey!* Gözlerini kırpıştıra kırpıştıra bana soruyor: - Teşrif *İstanbul*'dan mı beyceğizim? Giderek, bu *Kâmuran bey*'in Mustafa Kemal'in *Sivas*'ta düzenlediği halk kongresini basmak için İngilizlerle işbirliği eden *Bedirhani*lerden *Kâmuran bey* olduğunu, *Paris*'te de tek durmayıp Doğulu ve Güneydolu çocukları baştan çıkarmaya uğraştığını öğreniyorum. İşin tuhafı, yaşama biçim ve düzeyinin hiç de siyasal bir sürgününkine benzememesi!)

Tamam, şimdi basında çıkan bir habere geçebiliriz.

Ayrılıkçı Kürt örgütleri yurtdışında da var, bunlar-

dan birisi *Batı Berlin*'deymiş, başında İranlı Kürtlerden *Hemres Reşo* diye bilinen bir adam bulunuyormuş. Ayrıca *'Dağ'* adında birde gazete çıkarıyormuş bu örgüt. İsterseniz arkasını gazeteden aynen okuyalım:

"...Özellikle Batı'ya Kürt haklarını anlatan ve açıklayan, Türkiye'deki etnik grupları harekete geçirmek isteyen Hemres Reşo'nun, sık sık Kürtler'in lideri Mustafa Barzani'nin dış politika temsilcisi olan, İstanbul'da uzun yıllar gazetecilik ve avukatlık yapan Kamuran Bedirhan ile buluştuğu biliniyor. Kürt-Alman dostluk evleri adı altında örgütler de kuran Kürt liderleri bu evlerde faaliyetlerini daha da artırıyorlar..."

Ne ilginç değil mi? *Sivas Kongresi*'ni basmak için İngilizlerle birlik olan *Kamuran Bedirhan,* bu defa *SAVAK* tarafından örgütlenmiş bir grubun danışmanı ve *Molla Mustafa Barzani*'nin dış politika temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. *Bana sorarsanız, bu tür dış etkinliklerin 'komünistliği' üzerine ne türlü spekülasyon yapılırsa yapılsın, işin içinde Bedirhan, Reşo, İran ve SAVAK oldumu, ucu bize de dokunan bu hareketin kökeninde Batılı emperyalist sistem, belli bir olasılıkla Intelligence Service, handiyse kesin olarak CİA vardır.* Hiç bir şey bizi uyandıramıyorsa, *Bedirhani Kamuran Bey* hakkında *Mustafa Kemal Paşa*'nın söylevinde verdiği referans da mı uyandıramıyor yahu?

Şimdi gelelim, bölücülük hareketleriyle Ermeni ve Rum kışkırtıcılığı arasındaki ilişkileri incelemeye! Fakat önce, bir hatırlatma! Mayısın ortalarına doğru *'Benzetmek Gibi Olmasın'* başlıklı bir yazı yazmıştım, acaba aklınıza geliyor mu? İngiliz *Times* ve *Amerikan New-York Times* Gazeteleri'nin bazı haberlerine dayanarak orada diyordum ki, 1919 Kasım'ında *Paris*'te *Türkiye* Ermenileri'ni temsil ettiğini iddia eden *Bogos Nubar Paşa* ile Kürtlerini temsil ettiğini iddia eden *Şerif Paşa* buluşup bir Kürt/Er-

meni ittifakını oluştururlar, bu arada hazırladıkları bir muhtırayı da *Barış Konferansı Yüksek Konseyi*'ne verirler. 1919 Aralık ayında ise, *Lloyd George*'un *Yunan Başbakanı Venizelos*'a *İzmir* ve çevresini daha 1917'de vaad ettiği açıklanır. Yalnız *İzmir* ve çevresini değil, Kıbrıs'ı da.

Nasıl *Türkiye*'deki ulusal kurtuluş hareketine karşı *İngiltere* vaktiyle kullandığı *Kamuran Bedirhan*'ı bugün aynı bölgede aynı ülkeye karşı bir komploda dolaylı olarak kullanmakta ise, aynı şekilde o tarihlerde düzenlenen Yunan/Ermeni/Kürt işbirliği bugün de ufak ufak geliştirilmekte; dünya ölçüsünde, Türkler'e karşı bir propagandanın temelini oluşturmaktadır. Bunu anlamak da zor değil, kestirmek de! Zaten basına yansımış haberler hayli ipucu veriyor.

Filmin bundan sonrasını, izleyelim ha?...

SU UYUR, EMPERYALİZM UYUMAZ

22 Temmuz 1978

Birinci Cihan Savaşı'nda, İngilizler *Şam*'a *Lawrence*'in örgütlediği *Faysal* kuvvetlerinin girmesine özel dikkat göstermişlerdir. Arap ahali, kendisini "Osmanlıdan kurtaran" Arap kuvvetlerine gösteride bulunurken, nasıl bağırmış biliyor musunuz? *Lawrence* ağzıyla söylüyor: Yaşasın *Faysal* ve *Lawrence!* diye. Sadece bu bağırış, o zamanki, Arap kurtuluşu söylencesinin ne büyük bir aldatmaca, emperyalizmin ne hınzır bir oyunu olduğunu gösterir.

Emperyalizm, *Anadolu*'yu paylaşmak için aynı oyuna baş vurmayacak mıydı? *Yüzbaşı Novil* ya da *Albay Revlinson* cenaplarıyla Kürtler arasında yapılmak istenilen buydu ama, galiba bir noktayı unuttular, ya da yanlış hesapladılar: Kurtuluşu örgütleyen *Kemal Paşa, Er-*

zurum ve *Sivas* Kongrelerinde de, Büyük Millet Meclisi'nde de güneydoğu ve doğu halkının yoğun bir şekilde temsil edilmesine özel bir dikkat göstermişti. 1919 Kasım'ında *Bogos Nubar Paşa* ile *Kürt Şerif Paşa* İngiliz servislerinin tertibine uyarak buluşadursunlar, *Anadolu* hareketine karşı Meclisi Hükümeti'nden yana oy vereceklerdi.

Ama su uyur, emperyalizm uyumaz: Türkiye Cumhuriyeti, son otuz yıldır onun istemine girdi mi girmedi, mi, elbette aynı numaraları çevirecek. Hadi şimdi isterseniz *Stockholm*'a kadar bir koşu gidip gelelim.

İsveç, dünyanın heryerindeki azınlık hareketleri için cennet sayılıyor *"Bahoz"* adında *Kürdistan Devrimci Militanları Organizasyonu* da orada kurulmuş. Eh, kurulur, kurulur, kim ne diyebilir? Kurulmakla kalmıyor ki mübarek, bunlar 1974 yılı sonlarına doğru *Stockholm*'da yurtdışındaki Ermeni örgütleriyle ortaklaşa bir toplantı düzenliyorlar: bak bak bak, tarihin tekerrürüne bir örnek canım! Besbelli, *Bogos Nubar Paşa* ile *Şerif Paşa*'nın ruhları şâd olmuştur, fakat işin dehşet verici yanı, toplantıyı *NATO*'dan aslan müttefikimiz *Yunanistan*'ın gizli servisleriyle *CENTO*'dan aslan müttefikimiz *İran*'ın gizli servisi *SAVAK* tarafından finanse edilip düzenlendiğini saptaması! Nasıl bu kadarına pes mi? Gel de *Attilâ İlhan* garibinin yıllarca önce yazdığı *"Kıskacın iki ucu"* başlıklı yazıyı hatırlama! Kıskacın uçları ta *İsveç*'te bile birbirlerini buluyorlar. *Atina* toplantının giderlerini karşılayadursun, *Tahran* oldum olası birbirleriyle takışıp duran Kürt ve Ermeni örgütlerinin (Aslında *Anadolu*'yu paylaşamadıklarından takışırlar, her iki taraf da aynı topraklara sahiplik iddia ediyor) arasını buluyor.

Epey gezdik dolaştık ama, sanırım filmin en heyecanlı yerine geldik.

Önce bir soru: siz, Kürtlerin ya da Ermenilerin durup durdukları yerde, üstelik kıt olduğu besbelli olanaklarıyla, epeydir unutur göründükleri böyle bir terörizme soyunabileceklerini sanır mısınız? Ben sanmam. İşte şurada söyleşip durduklarımız da, yurt içinde olsun, yurt dışında olsun, bu türden fırıldakları çevirenlerin arkasında, ya *NATO*'dan ya *CENTO*'dan bir müttefikimizin çıktığını gösteriyor. Gösteriyor ya, doğrusu ünlü *Penthouse* dergisinde çıkan açıklamalardan haberim oluncaya kadar, ben de bu işde bir bityeniği olduğunu düşünüyordum. Ne gibi mi? Daha önce de söylemiştim, *İran Yunanistan İsrail*... Bunlar ajan devletler, batılı emperyalist sistemin *Ortadoğu*'daki ajanları, kendi başlarına bir halt edemez bunlar, tarihlerinde bakın, her hareketlerinin ardında bir Amerikan ya da İngiliz parmağı bulursunuz. Bu defa da olması gerekiyordu, ama görünüşe göre, yok gibiydi. Derken *Penthouse*'daki o açıklamalar...

Buyurun haberi okuyun: "*...Amerikan Kongresi*'nde *CİA'nın yasa dışı faaliyetlerini soruşturan komisyonun Kaliforniya'da özel komando eğitim kampları kurulduğunu ve kamplarda Kürt ve Ermeni militanlarının yetiştirildiğini saptadığı açıklandı. Ünlü Penthouse dergisi tarafından açıklanan gizli komisyon soruşturmasına göre CİA'nın Kaliforniya'da kurduğu özel komando kamplarında Vietnam ve Nepallilerin yanısıra Kürtler ve Ermeniler de sıkı bir eğitimden geçiriliyor. Bu gençlerin sıkı şartlandırılmış bir psikolojik sistem içinde sabotaj, adam öldürme ve gerektiğinde ayaklanma düzenleme konularında yetiştirildikleri belirtildi. Ancak bu özel eğitim görmüş militanların CİA tarafından hangi ülkelerde kimlere karşı kullanılacakları açıklanmadı.*"

Ne demezsiniz, açıklamaya gerek mi var, gören hangi ülkelerde kimlere karşı kullanıldığını elbette görecektir, göremeyenlerse varsın öküz altında buzağı arasın dursunlar.

BU BELA SAĞ - SOL ÇATIŞMASI DEĞİLDİR *23 Temmuz 1978*

İllallah be! Şu bizim parti sözcüleri biraz akıllarını başlarına devşirseler ya! Hangi sorun olursa olsun, birbirlerine bok atmaktan başka şey bilmezlermi bunlar? Şu terörizm konusu!... İktidarı dinlersen, nerede cinayet olursa muhalefetin kanatları altında oluyor, muhalefeti dinlersen iktidarın kanatları altında. Her iki taraf birbirini olaylara yanlış teşhis koymakla suçlayıp durmaktadır. Milletin gözüne giren bazı somut gerçeklere bakan bile yok. Şu bir kaç gündür konuştuklarımızın ışığında ister misiniz, biz biraz buluşalım?

Diyelim ki sorumluyuz, ilk saptamamız ne olmalı?

Bence şu: *Türkiye*'de epeydir süren, gittikçe özel bir gelişme gösteren terörizmin, klasik anlamda ideolojik bir içeriği yoktur. Başka bir deyişle şu ya da bu ideoloji, önceden başka amaçlarla tasarlanmış terörist hareketlere, kılıf gibi giydiriliyor; çünkü ancak bu sayede, bazı heyecanlı ve saf gençler, elde edilebiliyor. Diyeceksiniz ki amma da yaptın ha, ideolojik içerik olmaz olur mu, baksana söylediklerine! Söylediklerini bırakın da siz yaptıklarına bakın: İşlenen cinayetlerin, uygulanan sabotajların, ideolojik bir içeriği var mı? Hangi ideoloji kahveden ya da sinemadan çıkan, vapurdan ya da trenden inen kalabalığa ateş açmayı önerir? O kalabalık arasında kendi ideolojisinden adam bulunmadığını nereden bilecek? Böyle enayilik olur mu? Hadi bunu geçelim, ya öldürülenlerin büyük çoğunluğunun, karşıt sayılması gereken ideolojinin, sivri adları arasında olmamasına ne buyrulur? Gidiyor estetikle uğraşan, tertemiz, şu yada bu yanın hastası olmayan hocayı vuruyor. Bunun ideoloji neresinde?

Yapılan psikolojik bir savaştır, bir beşinci kol etkin-

liği: Kalabalık arasında yılgınlık yaymak, hükümete karşı isyan duygularını bilemek istiyorlar. Bu açık. Ayrıca sanki halk öfkelenmiş de öfkesini eyleme dönüştürüyormuş gibi devlet kurumlarını, Anayasa Mahkemesi'ni, Danıştay'ı filan bombalamaları yine bundan. Zira bunların işi şu ya da bu toplumsal sınıfla, şu ya da bu siyasal partiyle değil, bunların işi devletle, Türkiye Cumhuriyeti ile: Onu sarsmak, güçten düşürmek, hem muhtaç kılmak, hem de bastırmak niyetindeler. İster muhalefet ister iktidar, bir kere bu saptamayı yapmalı, tehlikenin büyüklüğünü ve niteliğini görmeli, inatçı keçiler gibi uçurumun üstündeki kalasta tokuşup durmaktan vazgeçmeli.

Ama hepsi bu değil.

Ucu *Kaliforniya*'ya uzanan Kürt, Ermeni ve Rum komitacılarının, Osmanlı'nın son döneminde uyguladıklarına benzer eylemlere girişmeleri insanın aklına şu soruyu da getirmez mi? Osmanlı çökertilmek istenirken, emperyalizm tarafından her üç azınlığın da bu amaçla kullanıldığı biliniyor. İyi ama, *Türkiye* aynı *Türkiye*, *Anadolu*'da yaşayan insanlar aynı insanlar, oradan dışarıya göçmüş olanlar aynı etnik gruplar oldukları halde, neden dolayı aşağı yukarı otuz senedir bölücülük hareketleri kesinlikle uykuya yatmış gibiydi de, birden bire bir kaç yıldır canlanıverdi? İlginç değil mi bu? Kürtçülükse Kürtçülük kardeşim, 1940'larda *Paris*'te *Kamuran Bedirhan* sinek avlıyordu; *Taşnaksutyun* iki odaya sığınmıştı, Yunanlılar derseniz savaş içindeki yardımlarından dolayı *Ankara*'ya sevdalanmıştı handiyse. Sonra birden ne oluyor da oturdukları odanın kirasını ödeyemeyen komitacı örgütler *Anadolu* içlerine çuval çuval propaganda afişi gönderebilecek para buluyorlar?

Bu sorunun cevabı, Osmanlı tarihiyle ilgili bir sorudadır. *Paris*'te Türk Ermeni düşmanlığından söz edenlere sormuştum: Türklerle Ermeniler bu kadar birbirine düş-

mandı da, Osmanlı İmparatorluğu boyunca yüzyıllarca nasıl hiç sızıltısız koyun koyuna yaşayabildi? Aynı soru Rumlar ve Kürtler için de geçerlidir. *Anadolu toprağında bu insanlar yüzyıllarca kavgasız yaşamışlardır. Kavga ne zaman başlar, ne zaman emperyalizm Anadolu'ya göz koyarsa o zaman, ona bir fit, buna bir fit. Türkler'in arasına bir iki kamış, bir kaç milyon sterling, yada dolar, tamam. Bu defada yapılan aynı şey: Türkiye büyüyor, Türkiye Doğu Akdeniz'de hakkını aramaya başladı. Türkiye sanayileşecek, Türkiye Kıbrıs'taki Türkler'i korumak için adaya çıktı, öyle mi? Al sana eşgüdümlü olarak, dışarda tezgâhlanmış bir komitacılık, yayıldıkça hem halkı, hem devleti hasta edecek, böylelikle de Ankara'nın uysallaşmasını, sistemin buyruk ve gereklerine baş eğmesini sağlayacak.*

Ben hükümet olsam, ben muhalefet olsam, ben basın olsam, *Türkiye*'ye musallat olan belanın sağcılık solculuk belası olmadığını düşünür, bu perdenin ardında o çok eski, o çok aşağılık zayıf düşürme ve parçalama oyununun sahneye konduğunu kestiririm. Kestirince de mesele kalmaz, neyin nereden geldiğini, neyin üzerine gideceğini bilirsin. Bilemiyorsan, o müthş 1919 yılında *Mustafa Kemal Paşa* ne yapmış ona bakarsın, bu kadar kolay.

Ha, tabii çapın da ona göre olmalı.

«İNGİLİZLERİN AKLI» İLE «ALAMANIN SİLAHI»... *24 Temmuz 1978*

Canım bilmez olur musunuz hiç? Osmanlı, batacağına yakın, iki yüz yıldır toprağını kemiren emperyalist batılı ülkelerden, "Ordusunun tanzim ve ıslahını" ister. Akıl alır mı? Almaz ama, gerçek: padişahın donanmayı *İngiltere*'ye, kara kuvvetlerini *Alamanya*'ya Jandarma'

yıysa *Fransa*'ya emanet ettiği tarihlerde yazılıdır. Tarihe ne hacet, meraklı birisi çıkıp *Wood Paşa*'nın, *Goltz Paşa*'nın *Moltke*'nin anılarını okusa yeter! Osmanlı'nın savunmasını güçlendirme görevini kimlere emanet etmiş olduklarını da bir güzel görür.

Diyeceksiniz ki, bayram değil seyran değil, bunları nereden çıkarıyorsun? Önce *Daily Telegraph* gazetesinin bir haberi olarak okuduk, arkasından terörizm tırmanmasını önlemek amacıyla alınacak önlemler arasında varlıklarından haberdar olduk, ülkemizde bir süredir şiddet olaylarını bastırsın diye getirilmiş otuz kadar "uzman İngiliz polisi" çalışmaktaymış, bizimkileri bombacılık ve parmak izi konusunda eğiteceklermiş, ayrıca İngiltere'ye polislerimizi gönderip orada kurstan geçirecekmişiz! Bunları bir de formüle bağlamışlarki, ömür: "İngilizin aklı ile Alamanın silâhını" kullanarak, anarşiyi yenecekmişiz.

Sevsinler!

Bir kere şu var: Kardeşim, bizim gizli servislerimiz "yabancı uzmanlar" yüzünden yozlaşmamışlar mıdır? *Teşkilât-ı Mahsusa,* -ki gelmiş geçmiş, en iyi istihbarat örgütümüzdü, Almanların gözetiminde çalışmıyor muydu; bu yüzden de, çokluk, Osmanlı'nın has çıkarından ziyade *Wilhelmstrasse*'nin yayılma planlarına uygun hareket etmemiş miydi? Hadi diyelim bu geçmişe ilişkin bir anı, ya şu yakınlarda yaşadıklarımız: 1950'lerden bu yana Türk gizli servislerinin *NATO* gizli servisleriyle, fazladan *SAVAK* ve *MOSSAD*'la içli dışlı olduğu artık sağır sultanın bile işittiği bir gerçek olarak ortada durmuyor mu? Ne yararı oldu bize bu ortak çalışmanın, sorarım size: *CİA*'nin, ulusal örgütlerimizin içinden adam çalıp kendi çıkarına kullanması mı, yoksa bütünüyle bu örgütleri, "soğuk savaş" taktiklerine uygun yetiştirip şu acısını çektiğimiz ülke içindeki "cephe" esprisini geliştirmesi mi?

Yalnız bu mu? Hayır! Günlerdir şurada çene çalı-

yoruz. *Türkiye*'nin içinde yüzdüğü tedhiş ortamı, içerdeki üçbeş gözü kara delikanlının, ya da ipin ucunu kaçırmış umutsuz komitacının işi olamaz, olsa olsa *Türkiye*'yi belirli bir doğrultuya yöneltmeyi amaçlamış profesyonel gizli servislerin işidir diyoruz; hal böyleyken sen kalk. aslında kuşkunun yönelebileceği ülkelerin güvenlik örgütlerinden yardım iste! Olmaz ki, hiç olmaz! Amerikan güvenlik anlayışına göre yetiştirilmiş olanlar, memleketi içinde yaşadığımız şu çalkantıya getirdiler, İngiliz güvenlik anlayışına göre yetiştirilmiş olanlar, bakalım nereye götürecekler? Ne güldünüz, evet, biliyorum, bu sorunun cevabı hazır: Nereye götüreceklerini görmek istiyorsan, *İngiltere*'ye bir göz atıver: Kelin merhemi olsa, kendi yarasına sürer, İngiliz bu işin dayıca üstesinden gelebilecek güçte olsaydı, *İrlanda* komitacılığı çetin bir diş ağrısı gibi yıllardır böyle sürüp gider miydi?

Yabancıdan hayır gelmez, Osmanlı devletini "İngiliz aklıyla, Almamnın silahı" batırmıştır, bu böylece biline, hiç unutulmaya!

Fakat, önlem diye düşünülenlerin hepsi, farkında mısınız, sonuca yönelik şeyler; şimdiye kadar yapılanlar da öyle olmadı mı? Yaygın ve ortaklaşa şiddet eylemi görünürse, başkaldırma, silahlı kalkışma filan, o zaman jandarma çoğaltmak, polis silahlandırmak, sıkıyönetim vs. çare diye akla gelebilir. Yaşadığımız bu mu? Kökenine bakarsanız, olayların hepsi istihbarat düzeyinde çözümlenmesi gereken bireysel terörizm örnekleri, beşinci kol sabotajları. Bunları dışardan önlemlerle kesemezsin, içerden çare arayacaksın: Bu da, niteliklerini kavramayı gerektirir, kimler yönlendiriyor, değirmenin suyu nereden geliyor filan, bunu yapamadın mı, her yüz metreye bir jandarma diksen, yine bir hain çıkıp bir *Bedreddin*'i arabasında vurabilir.

Burada başka bir şey göze çarpıyor: İki üç yazarı,

birkaç ozanı mimleyip izlemekte üstün başarı gösteren gizli servislerimiz, iş gerçekten vatanı savunma niteliğine bürününce ne yapacaklarını şaşırıyor galiba. Hükümet derseniz, İngiliz aklı ile Alamanın silahına güvenmeyi akıl ediyor da, Kurtuluş Savaşı yıllarının o başarılı *Mim Mim* gruplarını ulusundan başka hiçbirşeye güvenmediğini, yine de çok şeyin hakkından geldiğini akıl edemiyor.

Daha çok yanarız bu gidişle.

KİŞİYE TAPMA HASTALARI VE NAZIM HİKMET

26 Eylül 1978

Siz duymamış olabilirsiniz, şu diyeceklerimin hiç birisi sır değil... Yıllardır yazılır, söylenir, tartışılır, aralarına yenileri eklenir, liste genişler, işin ucu nereye varırsa varsın, küçültücü ya da olumsuz bir yargılamayla sonuçlanmaz...

Balzac adını duymayan var mı? Adının tam yazılışı *Honore de Balzac'tır.* O aradaki *'de'* 'Fransız adlarında soyluluğa delalet ediyor, o halde *Balzac* soylu bir aileden geliyor diyeceksiniz. Hayır... Uzun incelemelerden sonra *Balzac*'ın bu *'de'*yü uydurduğu meydana çıkmıştır. Yazar soyluluğa çok meraklıydı, aristokrat bir yaşantıyı severdi, aristokrat geçinirdi, tek eksiği adındaki soylu eki, eh o da bir kulpunu bulmuş, bu eksiği kafadan eklemiş. Peki şimdi *Balzac*'a sahtekar mı diyeceğiz? Ona bakarsanız adamcağıza bu sıfatı vermek için çok davranışı var, yayımcılara yazmadığı, hiç yazmayacağı kitapların adlarını verip avans çekmek, onda; cebinde metelik yokken, hava basıp aristokrat yaşamalara özenmek onda; hatta, parasına ve soyluluğuna özenerek, *Madam Hanska* adındaki *Polonyalı* dulun, ufak ufak, 'Jigololuğunu' yapmak, onda... Ama ne olursa olsun, *Balzac Balzac*'tır, çağdaş romancılığın ba-

bası, ender yetişir büyük bir yazar. Sosyalizmin en büyüklerinin, fikirleriyle kralcı olan bu büyük yazarı, nasıl övdüğü herkesçe bilinir.

Canım yalnız *Balzac* mı? *Baudelaire*, esrarkeşti, daha çok da afyona düşkündü. Saçlarını yeşile boyayıp dolaştığı *Paris*'te anlatılır. *Rimbaud* ile *Verlaine* birbirleriyle sevişirlerdi. Oscar Wild'in bu nedenden zindana düştüğü meşhurdur. *Casimir Dudevant* diye bir soyluyla evli olduğu halde, *George Sand*'ın hem *Alfred de Musset*, hem de *Marie Dorval* adında bir kadın oyuncuyla düşüp kalktığını biliriz. *Malraux*, *Çinhindi*'nde tarihi eser kaçakçılığından hapis yatmıştır. *Jean Cocteau* ile artist *Jean Marais*'in sevdaları karikatürlere kadar geçti. Ünlü kadın romancı *Colette* kocası *Willy*'den, erkek kılığında dolaşan bir Markiz'e kaçmıştı. *Edgar Allan Poe*'nun, daha nicelerinin ayyaşlığı bin kere anlatılmıştır vs. vs...

Sanatçı, bireysel ve toplumsal diyalektiği, en büyük çatışmalara, en yaratıcı sentezlere gebe olan adamdır. Onu bu diyalektik, bu diyalektiğin getireceği değişiklikler süreci içinde ele almak gerek. Ancak böyle yapılırsa, bireycilerin katı ve dondurulmuş, 'kahraman' tipinden uzaklaşılır; sanatçı da, esnek ve gerçekçi bir ilişkiler ağı içersinde, diyalektik yerine oturtulur. İnsanı, ister büyük sanatçı, isterse büyük devlet adamı olsun, çelişiklikleriyle ele almayıp, yekpare ve bütün kusurlarından arınmış bir put halinde görenler, kökeni Ümmet/derebeyi toplumunda olan, dinsel bir dogmatikliğin etkisindedirler. Ancak Papa, ya da Halife kusursuzdur, ya da öyle gösterilir. Ancak ümmet toplumunda, onların beşeri zaaflarından sözetmek günahtır. Gelişmiş, hele kendini diyalektik bir sürec içinde değerlendirmeye alışmış bir toplumda, en büyük yazarı da, en büyük yöneticiyi de, koşullarının diyalektiği içinde bilmek ve değerlendirmek olağan sayılmak lâzım gelir. Aksini yapmak, hem hâlâ kişiye tapma gele-

neğinden sıyrılamamışlığı, hem de diyalektiği hiç anlamamışlığı kanıtlar.

Bunları *Zekeriya Bey*'in *Nazım Hikmet*'le ilgili anıları dolayısıyla, soldan gösterilen bazı tepkileri kınamak için yazdığımı anladınız, elbet... Hiç kimse *Nazım Hikmet*'i benim kadar sevmesin ve savunmasın, hiç kimse onun sanatının gücüne benim kadar inanmış olmasın; burası böyle, üstelik kanıtlanmış ya; *Zekeriya Bey*'in, bazı en beşeri zaaflarını yazması, *Nazım Hikmet*'i ozan ve devrimci olarak, benim gözümde küçültür mü, ne münasebet, aksine önemini artırır: Böyle bir çelişkiler yumağı içinden, öyle pırıl pırıl bir sanat eseri çıkarmış kişiyi, büsbütün sayarım.

Fransız basınında sık sık *Malraux*'un *mythomane* (olmadık şeyleri olmuş gibi anlatmak) olduğu yazılmıştır. Şimdi *Malraux* küçüldü mü? Yaratmak, özellikle edebiyatta, olmayan şeyleri varmış gibi yazmak olduğuna göre, her sanatçının biraz, ne birazı epeyce, *mythomane* olması gerekmez mi? Sanatçıların bu niteliği, az buçuk hayatlarına girmemiş midir? *Zekeriya Bey,* bunu söyledi diye neden *Nazım*'a iftira ediyor olsun? Önemli olan bakın nedir, söylenenler gerçek mi değil mi, onu bilmek... Eğer bize anlatılanlar gerçekse -ki öyle olduğunu sanıyorum,- o zaman tepkimiz bizim gerçeğe katlanamadığımızı göstermiş oluyor. Demek ki çoğumuz, kafamızda, kendimize göre yemez içmez, her yerde hazır ve nazır bir *Nazım Hikmet* yapmışız, adamın gurbette yaşaması bunu sürdürmemizi kolaylaştırmış, şimdi onunla yaşamış olanlar gerçekleri açıklayınca, öfkeleniyor, gerçeği kabulleneceğimize, anlatana sövüyoruz.

Sol gerçeği söylediği zaman, sağın öfkelenmesini eleştirir, peki kendi içinde gerçeğin söylenmesine kendisi niye öfkeleniyor? *Nazım,* açıklananlara rağmen hâlâ çağımızın en büyük ozanıdır ama, ben size bir şey söyleyeyim mi, bu türden tepki gösterenler hayli küçüldüler.

Sertel'in anlattıklarının bir başka bölümü, *Doğu Bloku* ülkelerine ve *Sovyetler Birliği*'ne ilişkin gözlemleri ve saptamaları yüzünden, tepkiye neden oluyor: Gizli polis baskısı sürüyormuş, *Nazım*'a bile güvenememiş, yanına adam eklemişler; gelişme umulanın altında kalmış, buna karşılık civar bazı kapitalist ülkelerde, işçilerin durumu çok daha iyiymiş filan... *Moskova* yanlısı bağnaz bir komünist olmayan marksist çevrelerde bunlar hem yazılıyor, hem tartışılıyor. *Sertel* gibi *Rusya*'da yıllarca yaşamış bir aydın anlatınca tepki niye? Uygar ve özgürlükçü sosyalist davranış, onun söylediklerine, gözlem ve saptamalarının, eksik ya da yanlış olduğunu, yadsınması olanaksız kanıtlarla cevap vermektir, onu kirletmeye, ya da karalamaya kalkışmak değil. Hele susturmayı denemek hiç...

Öyle sanıyorum ki, öfkenin nedeni, *Sertel*'in olumsuz izlenimlerini *Nazım*'ın da paylaştığını ima etmesidir. Sosyalizm adına en müthiş, en heyecanlı şiirleri yazan o şair, sosyalizmin uygulandığı o toprakları eleştirmiş olabilir mi? Bizimkilerin kafası bunu almıyor. Oysa bunun böyle olduğunu da, bilenler hanidir bilmektedirler; bazıları benim burada yaptığım gibi yazmışlardır da...

Nasıl hatırlamazsınız canım *Nazım*'ın 1920 yıllarından komintern arkadaşı, Ortadoğu komünistinin, o öldükten sonra yazdıklarını tartışmamış mıydık? Ne diyordu adam, "Nazım'ı 1950 yıllarında gördüm, eski günleri andı ve Rusya'yı eleştirdi" demiyor muydu? Hatta *Nazım*'ın eleştirilerini aktarmıyor muydu? Daha sonra, *Nazım*'ı tanımış ve sevmiş bazı Fransız komünistlerinin anılarına da yer vermedik mi? Söz gelişi *Claude Roy*'nın yazdıkları... O da *Nazım*'ın *Sovyetler*'deki uygulamadan memnun ol-

madığını ısrarla belirtiyor, merkeziyetçi bürokrasi toplumuna yönelttiği eleştirileri birer birer sıralıyordu. Onlardan önce, *Nazım*'ı *Sovyetler*'de tanımış ünlü Rus yazarı *İlya Ehrenburg*'un anılarından da, *Nazım*'ın *Sovyetler*'deki düzenden pek de o kadar memnun olmadığını anlamak olasıydı zaten. Hem ben bu anıları ele aldığım yazıda, bu yüzden değil midir ki *Zekeriya Sertel*'e, *Mehmet Ali Aybar*'a, *Abidin Dino*'ya *Aziz Nesin*'e sesleniyor, *Nazım*'ın son yıllarını içinde geçirmek zorunda kaldığı *Sovyet* toplumuna deygin eleştirilerini biliyorlarsa açıklamaları gerektiğini söylüyordum. Sonradan *Aziz Nesin Vatan*'da bazı şeyler yazdı. (Onlara da aynı tepkiler gelmişti) şimdiyse *Zekeriya Sertel* ciddi ve tarihe karşı sorumluluğunu bilen bir aydın olarak bildiklerini aktarıyor. Bu *Zekeriya Sertel,* daha önce bu anıların birinci kitabı olan *"Mavi gözlü dev*'i yazan *Zekeriya Sertel*'in aynıdır, bir başka adam değil, o kitabı kapışa kapışa okumuş olanlar, *Zekeriya Bey*'in dediklerine inananlar şimdi acaba niye birden kuşkuya düşüverdiler?

İşin matrağı elbette, *Zekeriya Sertel*'e kötü tanık diye karşı çıkanların, bizzat *Nazım*'ın *Sovyet* marksizmi ve uygulamasını eleştiren eserlerini gözden kaçırmaları, görmezden gelmeleri: İki yıldır onun *Sovyet* bürokrasini yeren, bu yüzden *Rusya*'da ve bazı *Doğu Bloku* ülkelerinde yasaklanan piyesinden *(İvan İvanoviç sahiden var mıydı?)* sözediyorum, eseri yazan aynı *Nazım Hikmet* olduğu halde onun adına keskin devrimcilik taslayanların bir teki bile, bırakın kitabı yayınlamayı; ya da sahneye koymayı, adını bile ağzına almıyor. Acaba bu neyi gösterir, şimdi onun savunmasını üstlenmeye kalkışanların keskin devrimciliğini mi, yoksa onu savunmaktan çok onun da yerdiği, taşladığı, eleştirdiği bazı yerleri ve biçimleri savunmayı mı?

Ama unuttukları küçük, küçüklüğüyle ters orantılı derecede önemli bir nokta var.

*Nazım Hikmet, Zekeriya Sertel, Sovyetler Birliği'n*de de, öteki *Doğu Bloku* ülkelerinde de, yıllarca yaşadılar. Bunlar sıradan aydınlar değillerdi, hele çocuk hiç. Sosyalizm adına başlarına gelmedik bela kalmamıştı, yine de sosyalizmi ve sosyalizmin kalesi saydıkları *Sovyetler Birliği*'ni savunmuşlardı. Eğer bu adamlar, yaşanmış deneyimlerine dayanarak bazı eleştiriler getiriyor, bazı gözlemler yapıyorlarsa, bunların karşısında ilk takınılacak tavır saygı ve temkin olmalıdır; zira eleştiri ya da gözlem, resmi çevrelerden çağrılarla bu ülkelerde üç beş günlük turistik turların ardından gelmiyor, uğruna bir ömür verilmiş özlemlerin ve yaşanmış katı gerçeklerin ardından geliyor.

Yabancı bir ülkeyi, ister sosyalist olsun, ister kapitalist filmlerden ve kitaplardan bilmek, gidip şöyle bir dolaşmak başka, içinde yaşamak başkadır. Ben *Fransa*'ya gidip orada bir eyyam yaşamadan, bu ülkeyi dünyanın gerçekten en özgür ülkesi sanırdım; şimdi, hiç de öyle sanmıyorum. *Londra*'da yaşayan bir gazeteci dostum, geçenlerde diyordu ki *Hyde Park* efsanesi *Türkiye*'de yaygındır, canı isteyen İngiliz çıkar kraliçeye küfür dahil ağzına geleni söylermiş, lâf; sıkıysa birisi çıksın da, *İrlanda* konusunda katolikler haklıdır desin.

Kapitalist ülkeler için gerçek olan bu saptamaları, aklı başında solcular, sosyalist ülkeler için yapınca, neden birden yalan oluyor?

«BİRBİRİNİ DESTEKLEYEN VE TAMAMLAYAN» OPERASYONLAR

8 Ekim 1978

Richard Bissel adı yabancınız sayılmaz, ne, sinema yıldızı mı, yok canım, daha neler: bir tarihte, ünlü Amerikan gizli haber alma servisi *CİA*'nın 'gizli hizmetler

müdürlüğünü' yapmış, saygıdeğer bir *Amerikalı.* Epey oluyor, adından da, *CİA*'e verdiği raporundan da söz etmiştik. Ortalıkta tozdan dumandan yine göz gözü görmez hale geldi ya, *Bissel Raporu*'ndan bazı bölümleri hatırlamakta ve hatırlatmakta yarar var. Bu iş, hele yaşanmış bazı olaylarla, söylenmiş bazı sözleri gözönünde tutarak gerçekleştirilirse, son derece iyi olur.

Bakın bu 'gizli hizmetler uzmanı' raporunun bir yerinde ne demiş: *"...Başlıca görevimiz, hem kişi, hem örgüt olarak -müttefik bulmak, onlarla ilişki kurmak, aynı ilkeler için çalışmalarını sağlamaktır. Gizli operasyonların her ülkede ayrı ayrı planlanması durumu daha iyileştirecektir. Gizli müdahale, birbirini destekleyen ve tamamlayan birkaç operasyona birden girişildiği vakit daha başarılı sonuçlar verir..."*

Evet, öyle diyor: *"Birbirini destekleyen ve tamamlayan birkaç operasyona birden girilirse, gizli müdahale daha başarılı sonuçlar verir"*miş. Sağır ya da kör olmayan, biraz aklı bulunan her Türk yurttaşı, ülkesinde cereyan eden olayları şöyle bir gözden geçirse, açıkça görmez mi? Bir tarafta, aşırı sağcı olduğu bilinen bazı silahlı gruplar; kahvehanelere, otobüs duraklarındaki kalabalıklara ateş açıyorlar. Bir tarafta genel bekleme salonlarına, köprülere konulmuş bombaların sahipliğini, gizli Ermeni örgütleri üstleniyor. Bir tarafta, adının başına Marksist Leninist sıfatını takan bazı gizli şebekeler, çatır çatır banka soyup; sağcı örgüt yöneticilerini, keklik gibi yere indiriyor. Bunlara bir de yurdu açıkça bölmeye kalkışan etnik kökenli tedhişçiliği eklerseniz, *Türkiye'yi batırmakta 'birbirini destekleyen ve tamamlayan birçok hareketlerin' aynı anda sürdürüldüğünü görürsünüz.*

Amaç, hiç kuşkunuz olmasın, -on yıldır yazageldiğim gibi- *Türkiye*'yi güçsüz düşürmek, iç bunalımının çarkları arasında ezilmekten, dışa karşı bağımsızlık ve çıkarlarını

koruma eylemini yürütemez hale getirmektir. Allah bilir, bunun bir punduna getirip, yüz milyonluk koca bir ülke olmaya giden bu devleti yeniden bölme niyetleri de var, zaten Yunan stratejik araştırmalar başkanı *General Tagaris* bunu açıkça raporuna yazmamış mı?

Hükümetin resmi organları, bazı tedhiş olaylarını, adı sağcıya çıkmış bazı gençlik örgütlerinin gerçekleştirdiğini açıkladı; dahası var, bu örgütlerin son zamanlarda bağıra bağıra sıkıyönetim, askerin duruma el koyması, güvenlik mahkemelerinin acele faaliyete geçmesi gibi 12 Mart türünden müdahaleler isteyen *Türkeş*'in partisi ile içten içe ilişkili olduğu belirtiliyor: bazı tedhişçileri bu partinin lokallerinde tutmuşlar! *Ecevit*'e bakılırsa bu *'çevrelerin amacı, önce anarşiyi yaratmak, sonra bunu bahane edip silahlı bir müdahaleyi gerçekleştirmekmiş'*. Olur mu olur. Buna *Richard Bissel*'in raporuna bir göz atmakta fayda görürüm, bakalım ne demiş:

"...Birleşik Amerika doktrinine inandırılan ve eğitilen yabancı ülkelerin yurttaşlarından daha fazla yararlanmalıdır. Bu kimseler zamanla Amerikalı personel kadar güvenilir ve sadık olabiilr..."

Hadi isterseniz, bir de *Türkeş*'in ünlü Alman Gazetesi *Die Welt*'in muhabiri *Heinz Barth*'a söylediklerine göz atıverelim, hayli ilginç şeyler söylemiş, 27 Mayıs sabahının *'NATO*'ya ve *CENTO*'ya bağlı' kudretli darbecisi:

"...Sovyetler'in yayılma siyasetine karşıyım, Türkiye'nin NATO'nun üyeliğini herzaman tasvip etmişimdir, gelecekte de NATO içinde kalması için mücadele edeceğim. Sovyetler ve diğer komünist devletler Türkiye'yi batı ittifakından koparmak istiyorlar. Ben bu siyasete karşı çıktığım, demokrasi taraftarı olduğum için, komünist propagandacılar bana uydurma ithamlarla saldırıyorlar. (...) Başbakan yardımcılığı yaptığım zamanlar üçüncü dünya ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesini isteyen ortaklara kar-

şı çıkmıştım. (...) Türkiye'nin yabancı sermayeye şiddetle ihtiyacı vardır. Bugünkü hükümet ve komünistler yabancı sermayenin girmesini engelliyorlar..."

Benzetmek gibi olmasın ama, *Türkeş*'in sözleri epeyce *'Birleşik Amerika* doktrinini' andırmıyor mu?

Tevekkeli *Bissel* raporuna şu satırlar yazılmamış: *"...Kalkınmamış dünyada gizli haberalma için daha çok fırsat vardır. Zira oradaki hükümetler o kadar bilgili ve kurnaz değildir, güvenliğe o kadar önem vermezler, merkez hükümetin dışında kalan partiler, örgütler ve yurttaşlar arasında yayılmak daha kolaydır."*

Dikkatinizi çekti elbet, *Bissel* partiler, örgütler ve yurttaşlar derken "sağcı" sıfatını kullanmamış, nedeni solcu geçinenleri de kullanmalarından, ona da isterseniz şöyle bir bakarız.

«SIZMA TEKNİĞİ» NEDİR?

9 Ekim 1978

Çoğu kişi, hele sağcılar sanıyor ki, Marksist terminoloji kullanan her gizli örgüt komünistin domuzudur; hele bunlar banka soyuyor, adam kaçırıyor, parti yöneticisi vuruyorsa; bolşevik olduğundan, asla kuşku edilemez. Acaba? Bir bakıma, bu türden eylemlere katılan grupların, kendilerini ve davalarını gerçekten Marksist saydıkları doğrudur; doğrudur ya, içinde bulundukları terörist gizli örgütün ucu nereye dayanıyor asıl mesele burada.

O ki bir hareket, iddia ettiği gibi işçi sınıfının tabanına dayanmayıp, bir avuç militanın nereden geldiği belirsiniz silahlarla kalkıştığı bir hırsız polis oyununa dönüşmüştür; o hareketin, nesnel bakımdan sosyalistliği çok su götürür. Böyle söyleyiverince, adama soyut laflar gibi

gelir bu dediklerim; ama, desteği ve dayanağı, *Richard Bissel*'in *CİA*'ya verdiği raporda bol bol var.

Şimdi onları görelim.

Türkiye gibi 'kalkınmamış ülkelerde' *Bissel*'e göre: *"...Kullanılan teknik sızma (nüfuz) tekniğidir. Bu arada gizli operasyonların hep aynı klasik biçimde yürütülmesini savunanlar, sızma taktiğinden dehşete düşmektedirler. Çünkü bu taktiğin uygulanmasında standartlara ve ajan seçme kurallarına uyulmamaktadır. Sızma için herhangi bir kimseyi aylıkla çalıştırma yöntemine başvurulmuyor, daha çok dostça ilişkiler kuruluyor. Para bazen teklif ediliyor, bazen edilmiyor."*

Sızmanın mutlaka sağcı örgütlere olmayacağını anlamak için *Bissel* raporunun şu bölümünü okumak yeterli *"...iç kuvvet dengesine müdahale etmenin* (aslında iktidarı değiştirmeyi kasdediyor), *amacı, gizli operasyonlar yoluyla daha etkili, daha kudretli ve belki de daha akıllı müttefikler edinmektedir. Genellikle bu yöresel müttefikler, yardımın geldiği kaynağı bilirler. Ama ne onlar, ne Birleşik Amerika bunu kamuoyuna açıklayamaz. Gizli propaganda ve belirli ekonomik faaliyetlerde kullanılacak ajanlar paralı görevliler olabilir.* (Şuraya dikkat) *Ama daha büyük ve önemli müdahaleler için, müttefiklerimiz, kendi ideoloji ve amaçlarına bağlı olmalıdırlar."*

Hayli açık değil mi? *CİA*, amaçları kökeninde kendi amaçlarına uymasa da, bir ülkedeki siyasal iktidar dengesini değiştirmek için, belirli bazı örgütlere sızıyor, onlara yardımcı oluyor. Üstelik, bu örgütler çalışmalarını *CİA*'nın değil, kendilerinin amaçları için yürüttüklerini sanıyorlar. Dikkat edilen nokta bu. Çünkü onlardan beklenen ülkenin sınıfsal yapısını değiştirmekten çok, ortalığı karıştırmak, kargaşalığı çoğaltıp ülkeyi zayıf düşürmek. Belki de, artık pek işe yaramayan bir yönetici ekibin yerine, bir başkasını getirebilmek için gerekçe oluşturmak.

Richard Bissel, bu türden örgütlerin içişlerine ve amaçlarına, karışmanın yanlış ve tehlikeli olacağın da basbayağı ısrarlıdır. Bakın bu konuda neler demiş:

Yöresel bir müttefiği inanmadığı bir amaç uğrunda çalışmaya zorlamak, operasyonun etkisini azaltabilir, hatta tamamen mahvedebilir. Öğrenci, işçi ve kültür topluluklarına yapılan yardımların amacı onların faaliyetlerini yönetmek değil de, belirli bir tarafa doğru yöneltmek, onları daha kuvvetlendirmek, daha etkili bir hale getirmektir."

Delikanlı solcu, sosyalistlerin dağınıklığından ve lafebeliğinden bıkmış, kanı kaynıyor. Durabilir mi, duramaz: Kafadar iki üç başka delikanlıyla bir silahlı eylem örgütünde buluşur. İlk bakışta devrimi paldır küldür gerçekleştiriverecek hızlı bir örgüt havasındadır bu. En azından sosyalist bir platform, devrimci bir görünüşte mutabıktırlar, oysa su altında belki etnik zorlamalar, kişisel öç alma duyguları, kan davaları bulunabilir. Ne olursa olsun, bu çocuklar bir banka soyar, iki faşist döver, ya da bir yere dinamit atarlarsa, kendilerini toplumcu ve devrimci bir eylem içinde sanırlar. Onlara karışan görüşen de olmaz, ne var ki yönetimi kendilerine bırakılan örgütün faaliyeti belirli bir amaca yöneltilmiştir. Bunu da çokluk etkili durumdaki bir kışkırtıcı ajan yürütür.

Düşünsenize canım. Biri sağdan, biri soldan iki partinin aynı önemli ildeki başkanları kısa süreli aralıklarla öldürülmek istenir. İçlerinden birisi de öldürülürse, bu amacın, düzeni sağcı ya da solcu yapmaktan başka birşey olduğu meydana çıkmaz mı? Onun ne olduğunu derseniz, hanidir söyleriz: Türkiye'yi çökertmek! Olanları gördükçe, doğrusu *Richard Bissel*'in sızma ile ilgili önerilerini belirttiği bölümde okuduğum şu müthiş cümle ateş gibi etime yapışıyor:

"...Kuruluş (CİA) bu biçim çalışmalarda kullanabileceği kişi ve araçları bulmakta şaşılacak derecede başarılı olmuştur."

Ne demezsiniz...

SOSYALİZM BAŞKA, TERÖRİZM BAŞKA... *25 Ekim 1978*

12 Mart öncesi günlerinde, sonradan *'Hangi Sol'*da topladığım yazıları yazıyordum. Okuyanlar bilir, şiddete ve silahlı eyleme karşı; kitle örgütlenmesinden, özgürlükçü ve özyönetimci bir sosyalizmden yana yazılardır. Sık sık, *Ankara*'dan *İstanbul*'dan gençler gelir, *'Demokrat İzmir'*deki odamda benimle tartışırlardı. Çoğu deneyim kıtlığının, gençlik heyecanının etkisiyle, yarından sonra devrim olabileceğini sanan çocuklar!... Onlara bireysel terörün sosyalizmin kitabında yeri olmadığını kanıtlamak için, sosyalizmin babalarına başvurduğumu; *Marks*'ın mektuplarından, *Lenin*'in, *'Komünizmin Çocuk Hastalığı'* adlı kitabından bölümler aktardığımı hatırlıyorum. Bazılarını gözden geçirmekte bugün de yarar var.

Sözgelişi *Marks*, şu uygulamasına tanık olur gibi göründüğümüz terörist gizli komitecilik için, *Bracke*'ye 17 Eylül 1879 tarihli mektubunda bakın ne yazmıştı:

"...Enternasyonal'ın kuruluşu sırasında, mücadelemizin sloganını açıkladık: İşçi sınıfının kurtarılması, bizzat kendisinin eseri olacaktır. Öyleyse işçilerin kendi kendilerini kurtarmak için çok cahil olduklarını ve yukardan kurtarılmalarının gerektiğini açıkça söyleyen kişilerle ortak yol izleyemeyiz."

Şu sözler *Engels*'in: *"...Bilinçsiz kitlelerin başında küçük azınlıkların iktidarı aniden ele geçirmesiyle başarılan devrimlerin dönemi geçmiştir. Durum toplumsal dü-*

zenin baştan aşağı değiştirilmesini gerektirir gerektirmez, kitleler bu işe katılmalı, neye oynandığını, neyin kazanılması gerektiğini bilmelidirler. Son yarım yüzyılın tarihinin bize öğrettiği budur..."

Fransız Komünist Partisi'nin ünlü lideri *Thorez*, 1938'de şunları demiştir: *"...Tarih boyunca şiddetin bir rolü olduğunu kabul etsek bile, bireysel şiddetin resmen karşısındayız. Sosyalistler, teröristlerin bireysel suikastlerini hiç bir zaman onaylamamışlardır (...) Tam tersine şunu belirtmek gerekir ki suikast yapmak, cinayet işlemek en mükemmel faşist metodudur. (...) Cürüm ve cinayet, zalimlerin ve ezicilerin silahıdır. Amaçlarını bilen, geleceğinden emin olan, yığınların ortaklaşa eylemi için örgütlenen işçi sınıfı; hepi topu bir rejimin yozlaştığının başlıca işareti, gücünden çok güçsüzlüğünün belirtisi olan terörist yöntemleri ne yapsın, neden kullansın, onlara niye gereksinsin?..."*

Türkiye'de sağ ve sol, yaşadığı terörizm dalgasının gerçekte bir sosyalizm olayı değil, kısmen kırsal kesimin çözülmesiyle şehirlere doluşan lümpenlerin oluşturduğu, kısmen de *Türkiye*'nin büyümesinden kaygılanan dış odakların kışkırttığı bir beşinci kol etkinliği olduğunu hâlâ anlayamamıştır. Benim *"Bu iş solculuk ya da sağcılık değildir"* başlıklı yazılarımın ilki 60'lı yılların eminim ki ikinci yarısında çıkmıştır. Sonuncularını bu defterde okudunuz.

(Benzer olaylar, *İtalya*'da ve *İspanya*'da yaşanıyor. *İtalya*'dan son gelen haberi işitmek belki bazılarımızı gaflet uykusundan uyandırabilir: *Sovyetler*'in ünlü gizli servisi *KGB*, İtalyanlara kan kusturan (*Aldo Moro*'yu kaçırıp öldüren) *Kızıl Tugay*'ın bir türlü ele geçirilemeyen elebaşlarını yakalatmak için, İtalyan güvenlik servisleriyle işbirliğine başlamış; yanlış okumadıysam, kimliklerini ve yerlerini el altından saptayarak vermiştir. Böylelikle Rus-

lar oldum olası ileri sürülen 'Komünist parmağı' efsanesine somut bir yalanlama yapmış oluyorlar. Yarın öbürgün ülkemizdeki komünist paravanalı şiddet eylemleri için benzer bir girişimde bulunurlarsa hiç şaşmam. Çünkü aklın yolu bir, bu üç ülkede terörizmin tırmanışı sosyalist hareketlerin gelişmesine de zarar verir, o ülkelerin *Sovyetler*'le dostluklarına ve yakınlaşmasına da.)

Türkiye'de sosyalist solun hemen tamamı, bu önemli gerçeğin farkındadır, bireysel terörizme karşıdır, verdiği kayıplara rağmen, duygusallığa kapılıp sokağa dökülmez, oyuna gelmez.

Hayır sözü, işlenen son cinayete getirmeyeceğim, o olsa olsa terörizmin hiç bir ideolojik içeriği olmadığını, *Türkiye*'de zabıta olayı ölçüsünün dışına taşabilecek kargaşalıkların amaçlandığını gösterir. Gerçekten de, aralıksız sürdürülen terörist eylemleri, Türk/Kürt, Alevi/Sünni, solcu/sağcı çatışmaları için sinsice yaratılan propaganda ve kışkırtma ortamı içerisinde ele alırsanız, amacın *Türkiye* ölçüsünde yıpratıcı bir genel kargaşalık olduğunu hemen görürsünüz. Ne var ki, Türk toplumu en az *İtalya* ve *İspanya* kadar gelişmiş, nasıl oralarda terörist eylem ya bir şehir, ya bir sokak, ya bir okul çerçevesinde kalıyor, bütün ülkeyi hicrana boğsa da hiç bir vakit ülke çapında kargaşaya yolaçmıyorsa, *Türkiye*'de de öyle olmakta, bütün deneyler, cinayetler, kışkırtmalar, yapılan propagandalara rağmen, yöresel kalmaktadır. Sanırım tırmanışa neden olan da budur.

Burada karşımıza bireysel terörizmle mücadele sorunu çıkıyor. Değil mi ki karşıyız, değil mi ki işçi sınıfının bireysel terörizmden bir bekleyeceği yok, onunla mücadelede bir tutam tuzu olmalı. İyi ama nasıl, sendika sendika birleşerek mi, yoksa konfederasyonlar arası bir güçbirliği ilan ederek mi?

Ona da bir göz atarız...

İSTİHBARAT İŞLEMEZSE, BU İŞ YÜRÜMEZ...

26 Ekim 1978

Belki gözünüze ilişmiştir, geçen gün *DÜNYA*'nın başyazısı şiddet eylemlerine karşı *DİSK* ve *Türk-İş* arasındaki güçbirliği eyilimini tartışıyordu. Olağan bir eyilim. Terörizmin yarattığı kargaşalıklar dikta rejimlerini getirmekte, bu rejimlerin faturasını işçi sınıfı ödemekteyse, elbette sendikalar bireysel terörizme karşı olacaktır. Yalnız, nasıl somutlaşacak bu iş, ortaklaşa bildiri yayınlayarak mı, miting yaparak mı, yoksa grev başvurarak mı? Bildirinin ya da mitingin, şiddet eylemi gibi son derece somut ve belirgin bir olayı nasıl ortadan kaldıracağını doğrusu merak ederm. İşçi sınıfının asıl etkili silahı olan grevin bu amaçla kullanılması derseniz, tam aksi sonucu vermez mi? Grevlerin birbirini izlemesi toplumdaki huzursuzluğu artıracak, kargaşalığın yayılması teröristlerin ekmeğine tereyağı sürecektir. Konfederasyon merkezleri, herhalde işçilere silah dağıtarak, jandarmalar gibi banka önlerinde nöbet tutturmayı, iskelelerde ya da istasyonlarda devriye gezdirmeyi düşünmüyorlar. Peki o zaman, konfederasyonların bireysel terörizme karşı olmak gibi olağan tavırlarını az rastlanan bir şeymiş gibi gürültüyle ilan etmeleri neden?

Bizim başyazıda bu noktaya işaret ediliyor, somut bir sonuç vermeyecek bir güçbirliğinin âlâyıvâlâ ile açıklanmasının iktidara destek olmaktan başka bir işe yaramayacağı belirtiliyordu. Doğrudur. Çünkü, iktidar sanmaktadır ki, *Türkiye*'deki terörizm ana muhalefet partisinin bir türlü *MHP*'yi ve *Ülkü Ocakları*'nı suçlamayışından güç kazanmaktadır. *CHP* ne diyor, silahlı sağ ve silahlı sola karşıyız diyor öyle mi, *AP* de aynı şeyi diyecek, böylelikle de anarşi önlenecek. Hesapça *Türk-İş* ile *DİSK*

arasında pekiştirilen güçbirliği *AP*'nin bu alanda köşeye kıstırılmasına yarayacak. Nasıl mı, basbayağı canım: İşte aralarında o kadar fark olduğu halde baksanıza iki işçi kuruluşu anlaştı, neden *AP* ile *CHP* anlaşamasın, anlaşıverseler iş bitecek, cart curt! İş bitmesine bitmez a, bu sayede *CHP* ezeli rakibinin en belalı suçlamasından kurtulur. *Demirel* her ağzını açtıkça ölü sayısı veriyor, iktidarı beceriksizlikle suçluyor. Bir kere işbirliği dümenine girerse suçlayabilir mi, hele düşünün, ondan sonra *DİSK* ve Türk-İş güçbirliğinin aslında neyi hedef aldığını anlayın.

İnce fikirli çok, şimdi birisi çıkar, böyle denirse *DİSK* ve *Türk-İş*'in uyuşması engellenir, sonunda anarşiye prim verilmiş olmaz mı? diye soruverir. O zaman sorunu daha da somutlaştırarak dibine inelim.

Bireysel terörizm, tek tek, yalıtılmış eylemler halinde ortaya çıkar. Terörist örgüt, çok kalabalık olmayan gizli bir komitadır. Hücre düzeniyle çalışır. Vurucu timleri yönetici timleri görmez, tanımaz bile. Yönetici timlerin ipini kim çeker Allah bilir. Bu türden bir eylemin karşıtı, yığınsal eylemdir; Allah muhafaza, şiddetin toplumun başka ve kalabalık kesimlerine yayılması. İktidar bireysel terörizmle savaşıyorsa, bunu bireysel düzeyde sürdürmeli, kitlesel düzeyde değil. Terörizm özel bir eylem iken, ona genel bir eylemle karşı konulmaz. Oysa iktidarın yaptığı budur, çete banka soyuyor, adam kaçırıyor, suikast yapıyor; iktidarın buna cevabı, şehre komando doldurmak, yolları kesmek, banka kapılarına nöbetçi dikmek! Şiddet yığınsal'lığa kayarsa hiç kuşkusuz etkili olabilecek bu önlemlerin, bireysel terörizmi önlemeye hiçbir yararı yoktur, olmamıştır da!

Bireysel terörizmin ilacı istihbarat çalışmasıdır, aralarına adam katacaksın, *indicateur* kullanacaksın, daha bilimsel yöntemlere baş vuracaksın, örgütlenmeleri, ele-

başıları, yapılacak eylemleri önceden saptayacaksın. Bunu yapabildin mi, bireysel terörizm çok dayanamaz. Çözülür gider. Bunu yapmak için de konfederasyonların terörizme karşı olduklarını ilan etmeleri gibi malûmu ilan kabilinden jestler gerekmez, ne yaptığını bilen, olaylara doğru teşhis koyan bir istihbarat örgütü gerekir. Çünkü istihbarat örgütlerinin ve ajanlarının çalışması da, tıpkı teröristlerinki gibi bireyseldir, yöresel cereyan eder, toplumun kalabalığından yalıtılmış nitelikte olur. İktidar bir türlü istihbarat servislerini etkili kılamıyor, asıl iş burada. *Uğur (Mumcu)* hiç değilse yirmi kere yazmıştır, şu *MİT*'e bir çekidüzen verin diye. Aynı sebepten. Bireysel terörizme istihbaratla karşı koyabilirsin, istihbaratın işlemedi mi siyasal muhalefet elbette seni suçlar, o suçlamadan kurtulmak için bu defa ülkede yaygın kargaşalık varmış gibi yığınsal önlemlere başvurdun mu, hem olağanüstü hal havası yaratılır, hem de çare yine bulunamaz.

Şimdi terörist tırmanışa çare olarak, partilerarası destek köstek tartışmasının, neden dolayı işe yaramayacağı daha iyi görülüyor. İktidar, vücudunun şurasından burasından sürekli çıbanlar belirip kaybolan bir hastayı iyi etmek için; kalabalık bir hemşire kadrosuyla uğraşıp, bütün ulusun çıbanlara karşı olması gerektiğini söylemektedir, oysa çıbanların ana nedenini bulacak, onu yokedecek, bunu yaptığı takdirde merak etmesin bütün ulus zaten onunla beraber olacak, Allah razı olsun diyecektir.

Hem ikide bir resmi ağızlardan *Ülkü Ocakları, MHP* suçlamaları işitip duruyoruz, Başbakan da iş artık adalete kalmıştır dedi, ayıptır sorması kanıtları ortaya döküp niye harekete geçmiyor da, durup dururken, anarşiye karşı olduğu ötedenberi bilinen işçi örgütlerini işin içine karıştırıyor?...

BU İŞİN SONU KARAKOLDA BİTMEZ Mİ? *25 Kasım 1978*

Son haftalarda çapraşık *James Bond* trafiği *Ankara* üzerinde yoğunlaşırken, *kızıl çizmeli casus İlona* işe karışmasın, olur mu? Kesinlikle olmaz. Biliyorsunuz ya *kızıl çizmeli casus*'u ben Amerikan filmlerinden çaldım: Adamakıllı alımlı bir kadın, viski bardağının üzerinden buğulu kızıl gülümsüyor, hülyalı bakışlarını adamın gözlerinin içine zehir gibi dağıtarak, o kalın, hafif genizden sesiyle inanılmayacak haberler veriyor. Biraz zorlasam gizli belgelerin fotokopilerini, çift katlı şifrelerin anahtarlarını verebilecek sanki. Filmin en heyecanlı yerinde ortaya çıkması, *Ankara*'ya gelip boy gösteren *NATO* Genel Sekreterini baştan çıkarmak için değil, yooo, sadece bazı olasılıkları bizimle tartışmak istiyor.

Sözgelişi neleri mi? *NATO Genel Sekreteri Luns* giderayak gazetecilerin soruları üzerine, *Ankara*'daki temasları sırasında *İran*'ın durumunu da görüştüklerini söylemişti ya, *kızıl çizmeli İlona* ona takmış, dediklerine kulak verirsen *NATO*'nun, genellikle Batılı emperyalist 'sistem'in *Ortadoğu*'daki gelişmelerden huzursuzluk duyduğunu, bunu gidermek için de yeni bir takım hesaplar içinde olduğunu söylüyor. Belki de haklı. O ara bizim gazetelerin bazılarında *Ankara*'da *İran* sorunu konuşuluyor filan diye başlıklar çıkmadı mı? Dünya alem biliyor ki Batılılar *Şah Rıza Pehlevi*'yi desteklemektedir, üstelik bu destek son zamanlarda tekrar tekrar televizyonlarda radyolarda tekrarlanıp durmaktadır. Dünya değilse bile biz biliyoruz ki *BM* müzakerelerinde *Kıbrıs* sorunu tartışıldı mı *Türkiye* hükümeti yanında oy veren üç dört ülkeden birisi *İran*'dır, o halde *Ankara*'nın da *Şah*'ı desteklemesi gerekmez mi? *Kızıl çizmeli İlona, Luns*'un *NATO* adına

Ankara'dan bu desteği istediğini ima ediyor gibi. Zaten hem *NATO*'nun, hem *CENTO*'nun, hem *RCD*'nin Genel Sekreterleri aynı günlerde acaba *Ankara*'da neden buluşurlar? Bu işte bir bit yeniği yok mudur?

Nasıl olmaz, zaten yeterince heyecanlı sürüp giden filmimizde yepyeni ve ürkütücü bir aktörün belirmesine neden oldu: *Leonid Brejnev*.

Kızıl çizmeli İlona buğulu kızıl gülümsemesini büsbütün belirginleştirerek diyor ki: "-Hele düşünün, İran' daki çalkantılar ne kadar zamandır sürüyor, her kafadan bir ses çıktı, *Moskova*'dan çıt yok, üstelik *Şah* önceleri ayaklanmaları komünistler yapıyor dediği halde. Daha ilginci, *İran*'daki rejim düşerse *Amerika* müdahale eder filan deniyor, Ruslar hiç tınmıyorlar. Tam bu sırada. birden *Brejnev* ortaya çıkmaz mı? Bunun bir nedeni olmalı: Bu neden, *Türkiye* üzerinde yoğunlaşan Batılı diplomatik trafik olmasın?"

Kimin aklına gelir değil mi? Ne de olsa *Hollywood* kahramanı bu *İlona,* adeta senaryo yazıyor: *Türkiye*'ye, ekonomik yardım, mali destek vaadediliyormuş ama, *Kıbrıs*'da *Ege*'de bazı ödünler vermesi gerektiği gibi, *İran* işinde de *Batı*'dan yana çıkması, *Şah*'ı desteklemesi isteniyormuş; buna karşılık Türk hükümeti, *İran* olaylarını bu ülkenin doğrudan doğruya iç işi saydığını söyleyip, *CENTO* feşmekan maddesi uyarınca üyelerin birbirlerinin içişlerine karışmayacaklarını ileri sürüp kibarca kaytarıyormuş. Bak bak bak, aklı nelere eriyor hasbanın. Ona kalırsa, *Brejnev*'in ansızın ortaya çıkıp, *Amerika*'ya, müdahale ettiği takdirde, *Rusya*'nın bunu hoş karşılamayacağını bildirmesi de bu baskılarla ilgiliymiş. Tabii başka şeyler de var, 'sistem'in *Ortadoğu*'da kurmayı planladığı yeni örgüt filan, ama onlar ayrı bir tartışma konusu...

Sonunda iş nereye bağlandı, bilivorsunuz: *Brejnev*'in çıkışına hemen ertesi gün *Amerikan Dışişleri Bakanı Van-*

ce karşılık verdi: Efendim, *Moskova*'nın sinirlenmesine kesinlikle gerek yokmuş, zira *Amerika İran*'da gerçi *Şah*'ı ve rejimini destekliyormuş ama, devrilmesi gibi bir olasılık halinde fiilen müdahale etmeyi doğrusu hiç düşünmüyormuş. Böylelikle *Türkiye*'nin başı üzerinde iki dev bir kere daha karşı karşıya gelip birbirlerini mi sınadılar, yoksa Brejnev gibi seyrek konuşur bir lideri ciddi uyarıda bulunmaya sevkedecek kadar ciddi birşeyler var mıydı?

Şöyle bir bakarsan yok, şöyle bir bakarsan var: *İran* olaylarının başlangıcından beri Amerikan 7 filosundan bazı gemilerin *Basra Körfezi* açıklarında dolaştığı haberleri geliyor. Bu gemilerde özellikle çöl harekatı için yetiştirilmiş komandoların bulunduğu söylenmektedir. Sözde *Şah* devrilir de petrol tehlikeye düşerse, bunlar işe müdahale edip, kuyuların olağan düzenle işletilmesini sağlayacaklarmış. Eh, *kızıl çizmeli İlona* gibi bir kulağı delik hatun da bu durumlarını *Brejnev*'e duyurmuş olabilir. Kaldı ki, *Amerikan Genelkurmay Başkanlığı*'na yakın olduğu, onun fikirlerini yansıttığı bilinen gazeteci *James Reston* açık açık ne yazmış baksanıza: *"...Endüstrileşmiş ulusların güvenliği Ortadoğu'da tehlikeye düşürülmüştür. Bu uluslar askeri ve endüstriyel güçlerinin kaynaklarıyla ilişkilerinin koparılmasına müsaade etmeyeceklerdir. Bunun için dövüşmeleri gerekse bile..."*

Böyle sözler sarfedilirse bu işin sonu karakolda bitmez mi? Peki niye *İran*'ı bu kadar önemsiyor bu herifler, döğüşmeyi bile göze alıyor, bunu kurcalamayalım mı?

İRAN "SİSTEM"DEN KOPARSA

26 Kasım 1978

Şu rakamları *kızıl çizmeli güzel casus İlona* değil, herkesin bildiği ünlü Fransızca *L'express* dergisi veriyor.

"İran, yıllık 280 milyon tonluk üretimi ile Dünya petrol üretiminin yüzde 10'unu sağlıyor. Normal üretimi günde 6 milyon varil dolayındadır. Japonya için olduğu kadar batı için de başlıca enerji satıcısı: Japonya, İran'dan yılda 40 milyon ton petrol alıyor, bu ulusal tüketimin yüzde 16'sını oluşturmaktadır. İsrail 5 milyon ton petrol alıyor, bu ulusal tüketiminin yüzde 9'ını sağlıyor. Afrika 14 milyon ton petrol alıyor, bu ulusal tüketiminin yüzde 90'ını sağlıyor. Birleşik Amerika 42 milyon ton petrol alıyor, bu ulusal tüketiminin yüzde 3'ünü oluşturuyor. Kanada ise 6 milyon ton alıyor, ulusal tüketiminin yüzde 10'unu sağlamış oluyor. Batı Avrupa'ya gelince, rakamlar şöyle: Fransa, İran'dan yılda 9 milyon ton petrol almaktadır, bu ulusal tüketiminin yüzde sekizidir. İngiltere 11 milyon ton almaktadır, ulusal tüketiminin yüzde 13'ü. Hollanda 13 milyon ton almaktadır, ulusal tüketiminin yüzde 54'ü. İtalya 14 milyon ton almaktadır, ulusal tüketiminin yüzde 15'i. Almanya 17 milyon ton almaktadır, ulusal tüketiminin yüzde 11'i."

Bu rakamlar, *İran*'ın *Batı*'ya karşı bir tutum tutması halinde enerji gereksinimini ondan sağlayan bu ülkelerin nasıl bir curcuna içine yuvarlanacağını göstermeye yetmez mi? *Hümeyni*'nin petrol grevi buyruğu üzerine uygulanan grevde, günlük üretim 1.5 milyon varile düştü, diye kıyamet koptu. Zaten *İran*'daki durumun uluslararası bir gerilime dönüşür gibi olması da, kargaşalıkların ucu petrol üretimine dokunmaya başlayınca hissedilmedi mi?

Sebebini şu olaylardan anlamak olası: *Amerikan Enerji Bakanı* grev üzerine verdiği demeçte ne diyor, *'İran petrol üretiminin düşmesi ya da durması 1973 petrol krizine benzer bir bunalıma neden olabilir'* daha şimdiden *BP* ve *Shell Japonya*'ya sevkettikleri petrolü yüzde 20 oranında azaltmışlar. Fransız petrol kumpanyası aynı şeyi yapmış. Fakat *İran*'ın batı için önemi yalnız bu rakam-

ların deyimlediği müthiş ekonomik gerçekten kaynaklanmıyor, yine ucu ekonomiye dokunan bir de coğrafya gerçeği var: Şu ya da bu şekilde *İran*'daki kargaşalıklar büyür de duruma batıya karşı bir güç egemen olursa, *Basra Körfezi* üzerindeki *Hürmüz Boğazını* kapatmak suretiyle kendi vermediği petrolü batılıların *Suudi Arabistan, Kuveyt* ya da öteki *Arap Emirliklerinden* alması olasılığını yok edebilir. Malum ya, *Hürmüz Boğazı Basra Körfezi*'nin açık denize açıldığı yerde, bu bakımdan da *İran*'daki gelişmeler 'sistem' için son derece önemli ve 'hayati' sayılıyor.

Söz petrolden açılmışken...

İran bunalımının tam da *OPEC*'in petrol fiyatlarının artırılması kararını vereceği *Abudabi* toplantısından kısa bir süre önce patlak vermesi neyi sağladı bilin bakalım? Gerçekte petrol piyasası epeydir durgun, *OPEC* ülkeleri üretimi 1978'in ilk 6 ayında 1977'ye oranla yüzde on daha az olmuş, çoğu ülkeler stoklarını yapmışlar, o kadar ki *İran* olaylarından evvel satış koşullarında alıcı ülkeler için elverişli ödeme yöntemleri bile uygulanabiliyormuş. Buna üretimin yeterliliği neden oluyor, piyasanın istikrarı. Hal böyle giderse *Abudabi* toplantısından yüksek bir zam beklenemez, oysa piyasa karışırsa herşey mümkün. Daha *İran* grevi işitilir işitilmez piyasada *(Rotterdam)* petrol fiyatı *OPEC* bareminden bir dolar fazlasına fırlamış. Buradan baktın mı, *İran*'daki olayların petrol fiyatlarına hatırı sayılır bir zam yapmak isteyenlere yaradığını söylemek zor olmuyor. İşin güzeli şu ki en yüksek zam oranı isteyenlerden ikisi *Irak*'la *Cezayir. Irak* mı, hele hele, yahu bu *Irak İran*'ın kapı komşusu olmuyor mu? Üstelik araları pek iyi değildir derler.

Yoo *Irak*'ın günahını almayalım, baksanıza *British Petroleum* gibi 'batılı' bir petrol firmasının yöneticileri ne demişler: Petrol fiyatı ucuzmuş çok, yeni araştırmala-

rı, aramaları ve işletmeleri finanse etmeye yeterli değilmiş, eğer Dünya 1984'den 1985'e doğru ciddi bir petrol bunalımına düşmek istemiyorsa, petrole esaslı bir zam yapılmasını göze almalıymış. Buradan baktınız mı, batılı petrol tekellerinin de petrol piyasasının kızışmasından hayır umduğunu söylemek zor olmaz. Muhakkak olan şu ki, İran'daki çalkantı daha düne kadar petrol tüketicisi ülkelerin lehine olan piyasa ve fiyat durumunu, birdenbire üretici ülkelerin ve şirketlerin lehine çevirmiştir. *İran*'daki olayları değerlendirirken bu son derece önemli 'ayrıntı'yı da gözden kaçırmamakta yarar olsa gerek.

İşte *kızıl çizmeli İlona* lafa burada karışır, der ki, *Pentagone*'a yakınlığı bilinen *James Reston*'ın *İran* petrollerini savunmak için endüstriyel ülkelerin dövüşmeyi bile göze aldığını yazması, işin içyüzü bilinince *Vance*'in *Brejnev*'e verdiği cevaptan daha inandırıcı oluyor. Kaldı ki, *Ortadoğu*'daki Amerikan girişimleri petrol bölgesinde 'sistem'in çıkarlarını daha sağlam güvencelere bağlamak peşinde olduğunu gösterir niteliktedir. Sözgelişi *METO* adında, *CENTO*'ya kardeş bir *Ortadoğu Savunma Örgütü* tasarıları varmış...

AMERİKA'NIN ELMA ŞEKERİ: "METO"

27 Kasım 1978

Batılılar, İsrail'i müslüman *Ortadoğu*'da en güvendikleri ülke saydıklarından, oldum olası onun güvenliği ile kendi güvenlikleri arasında organik bağlar kurmayı tasarlamışlardır. Hatırlayanlarınız elbette çıkacak, *Türkiye* 12 Mart badiresini yaşarken, *Batı*'da harıl harıl bir *Atina/Telaviv/Tahran* üçgeninden söz ediliyor, böylece *İsrail*'in bir yandan *NATO*'ya bir yandan *CENTO*'ya katılması hesaplanıyordu. 'Sistem' *Türkiye*'nin, *Ortadoğu*'da-

ki has ülkelerinden *Yunanistan* ve *İsrail*'le ilişkilerinin de daima çok mükemmel olmasını istemiştir. O kadar böyledir ki bu, geçtiğimiz 22 Haziran'da *Amerikan Başkanı Carter* Rum asıllı Amerikalılarla yaptığı bir toplantıda *Türkiye*'nin 'tarafsızlığa' girmesinin 'Yunanistan için yeni bir tehdid unsuru anlamına geleceğini' söyleyebilmiş, bunun *'İsrail*'in güvenliği açısından da önemli sakıncalar doğuracağını' ilave etmiştir.

Haberi *Atina*'da çıkan *Kathimerini* Gazetesi'ndeki biçimiyle aktarıyorum. *Carter*'in, *Brzezinski, Christopher, Clark Cliford* gibi bu konuda uzmanlaşmış danışmanlarının yanında söyledikleri şunlar: *"...Ambargo kalkmasa da Türkiye'nin bizlerle ilişkilerini keseceği ve Sovyetler'le bir savunma anlaşması imzalayacağına inanmıyorum. Bu yargıya Türk lideri ile yaptığım konuşmalardan sonra vardım. Ama asıl tehlike Türkiye'nin tarafsızlığa itilmesidir. Bu Yunanistan'a karşı yeni bir tehdid unsuru anlamına gelir. Tarafsız bir Türkiye'nin İsrail'in güvenliği açısından da sakıncalar doğuracağı inancındayım."*

İşte *Mısır/İsrail* yakınlaşmasının sağlandığı *Camp David* konuşmaları sırasında ortaya atılan yeni *Ortadoğu* savunma paktı planlarını bu görüşlerin ışığı altında değerlendirmek gerekiyor.

Şimdi gelelim, o habere.

Önce bir göz atar mısınız: *"Carter, Sedat ve Begin arasındaki üçlü zirve görüşmeleri sürerken, Amerikan hükümet çevrelerinden sızan bazı haberlere göre, yeni Amerikan Ortadoğu planlarının ana hatları belli olmuştur. Amerika'daki yahudi lobisinin de desteklediği ve gerçekleşmesi için Kongre'de kulislere başladığı yeni plana göre İsrail 1967 savaşı öncesi sınırlarına çekildiği takdirde, İsrail'in güvenliği yeni bir askeri paktla güvence altına alınacaktır. METO (Middle East Treaty Organisation)*

Ortadoğu Anlaşması Teşkilatı adını taşıyacak yeni askeri ittifaka Amerika ve İsrail'in dışında bazı ılımlı Arap ülkelerinin dahil edileceği ileri sürülüyor. Ancak hangi Arap ülkelerinin bu ittifaka sokulmasının düşünüldüğü henüz belli değil. İsrail lobisinin sözcülerinden Fulbright böyle bir anlaşmanın yapılmasını istedi. Anlaşma İsrail sınırları ve ülkesinin Amerika'nın güvencesi altına sokulmasını öngörüyor. İsrail'e tecavüz Amerika'nın fiili müdahalesine yol açacak."

Mısır'a *İsrail*'i bir Amerikan barışı içinde 'sistem'in denetimi altına almak ve çıkarlarını savundurmak için *Amerika*'nın uzattığı elma şekerini görüyorsunuz ya. *İsrail* eski sınırlarına çekilecek, ama güvenliği 'sistem'in güvencesine bağlanacak. Pakta girecek öteki ılımlı Arap ülkeleri arasında *Suudi Arabistan, Ürdün, Mısır* niye olmasın? *Mısır*'ın düşünülebileceği besbelli: Gerek *Dünya Bankası*ndan gerek *IMF*'den bu ülkeye kredi yağıyor. Daha da ilginci *'Davar'* adındaki bir *İsrail* Gazetesinin *İngiliz Intelligence Service*'ine atfen yayınladığı *Amerika/Mısır* gizli askeri anlaşması. Bu anlaşmaya göre, *ABD Mısır*'a her yıl 2-3 milyar dolarlık mali yardım yapacak, büyük miktarda 120 ve 155 mm. çapında toplar verecek, modası geçmiş *Sovyet* füzelerini kısa menzilli *'Lance'* ve orta menzilli *'Pershing'* füzeleriyle değiştirecek, *Mısır Hava Kuvvetlerine F-14, F-15, F-16* savaş uçakları vereceği gibi, hava savunma sistemini de Amerikan sistemine dönüştürecek.

Bunca zahmeti herhalde gözünün bebeği gibi esirgediği, *Türkiye*'nin tarafsızlığını bile çıkarlarına aykırı bulduğu *İsrail*'i, *Mısır* duman etsin diye yapmıyor Amerika, amaç açık ve ortada, bu güç *İsrail*'inkine katılacak, her ikisi *Ortadoğu*'da *Amerika*'nın bulundurduğu güçler ve öteki ajan devletlerle birlikte 'sistem'in çıkarlarını koruyacak. Adına da *METO* diyecekler.

Gördünüz mü yarı şaka başlayan filmin sonu nereye geldi dayandı?..

Türkiye durumunu değerlendirir, başkenti üzerinde yoğunlaşan diplomatik trafiğe anlam verirken, bütün bu verileri gözönünde tutmak zorundadır. Hatırlar mısınız bir ara *Ankara*'ya *Ürdün Velîahtı* düşmüştü, bir de *Mısır*'ın önemlice bir yetkilisi, *Camp David* Zirvesi çevresinde dönenler için bilgi vermeye geldikleri söylenmişti o zaman, bu ziyaretleri bir de şu *METO* hikayesi çerçevesi içinde gözönüne alır mısınız? *Amerika,* yeterince uysallaştırabildiği takdirde niye *Türkiye*'yi de bu ılımlı pakt içinde görmek istemesin?

Uysallaştırmanın yolu mu? O malûm, ekonomik darboğazdan geçiyor.

BİR SULTAN GALİYEV VARDI...

28 Kasım 1978

Sovyetler'le yakınlaşma başlayalı, yeni bir moda aldı yürüdü: Kime rastlasanız ya *Moskova*'dan geliyor, ya *Taşkent*'e gidiyor, *Bakû* filan artık komşu kapısı. Yıllar süren yasaklardan, soğuk savaş sıkıntılarından sonra, iki ülkenin eski iyi komşuluk ilişkilerine dönmesi, elbette sevindirici bir şey. Baksanıza *Köprülüler, Moskova*'nın göbeğinde, Türk sanayi sergisi bile açtı; böyle bir şeyi, onbeş yıl önce rüyamızda görsek, hayıra yormazdık doğrusu.

Gidenlerle konuştunuz mu hiç, bir âlem, ağızlarından bal akıyor, anlata anlata bitiremiyorlar; sanki 'demirperde'nin ardına geçmemiş, o *Hollywood* propaganda filmlerinin 'kızıl cehennemine' girmemişler. Her taraf cennet, adamlar herşeyi halletmiş, bir hayranlıktır gidiyor. Demiyorum ki *Sovyetler* şu geçen yarım yüzyıl içinde hiçbir şey yapmamışlardır; ama nasıl *Amerika*'yı, ya da *Avru-*

pa'yı dolaşan turistlerimizin, oralara aşırı hayranlığı sinirime dokunuyorsa; *Sovyetler*'e yapılan yolculuklardan da gözleri kamaşmış dönenler, öyle sinirime dokunuyor. Hele bu yolculuklar *Sovyetler Birliği*'nin kökeni Türk halklarının bulunduğu yörelere yapılmışsa.

Bilmez olur musunuz, *Sovyetler*'de kökeni Türk, uygarlığı müslüman, epeyce kalabalık bir halklar topluluğu yaşar. Bunlar çeşitli *Sovyet Cumhuriyetleri* oluştururlar. Resmi ziyaretlerde, Ruslar, ne yapıp yapıyor, bizim ziyaretçileri ya *Azerbeycan*'a ya *Özbekistan*'a uğratıyor. Her ikisi de Türkçe konuşan bu ülke halklarıyla azbuçuk teması olanlara bakarsanız, *Özbekistan* 'Şarkın *Paris*'i, *Azerbeycan* ise *Türkiye*'den filan çok ileri. Allah versin de olsun, istemez miyiz hiç? Ne var ki, *Kuva-yı Milliye* zamanında *Ankara*'da bir *Azerbeycan Büyükelçisi* vardır da, epeydir yoktur, ülkesinde halkın anadili olan Türkçeyi, -hem de *Sovyet Anayasasına* dayanarak- resmi dil haline getirmek isteyen Azeri komünisti *Mirza İbrahimof*'un başına gelenler pişmiş tavuğun başına gelmemiştir.

Bu konu açıldı mı, tabiî *Sultan Galiyev*'i hatırlarım. Eski söyleşilerimi okumuş olanlar bileceklerdir, *Sultan Galiyev Sovyetler*'in 'hızlı' bolşevik müslümanlarından, *Volga* tatarı, yaman bir lider: *Kapital*'i, rivayet, *Volga* Türkçesine o çevirmiş, ayrıca partide esaslı bir yeri, *Sovyetler Birliği Milletler Halk Komiserliği*'nde *Stalin*'den hemen sonra gelen mevkii var. *Galiyev* ve *Molla Nur Vahidov*, Bolşevik Devrimi sıralarında kafaya koymuşlar, partiyle anlaşıp *Volga*'dan *Türkistan* içlerine kadar uzanan alandaki Müslüman/Türk asıllı halkları toparlayıp Sovyetler'in içinde bir *Turan Sosyalist Cumhuriyeti* kuracaklar. İşe bak işe, *Turan* dediniz mi biz neyi anlarız, bildiğin ırkçı *Turancıyı* değil mi, oysa zamanında Turancının bolşeviği de çıkmış; çıkmak ne kelime, çatır çatır pazarlığa oturup, *Volga* tatarlarından oluşturulmuş müs-

lüman kızılordusu'nun gücüne dayanarak, bu fikri *Stalin*'e kabul ettirmiş.

Ettirmiş de niye mi gerçekleştirememiş, yanlış aklımda kalmadıysa, bunun nedeni, o sırada emperyalistlerin buyruğuyla *Kazan* doğrultusunda saldırıya geçen beyaz Rus ordularıdır. *Molla Nur Vahidov* ve *Sultan Galiyev*, müslüman kızılordu'suyla birlikte yurtlarını, *Kazan*'ı savunmaya giderler, ağır savaşlar olur, bu arada *Molla Nur Vahidov* şehit düşer, *Kazan* terkedilir, karanlık günler yaşanır; ergeç kızıllar beyazlar'ı yenince, müslüman kızılordu'su artık takattan düştüğü için, *Stalin* önceki anlaşmayı bilmezlikten gelir, uygulamaz. Bu kadarla kalsa iyi, başyardımcısı diye yanında çalışan *Sultan Galiyev*'e 'ulusalcı' eğilimlerinden dolayı takacak, adamı işinden ettiği yetmezmiş gibi, daha sonra o uyduruk davalardan birisinde mahkum ettirip *Sibirya* içlerine sürdürecektir.

Sovyetler Birliği'nde *Volga*'dan *Ortaasya*'ya uzanan büyük bir Türk Cumhuriyeti hiç olamadı, ondan geçtim, yerli aydınların istibdattan kurtulacağız diye *Stalin*'le işbirliği yapması sonucu kızıllara geçen eski *Buhara Hanlığı* bile bütün olarak korunmadı. *Milliyetler Komiseri Stalin*'in çabalarıyla beş ayrı cumhuriyete bölündü, alfabeleri Slav alfabesine çevrildi, her birisi için de değişik 'milliyetler' saptandı, o kadar ki bugün *Özbek* kendini *Kırgız*'dan *Kırgız* kendini *Türkmen*'den ayrı beller, Azeriyle Türkçe anlaşılır, fakat onun Türk olduğunu kendisine kabul ettiremezsin. Yine de, gerek İkinci Dünya Savaşına kadar süren dönemde; gerekse ondan sonra, özellikle müslüman *Sovyet Cumhuriyetleri*'nin *konsomol* örgütleri içinde Galiyevciliğin gizli gizli yaşadığı konuda uzmanlaşmış Sovyetologların eserlerinde yazılıdır.

Farkında mısınız ne bizim 'hızlılardan' *Sultan Galiyev*'in adını anan çıkıyor, ne de, kökeni Türk *Sovyet Cum-*

huriyetleri'yle tarihsel kültür yakınlığımızdan dem vuran, *Sovyet* 'hızlılarından'.

Konuya niye mi girdim, şundan: İki yıldır Türk basınında hiç kimse benim kadar *Sovyetler*'le yakınlaşma politikasını savunmadı, savundum ve savunuyorum, çünkü bu politikanın *Mustafa Kemal*'in *Türkiye*'nin stratejik durumunu değerlendirerek saptadığı en gerçekçi ve sağlam politika olduğuna inanıyorum, ama bu iş başkadır, *Sovyetler Birliği*'nde 'azınlık' sayılan halkların toplumsal statülerini, *Moskova*'nın ileri sürdüğü propaganda gerçeğine göre değerlendirmek başkadır; işte ona gelemem, gelemediğim için de Amerikan yağcılığını bırakıp, Rus yağcılığına başlayan yarı aydınlarımıza içerlerim. Hele işin aslı esası rakama bile dökülmüşse...

SOVYET DOSTLUĞU GEREKLİDİR, AMA... *29 Kasım 1978*

Ne diyordum, *Sovyet gerçeğine* yaklaşırken öznel duygulardan da, önyargılardan da arınmış olmak zorunludur filan mı?... Doğru diyormuşum, çünkü, yeryüzünde öyle sosyalistler üremiştir ki başkalarının sosyalistliğini, (ne sosyalistliği be, tek kelime ile namuslu olup olmadığını,) *Sovyetler Birliği*'ne yaklaşımına göre değerlendirirler: *Rusya* bir sosyalizm cenneti, *Sovyet* yurttaşları mutluluktan handiyse çatlayacak insanoğulları ise, tamam, iyi sosyalist, yok *Rusya* büyük devlet çıkarları ile sosyalizmi birbirine karıştırmış, biraz da egemenlik hesapları olan bir ülkedir deniyorsa, hapı yuttu, hainin önde gideni. İlkel olmasına bu yargılama biçimi ilkeldir ya, ne yazık ki, dünyanın heryerinde (bu arada ülkemizde de) geçerli olduğu çevreler var.

Var diye nesnel olguları elbette görmezlikten gelecek

değiliz. *Sovyetler Birliği* hiç kuşkusuz yarı derebeyi bir ümmet toplumundan dünya ölçüsünde bir sanayi gücü olmaya yücelmiştir, o kadar ki, günümüzde borusu yalnız sınırları içersinde değil, çok uzak denizlerde ve kara parçalarında da ötüyor. Bu bir gerçek. Ama *Sovyetler*'de ideal sosyalist düzenin kurulamadığı, ideal sosyalist düzenden geçtim, *Sovyetler Birliği*'ni oluşturan toplumlar arasında eşitliğin bile gerçekleştirilemediği bir başka gerçek. Bunu kafadan atmıyorum tabii, *Helene Carrere D'encausse* diye bir meraklı hatun vardır, neredense *Sovyetler Birliği*'ndeki müslüman halkların durumuna sardırmış, *(l'Empire Eclaté)* bu eşitlik sorununa eğilmiş, ilginç bazı saptamalarını aktarmak istiyorum.

Yargınızı kendi başınıza verin.

Bu araştırmaya göre, *Sovyet* halkları arasında Rus halkı, hepsinden saygın bir yere oturtulmuş; nereden mi belli, baksanıza ülkenin kaderini yöneten *Politbüro*'nun onaltı üyesinden ondördü Rus, sadece ikisi öteki halklardan. Hele merkez komitesi sekreterliği bir alem, on sekreterin onu da Slav asıllı, ötekilerden tek kişi yok. Peki ya kızılordu'da durum nasıl? 1952'den 1976'ya kadar, *Sovyetler Komünist Partisi Merkez Komitesi* üyeliğine seçilmiş 101 generalden 97'si Slav asıllı, bunların da 78'i Rus. Ne dersiniz, bu rakamlar birşeyler anlatıyor gibi mi?

Helene Carrere D'encausse'a göre, Ruslardan sonra en saygın toplum Ukraynalılarmış, her ne kadar bu iki toplum bir anlamda 'düşman kardeşler' görünümündelerse de, gerçek bu; arkadan dikbaşlı ve Slav olmayan bazı halklar geliyor, Baltık kıyısı halkları, Gürcüler vs, en sonda ise bizim gariban Tatarlar'la, Volga Almanları, Yahudiler filan. Bunları istedikleri yerde oturtmuyorlar bile. Tatarlar'ın 1940'larda yurtlarından sürül-

düklerini, dönmeleri için karar çıktığı halde uygulamada buna izin vermediklerini herkes bilir.

Müslüman toplulukların ruh halini galiba en iyi şu olay gösteriyor: Geçen yıl *Taşkent Festivali*'ne gitmiş bir dostum anlattı, *Taşkent* Çarşısı'nda rastladığı bazı kişiler onun *Türkiye*'li olduğunu anlar anlamaz, şu garip ve ilginç soruyu soruyorlarmış: *"-Enver Paşa*'yı bilir misin?"

D'encausse'un, siyasal saygınlıktaki bu hiyerarşiyi, altüst eden bir başka toplumsal olayı, pek güzel vurguladığına işaret etmeliyim: *Rusya*'da toplum iki nüfus çevresine ayrılmış, *Batı Rusya* ve *Doğu Rusya,* bunların birincisinde nüfus artışında belirgin bir düşme kaydediliyor, ikincisinde *(Kafkasya* ve *Ortaasya,* Türk asıllı yöreler) ise tam tersine son derece hızlı bir yükseliş. Şimdi bazı gazetelerde gözünüze çarpan başlıkların anlamını daha iyi çıkarır gibisiniz herhalde: *"Sovyetler, çoğunluğu müslüman bir ülke oluyor".* Bunun Moskova'yı kaygılandırdığı, Türk asıllı yörelere geniş Rus kolonileri yerleştirdikleri, bu cumhuriyetlerin 'ulusal' sayılabilecek eğilimlerine bir yerden sonra müdahale ettikleri, malûm. Malûm ya, şu da nesnel bir gerçek: *Sovyet* planlaması, endüstrileşmeyi Slav ve saygın toplumların bulundukları yörelere yöneltmiş, büyük fabrikalar, büyük tesisler hep oralarda, giderek şöyle bir garip durum meydana çıkıyormuş, iş bölgelerinde işçi kıtlığı, buna karşılık işçinin bol bulunacağı bölgelerde gizli açık işsizlik. Evet biliyorum, *Rusya*'da 'resmen' işsizlik yoktur, tamam ama, *Rusya*'da 'resmen' cumhuriyetler arasında ayrıcalık da yoktur, hatta Anayasa'ya göre canı isteyen *Birlik*'ten ayrılabilir: Acaba içlerinden denemek isteyen çıkar mı?

Sovyetler Birliği büyük ve güçlü bir ülkedir. Komşumuzdur. Bize eskiden büyük yardımları olmuştur, şimdi de büyük yardımları olmaktadır. *Türkiye*'nin dış politikasını *Sovyet* dostluğu üzerine kurması her bakımdan ya-

rarlıdır, gerçek *Atatürkçü* politikadır. Fakat buradan çıkıp, işi ölçüsüz bir *Sovyet* yandaşlığına götürmek, son derece yanlış ve tehlikeli olur. Bırakın *Sovyetler Birliği*'ndeki Cumhuriyetleri, *Doğu Avrupa*'daki ülkelerin, fazla içli-dışlı olmaktan doğan sorunları, hele başlarına gelen olaylar, *(Budapeşte, Prag)* bu konuda aklıbaşında kişileri uyanık tutmaya yeterlidir.

SOVYETLER'İN ASIL DRAMI

30 Kasım 1978

Söz *Sovyetler*'den açılmışken...

Nereden haberimiz olacak, meğerse Ruslar Fransız televizyonunda Kasım'ın 10. günü, bir açık oturumu engellemek için ellerinden geleni yapmışlar; herşeye rağmen program yayınlanınca *Fransız Dışişleri Bakanlığı*'na protesto notası vermişler. Adam basbayağı heyecanlanıyor, yahu ne varmış bu programda? Edinebildiğim bilgi şu: Fransız ve İtalyan komünist partilerinin ısrarıyla *Rusya*'dan çıkartılan 'muhalif' *Vladimir Bukovskiy*'i hatırlıyorsunuz değil mi? O bir kitap yazmış, bu vesileyle o çağrılıyor, *Rusya* üzerine kitap yazmış Fransız komünistleriyle tartışacak. Fransızlar derseniz, son derece ilginç kişiler, hepsi *FKP* üyesi. İkisi *"SSCB ve Biz"* adlı eseri yazan, beşli grubtan geliyor; öteki ikisi ise, *FKP* tarafından *Rusya*'ya gönderilmiş, orada iki yıl yaşamış ve çalışmış bir karı koca: onlar da, şu ara yayınlanan bir kitap yazmışlar, adı *"Kızıl Proleter Sokağı"*.

Benim gibi fransız komünistlerini 40 yıllarının sonlarına doğru tanımış olanlar, aradaki değişikliği bilmese, der ki bu dört Fransız komünisti o gariban *Bukovskiy*'i bir kaşık suda boğar. Gel gör ki, o günden bugüne köprülerin altından çok sular aktı, onun için de tartışma hiç de

öyle geçmemiş, o partinin Rusya'da çalışsınlar diye gönderdiği karı koca var ya *(Nina* ve *Jean Kehayan)* öyle yaman bir *Sovyet* gerçeği cleştirisi getirmişler ki, daha çok öteki iki Fransız komünisti ile tartışmışlar, ***Bukovskiy*** sadece onları seyretmiş, herhalde gülümseyerek. Karı koca *Kehayan*'ların kitabı şimdiye kadar *Sovyetler* üzerine yayınlanan kitaplardan farklı, şundan ki ideolojinin ya da teorinin yanlış anlaşıldığını, kötü uygulandığını tartışmıyor, hayır, doğrudan doğruya *Moskova*'daki *Sovyet* insanının günlük yaşantısını gerçek olaylara dayanarak yansıtıyor. Ortaya öyle tadsız tuzsuz, öyle yavan, öyle bunaltıcı bir gerçek çıkıyor ki, değme kuramsal eleştiri eline su dökemez.

Nereden nereye, olay bana bir başka *Sovyet* aydının geçenlerde bir başka vesileyle yaptığı saptamaları hatırlıyor. *Kehayan*'lara ve kitaplarına döneriz, ister misiniz *Zinovyef*'in dediklerini size de aktarayım. (Bu *Zinovyef* başka, *Sovyet* devriminin liderlerinden olan ünlü *Zinovyef* değil, bilim adamı.)

Diyordu ki *Zinovyef, "batı"da sosyalist ve özgürlükçü olan aydınlar sanıyorlar ki Sovyetler'in dramı siyasal baskı ve devlet terörüdür, bürokrasi öylesine örgütlü ve topluma öylesine egemen ki halk gık diyemiyor, bir kere bu baskı çemberini kırabilse Sovyet halkı ve işçi sınıfı asıl kişiliğini gösterecek. Batılı aydınlar yanılıyorlar, Sovyet sisteminde halk kesinlikle böyle bir duygu ya da beklenti içinde değildir, hatta genel çizgileriyle rejimden ve iktidardan memnundur, diyebilirim ki genel seçimler serbestçe yapılsa rahatlıkla aynı yönetici ekibi iş başına getirebilir.* ***Ama bence Rus halkının dramı*** *da budur: Sovyet halkı kabalığa, zevksizliğe, sarhoşluğa koşullanmıştır, genel olarak incelmiş yetenekten* ***nefret eder, farklılık onu kızdırır,*** *onun için de aynı şeylere içerleyen rejim ileri gelenleriyle rahatça* ***özdeşleşebilir. Onu*** *ilgilendiren birinci de-*

recede maddi varlığını artırabilmek, daima daha çok şey satın alabilmektir, bu olanak kendisine yeterince sağlanmadığı için gizliden gizliye bağırır çağırır, söver, sayar ama, bakmayın, resmi yönetimin altında, ona paralel bir ikinci yönetim geliştirmiştir sanki, çeşitli karaborsa, rüşvet, torpil yollarıyla işleyen bu yönetim sayesinde çoğu gereksinimlerini karşılamanın yolunu bulur, bulunca da ondan dalıa mutlu kimse olmaz."

Zinovyef'in dedikleri arasında bir başka önemli nokta da şuydu: *"Batılı aydınlar, özellikle sosyalistler, Sovyet Komünist Partisi'nin dünya komünist hareketi için ortaya attığı sloganlara Sovyet halkının dört elle sahip çıktığını, bu ülkede ciddi ve uyanık bir siyasal yaşam olduğunu sanıyorlar, bu da yanlış, genellikle Sovyet halkı politikanın dışında yaşamaktadır, bu yolu seçmesi için de yeterince neden vardır, Rusya'da politikaya ve partiye yanaşanlar, daha ziyade gözü yükseklerde olan ikbal düşkünleridir. Zaten onun içindir ki parti kadrolarında gerçekten özgün fikirler geliştirebilen yeni militanlar çıkmamakta, kemikleşmiş olan bürokrat kadro böyle bir şeye heveslenenleri derhal bünyesinden atmaktadır."*

Benim yıllardır tekrarladığım o görüşü yinelemenin tam yeri mi?

Sosyalizm, endüstri toplumunda, endüstri sonrası için geliştirilmiş bir ideolojidir; henüz endüstrileşmemiş, yarı ümmet bir derebeylik toplumunda, sosyalizm, bir endüstrileşme programı olarak uygulanırsa, baskının da yardımıyla ortaya bürokratik merkeziyetçi bir dikta çıkar; bu belki ülkeyi bir endüstriyel güç haline getirir ama, toplumu bir endüstri toplumu haline getiremez. *Zinovyef*'in dedikleri bu görüşü doğruluyor, kuramsal düzeyde. Ya *Kehayan*'ların dedikleri?

Öyle sanıyorum ki şimdi *Kehayan* ailesiyle tanışabiliriz.

Jean Kehayan, gazeteci, 34 yaşında, Ermeni asıllı, on yıllık partili; karısı *Nina Kehayan,* 32 yaşında, Rusça/Fransızca çevirmeni, dokuz yıllık partili. (Birisi 2 birisi 4 yaşında iki çocukları var.) Partileri, yani *FKP* çok sağlam 'tezkiye etmiş', *Sovyetler*'in araştırması çok iyi sonuç vermiş olmalı ki, karı-koca *Sovyetler Birliği*'nde iki yıllığına çalışmaya gidiyorlar: Delikanlı, *Novosti Ajansı*nda gazeteci olarak çalışacak, ayrıca Fransızca konuşan ülkelere yapılan *Sovyet* yayınlarında dil uzmanlığı yapacak; karısı ise doğrudan doğruya çevirici olarak iş görecek. *Kehayan*'lara gösterilen güvenin bir kanıtı da ne biliyor musunuz, adet olduğu üzere onları *Moskova*'daki 'Yabancılar Mahallesi'nde ikamete mecbur etmiyorlar, herhangi bir *Sovyet* vatandaşı gibi canlarının istediği, daha doğrusu bulabildikleri dairede ve yerde oturacaklar. Öyle yapmışlar zaten.

Yayınladıkları kitabın, ileri sürdükleri iddiaların bir ilginç yanı da şurası, bunlar *Sovyetler*'den 1974'de dönmüşler, edindikleri izlenimleri, düşüncelerini (belki yabancı bir ülkede kalmanın etkisiyledir, fazlasıyla özneldir diye) hemen ortaya atmıyorlar, hayır, dört yıl bekliyor, aralarında tartışıyor, ancak yargılarını ve sonuçlarını içlerinde kesinleştirdikten sonra yayınlamaya kalkışıyorlar. Daha da güzeli genç karı-kocanın hâlâ *Fransız Komünist Partisi* üyesi olmakta devam etmeleri. Zaten *Sovyetler Birliği* izlenimlerini, bu ülkedeki gündelik yaşantı üzerindeki eleştirilerini ortaya atmaları, gerçekte *FKP*'nin yenileşmesi ve değişmesi tartışmalarına katkıda bulunmak için.

Şimdi dilerseniz *Nina Kehayan*'ın dediklerine bir göz atabiliriz.

"Hayal kırıklığımızı birden anlayamadık. Hele ben... Her sabah halk tipi apartmanların birindeki üç odalı dairemizden çıkıyor, eve öteberi alabilmek için vaktimi akşamlara kadar kuyruklarda geçiriyordum. Bir ay kadar sonra, kaybettiğim bunca zaman bana saçma görünmeye başladı, ama pek üstünde durmadım. Kocam ise tersine, ilk dakikadan itibaren her türlü aksamaya, şaşırtıcı ayrıntılara, yavaş yavaş gözümüzü açacak olan konuşmalara duyarlık gösterdi."

Nina'ya bakarsanız *Moskova*'da kadınların baş işi evin gereksindiği öteberiyi sağlayabilmek. Başlıbaşına bir sorunmuş bu. Torpil, rüşvet, idare-i maslahat, hepsi geçerliymiş. Üstelik aranılan mallar ya kıt, ya pahalı. Diyor ki: *"...Kaliteli bir şey almak isterseniz, yabancı malı alacaksınız ama, nasıl? İlk engel, para. Rastgele bir Fransız çizmesi 50 ruble, oysa ortalama ücret ayda 150 ruble civarında. Bir yün kazak, o fiyata aşağı yukarı. Ayrıca, nereden bulacaksınız? Diyelim ki evinize esaslı bir mobilya almak istediniz, siparişi verebilmek için saatlerce kuyrukta bekledikten başka, eşyaları eve sokabilmek için de üç ya da altı ay bekleyeceksiniz" Nina*'ya sorarsanız, en bol şey, votka'dır diyor, *'işler yolunda gitmediği için mi bu kadar içiyorlar, yoksa bu kadar çok içtikleri için mi işler yolunda gitmiyor, anlamak güç.'* Özellikle erkekler, gençler ama son zamanlarda kadınlar da iyice votkaya vermiş kendilerini.

Nina'nın bütün dediklerini aktarmam gerekli mi? Sözgelişi Rus kadınlarının iddia edildikleri kadar hak sahibi olmadıklarını belirtmiş, anlattığına göre ağrısız doğum tekniği *Fransa*'ya *Rusya*'dan gelmiş ama hastahanelerinde kadınlar acıyla bağırarak doğuruyormuş. Kreşlerin

azlığından yakınıyor sonra, üstelik çocuklara bir sürü propaganda yapıp resmen beyinlerini yıkıyorlarmış, *"...O tarihte dört yaşında olan oğlum, eve dönüşünde Sovyet halkı şerefine şiirler okumaya başlamıştı, dahası Lenin'i resimlerinden tanıyor 'Aziz babamız Lenin' diyordu."*

Fransız Televizyonundaki olaylı tartışmada karı-koca *Sovyet* gerçeği üzerindeki eleştirilerini öyle ateşli bir havada söylemişler ki, tepkiler olmuş. *FKP*'nin bağlı oldukları il örgütü bunları kınamış... Kınamış ama öbür taraftan aynı il örgütünün üyesi yazar ve Profesör *Raymond Jean* kitabı okuduktan sonra hiç de örgütün 'resmi' tepkisine katılmıyor. *Kehayan*'ların kitabından şu ilginç sonuçları çıkarmış:

"...Olaylar gösteriyor ki, kendisine 'sosyalist' diyen bir büyük ülkede, halkın başlıca saplantısı, elindeki bütün olanakları kullanarak kendilerine çok pahalı görünen öteberiyi satın alabilmektir... Trençkottan blue-jean'e, halkası yaldızlı bir çift pabuçtan, az bulunur bir plağa, çıkar çıkmaz ortadan kaybolan, ya da kitapçının eşi dostu için saklanılan bir kitaba kadar, herşeyi. Bu öteberi edinmek hastalığı öyle bir dereceye yükselmiş ki, işini uydurmak kurnazlığı ve Slav sabrının enginliği yüzünden olmadık biçimlere bürünüyor, her türlü uygar cömertliğin, siyasal düşüncenin, ya da ideolojinin tam karşıtı nitelikler taşıyor..."

Burada *Raymond Jean*'ın *Kehayan*'ların kitabından ulaştığı sonuçlarla, *Zinovyef*'in saptamaları ilginç bir biçimde çakışıyorlar. Aynı şey, halkın partiye, siyasetine ve sloganlarına kayıtsızlığı konusunda da, geçerli *Nina* bu noktanın altını şöyle çizmiş: *"...Biraz yaratıcılık çabası, biraz özgürlük, hayatı değiştirebilir değil mi, bu akıllarına gelmiyor. Yaşıtlarımız bazen umutsuz, bazen kayıtsız. Rejimin muhalifleri üzerine hiçbirşey bilmiyorlar. Hiç*

kimse isyan etmeyi, gösteri yapmayı, bildiri dağıtmayı düşünmüyor. Zaten düşünse de nerede ve nasıl gerçekleştirecek?"

Meraklıların ilgisine sunulur.

40 YIL SONRA AKLANAN BİR ÖLÜ: BUKHARİN

15 Aralık 1978

"Bu cürümleri beraberce işlediğimiz Trockiy'in, öteki suç ortaklarımın ve 2. Enternasyonal'ın bizi, özellikle beni, savunmaya çabalayacaklarını kestirebiliyorum. Savunmaları onların olsun, ben ülkemin, partinin, halkın önünde diz çöküyorum, SSCB'nin savaşımının bu yeni aşamasında suçlarımın canavarlığına sınır yoktur. Dileğim odur ki bu dava son ve acı ders olsun, bütün dünya SSCB'nin müthiş kudretini görsün, SSCB'deki darkafalı karşı-devrimciliğin bir paçavra gibi havada asılı kaldığını anlasın. Bütün dünya Stalin'in ülkeye sağladığı akıllı yönetimi görmüyor mu? İşte kararı bu duygularla bekliyorum. Önemli olan pişman olmuş bir düşmanın kişisel kaygıları değil, SSCB'nin gelişip büyümesi, onun uluslararası önemidir."

Bu ağır ve ağrılı sözleri, 12 Mart 1938 akşamı, *Sovyet Askerî Yüksek Mahkemesi* önünde, son söz olarak söyleyen adamın adı *Nikolay İvanoviç Bukharin*'di. Partinin ileri gelenleri arasında sayılırdı. Ne var ki on gündür öteki yirmi arkadaşı ile birlikte burada yargılanıyordu. Savcı *Vişinskiy* iddianamesini okuduktan sonra, sıra sanıklara gelmiş, öteden beri avukat istememiş olan hepsi 'eski partili' sanıklar, teker teker göğüslerini yumruklamışlar, 'suçlu' olduklarını kabul etmişlerdi. O gece sabaha karşı, (13 Mart 1938 günü, sabah, saat sıfır dörtte,)

mahkeme kararını okuyacaktır: *Bukharin* dahil, ondokuz sanık için, idam cezasına hükmolunmuştur.

Öbürleri gibi *Nikolay Ivanoviç Bukharin* de öldürülmüştü.

Bayram değil, seyran değil, ben bu olayı niye hatırlıyorum. Yahu hatırlanmayacak gibi mi? Baksanıza *Fransız Komünist Partisi'nin* resmî organı *l'Humanite* Gazetesinde, 28 Kasım 1978 günü bir yazı çıkmış, *Bukharin*' in 'suçsuz olduğunu' savunuyor ve 'onurunun geri verilmesi' gerektiğini söylüyor. Neredeyse dünyanın sonu. Hele yazıyı yazanın *FKP Merkez Komitesi üyesi Jean Burles* olduğunu ve sözgelişi şunları belirttiğini görürseniz:

"...Bugün sahte oldukları kanıtlanmış iddialar, kırk yıl önce Stalin'in güttüğü politikaya karşı olan yöneticileri ve yüzbinlerce diğer partiliyi, işbaşından uzaklaştırmak, elemek ve ortadan kaldırmak için gerekçe diye kullanılmıştır."

Hem de nasıl?

Meraklı sosyalistler bilir, *Sovyet Komünist Partisi*'nin 20. Kongresi'nde *Krusçov 'Stalin*'in cinayetleri'ni açıkladıktan sonra, *Stalin* döneminde bu türden davalarla öldürülmüş, sürülmüş, işinden atılmış yüzbinlerce eski Bolşeviğin 'onuru geri verilmiştir'. Ama bunlar, sıradan partililer. İş yüksek yönetici kademelerine gelince, ortalıkta bir hık mık gidiyor. *Bukharin* de, bunlardan birisi, kimse o konuyu açmak istememektedir. O kadar ki, karısının ve oğlunun 1961'de *Bukharin* dosyasının yeniden ele alınması, yeni kanıtlara göre bu ünlü politikacı ve kuramcının 'onurunun geri verilmesi' yolundaki istekleri, ne zaman cevaplanıyor kestirebilir misiniz, geçen, yıl, demek ki onaltı yıl sonra, üstelik 'dosyanın ve evrakın incelenmesinin henüz sona ermemesi nedeniyle' 'onurunu geri verme'nin 'henüz söz konusu olamayacağı' belirtilerek.

O ara ben, biryerlerden *Bukharin*'in oğlunun batılı komünist partilerine mektup yazarak, babasının onurunun geri verilmesi yolunda *Sovyet Komünist Partisi*'ne 'tavassutta bulunmalarını' rica ettiğimi işitmiştim. Çok geçmedi, *İtalyan Komünist Partisi* lideri *Berlinguer*'in işaretiyle bu parti "yalnız *Bukharin*'in değil, siyasal tavırları ne olursa olsun, onun akibetine uğramış olan herkesin onurunun iadesi gerektiği" yolunda önemli bir kampanya açtı. Yanılmıyorsam, İspanyollar ve İngilizler onu izlediler. Başka bir deyişle, *Bukharin*, yıllarca sonra, batılı komünist partilerinden üçü tarafından aklanmış, oldu. Ne var ki *Fransız Komünist Partisi*'nden ses çıkmıyordu. *Bukharin*'in oğlu, öbürleri gibi, *Georges Marchais*'ye de başvurduğu halde. Bu biraz *FKP*'de *Stalinci* mayanın hâlâ etkili olduğuna veriliyordu, biraz *Marchais*'nin bu kadar ileri gitmek istemediğine. Bu arada duyuldu ki, 1956'da *FKP*'nin o zamanki lideri *Maurice Thorez Krusçov'a* bizzat başvurarak *Bukharin*'in onurunun zinhar geri verilmemesini istemiş, kabul de ettirmiş. Bunu açıklayan, arasıra sözünü ettiğim Sovyet muhaliflerinden *Jaures Medvedev*'ti, besbelli doğru da söylüyordu. Çünkü *FKP*'nin *Bukharin*'e hakkı olan onuru geri vermesi geciktikçe gecikti.

Bunları niye anlatıyorum, elbette 26 Kasım 1978'de *l'Humanite*'de çıkan yazının önemini ve boyutlarını belirtebilmek amacıyla: Bunca yıl direndikten sonra işte *FKP* de *Nikolay Ivanoviç Bukharin*'in haksız ve suçsuz yere mahkeme edildiğini, mahkûm olduğunu, idam edildiğini; gerçekte en az ötekileri kadar içten ve ateşli bir devrimci, iyi bir partili, namuslu bir aydın olduğunu kabul etmiş oluyor. Zaten partinin bir fraksiyonu, çıkardığı 'Diyalektik' adlı dergide bunu açık açık yazmış, *Marchais*'den *Bukharin* konusunda neden sustuğunu sormuştu. Önümüzdeki günlerde sorunun enine boyuna daha da

tartışılması olasıdır. Bu elbet gündeme yeniden hem *Bukharin*'i getiriyor, hem de ünlü *Moskova* davaları'nı.

Sahi, genç sosyalistler, o davalar konusunda ne biliyorlar acaba?

"MOSKOVA DAVALARI" *16 Aralık 1978*

'Moskova davaları' diyorduk değil mi?

Bizim kuşağın toplumcuları, (yaşı elli çevresinde olanlar), bu davalardan uzun yıllar gönül rahatıyla söz edememişlerdir. Kendi hesabıma ben harekete katıldığımda bu davaların üçüncüsü çoktan bitmiş, idamlar 'infaz edilmişti' Olaya aşağıdan yukarıya doğru bakıyor, hele sanıkların mahkeme huzurundaki acı ve inanılmaz itiraflarını duydukça, 'cürümlerinin' gerçekliğine büsbütün inanıyorduk. Yalnız, artık yerinde yeller esen *İzmir Cezaevi*'nde 'hasbelkader' bir süre birlikte bulunduğumuz tornacı Ömer, adeti üzere başını hafifçe yana eğerek, solgun Şubat güneşinin Malta taşlarına vurduğu bir öğle sonu, bana demişti ki: *"Sen daha gençsin, bu mevzularda kat'i hükümler elbette hoşuna gider, Ben Moskova'da iken, bu adamların bir kısmını uzaktan da olsa görmüş idim, yabana atılır komitacılar değillerdi"*

1949'da *Paris*'te tanıdığım İspanyol Trockisti *Pablo* ve *Sovyet* mültecisi *Mark Apter* ise, *'Moskova* davaları' nın acıklı bir komediden ibaret olduğunda müttefiktiler. *Pablo*, gitarının tellerinde hünerli parmaklarını dolaştırır, bembeyaz dişleriyle ortalığı ışığa boğarak, *Stalin*'in *'devrimi dondurup rahata düşkün bürokrasiyi avlamak için eski bolşevik takımını temizlediğini'* ileri sürerdi. Daha o zamanlar bu savın *Trockiy*'in *Moskova* davalarıyla ilgili 'resmi' görüşü olduğunu bilmiyordum. Şurası var ki, *FKP*'li dostların tam tersini söylemelerine rağmen,

Trockistlerin dediklerinde bir gerçek payı olabileceğini, daha o tarihte hayal meyal düşündüğümü hatırlıyorum.

Nedir *'Moskova davaları'?*

Bunlar üç önemli davadır ki, ilki 20 Ağustos 1936'da, ikincisi 29 Ocak 1937'de, üçüncüsü ise 12 Mart 1938'de sonuçlanmış, her üçünde de *Sovyet* devriminin yönetici kadrosundan çok önemli bazı liderler devrime ihanetle, komplo düzenlemekle daha da müthişi, 'yabancı ve kapitalist casusluk servisleri yararına' casusluk etmekle suçlanarak hüküm giymiştir. Olayın dünyayı şaşırtan yanı, bu eski bolşeviklerin mahkeme boyunca genellikle suçu kabul etmeleri, hele son sözlerini söylerken, *'Stalin*'in haklı, kendilerinin suçlu' olduklarını belirtmeleri idi. Bilenler bilir ya, bilmeyenlere bir fikir vermek için hangi davalarda kimlerin yargılanmış olduklarını şöyle bir geçmek istiyorum:

a) 1936'daki ilk davada mahkemenin yıldızları *Zinovyef* ve *Kameneh* idi, ayrıca *Smirnov, Evdokimov* ve *Bakayev* de suçlular arasında bulunuyordu. Davanın önemini anlatmak için, *Zinovyef* ve *Kamenef*'in, devrimin ilk yıllarında, *Lenin* ve *Trockiy*'den sonra partinin ve hareketin en önemli iki lideri sayıldığını eklemeliyim. b) İkinci davanın belli başlı sanıkları arasında *Piyatakov, Radek, Sokolnikov, Serebriakov* bulunuyordu. Burada *Piyatakov*'un önemini belirtmek için sanırım ki *Lenin*'in siyasal vasiyatnamesinde adı geçen altı bolşevik liderden birisi olduğunu belirtmek yeterlidir. c) Üçüncü davanın tartışmasız yıldızı *Nikolay Bukharin* idi. Ayrıca *Rikov, Krestinskiy, Racovskiy* de sanıklar arasında bulunuyordu. Burada da, Bukharin'in partide oynadığı rolü belirtebilmek amacıyla, *Lenin*'in kendisinden 'partinin sevgili çocuğu' diye sözettiğini, ayrıca onu 'sosyalizmin parlak bir kuramcısı' saydığını söylemek yerinde olur.

Ne yanından bakılırsa bakılsın. *Stalin*'in, bu dava-

larla *Sovyet* devrimini gerçekleştirmiş lider kadrosunu tasfiye ettiği görülür. Neden, onu ayrıca ele almakta yarar olabilir. Yalnız davalar boyunca aleyhlerine kullandığı kanıtların çoğunun bolşevik partisi içinde *Lenin* döneminde hüküm süren canlı fikir çatışmalarından bu liderlerin zaman zaman birbirleriyle uyuşup bozuşmalarından kaynaklandığı muhakkaktır. Daha o zamanlar partide tek adam, tek fikir, tek gerçek sloganı yürümüyordu, *Lenin'e* göre *'bir militan vicdanının sesine uymayan hiçbirşeyi söylememeli ve yapmamalıydı'*, bu yüzden de karşılıklı suçlamalar, tartışmalar arasında şimşek gibi çakıyor, hizipler ve gruplar oluşup dağılıyordu. Sonradan bunların suç sayılacağını ne bilsinler?

Pierre Broue, partide o zaman hüküm süren havayı verebilmek için o dönemi şöyle özetlemiştir:

"1905'de Rikov, Rusya'dan gelmiş, Lenin'in 'komitacı' dediği bir grubun başındaydı, Lenin'i birçok kere azınlıkta bırakmıştı. 1908'den itibaren, Bukharin, seçimleri ve sendikaları boykot etmek isteyen goşistlerle beraber, Rikov ve Sokolnikov ise, daha çok Trockiy'in savlarına yakın 'uzlaşmacı' eyiliminde oluyorlar. Savaş patlayınca Lenin 'yenilgici' tavrı almış, Zinovyef ise ona karşı. Devlet ve milliyetler konusunda, Bukharin ve Piatakov Lenin'le tartışıyorlar. 1917 Nisan'ında Lenin, Zinovyef ve Bukharin'le beraber, Kamenev ve Rikov'a karşı Nisan tezlerini savunur. 1917 Ekim'inde ise, bu defa Lenin'in ayaklanma savına Zinovyef'le Kamenev katılmaz. 1918'de, Bukharin, Radek, Piyatakov solcu komünistler grubunu kurup..."

Parti içi demokrasiyi gösteren bu tablo böyle sürüp gidiyor. *Stalin,* bu demokrasiyi yıkmakla kalmamıştır, eski uygulamasını, yeni rakiplerini ortadan kaldırmak için kanıt diye kullanmıştır. Hem de sosyalizm adına. Ne acı, ne acı.

Tuhafınıza gitse de, haklısınız: Fransızcayı söker gibi olur olmaz, okumaya kalkıştığım romanların hiçbirisi Fransız romanı değildi. Önce, o tarihlerde *Rusya*'da yaşayan *Wanda Wasilevska* adındaki bir *Polonyalı* kadın yazarın, *'Gökkuşağı'* adındaki romanına yanaşmıştım; arkasından *Şolohov*'un ünlü *'Durgun Don*'una; daha sonra ise *Koestler*'in Fransızcaya *'Sıfır ve Sonsuz'* başlığı altında çevrilmiş ünlü romanına. Bu kitap, sonraları *'Gün Ortasında Karanlık'* adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Son yıllarda, sanırım, *'Sıfır ve Sonsuz'* başlığıyla bir kere daha çevrildi. Çevirileri okumadım. Bildiğim şudur ki, kitabı ilk okuduğum günlerde, geceler boyu *Rubaçov*'un dramını içimsıra yaşamış, hele *Rubaçov* tipinin *Moskova* davalarında mahkum edilen eski Sovyet devrimcilerinden, özellikle de *Bukharin*'den esinlenerek yaratıldığını öğrenince, ne yapacağımı, ne diyeceğimi bilememiştim. O tarihlerde, *Koestler* bir sosyalizm haini, kitabı ise bir ihanet belgesi sayılıyordu. Kitabı okuduğum için beni suçlayan *FKP*'li dostlarım, 27 Kasım günü *L'Humanite*'de, hem de *Merkez Komitesi* üyesi bir partilinin imzasıyla *Bukharin*'in temize çıkarıldığını okuyunca acaba ne hale gelmişlerdir? *Koestler*'in kitabı o zaman da benim gözümde son derece başarılı bir roman, ama aynı zamanda önemi çok büyük bir tanıklıktı; bugün de son derece başarılı bir roman, önemi çok büyük bir tanık.

Peki, kimdi bu *Nikolay Ivanoviç Bukharin,* Allah aşkına?

1888'de doğmuş, bir öğretmen ailesinin çocuğu, öğrenciliği çok parlak. Devrimciliği çok erken, 1906'dan başlayarak harekete katılıyor, kısa sürede profesyonel devrimci kesiliyor, birçok kere tutuklanıyor, kaçıyor.

1910'da *Rusya* dışındadır, bir süre *Polonya*'da devrimciliğini sürdürür, oradan *Avusturya*'ya atlar, savaş ilan edilince sınırdışı edilir, *İsviçre*'ye geçer, daha sonra sırasıyla *Norveç* ve *Amerika*'ya. Orada *Troçkiy* ile birlikte *Novy Mir*'i çıkarırlar, 1917 Devrimi patlayınca *Japonya* ve *Sibirya* üzerinden *Rusya*'ya dönecek döner dönmez de Bolşevik yöneticilerin başlıcaları arasına girecektir. 1917'de *Merkez Komitesi*'ne seçilir, birkaç ay sonra *Pravda*'nın genel yayın müdürü olur, 1919'dan itibaren *Politbüro* üyesidir. 1920 yıllarında partinin başlıca kuramcısı sayılmaktadır. O kadar ki, bugün, *Lenin*'in ünlü '*Kapitalizmin Son Aşaması, Emperyalizm*' adlı eserini, daha önce *Bukharin*'in aynı konuda yayınladığı bir eserden yararlanarak yazdığını biliyoruz. Zaten ona 'partinin sevgili çocuğu' adını takan da odur.

Devrimden sonra, önceleri partinin aşırı solunda yer alan *Bukharin*, tutuklandığı zaman sağcı sapmadan kusurlu bulunuyordu. Mahkemesi boyunca hiçbir siyasal sorumluluğunu reddetmedi, kendisini akıllıca, inatla ve ustalıkla savundu, zaman zaman davanın perde arkasındaki polis fırıldaklarını açıklayacak sözler etti, ne var ki 'casusluğu ve 1918'de sözüm ona *Lenin*'e suikast düzenlemiş olmayı' kesinlikle kabul etmedi. Hatta sonradan *SSCB Dışişleri Bakanı* olacak savcı *Vişinskiy*'i iddiaları yüzünden terlettiği, zor durumda bıraktığı olmuştu. Bu iddialar doğrultusunda ifade veren bazı öteki sanıkları kışkırtıcı ajan olmakla suçlamış, *Rikov'un, Hocayef*'in 'itiraflarından' sonra bile direnmekte ısrar etmiştir.

Öyleyse, böyle bir adam, suçlu olmadığı kırk yıl sonra herkes tarafından da benimsendiği halde, o son konuşmasındaki inanılmaz itirafı neden yapıyor?

Koestler'e göre, bunlar eski devrimcilerdir, partiye bütün ömürlerini vermişlerdir, uyuşmazlığa düştüler, oynadıkları kumarı kaybettilerse, bu partilerini suçlamayı

gerektirmez, itiraflarıyla ona son bir hizmette bulunmaktadırlar, böylece partinin yanılmazlığını halka göstermiş, yaptıklarının yanlışlığını da bu davranışlarıyla ödemiş olurlar. *'Sıfır ve Sonsuz'*dan çıkarılabilecek anlam budur.

Bir başka düşünce, Fransız düşünürü *Merleau Ponty* tarafından *'Hümanizm ve Terör'* adlı kitapta ileri sürülmüştür. O soruna başka bir yanından yaklaşıyor. Ona göre: *"Devrimci, devrimci yönetimin yanılgıya düştüğüne inandı mı, bu onun için facianın doruğudur, çünkü bu takdirde yalnız bir alınyazısı, (bir iradeyi kıran dıştan bir kudret) yoktur ortada, gerçek bir trajedi vardır, (bir adamın aynı zamanda suçortağı olduğu dıştan bir kudretle mücadelesi), çünkü muhalif ne bütünüyle yönetimden yana olabilir, ne bütünüyle yönetime karşı çıkabilir. Sonuç şudur: Artık uyuşmazlık, adamla dış dünya arasında değildir, adamla kendi kendisi arasındadır. İşte Moskova Davaları'ndaki itirafların bütün sırrı".*

Gerçekte, belki hem *Koestler* haklıydı, hem de *Merleau-Ponty*, özellikle *Bukharin* mahkeme huzurunda son konuşmasını yaparken 'bilincin ikileşmesi' olayına değinmiştir ki, bunun bu iki yanlı haklılığın kanıtı olduğu ileri sürülebilir. Şöyle bir şeyler diyor *Bukharin: "...Şu sanık sıralarına oturmuş olanlarımızdan her birisi, bana öyle gelir ki, garip bir bilinç ikileşmesi yaşamıştır, karşı-devrimci tutumunda tamamlanamamış bir inanç. Bu karşı-devrimci bilinç yoktu demek istemiyorum, vardı, ama eksikdi. Bana öyle geliyor ki, bizler refleksleri belirli bir dereceye kadar ağırlaştırılmış birtakım insanlardık. Bu yeterince tutarlı fikre sahip olmadığımızdan ileri gelmiyordu, sosyalizmin kuruluşunun nesnel görkemliliğinden ileri geliyordu."*

Evet, ne tamamiyle yönetimle beraber olabilmek, ne de tamamiyle ona karşı çıkabilmek. Bu, aslında, sorunlara diyalektik ve eleştirel bir yaklaşımdı ama, *Stalin* hanidir partide bunu yasaklamıştı.

OLAYIN ALTINDA YATAN NEYDİ?

18 Aralık 1978

Doğrusunu isterseniz, *Bukharin* konusunu bitirdiğimi sanıyordum, sonra birden aklıma takılıveren o soru: İyi ama, bugün *Bukharin* aklanıyor, ondan önce aklananlar oldu, ondan sonra da aklananlar olacak, bunların ortaya çıkardığı şu müthiş gerçeği neyle açıklamalı? 1936 38 arasında, *Ovsif Visaryanoviç Stalin* adında bir adam, hepsinin suçsuz oldukları gittikçe kesinleşen bir sürü partili arkadaşını düzmece davalarla suçlayıp ortadan kaldırmıştır, iyi ama niye? O parti içinde dürüst muhalefetin her zaman yaşadığı bir partiydi, bu adamlar şu ya da bu tarihte falan ya da filanla *Stalin*'e karşı oldularsa, bir başka tarihte onunla birlikte olmuşlardı, kaldı ki çoğu Troçkist olmadığını söylüyor, olanlarsa partinin çizgisine uyduklarını açıklıyorlardı. Bunları öldürmek mi gerekir?

Krusçov, 20. Kongre'de, daha sonraları da, soruna bir gerekçe vermek zorunda kaldı mı, bunu *Stalin*'in kişiliğine bağlamayı seçmiştir. *Krusçov*'a göre, *Stalin* yaradılışı itibariyle zalim ve hunhar bir adamdı, iddialıydı, iktidara susamıştı, herkesten kuşkulanır, fena halde kin güderdi. Böyle bir adam bir kere iktidara geçti mi, eski kinlerin yürümesi, öclerin alınması olağan sayılmalı. Hele güçlü gördüğü rakiplerin ortadan kaldırılması, büsbütün normal. Yalnız *Krusçov*'un açıklamasında bilimsel, hele diyalektik bir yan olduğunu söylemek son derece zordur. Toplumsal bile değildir bu açıklama, sadece bireysel.

Buna karşılık, daha *Moskova* davaları görülürken, *Trockiy* ünlü *'İhanete Uğramış Devrim'* adlı eserinde, soruna daha toplumsal bir yanından yanaşıyordu. *Troc-*

kiy'e bakarsanız, *Stalin* ile devrimden sonra partinin kemikleşen bürokrat kadroları tam bir uyum halindeydiler. Bürokrasi devrimin meyvalarını kendi hesabına devşirmek istiyor, iktidarı ele geçirmişken bunu 'sürekli bir devrim' yüzünden tehlikeye atmak istemiyordu. İşin kötüsü, gerek partinin devrimci kadroları gerekse devrimci bir ruh aşılanmış olan gençlik, devrimin sürdürülmesinden yana idi. Bu önemli bir çelişki doğurdu, üretim araçlarının dolaylı denetimini eline geçirmiş olan bürokrasi *Stalin*'in aracılığıyla devrimci kadroları tasfiye ederek, merkeziyetçi bir bürokrasi diktasına doğru süratle yozlaştı. Terörün devlet terörü halinde getirilmesi, devletin polis devleti olması ise, içerdeki patlamaya hazır hoşnutsuzluğu bastırmak amacını güdüyordu. Zaten birbiri ardına açılan davalar, birbiri ardınca yerine getirilen idam cezaları da, toplumdaki kımıldamalara karşı bir gözdağı değil miydi?

Bu da bir görüş elbet, bir görüş ya, *Trockiy*'in ve *Stalin*'in en sağlam ve en güvenilir biyografilerini yazmış olan *İsaac Deutscher*'e göre *Trockiy*'in irdelemesi pek de gerçeği yansıtmaz. *Deutscher,* hoşnutsuzluğun o tarihte *Rusya*'da yaygın olduğunu kabul ediyor ama, bunu bürokrasiyi tehdit ettiğini sanmıyor. *Deutscher*'e göre, *Stalin*'i bu büyük davalara iten asıl dış tehlike, savaş tehlikesi olmuştur. Bilindiği gibi 1936'dan itibaren *Avrupa* yeni bir dünya savaşının sancılarını çekmeye başlamıştı. *Stalin* bu savaşın *SSCB*'ne de bulaşacağını seziyor, bir yenilgi halinde, parti içindeki rakip kadroların önemli iktidar şanslarının doğacağına inanıyordu. Onun içindir ki, bu şimdilik muhalefette olan yedek iktidar kadrolarını 'temizlemeyi' yeğledi. Üstelik yalnız siyasal kadrolarla da yetinmedi, temizlenenler arasında *Mareşal Tukhaçevskiy* gibi marçşaller de bulunuyor, çoğu sürgüne gönderilen bir sürü general, ordudan çıkarılan bir sürü

subay Kızılordu'nun yönetim gücünü adamakıllı azaltıyordu.

Deutscher'in açıklamasında ilginç olan taraf şurası ki, İkinci Dünya Savaşı başında Kızılordu'nun şaşırtıcı yenilgilerini de mantığa uygun bir açıklığa kavuşturmaktadır. Ama beni asıl çarpan başka bir şey, Ne mi, hadi söyleyeyim.

İsaac Deutscher'in o zamanki *Sovyetler*'i toplum olarak tarihsel çözümlemesinde, hareket noktası: Cahil köylülerin egemen olduğu geri kalmış bir ülkede, tek başına uygulanmaya kalkışılan sosyalizmin de, geri kalmak zorunda olduğu; ön plana *Stalin*'in temsil ettiği parti bürokrasisinin, yalnız onun da değil, aynı zamanda toplumun bütün geri kalmışlığının çıktığı. Başka türlü söylemek istersem, acaba şöyle mi diyeceğim: *Deutscher* de, henüz feodal ümmet döneminin alt yapısından bütünüyle kurtulamamış, sanayi devrimini tamamlamamış, burjuva kültüründen geçmemiş bir toplumda, işçi sınıfı adına aydınların komutasındaki bir örgütün sosyalizm uygulamasına geçmesinin, sosyalizmi değil az gelişmişliğin koşullandırdığı bir merkeziyetçi bürokrasi diktasını getireceğini belirtmek istiyor. Böyle bir dikta bir kere yerleşti mi, hiç kuşkusuz ilk işi, iktidara talip olabilecek öteki güçleri tasfiye etmek olacaktır. Bu tasfiyenin de türlü yöntemleri var, içlerinden birisi ve en kanlısı, elbette *Stalin*'in seçtiği idi: Rakiplerini hem suçsuz olduklarını bile bile öldürtmek, hem de suçlu olduklarını alenen itiraf ettirmek.

Şimdi belki size garip gelir ama, bir başka az gelişmiş toplumdaki bir başka sosyalizm denemesi, benzer sonuçlar vermiyor mu? (Çin)

Hadi şimdi tartışın.

1979

ÇİN'DE YENİ SLOGAN: "DÖRT ÇAĞDAŞLAŞMA" *4 Ocak 1979*

Diyeceklerim çoğunuza, hele *Maocu* takımına, son derece ters gibi görünecek ama, değil: *Çin,* ideolojik düzeyde *Rusya*'ya en yakın olduğu bir sırada *Amerika*'yı seçti. Tabii, bu ikircikli lafı açıklamak şimdi bana düşüyor.

Mao Zedung bilenler bilir, 'kırsal' bir sosyalizm gerçekleştirmeye çalışırdı: Kırsal, iç savaş yıllarından geliştirilmiş, bir de savunma öğretileri vardı ki o zaman Çinlilerin, 'Halk Kurtuluş Ordusu'nun savunma kadar, üretime ve eğitime katılmasını da öngörüyor, 'klasik' meslek ordularından ayrı kalmasına özen gösteriyordu. Zaten kalkınmada *Sovyet* modelinin karşıtını benimsemişti *Pekin.* Merkezileştirilmiş, büyük üniteler halindeki bir ağır sanayileşmeyi değil, ülkenin uçsuz bucaksız toprağına dağılmış, yöresel küçük sanayi merkezlerini yeğlemekteydi. Bütün bunlarla sosyalizmin amacı sayılan kırsal/kentsel, yöneten/yönetilen, eliyle çalışan/kafasıyla çalışan çelişkilerini kaldırmayı gerçekleştirebileceklerini umuyorlardı. Hiç değilse, *Mao Zedung*'un sağlığında umdular.

Hua Kuo-Feng ve *Teng Hsiao-Ping'in Çin*'i hiç de bu yoldan gitmiyor. *Çin* geleneklerine uyarak, yeni sloganlarını *'dört çağdaşlaşma'* diye saptadı bunlar, tarımda, endüstride, teknolojide ve eğitimde *'çağdaş uygarlık düzeyine'* ulaşacaklarmış; dolaylı olarak şimdiye kadar

ulaşamadıklarını belirtmiş, daha dolaylı olarak *Mao Zedung* dönemini eleştirmiş oluyor. İşin garibi, hızlı bir kalkınma için, *Stalin*'in yoğun sanayileşme yolunu seçmeleri. Ünlü sosyalist kuramcı *Bettelheim* diyor ki, *Çin*' de şu ara *Mao Zedung*'dan çok *Stalin*'in eserlerinin okunması boşuna değil. Bileceksiniz, *Stalin,* ülkenin bütün olanaklarını çabuk ve yoğun bir sanayileşmeye yöneltmişti. *Çin* de buna hevesleniyor, yalnız heveslendiği şeyin yine *Bettelheim*'in işaret ettiği gibi, savunma anlayışından yaşama biçimine değin herşeyini etkilemesi beklenirdi. Etkiledi de.

Acaba hatırlayan çıkar mı, *Pekin*'de 1950'lerde Halk Kurtuluş Ordusu'nun bir mareşali, 'klasik ordu' yanlısı olduğu için, patırtı gürültü arasında 'sosyalizme yaramaz' ilan edilmişti: *Mareşal Peng Te Hual. Ping,* son günlerde bu adamın itibarını iade ediyor, neden? *Çin,* klasik türden bir meslek ordusu anlayışını uygulamaya yöneliyor da, ondan. Nedeni belli, bunlar *Sovyetler*'le aralarında hır çıkarsa, asarız keseriz diye atıp tutuyorlardı ya, gerek *Arap/İsrail* savaşları, gerek *Vietnam* savaşı, gerekse yakın savaş tarihi üzerindeki incelemelerinden sonra müthiş bir gerçeği saptamışlar: Çin Halk Ordusu, çağının en az yirmi yıl gerisindedir. *Pekin*'de bir paniktir kopuyor elbet, aman bir de savaş uzmanlarına danışalım diyorlar, bu arada *Hitler*'in 'yıldırım savaş' kuramını, *Rusya*'ya saldırı düzeni ve planını, *Sovyetler*'in 1945 yılında Mançura'yı kaşlagöz arasında paraşütçülerle nasıl ele geçirdiğini araştırıyorlar, ne yaparlarsa yapsınlar, kime sorarlarsa sorsunlar, sonuç değişmiyor. *Çin*'in savunmasını, savunma anlayışını değiştirmesi, çağdaşlaştırması lazım.

Peki, çağımızın iki büyük savaş teknolojisinden birisi *Rusya*'da, öteki *Amerika*'da değil mi? *Rusya*'dakinden yararlanılması söz konusu olamayacağına göre, gel-

sin *Amerika,* gelsin batılılar. Yapılan hesaplara bakılırsa, *Çin* Ordusunun çağdaş bir orduya benzemesi için 700 - 800 milyar dolar kadar bir para gerekiyor, ayrıca tepeden tırnağa bir eğitim. Uzmanlar bunun yirmi yıl kadar sürebileceğini hesaplamışlar, başka bir deyişle bu yirmi yıl *Çin*'in *Sovyetler* karşısında en zayıf yirmi yılı oluyor. Ya *Moskova* fırsat deyip... Ha, işte *Pekin* herhalde bu olasılığı düşünerek *Japonya* ve *Amerika* ile sıkıfıkı ilişkiye giriyor, açıkça değilse bile üstükapalı olarak Amerikan gücünü arkasına alıyor. Şu ara *Mao Zedung* döneminin ünlü kapalı yakalı pamuklu giysilerini çıkarmış, 'batılı burjuvalar' gibi giyinip kravat takmış Çin uzmanlarının, batılı başkentleri mekik dokuyup ordularına füze, elektronik silah vs. aradıklarını yazmıştım ya, bu işin başlangıcı. *K.S. Karol*'a göre Çinliler tıpkı *Stalin* gibi önce sanayileşmeyi ciddi bir planla gerçekleştirmeyi istiyorlar, on yılda filan birşeyler yapabilirlerse, sonra savunmalarının donatımım da bu sanayiden bekleyecekler.

Bu yönelişin kökenini nasıl açıklayacağız öyleyse? *Arnavut Emek Partisi*'ne sorarsanız ezbere cevap hazır, emperyalistlere satıldılar. Troçkistlere sorarsanız tıpkı *Rusya*'da olduğu gibi *Çin*'de de devrimi yapan kadro tasfiye edildi, devrim ihanete uğradı bürokratlar duruma egemen oldular ve rahatlarını arıyorlar. Liberallere göre, (tabii onlar pratik düşünüyor,) *Çin* ekonomisi batmıştır, üst üste gelen siyasal çalkantılar, gizli hükümet darbeleri, partinin moralini tüketmiştir, ülkeye ve partiye yeni bir dinamizm kazandırmak için böyle bir dönüş gereklidir. Bana sorarsanız, *Çin* iyi kötü bir aydın kadroyla devrim yapmış, her az gelişmiş ülkenin kaderini yaşamaktadır, bürokratlar halk adına *Mao*'nun o kadar önlemeye çalıştığı 'merkeziyetçi bürokrasi' diktasını kuracaklar, sanayileşmeyle birlikte *Çin*'i ağır ağır tüketim toplumu olmaya götüreceklerdir. Zaten *Washington*'ın

Çin'in yeni yolunu istikrar yolu sayması bundan ileri gelmiyor mu? *Rusya* eninde sonunda nasıl dünya kapitalist ticaret sistemine dahil olduysa, *Çin* de olacak, dava da bitecek. Ötesi büyük devletler arası çekişmelerdir, ulusal çıkar çekişmeleri.

"O ESKİ İYİ ZAMANLARDA OLDUĞU GİBİ..."

5 Ocak 1979

Nixon, Çin'le ilişkileri yeni yeni geliştirdiği sıralarda, 'uyanık' bir *Amerikalı* işadamı ne düşünmüş bilin bakalım, yahu demiş, ben her *Çin*'liye bir diş fırçası satsam 900 milyon diş fırçası satmış olurum ki, köşeyi clbette dönerim. Bir ara bizim akıllıların da her *Çin*'li bir metre Türk kumaşı giyse... diye hayal kurduklarını belki duymuşsunuzdur. Çinliler o kadar enayi mi, ince eleyip sık dokuyorlar bir kere, 'batılı' iş adamlarına bakarsanız üstelik bürokratik mekanizmalarının ağırlığı öteki sosyalist ülkelerinkinden hiç de aşağı kalmaz. Kısacası, *Çin*'e mal satmak o kadar kolay değil. Olmasın, 'sistem' bunu önceden öngörmemiş midir sanırsınız, öngörmüştür, önlemini de almıştır, yoksa daha *Amerika*'nın *Pekin*'le resmi ilişkilerinin başlayacağı açıklanır açıklanmaz, *Çin*'de *Coca-Cola* fabrikalarının kurulacağı, *Çin*'in *Amerika*'dan Jumbo-jetler satın aldığı haberleri gelir miydi?

İşin dibini kurcalarsanız, *Amerika* ile *Çin*'in ticareti 800 milyon dolarla bir milyar dolar arasıymış, *Pekin*'in aldığı da aman aman şeyler değil, buğday alıyor, tahıl alıyor filan. Oysa *Amerikalı* uzmanlar *Amerika*'nın *Çin*'e yapabileceği dışsatım'ın ne kadar olacağını hesaplamışlar: 20 milyar dolar. Eh, bu rakam için bile değme özveri göze alınmaz mı canım? *Washington*'ın 1979'a

paldır küldür *Taiwan'ı* harcayıp *Pekin*'le uyuşarak girmesi, *Çin*'deki değişmelerden yalnız *Avrupalı* müttefiklerin, bir de *Japonya*'nın yararlanmasını önlemek için. Türkçesi, Amerika, 'biraz da biz ölelim yahu' diyor. Görünüşe bakarsanız, arzuladığını elde edebilecek. Çünkü ünlü *Bethlehem Steel Corp.* bir demir madenini işletmek için, *intercontinental (Panam)* biner odalı en az altı otel kurmak ve işletmek için, *Fluor Corp* bir bakır madenini işletmek için, ayrıca bir sürü petrol firması da *Çin*'de hayli bol olduğu anlaşılan petrolü aramak için ve işletmek için, *Pekin*'le ya anlaşmışlar, ya anlaşmak üzereymişler. Dahası, *ABD Hazine Bakanı Blumenthal* ile *Ticaret Bakanı Krepsi* önümüzdeki Şubat ayında *Pekin*'e gidiyorlar. Ama en güzeli *Çin Dış Ticaret Bakanı Li* Cing'in söyledikleri, diyor ki: ABD ile uzun vadeli ticaret anlaşmaları imzalamaya hazırız, yabancı şirketlerin *Çin*'de yatırım yapmaları için yabancı sermayeye her türlü kolaylığı göstereceğiz, özellikle petrol sanayiini geliştirmek istiyoruz, onun için tüm yabancı şirketlerin *Çin*'de serbestçe rekabet etmelerinden yanayız.

Mübarek komünist *Çin*'in *Dış Ticaret Bakanı Li Cing* değil, sanki *NATO* üyesi, karma kapitalist ekonomili *Türkiye*'nin Sanayi Bakanı...

Ünlü *l'Express* dergisine göre, *Carter*'in *Çin*'le ilişkilerin olağanlaştığını Noel'de palaspandıras açıklaması gerçekte bir seçim yatırımı, *Carter* yılbaşına *Amerika*'lılara iki armağan vermeyi tasarlamış imiş, birisi *İsrail / Mısır* barışı olacakmış bunun, öbürü *Çin*'le diplomatik ilişkilerin başlaması. *Begin*'le *Sedat,* ilk konu üzerinde 'sukoyverince' *Carter Çin* işini öne almış, biraz da acele etmiş. Bu da bir açıklama biçimi elbet, ne var ki bizim gibi eski kulağı kesikleri kandıramaz pek, işin kökeninde *Amerika*'nın *Çin*'le ticari ilişkiler konusunda geç kalmaktan korktuğu olmasın?

Bu olasılığa güç veren bazı bilgileri aktarmak zorun-

dayım: *Çin*'le *Japonya* arasında imzalanmış anlaşmadan sonra savunma sanayiinde uzmanlaşmış bir *Japon* işadamları ekibinin *Pekin*'e gittiğini yazmış mıydım? Ya *Japon* kökenli *Nippon* şirketi'nin *Çin*'de tutarı iki milyar dolara ulaşan bir çelik tesisi kurmak için anlaştığını? Ha, Fransızlar da devrede, *Pekin*'e enerji gereksinimini karşılaşması için iki nükleer santral satacaklar ki, tutarı 14 milyar dolar ediyormuş. Bunlara İngilizlerin satacağı savaş uçaklarıyla, Fransızların satacağı füzeleri katmak gerekir elbette. Almanların da boş durmadıkları, *Çin*'de büyük bir çelik kompleksi kurmak için anlaştıkları haber veriliyor. 'Müttefikleri' fakat rakipleri böyle harıl harıl *Çin* içlerinde, 'tıpkı o eski iyi zamanlarda olduğu gibi' harıl harıl sermaye yatırır, pazar açarken, *Amerika*'nın yılda 800 milyon dolarlık tahıl satımıyla yetinmesi beklenebilir miydi? Olmayacak şey. Olmadı da. İşte *Coca-Cola* fabrikalarından, *U.S.Steel Corp*'a kadar çeşitli boydan ve boyadan Amerikan firması *Çin* pazarına üşüşmüştür, üşüşmek üzeredir.

Kuo-Feng ve *Hsia-Ping,* hangi akla hizmet ediyorlar, kestirmesi zor: Sosyalizm kültürünün en ilkel bilgileri bile, az gelişmiş bir ülkeye girecek uluslararası kapitalist tekellerin, en kısa sürede, o ülkeyi denetimleri altına almaya çalışacaklarını öngörmez mi? Bırakın sosyalist kültürü mültürü, daha dünc kadar *Pekin*'de çıkan ünlü *'Halkın Günlüğü'* gazetesi çatır çatır bunu yazıp üçüncü dünya ülkelerini emperyalistlerin bu türlü oyunlarına karşı uyarmıyor muydu? Yoksa, endüstrileşmenin kendine özgü koşulları içersinde gelişmediği, sanayi proleteryasının özgürce sosyalist bilinçlenmesini tamamlamadığı ülkelerde sosyalizm uygulamaları dönüp dolaşıp yönetici bir kadronun bir seçkinler saltanatı kurmalarına yarıyor diyenler, haklı mı?

Görünen odur ki, *Çin* kendini bir sofra gibi kurtların önüne açmıştır.

KAMBOÇYA TELGRAFLARI

12 Ocak 1979

Epeydir, gazetelerde Kamboçya telgraflarını okudukça, *Andre Malraux*'yu düşünüyorum. Ne ilgisi var diyeceksiniz, var, hem de çok: *'Kızıl Khmerler'* orman içlerinden çıkıp *Lon Nol*'ün kukla rejimini devirdikten bir süre sonra *Paris*'te dünyada olup bitenler konusunda kendisiyle konuşan bir gazeteciye *Malraux* şunları söylemişti: *"...Kamboç'ta olanlar beni kaygılandırıyor, memleketin dışarıya bütün bağlantısını kestiler, içerde yaptıklarına ilişkin duyduklarımız doğruysa, korkunç."*

Oysa, o günlerde, dünya 'ilerici çevrelerinin' bildiği *Phnom-Penh'te Maocu* özellikleri olan bir 'komünist' iktidarın oluştuğu, *Kamboçya*'nın hızla *Çin*'deki türden bir düzen değişikliğini gerçekleştirmeye yöneldiği, hepsi o kadar. Ajansların *Tayland* kaynaklarına dayanarak verdikleri tüyler ürpertici haberler *(Phnom-Penh* halkı, yani iki milyon insan, şehirden boşaltılarak, kırlara sürülmüş v.s.) de, *Malraux* gibi dünyanın öbür ucunda sinek uçsa haberi olan uyanık aydınların uyarıları da, 'gerici ve döneklerin' iftiraları sayılıyor. Bugün *Pol Pot* iktidarının başına gelenleri görüp de, *Malraux*'nun dediklerini hatırlamamak olası mı? 1975 Nisan'ından *(Phnom-Penh'* düştüğü tarih) 1979 Ocak'ına kadar (yine *Phnom-Penh'* in düştüğü tarih) pek pek, üç yıl mı geçti? Bu üç yıl, *Malraux*'nun kaygılarının haklı olduğunu fazlasıyla göstermiştir.

Kamboçya'da da, ilkelliğin adına komünistlik denmişti.

Rejim düşmanı saydıklarını öldürmek için, mermi mi harcayacaklar, yok canım, yeni yöntemler geliştirmişler, bunlardan birisi topaç yöntemi, böyle denmesinin ne-

deni müthiş, adamın elini kolunu bağlayıp sonra ensesine bir keser darbesi indiriyorlarmış, düşmeden topaç gibi dönüyormuş da fukara.. İkinci yöntem, çuval ya da torba yöntemi, adamın kafasına naylon bir torba geçirip boynundan sımsıkı bağlıyorsun, torbanın içindeki havayı soluyup tüketti mi başlıyor can çekişmeye, ölümden kurtulmak için de torbayı dişleriyle yakalayıp parçalamak istemeye, naylon saydam olduğundan, cellatları için ne seyir değil mi? Üçüncü yöntem, salıncak yöntemi, kurbanın elleri ayaklarına bağlanıyor, sonra da olduğu gibi vücudu bir otomobilin arkasına, arabaya yol verip kanrevan içinde bir süre sürüklendikten sonra, adamcağızı salıncak gibi bir dala asıyor, ölünceye kadar orada bırakıyorlar.

Evet, *'Kızıl Khmerler'* yozlaşmış eski rejim yandaşı diye hoşlanmadıkları herkesi ortadan kaldırmak için bu yolları bulmuşlar. Doğrusu, *Kamboç*'un şehir halkından öç almak için uyguladıkları toplu kırım yöntemi yanında, bu anlattıklarım çocuk oyuncağı kalır. Çünkü, taa o zaman *Tayland* kaynaklarına dayanarak dünya ajanslarının verdikleri haberler doğruymuş meğer başta *Phnom - Penh* olmak üzere *Kamboç*'ta ne kadar şehir ahalisi varsa, kırlara sürülmüş, yiyeceklerini kendi elleriyle toplamaları için pirinçliklere salıverilmiş! Uzmanlar, böyle alışmadıkları bir yaşama biçimiyle ölüme gönderilmiş olanların, aşağı yukarı dört milyon dolayında olduğunu söylüyorlar. Daha 1975 sonlarında, ölü sayısının bir milyonu geçtiği kestirilmekteymiş. Daha korkuncu, iktidar yandaşlarının söyledikleri: "Ülkeyi yeni baştan kurmak için yeni rejimin pek pek bir buçuk iki milyon *Kamboçya*'lıya gereksinimi varmış" canım: Gerisi, fazla...

Şehirlileri 30-40 derece rutubetli sıcakta kırlara salıp ortadan kaldırmak bundansa, ülkede sürekli tahribat yapan dizanteriyi iyi etmek için uygar ülkelerden gelen

ilaç yardımını 'emperyalist' diye reddedip, halkı ağaç kökleriyle iyi etmeye kalkışmak da ondan.

Kamboç, bu ülkede *Pol Pot* ve arkadaşlarının kurdukları 'mutlak' iktidar, hanidir gelişmiş ülkelerde aydınlar arasında sürdürülen bir tartışmanın, somut gerekçelerinden birisiydi. Tartışma şu: Ne kadar haklı, ne kadar ilerici gerekçelerle, ne türlü devrimler, yaparak iktidara gelirlerse gelsinler, üçüncü dünya ülkelerinde nice devrimciler en kanlı diktaların, en acımasız yönetimlerin uygulayıcısı oluyorlar. Neden? *Kamboç* hareketi yeni mi? Taa *Saloth Şar*'lara, *leng Sary*'lere, *Kıeu Samphan*'lara uzanıyor. Yıllarca 'kırsal gerilla'nın en yiğit örneklerini verip de sonunda *Lon Nol*'un emperyalist kuklası rejimini devirmediler mi? Peki onları üç yıl içinde kurtarıcı olarak girdikleri bir şehirden işgalci olarak kaçırtan tutum ve davranış nedir? Yoksa, az gelişmiş ülkelerde, sosyalizmin bazı ilkeleri, sosyalist devrimciliğin bazı yöntemleri, çok daha başka ve saklı kalmış kişisel ya da toplumsal tepkilerin örtüsü mü oluyor?

Kamboçya'da yaşanan üç cehennem yılı, bu kanlı soru işaretinin en geçerli cevabıdır gerçi, yine de *Güneydoğu Asya*'yı yeniden karıştıracağı duyumsanan son olayları bahane ederek, sorunun üzerine eğilmek de birden fazla yarar var. Ülkemizde de, sosyalizmi bireysel tutkularından tutun da psikolojik ezikliklerine kadar herşeye paravana yapmak isteyen bir sürü şaşkın yok mu?

Sürüsüne bereket..

BİR "DEVRİM"İN İNTİHARI *13 Ocak 1979*

Uluslararası politikanın, ne büyük bir soytarılık olduğunu hâlâ anlayamamış olanlar, ne yapmalı dersiniz? Bana kalırsa, *Kamboçya* olayları karşısında, üç büyük-

lerin davranışlarına bir göz atmalı. *Phnom Penh*'de devrilen de komünist geçiniyor, deviren de, gel gör ki, *Pekin*'e göre devrilenler 'iyi', devirenler 'kötü' komünistlerdir, *Moskova*'ya göreyse, tam tersi: *Heng Samrin,* ne iyi etmiştir de *Kamboçya*'daki 'O insanlık dışı rejimi' devirmiştir. Sadece bu durumu görmek, insanda 'proleterya enternasyonalciliğinden' söz etmeye, takat mı bırakır? Ya Amerika'nın tavrı, o daha az mı komik: Yakın zamanlara kadar *Phnom-Penh*'de insan haklarının ayaklar altına alındığından dem vurup *Pol Pot* rejimine karşı çıkıyordu, bu arada *Pekin*'le anlaştı ya, şimdi bakıyorsunuz *Vietnam*'ı saldırgan diye kınıyor *Pol Pot*'a arka çıkıyor. Şimdi gel de bunların 'Allah' dediklerine inan.

Hakçasını söylemek gerekirse, *Moskova, Çin*'in öteki yana kaymasına karşı çabuk ve etkili bir darbe indirdi, herkes bunu *Batı*'da, *Ortadoğu*'da, hatta *Avrupa*'da beklerken, küt, *Kamboçya Çin*'in parmakları arasında kayıveriyor, *Norodom Sihanuk*'un bağıra çağıra söylediği gibi, *Tayland*'dan *Laos*'a, *Malezya*'dan *Singapur*'a kadar, hemen hepsi Amerikan denetimindeki ülkeler için, bir tehdit yaratıyor. *Çin*'in kolay teslim olacağını sanmak elbette yanlıştır, ama, işi büyüteceğini sanmak da o kadar yanlış olur; daha kaç gün oldu şurada *Çin* savunmasının yenilenmesi için hayli zamana gerek olduğunu konuşalı? Üstelik *Washington* da, işin büyütülmemesini; içerden çözümlenmesini isteyecektir; bunun anlamıysa, *Kamboçya*'lıların çilesi henüz dolmadı demektir. Bu defa *Pol Pot* takımı kırsal gerilla oyununa başlayacak.

Yanlış bilmiyorsam, *Jean Lacouture Vietnam* savaşı yıllarında, ünlü *Le Monde'un Çinlisi*'ndeki muhabiri idi. Yaman bir yazardır, gazeteciliği yüzeyde bırakmayıp gittiği heryerde, el attığı her olayda derine indiren, bir kalem işçisi: O tarihte aydın olarak *Vietnam*'dan, (yalnız *Vietnam*'dan mı, bütün halinde *Güneydoğu As-*

ya halklarından, hepsinin kurtuluşlarından) yana idi. Onun için bu yıl sonbaharda *Kamboçya*'daki rejim aleyhine gayet sert bir kitap yayınlayınca, biraz da şaştım. Evet, herkes gibi *Pol-Pot*'un bir melaike olmadığını ben de biliyordum ama, *Lacouture*'ün haber kaynakları benim elimde olmadığından, doğrusu işin bu derece vehamet kesbettiğini anlayamamıştım. Neler demiyordu *Jean Lacouture:* Eskiden tanıdığı devrimci *Kamboçya*'lıların tanıklıklarına dayanarak, *Kamboçya*'dan kaçıp *Vietnam'a* ya da dolaydaki başka ülkelere sığınmış olanların dediklerini belgeleyerek, koskoca bir dava dosyası hazırlamıştı sanki. Bir devrimin intiharıydı anlattığı, niye bu işi yaptığını soranlara verdiği cevap da şu: *"Bırakın başka şeyi, gerçekte bir dehşet çığlığından başka bir şey sayılamayacak olan bu kitabı yazmak için, tek başına utanç, yeterliydi. Hangi utanç mı? Böyle bir olayda basının katkısı ne kadar az, ne kadar küçük olursa olsun, tarihin tanıdığı en kıyıcı iktidarlardan birisinin kuruluşuna katkıda bulunmanın utancı."*

Şimdi isterseniz, *Jean Lacouture*'ün kurulmasına dolaylı olarak da olsa katkıda bulunmaktan utandığı *Pol Pot* rejiminin, *Kamboçya*'daki 'marifetlerine' ilişkin saptamalarına geçelim.

a) Halkın yüzde seksenine (aralarında önemli bir kısmı kentlerden geliyor, kırsal yaşantının özelliklerini bilmiyordu) zorunlu tarla çalışması: Günde on saat çalışma, iki kepçe pirinç, bir tas yavan çorba. Her türlü avlanma yasak, sağdan soldan meyva toplamaya kalkarsan, gardiyanlar seni keklik gibi indirir. b) Aile hayatının ortadan kaldırılması: Çeşitli üretim merkezlerinde, karıyı ayrı, kocayı ayrı çalışma gruplarına veriyorlar, çocuklarıysa bazı bölgelerde sekiz, bazı bölgelerde ise oniki yaşından itibaren okuldan ayırıp işe koşuyorlar. c) Eği-

tim ve öğretimin, (bu arada bilimsel araştırmanın) 'sömürgeciliğin ve emperyalizmin kalıntısı' sayılarak durdurulması. Üniversite öğrencisi ya da öğretim üyesi olup da iktidardan yana militanlık yapmadı mı, hapı yuttu, en kuş uçmaz kervan geçmez yörede bir sürgün hayatı yaşamaya mahkum. d) Bütün dinler, dinsel toplantılar, din adamlığı yasak. *Budha* rahipleri kadar, papazlar ve imamlar da *(Kamboçya*'da bir hayli Müslüman varmış) dinsel kılık giyemiyorlar, herkes gibi tarihsel üretime katkıda bulunmak zorundalar. Zaten *Budha* tapınakları da, kilise ve camiler de, bozulmuş, ya inek ya da domuz ahırına çevrilmiş.

Nasıl, bu kadarı yeter mi? Onun içindir ki, insan *Kamboçya*'nın yeni iktidarının daha ilk gün *Heng Samrin*'in ağzından, kırsal bölgelere sürülmüş olan şehirlilerin evlerine dönebileceklerini söylediğini duyunca, bunun halk yığınlarında ne türlü bir etki yapabileceğini kestirebiliyor. Kendi hesabıma ben, *Pol Pot*'un devrilmesiyle bölgede *Vietnam*'ın ya da *Sovyetler*'in yeni 'nüfuz alanları' kazanmış olması gerçeğinden çok, az gelişmiş ülke sosyalizmlerinin bu yürekler acısı gerçeğiyle ilgileniyorum. Kuşkusuz *Pol Pot*'un gitmesi, yerine *Heng Samrin*'in gelmesiyle, *Kamboçya* birden az gelişmişlikten kurtulmuş olmadı. Nasıl ki *Lon Nol*'ün gidip, *Pol-Pot*'un gelmesiyle kurtulamamıştı. Sosyalistlerin, ideolojik kalıpların toplumsal gerçeği buyrukla biçimlendiremeyeceğini, aslında *Rusya* ve *Çin* deneylerinden öğrenmiş olmaları gerekirdi ya, nedense bir çoğu onlara uydu olup öteki deneyleri aklandırmaya çalışıyorlar. Oysa gerçek çırılçıplak ortada, azgelişmiş ülkenin sosyalizmi de azgelişmiş oluyor.

"ŞEHİRLİ"YE NEDEN DÜŞMANDILAR?

14 Ocak 1979

Batı sinemasının işlediği ünlü serüven şehirleri vardır, daha da limanlar: *Tanca, Kazablanka, Singapur, Makao, Hong-Kong* vb. safdil Türk seyircisi kırk yıldır bu şehirlerin gerçekten serüvenci yatağı, karanlık şehirler olduğuna inanır: En aşağılık barlar, en tehlikeli kumarhaneler buralardadır, kaçakçılık ve casusluk fırıldaklarının türlüsü bu şehirlerde döner, yetmiş iki buçuk milletin en seçme serüvencileri perde arkasından karşılıklı boy ölçüşürler. Şimdi tek tek film ya da roman adı sayma gerekli mi? Hanginiz belleğini biraz kurcalasa, konusu bu limanlarda geçmiş bir sürü film ya da kitap ismi hatırlar.

Ama hiçbirimiz bu limanların, bu şehirlerin gerçek siyasal ve toplumbilimsel boyutlarını şöyle derlitoplu düşünmemişizdir. Hoş, ben de düşünmezdim ya, Osmanlı'nın yakın tarihine sardırdım sardıralı, istemesem de kafamı kurcalıyor böyle konular. Sözgelişi, eskilere soruyorsunuz Osmanlı'nın en güzel şehri *İstanbul* mu idi, cevap hazır, *İstanbul* güzeldi, şahane bir şehirdi ama, doğrusunu isterseniz imparatorluğun öyle şehirleri vardı ki, hiç de ondan aşağı kalmazlardı, hangileri mi, *Selanik, Beyrut, İzmir* vb. Ninem eski İzmir'i yaşamıştı, annemin çocukluğu orada geçmiş, anlatırlar: Büyük mağazaları, şanoları, alafranga otelleri, opera ve tiyatrolarıyla hiç tanımadığım başka bir şehir. Sonra sonra, herşeyi yerli yerine koymağa başladım: Bunlar komprador şehirleri yahu, emperyalizm bir ülkeye kancayı taktı mı, mutlaka bir ya da iki liman seçiyor kendine, liman ya da önemli şehir, faaliyetini buralarda yoğunlaştırıyor, deniz taşıma şirketleri, bankalar, çeşitli öteki şirketler, karargahlarını ora-

da kuruyorlar, buysa o ülkenin yerli halkından başka bir kalabalığın o şehre hücumu demek, al sana bir sürü yabancı, elbette o yabancıların keyfine göre gittikçe değişecek bir yaşama biçim. Bizim ötekilerine göre 'ilerlemiş' saydığımız bu şehirler, gerçekte emperyalizmin ülkeyi sağmak için kullandığı memeler, yozlaştırdığı, bozduğu, kendine benzettiği şehirler.

İster istemez, yabancı emperyalistin maşası olan ilk yerli komprador tüccarlar bu şehirlerde yetişiyorlar, yetişirken de çıkarlarını birleştirdikleri yabancıları örnek alıyorlar. İşte yabancılaşmanın başlangıcı. Şehir, bulunduğu ülkede, o kadar içinde taşıdığı yabancıların çıkarlarıyla özdeşleşiyor ki, malını ucuza kapattığı asıl iç ülke ahalisi tarafından sevilmiyor hiç, ters karşılanıyor, çünkü ülkenin iç yöreleri hâlâ şeref, namus, mertlik, yiğitlik kavramlarının geçerli olduğu derebeyi üstyapısında yaşamaktadırlar, oysa komprador şehirlerinde kâr, verimlilik, kurnazlık, açıkgözlük bunların yerini almıştır, bu nedenle kıyı ahalisi öbürlerini ikidebir kandırır, oyuna getirir. Buradan baktınız mı, Osmanlı mülkünden devraldığımız *Selanikli* ve *İzmirli* antipatisinin kökenini bulmak hiç de zor olmuyor.

Asıl bunu anlatacak değilim, kafam hala *Pol Pot* ve adamlarının boşaltıp kırlara döktüğü *Phnom-Penh*'te, bu şehrin talihsiz halkında, ama, öyle sanıyorum ki komprador şehir tanımlamasını yapmadan şehrin de, halkının da başına geleni açıklayabilmek kolay olmayacaktı.

Güneydoğu Asya'da komprador şehirleri boldur: *Singapur, Bangkok, Saygon*... Akla ilk gelenler. Hele *Vietnam* savaşı sırasında *Saygon'un* ulaştığı yozlaşma derecesi hiçbir aklın alamayacağı yükseklikte idi, bunun içindir ki *Hanoi* takımı *Güney Vietnam*'ı ele geçirip iki tarafı birleştirince *Saygon*'u adam etmek için son derece

sıkıya aldılar, uzun süre *Hanoi*'den *Saygon*'a gönderilen en yobaz komünistlerin bile ahlakı iki paralık olmuş *Saygon* tarafından baştan çıkarıldığı söylendi durdu. *Lon Nol* döneminde *Phnom-Penh*'in de böyle bir yozlaşmayı yaşadığı doğru. O tarihte, bizzat *Sihanuk*'un bu şehri lanetlediği, hatırlardadır. Diyor ki *Sihanuk "Ben ki kurulmasına, gelişmesine o kadar yardımcı oldum, büyümesiyle iftihar ettim, Phnom-Penh 1970 Martında bana fena halde yüz çevirdi, karıma ve bana hakaret etti, oraya asla dönmeyeceğim"*

Öte yandan *Jean Lacouture, Maocu Kamboçya* rejiminin şehri boşaltmasını, biraz da kırsal kesimde yaşayan yoksul köylülerin onlar için daima iktidarı (ama kötü bir iktidarı) temsil etmiş olan şehirlerin cezalandırılmasını görmekten duyacakları memnunluğa bağlıyor. *Kamboçya*'nın ekonomik düzeni buradan yönetilmiyor mu, Malezyalı, Yunanlı, Fransız ve öteki yabancı uluslardan komprador işadamları bu şehirde yaşamıyorlar mı, tuttuğun gibi dökersin hepsini pirinç tarlalarına, olur biter. Bu arada *Kamboçya*'lı yoksul şehirliler de (ki çoğunluk onlardadır) güme gidiyormuş, ne gam: Sen şehirli değilsin ya, köylülerin intikamını alıyorsun ya... Ne yanından bakılırsa bakılsın, *Phnom-Penh*'in ve halkının başına gelen faciada komprador bir büyük şehrin kaçınılmaz kaderi okunuyor. Nasıl ki, *Pol Pot* takımının, şehirli-köylü farkını gidermek için köylüyü şehirlileştirmeyi deneyeceğine, şehirliyi kırsallaştırmaya kalkışmasında ancak *narodniklerde* görülen bir şehirli düşmanlığı okunmaktadır. Yoksa *Lacouture*'ün dediği gibi, *Phnom-Penh*'e yiyecek sağlayamıyoruz bahanesiyle şehri kırlara dökmez, kırlardan şehre yiyecek sağlamanın yolunu bulurdu. Aynı şeyi yapmış öteki nice devrimler gibi.

PETROL BUNALIMINI KİM YARATIYOR?

1 Haziran 1979

Kimdi o, geçen gün bir arkadaş, Petrol Üreticisi Ülkeler Örgütü *OPEC*'in de, 'artık çok olduğunu' söylüyordu. Yıllarca petrolü yabancı şirketlerce sömürülmüş bu ülkelerin, gelişmiş sanayi ülkelerine karşı, aralarında örgütlenmelerini de, petrol fiyatını, aralıksız artırılan sanayi ürünleri fiyatlarına oranla artırmalarını da; anlıyormuş ama, bu işin tadı iyice kaçmamış mı? Olan bizim gibi 'aradaki' ülkelere oluyormuş. Çünkü, bu işten bir anlayanın dediği gibi, *"OPEC* kartelinin gelirleri, tek başına pek anlamlı değildir. Yükselen petrol fiyatları karşısında, sanayileşmiş ülkeler de, sanayi ürünleri dışsatımlarında fiyatları artırarak, önemli ölçüde kendilerini koruyabiliyorlar. Silah satışlarından, komple fabrikalara, alt yapı yatırımlarına ve lüks tüketim mallarına kadar çeşitlenme gösteren bu dışsatımların yanısıra, bazı *OPEC* ülkeleri de gelirlerinin bir bölümünü sanayileşmiş ülkelere aktarmışlar ve dolaysız pay senedi *(Portfolio)* yatırımlarına ve benzeri yerlere yöneltmişlerdir. Sonuç olarak, sanayileşmiş petrol dışalımcısı ülkelerin ödemeler dengesi cari işlemler açıkları sürekli azalmıştır. (..) Tahmin edilebileceği gibi, bütün bu oluşum içinde, yine sanayileşmemiş petrol dışalımcısı ülkeler en büyük cezayı almışlardır. Gelişme yolundaki ülkelerin 1979 yılı cari işlemler açıklarının 38 milyar dolara ulaşabileceği hesaplanmaktadır!"

Bu ışığı, daha söze başlarken, bu sorunun üzerine böylece dökmenin nedeni, petrol fiyatındaki sürekli artışın, zamanla, gelişmekte olan ülkelerle petrol üreticisi *OPEC* ülkelerinin arasını da açabilecek bir olasılığı içermesidir. *OPEC* ülkeleri -ki onların da hemen hepsi, ge-

lişmekte olan bire ülkedir- petrolsüz azgelişmişlerin gözünde sevimsizleştikçe, 'sistem'in iki tarafın arasını açması da, bu ayrılıktan petrol üreticisi ülkeleri denetim altına alabilmek için yararlanması da, daha kolay olacaktır. Hiç değilse, dünya çapında bu operasyonu başlatanların umdukları budur.

Peki, buna tepki olmuyor mu? Olmaz olur mu, kıyamet gibi. Hadi elimiz değmişken bazılarını görelim. *Birleşik Arap Emirlikleri Petrol Bakanı Oteyba, Abu Dabi*'de verdiği bir demeçte açtı ağzını, yumdu gözünü. Çokuluslu petrol şirketleri, yapay petrol darlığı yaratıyor, fiyatların artmasına neden oluyorlarmış. Bu yüzden, *OPEC*, batılı petrol şirketlerini boykot edecekmiş. Zira, uluslararası tüketicilerin ve üreticilerin sırtından akıl almaz kârlar sağlamaktaymışlar.

Bir de *OPEC* temsilcisi El *Cenabi*'nin, *Manila*'da toplanan *Birleşmiş Milletler Ticaret* ve *Kalkınma Konferansı*'nda, bu vesileyle düzenlediği basın toplantısında söyledikleri var. Onlar da hayli ilginç. Diyor ki, *El Cenabi. "Sanayileşmiş ülkeler, geçenlerde yaptıkları enerji konferansı toplantısında petrol stoklarını artırmak kararı almışlardır. Bütün sanayileşmiş ülkeler, en başta da Amerika, stok yapmak için petrol dışalımını artırmakta, bu da fiyatların spot petrol piyasasında inanılmaz rakamlara tırmanmasına yol açmaktadır. Bunda çokuluslu petrol tekellerinin rolü büyük. 6 büyük Amerikan petrol şirketi bu yılın ilk üç ayında 2,5 milyar dolar kâr etmiştir."*

Aynı toplantıda konuşan, yine *OPEC* ülkesi *Cezayir*'in delegesi *İdris Cezari* de, üç aşağı beş yukarı aynı şeyleri sıraladıktan sonra, diyor ki: *"Amerikalılar enerji tasarrufu konusunda herhangi bir girişimde bulunmadılar. Bu da dünya petrol sorununun daha büyük boyutlara ulaşmasına neden oldu. Bazı gelişmiş ülkelerde, bu arada*

Japonya, Almanya, Hollanda ve İsviçre'de bazı tasarruf önlemleri alınmışsa da, son zamanlarda görülen fiyat yükselmelerinin, petrol darlığının en büyük suçlusu gerçekte sanayileşmiş ülkelerdir."

Gördünüz değil mi? Söz dönüp dolaşıyor, sanayileşmiş ülkeler'in, bizim her zaman kullandığımız deyimle sistem'in; darlığı da, fiyat artışlarını da, körüklediği suçlamasına dayanıyor. İnsan işe *Suudi Arabistan* gibi bir ülkenin, hükümete yakın olduğu bilinen *Tesrin* gazetesi de karışmasa, bu suçlamaya pek inanmayacak ama; yıllarca *Amerika*'ya kayıtsız şartsız inanmış *Suudi Arabistan*'lılar da aynı şeyi söylerse, gel de inanma bakalım. *Tesrin* gazetesine göre, *Amerika Birleşik Devletleri*, petrol sorununu *OPEC* ülkelerine karşı bir propaganda aracı olarak yapay olarak yaratmıştır. Bu bakımdan, *Mısır-İsrail* anlaşması sırasında petrol ambargosu silahının kullanılmamış olması, ilerde de kullanılmayacağı anlamına gelmez.

Ne diyorsunuz? Doğru mu acaba dedikleri? Hepsi *OPEC* üyesi olduklarından, ikidebir yaptıkları zamları savunmak amacıyla ağızbirliği edebilirler. İyi ama, ya *Fransız Sanayi Bakanı*'nın sözlerine ne demeli?

Fransızlar, biliyorsunuz, petrol konusunda en çaresiz batılı ülkelerden birisi, Cezayir sömürgeleri iken orada buldukları petrole umut bağlamışlardı ama, *Cezayir* ellerinden çıkınca dımdızlak ortada kaldılar. Şimdi *İran* ve *Irak*'tan petrol alıyorlar. Fiyat yükseldikçe de canları yanıyor. Onun içindir ki *Sanayi Bakanları Amerika*'nın dünyadaki petrolden aslan payını aldığını ileri sürmüş, varil başına beş dolar fazla vermek suretiyle de fiyat dengesini bozduğunu söylemiştir. Tamam, işte sizin içinize de kurt düştü, bu iş nasıl olmuş, isterseniz onu da tartışırız.

ROTTERDAM DENDİ Mİ...

6 Haziran 1979

Rotterdam dendi mi, herkes başka bir şey hatırlar, ben *Piaf*'ın şarkısını hatırlarım: Bir liman yosmasının ağzından, geçici sevdaların dramını anlatan şarkı! Oysa son haftalarda, *Rotterdam* adı anıldı mı, akla gelen ilk şey "*Spot Petrol Piyasası*" oluyor. Şöyle uzaktan bakarsanız, sanki orada kim oldukları belirsiz birtakım 'zevat' toplanmışlar, al takke ver külâh pazarlık edip, petrol fiyatım artırıyorlar. Hem canım '*Spot Petrol Piyasası*' niye dünyanın bunca petrol bölgesinden birisinde oluşmuyor da, *Rotterdam* gibi 'petrolsüz' bir *Avrupa* limanında oluşuyor?

Sözün burasında *Gülten* devreye girer mi? Dedikleri şunlar: "*Rotterdam'da gerçek anlamda bir borsa ya da piyasa yoktur canım. Aslında petrol satışları uzun süreli anlaşmalarla yapılıyor yine de bu anlaşmaların dışında kalan bir miktar petrol üretimi var ki dünya petrolünün yüzde 3 ya da 4'ü dolayındadır, işte bu petrolün pazarlandığı yerdir Rotterdam. Hani bir malı bilmem kaç dükkânda ararsınız yok derler de, filânca dükkânda bulabileceğinizi ilâve ederler, işte o hesap. Herhangi bir şekilde petrol darlığına düştün mü, (Düşebilirsin, anlaşman da olsa bakarsın işlemez) bir koşu Rotterdam'a gideceksin, eksiğini oradaki petrol piyasasından tamamlayacaksın. Böyle diyorum ama, bu lâfın gelişi, yoksa Rotterdam'da sahici anlamda pazar mazar yok, sadece Avrupa'nın en büyük rafinerileri var, petrol ülkelerinden getirilen ham petrol çokluk orada, bir de komşusu Antwerp Limanında boşaltılıyor. Kısacası, piyasa eldeki mal üzerinde alıcıyla satıcının haberleşmesi, alım satım bağlantısı yapması üzerine soyut olarak oluşuyor.*"

O zaman öğrenilmesi gereken şey başka, acaba şu mu: yıllardır *Rotterdam*'da böyle bir ***Spot Petrol Piyasası*** var olduğu halde, acaba neden son zamanlarda birden ön plana çıkıverdi? Öyle sanıyorum ki bunun cevabını kendimiz de verebiliriz: ***İran*** olayları yüzünden. *İran,* eski rejim döneminde, uzun vadeli anlaşmalarla dünyanın birçok önemli ülkesine petrol satıyordu. Olaylar başlayınca, bir kere petrol üretimi aksadığından, ikincisi, yeni rejim bu ülkelerden bazılarını *(İsrail* ve *Güney Afrika)* politikasına uygun bulmayıp kendilerine petrol satmadığından, dünyada petrol bunalımı başgösterdi. *İsrail, Güney Afrika,* tamamını değilse bile gereksiniminin önemli bir bölümünü *İran*'dan alıp da, üretimin aksaması yüzünden darda kalan öteki Batılı ülkeler, ne yapsınlar? Hadi *Rotterdam*'a!.. O zaman ne oluyor kestirmesi zor mu sanıyorsunuz: Yılbaşı dolaylarında *Rotterdam Spot Petrol Piyasası*nda varili 15 dolar olan petrol, Mart içinde hop diye 23 dolara yükseliyor. Nedeni belli, istek çok, petrol az, fiyatlar elbet yükselecek. Orada kendi başına yükselse, yine neyse, ama öyle olmuyor. Serbest piyasada petrolün varil başına fiyatının yükseldiğini gören *OPEC* ülkeleri, paralel bir fiyat yükseltme işlemini başlatıyorlar. Para aracıların cebine gireceğine, bizim cebimize girsin hesabı: *OPEC*'in afişe fiyatı, böylece yılbaşında 13.34 dolar iken, Nisan başına doğru 14.54 dolara çıkarılıyor. Al hayrını gör!

Peki bunda *Amerika*'nın günahı ne?

Amerika, petrol darlığına ne ekonomisini uyarlayabiliyor, ne de yaşama biçimini. Gelişmiş ülke bencilliği içinde, parayı bastırırım, nerede varsa petrolü oradan alırım diyor. Üstelik *Amerika*'da serbest piyasa koşulları geçerli, uluslararası dev kuruluşlar olan petrol şirketleri, ortalıkta hüküm süren darlıktan aşırı kazanç kokusu alıyorlar. Hükümet, kışlık yakıt stokunu yapabilmek için,

bir yandan, benzin üretimini sınırlamış; bu şirketlerin *Spot Petrol Piyasası*'ndan petrol sağlayıp getirmelerini de, öbür yandan, engellemişti. Gel gör ki, alıştırıldığı yaşama biçiminin petrol tasarrufu etiketi altında kısıtlanması, *Amerikan* halkını önce düpedüz, giderek siyasal bir hoşnutsuzluğa itiyor. Bu da, iktidarı ürkütüyor. Sonuç, tahmin edebileceğiniz sonuç, *Carter Yönetimi*, petrol şirketlerinin *Spot Petrol Piyasasından* petrol alıp *Amerika*'ya naklederek satmalarını serbest bırakıyor. Dev şirketler *Rotterdam*'da piyasaya bir giriyorlar, pir giriyorlar. Daha işin başında, varil başına beş dolar fazla vermişler ki, gittikçe bu rakam büyümüş, bir süre sonra bir varil petrolün fiyatı 35-36 dolar arasında dolaşmaya başlamış. Evlere şenlik bir hal. Bu yükselişin, birçok başka petrol üreticisi ülkeyi, afişe fiyatlarına yeniden zam yapmaya götürmesi, bu zammın da varil başına 3 doları bulması, kestirebilecek bir sonuç.

Ondan sonra gelsin karşılıklı suçlamalar! *OPEC* üyelerine bakarsanız, gelişmiş ülkeler aziz canlarını sıkıntıya sokmaya yanaşmıyor, üretim azaldığı halde aynı miktarda petrol alarak stok yaptıklarından fiyatların yükselmesine neden oluyorlar. *Suudi Arabistan Petrol Bakanı Zeki Yamani*'nin şu sözlerini de akılda tutalım: *"Amerika başta olmak üzere bütün Batılı ülkeler yaşam biçimlerini değiştirmez ve petrol tüketimlerini düşük düzeye indirmezlerse, bir dünya ekonomik bunalımı kaçınılmaz olur."* Buna karşılık, gelişmiş Batılı ülkelerin cevabı daha çok basında görülüyor: *"Irak Libya, Kuveyt, hattâ Suudi Arabistan, ürettikleri petrolün bir kısmını, yüksek fiyatla Rotterdam Piyasasında satmaktadır. Darlığın da, fiyat yükselişlerinin de nedeni budur."*

Bizim kesin olarak görebildiğimiz, Batılı "sistem"in bilerek bilmeyerek enerjiyi pahalılandırmasından sanayi-

leşme yoluna girmiş ülkelerin (bu arada *Türkiye*'nin) en fazla zarar görmesi. İyi ama bu kimin işine yarar? Herhalde azgelişmişlerin değil.

ONLAR YAPARSA "İYİ", BİZ YAPARSAK "KÖTÜ"! *7 Haziran 1979*

Hani bazı olur ya, yine öyle, aldı beni gülme! Aslında, başımızı bunca derde sokan, şu petrol sorununu kurcalıyorum. Aaa, bir de ne göreyim, önümüzdeki *Amerikan* seçimlerinde Cumhuriyetçi Parti'nin adayı olacağı söylenen *Senatör Howard Baker,* küplere binmiş petrol şirketlerine verip veriştiriyor. *ABC Televizyon Şirketi*'nin bir programında, dedikleri aşağı yukarı şunlar: *...eğer kamuoyu, petrolcülerin vurgunculuk eğilimi güttüğü kanısına varırsa, ABD devlet olarak duruma müdahale edebilecek ve firmalar, ya devletleştirilme olasılığıyla, ya da monopolleşmeyi önleyen yasalarla yüzyüze geleceklerdir. Petrol darlığından sağlanan kârların hisse senedi sahiplerine verilmesi yerine, daha etkili petrol üretim tasarılarına dönüştürülmesi gereklidir."*

Diyeceksiniz ki, sağcı mağcı ama, adamın dedikleri derlitoplu, basbayağı tutarlı, üstelik ekonominin gereklerine de uygun, niye gülüyorsun? Yok canım, gülmem *Howard Baker*'in söylediklerine değil; o söylediklerleriyle ona benzer nice *Amerikalının* yıllardır, bize ve bizim gibi gelişmekte olan nice ülkeye söyledikleri arasındaki çelişmeye! Hanginiz bilmez, bunlar, hele petrol söz konusu oldu mu, kamu sözünden handiyse dehşete kapılırlar, ne yapıp yapıp petrol arama, işletme, arındırma piyasasını serbest teşebbüs erbabının elinde bulundurmaya çalışırlar. O kadar böyledir ki bu, petrol aramacılığına ve işletmeciliğine devlet yoluyla girmiş, kamu girişim-

leri aracılığıyla bu işi hayli ilerletmiş ülkelere, en başta salık verdikleri şey, petrol işini kamusal bir alan saymaktan çıkartmak, 'uluslararası ve ulusal piyasa güçlerinin' bu alanda serbest faaliyette bulunmasını sağlamaktır.

Demek ki bize böyle diyorlar, kendileri sözde serbest teşebbüse tam özgürlük tanıyorlar ama, bizde genellikle olduğu gibi (en çok da elbet, yabancı sermaye ve teşebbüslerde görürüz) serbest teşebbüs ipin ucunu kaçırırsa, ilk başvurdukları silâh kamulaştırma ve anti tröst yasalar oluyor.

Sen ol da gülme!

Yetkili bir uzmanın, Türkiye'de ve dünyada petrol konusu ve sanayii ile ilgili olarak hazırladığı bir raporda. ülkemizdeki petrol durumu şöyle özetlenmektedir:

"...Cumhuriyet Türkiye'sinde 1930'lu yıllarda, önemli aşamalar görülmüştür. 1935 yılında Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü ile Elektrik İşleri Etüd İdaresi kurulmakla enerji ve doğal kaynaklar alanının örgütsel yapısı meydana çıkarılmıştır. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü beş yıl gibi kısa bir süre içinde Raman petrolünü bulmuştur. Savaş yıllarında. akaryakıt güvenliğini sağlamak için Petrol Ofisi meydana getirmiştir. 1954 yılına gelindiğinde, liberal bir petrol kanunu çıkarılmış ve aynı yıl Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı kurulmuştur. Mobil, Shell, California Asiatic Oil Co., Texaco ve Esso, 1954 yılı Mayıs ayında petrol arama ve işletme hakları almışlardır. 1954-1978 yılları arasında, toplam 67 yabancı petrol ortaklığı arama için başvuruda bulunmuş ise de yalnız beş ortaklık işletme aşamasına geçmiştir..."

Şu kısacık özet bile neyi gösteriyor? *Türkiye Cumhuriyeti*'nin Müdafaa-i Hukuk hızıyla ilerlediği yıllarda, petrol davasını da ulusal bir çerçeve içersinde ele alıp çözümlemeye çalıştığını, 'sistem'in kuyruğuna takıldığı

andan başlayarak, 'piyasa güçlerine,' üstelik bunların yabancı olanlarına, meydanı boş bıraktığını değil mi? Herkes, ünlü Petrol Kanunu'nun *İnönü*'yü bile öfkelendiren biçimde çıkmasına *Amerikalı* uzmanların neden olduğunu bilir. Kanunun sağladığı onca avantaja rağmen, 1955 ile 1978 arasında *TPAO* bine yakın kuyu açmış (989), buna karşılık yabancı 'piyasa güçlerinin' açtığı kuyu sayısı 422'de kalmıştır. Yıllardır *Türkiye*'de petrol aramaktan çok, arındırmak ve dağıtmakla para kazandıklarını hep görmüşüzdür. Üstlerine çok varılırsa, *Türkiye*' de 'petrol olmadığını' söyleyip geçerler. (Şimdi onların petrol olmadığını söylediği yerlerde, kesinlikle petrolün varlığını Sovyet uzmanları iddia ediyorlar, hükümetle anlaşmalar yapıyor, bulup çıkaracaklarından da çok umutlu görünüyorlar.)

O zaman *Howard Baker*'in mantığıyla hareket etmemiz gerekmiyor mu, söyleyin bakalım? Kamunun elinde olan bir alanı, hem de Amerika'nın etkisi ve itişiyle özel kesime açmışız. Yabancı şirketler gelmişler. Yıllar geçmiş. Bakıyoruz, işleri güçleri, 'alavere dalavere kürt Memet nöbete.' Bu takdirde, tıpkı *Amerika*'daki benzer bir durum karşısında *Senatör Baker*'in dediği gibi, 'petrolcülerin vurgunculuk ettiği kanısına varırsak, *Türkiye*'nin devlet olarak duruma müdahale etmesi olasılığını öngörür, bu firmaları devletleştirmeyi düşünürsek,' bize içerlemeye hakları var mı? İşte ağızlarıyla söylemişler, petrol firmaları 'aşırı kâr' peşinde, 'sorumsuz bir tutum' içindeymiş. Böyle olunca, devlet müdahale edermiş. *Amerika*'da ediyor da, *Türkiye*'de etmeye kalkışırsa, acaba neden o *Türkiye Devleti* sevimsiz, sermaye düşmanı, daha da müthiş 'Marksist' filan sayılıyor?

Sanırım benim '*Hangi Batı*'da yazmıştım, emperyalist Batı'nın ölçütü (kriter) daimi ikidir: birisi kendisine, kendi içindeki ülkelere uygulanır, öbürü öteki dünya ülke-

lerine. Kendi çıkarları için yapmayı uygun, yerinde ve kaçınılmaz bulduklarını siz yapmaya kalkıştınız mı, tü kaka olur.

İşte petrol sorununda da aynı şeyi görüyoruz.

GANGSTER FİLMLERİNİN ÇAĞRIŞTIRDIĞI

11 Temmuz 1979

Gangster filmlerini sever misiniz? Ben bayılırım. Yalnız ben mi? Yaşı elli dolaylarında olan, büyük şehirlerde yetişmiş, bütün delikanlılar. Neden büyük şehirlerde yetişmiş olmasını şart koşuyorum? Sanırım şu nedenden: Gangster filmleri, yapılarıyla itibarıyla 'şehir' filmleridir: Büyük metropollerde geçer. Eğer bir insanın çocukluğundan itibaren Neon reklamları, polis arabalarının canavar düdükleri, her türlü karanlık adamın kaynaştığı gece kulüpleri ve benzeri şeyler, belleğinde yer etmemişse, gangster filmlerinin atmosferini yadırgayabilir. Ayrıca, gangster dediğimiz tip de, büyük şehirlerin ürünüdür. Bir bakıma o, kırsal kesimin eşkiyasına tekabül ediyor ama, eşkiya ne kadar dağların, ormanların, büyük yolların, azılı beygirlerin adamıysa, o, o kadar asfaltların, otomobillerin, büyük otellerin, gizli kumarhanelerin adamı. Şu halde, kırsal bir çocukluktan gelenin gangster filminin tadına varabilmesi daha zor, onun seveceği sanırım daha çok kovboy filmleri..

Hakçasını söylemek gerekirse, *Hollywood* 1930'lardan başlayarak sesli sinemanın en güzel gangster filmlerini üretmişti. Başkasını bilmem, ben nedense ünlü *Warner Kardeşler Şirketi*'nin çevirdiği gangster kurdelalarına bayılırdım. Siyah beyaz filmlerin saltanat sürdüğü o dönemlerde, (hele 40 içlerine doğru) gangster filmlerin de öyle bir atmosfer yaratırlar, öyle konuları ve sorun-

ları öyle oyuncularla beyaz perdeye aktarırlardı ki, nefesim kesilirdi. Elbette uydurmuyorlar. 1920'lerde, hele içki yasağının koyulaştığı tarihlerde, *Birleşik Amerika* toplumu, gangster dediğimiz bireysel terörizmin şahı adamları, sürüsüne bereket çıkarıyor. *Al Capone* adını kim bilmez? *Lucky Luciano*'yu? *Dillinger*'i? *Little Cesar*'ı? Sinemaya düşen, toplumsal kesitte var olan bu tipleri ya da benzerlerini, beyaz perdeye yansıtmaktan ibaret. Doğrusu pek de güzel becermişlerdir.

Ülkemizde ilk ve en büyük ün kazanan gangster filminin *Paul Muni*'nin oynadığı *"Ben Bir Paranga Kaçağıyım"* olduğunu hatırlıyorum. Dehşet bir filmdi. *Muni,* sonradan gangster filmlerine pek itibar etmedi ama, *Warner Bros*'un, onun da yetiştiği, (hatta galiba hocalık ettiği) bir aktörlük okulundan yetişme bir dizi oyuncuyu bu rollerde başarıyla kullandığı meraklılarca bilinir. Hadi bir kaçının adını yazayım da, o günleri bir daha yaşayın: Sözgelişi *John Garfield,* başka türlü bir gangster yaşatırdı gözümüzün önünde, sonra *Richard Conte,* sonra *Dane Clark*... Ama hakkını yemeyelim, Hollwood'ın en büyük 'gangsterleri', elbette bu saydığım adlar olmamışlardır. Dorukları saymak gerekirse. *Muni*'den sonra *Edward G. Robinson*'u (Ünlü *Little Cesar*'ı oynamıştı), *James Gagney*'i, *George Raft*'ı, *Allan Ladd*'ı ve *Humphrey Bogart*'ı söylemek yerinde olur. *Bogart*'ı, süper starlık döneminden bilenler, adının bu işe karıştığına şaşırsa da, gerçek budur: *Bogey* (yakınları onu böyle çağırırdı) yıllarca ve yıllarca, b dizisi, (hatta c dizisi) filmlerinde, büyük gangsterlerin el ulağı katil rollerinde sürünmüştü. Şimdi bile *İzmir*'de *Karşıyaka*'daki *Zafer Sineması*'nda, *Edward G. Robinson*'ın yanıbaşındaki kıytırık rolünde, başında kasketi, kısık gözleriyle onu görür gibiyim.

Hollywood bir sanat merkezi olmaktan çok bir endüstri olduğundan, gangster filmlerini de öteki ürünleri

gibi standartlaştırmıştı. Herkes oynayamazdı bu filmlerde. İki büyük firmanın, *(MGM* ve *20 Century Fox)* rekabet olsun diye zamanın iki büyük yıldızını gangster filmlerinde denediklerini, deneyin başarısızlıkla sonuçlandığını biliyorum. O zamana kadar 'şeker çocuk' rollerinde kızların gönüllerini fethetmiş *Robert Taylor* ve *Tyrone* Power, birer gangster filminde oynadılar, takım yattı. Yanlış aklımda kalmadıysa, *Taylor*'ın filminde yardımcı bir rol oynayan *Van Heflin*. çizdiği sarhoş gangster tipiyle dikkatleri çekmiş, o filmin tek kazancı da bu olmuştu. Onun için gangster filmi seyredecek misin, *Warner'in* filmlerine gel. Orada büyük şehirlerdeki yaşantının acımasızlığını hayli gerçekçi bir siyah-beyaz içinde bulabilirsin. Hollywood şematizmi yok mudur? Vardır elbet, vardır ya, şimdi bu şematizm, biraz da *Amerikan* toplumunun şematizmi değil midir diye düşünüyorum?

Allah Allah, birden böyle gangster filmlerine niye sardırdım acaba?

Ha, sahi, bireysel terörizmle gangster filmleri arasındaki ilişkiye dokunmak istiyordum. Bizim şu şiddet hareketleri deyip geçtiğimiz, nedenini de ya birbirimizin üzerine attığımız, ya da 'dış güçlere' bağladığımız toplumsal olgu var ya, hiç düşündünüz mü, çağdaş toplumların hemen hepsinin belirli bir gelişme aşamasında ortaya çıkıyor. *Amerika*'da gangsterlik var da, *Fransa*'da yok mu? *Bonnot* çetesi nedir peki. Üstelik kendisini adıyla sanıyla anarşist ilan etmemiş miydi? *İtalya*'da kırsaldan kentsele atlayan *Mafia* ve *Mafioso* nedir? Başka örnekler de bulunabilir elbet, hepsi aynı gerçeği vurgulayacaktır-kapitalistleşme ve şehirleşme süreci içinde, toplumsal bazı ayrıksılar (ayrıksı kelimesini *marginal* anlamına kullandım) bireysel terörizmden medet umar, bu toplumun onlara kendiliğinden vermediği bazı şeylere hak iddia etmelerinin, yasa dışı olarak meydana çıkışıdır.

Hele dur, laf uzayacak gibi, ardını sonra görüşürüz, olur mu?

"ASİ GENÇ"TİPİNİ OLUŞTURAN ORTAM

12 Temmuz 1979

İçişleri Bakanı, "silah kaçakçılığının önüne geçilmesiyle, şiddet hareketlerinin önemli ölçüde azalacağını" söylemeseydi, ben gangsterlik konusuna bulaşmayacak mıydım? Nasıl bulaşmam, daha 1976 Haziran'ında *"Politika"* gazetesinde soruna eğildiğimi, hatırlayanlarınız çıkacaktır. Gerçi o zaman daha çok estetik açıdan yaklaşıyordum ama, yine de toplumsal bir çözümleme yapmayı uygun görmüştüm. Nasıl bir çözümleme? Şöyle mi: Toplum kapitalistleşir, kırsaldan kentsele geçerken, adına "lümpen" dediğimiz bir kesim var ki, ne burjuva olabiliyor ne de proleter: İşte sonradan işi şiddete dökenler bunlar. Çünkü, biliyorsunuz, çağdaşlaşma dediğimiz olay endüstrileşmeyle atbaşı gidiyor, sonucunda da, Batılı anlamda ortaya çıkan şehir uygarlığında insanlar, ya burjuvaziyi ya proleteryayı oluşturuyor, ikisinden de olmayan ara tabakalar, anarşinin doğup büyüdüğü yerler.

Birisi küçük burjuvazi, ötekisi gecekondu halkı. Her iki kesimin insanları, büyük şehir yaşantısını, bu yaşantının nimetlerini kestirmeden ele geçirmek istiyorlar. Oysa koşullar ağır, üstelik ancak belirli çevrelerin çocukları için elverişli. Bir küçük burjuva çocuğunun milyonerlik şansı nedir? Gecekondudan gelen bir delikanlı, kolay kolay parayı har vurup harman savuracak bir düzeye ulaşabilir mi? Buradaki olanaksızlık duvarı, gerçekte, bu toplumsal çevrelerden çeşitli türde asilerin çıkmasına neden oluyor. Bunlarsa, yasal yollardan yapamayacaklarını yasa dışı yollardan, yani şiddete başvurarak gerçekleştir-

meye kalkışıyorlar. Gangsterlik dediğimiz aslında bu. Çocuğun sermayesi olsa belki ticaret yaparak zengin olacak, etkili bir çevresi olsa, mutlaka çeşitli aracılıklardan yararlanacak. Bunların hiçbiri olmayınca, yasadışı alışveriş alanını seçiyor kendisine: İçki, sigara, değerli eşya, silah, keyif verici zehirler kaçakçılığı 'çalışma alanı' oluyor, bu alan tehlikeli bir alan olduğu için, şiddet ister istemez işin içine karışıyor. Düzenin daha kısa zamanda daha çok kazanmak isteyen bazı para babaları da, perde arkasından, bu ayrıksı tipleri bu serüvene itince...

O filmi çok iyi hatırlıyorum, aynı mahallenin çocukları, yıllarca sonra karşılaşıyorlar: Birisi gangster *'Baby Face Martin/Bebek Yüzlü Martin'* olmuş, öteki sıradan bir boyacı olarak kalmış. *Martin,* çocukluk arkadaşına diyor ki, *"Boyacılıkta devam edersen, ne şu sırtımdaki takım giysileri giyebilirsin ne şu ipek gömleği, ben ateşle oynadım ama, paraya, lükse ve güzel kadınlara sahip oldum." Martin* elbette filmin sonunda polisle çatışmaya girecek, öldürülecektir, ama, saydığı üç şeyi (para, lüks ve kadın) hayatın amacı gibi koyan bir sistemde, ona bunları ele geçirme olanağı verilmezse, delikanlı elbette ölümün kapılarını zorlayacaktı.

Türk toplumu son yıllarda tam bir geçiş süreci yaşıyor. Endüstrileşme ve şehirleşme başlamış, ne var ki, ekonominin dışa bağımlılığı bu sürecin olağan aşamalardan geçmesini zorlaştırmıştır. Kırsal'dan şehre gelen kalabalığın proleterleşmesi, asi değil devrimci olması gerekirdi. Sanayileşmenin sağlam ve sürekli olmayışı lümpen birikimini artırıyor, gecekondular geniş şiddet üretim alanları olarak beliriyor. İşçi sınıfına ve onun bilincine katılamayan, büyük şehirde eğreti ve yabancı yaşayan, yine de ipek gömleğe, lüks pastahanelere, güzel kadınlara özlem duyan tip, türlü kaçakçılara kaymaz da ne yapar? Şehirlerdeki küçük burjuvazi ise, başka bir dram

içindedir: Sürekli enflasyon, hayat koşullarının gittikçe ağırlaşması, yapısı itibariyle burjuvazinin değerler ölçüsüne daha yatkın, onun özlemlerini benimsemiş bu kesimin çocuklarını, büsbütün ağır umutsuzluklara itiyor. Küçük burjuva, gönlünde bir büyük burjuva hayatı yaşamakta, oysa koşullar onu işçileşmeye doğru sürüklemektedir. Al sana buradan da asi tipleri. Yalnız bunlar okumuş yazmış çevrelerin çocukları olacaklarından, isyanlarını sağdan soldan işittikleri birtakım ideolojilere bağlayacaklar, bireysel terörizmlerini toplumsal bir devrimin kaçınılmaz gerekleri diye ortaya atacaklardır.

İşte *Türkiye*'deki şiddet hareketlerinin tablosu: İşçileşmemiş kırsal kesim lümpeni zenginleşmek, kendisine 'güneşte bir yer edinmek' için silah kaçakçılığı yapıyor, hayat koşulları yüzünden gittikçe işçileşmek tehlikesiyle karşılaşan, oysa burjuvalık özlemleri taşıyan küçük burjuva lümpeniyse onun sağladığı silahlarla banka soyup, şunu bunu kaçırarak, sözde devrimcilik, gerçekte ise basbayağı asilik yapıyor. Bunun böyle olduğu. ideolojik amaçlı bilinen bazı soygunlarda, bazı çetelerin çaldıkları paranın önemli bir kısmını takım giysiye, ipek gömleğe harcamış olmasından da anlayabiliriz belki.

Hüzünlü olan nedir bilir misiniz? Bizim kuşağın, ilk gençliğinde çok uzak bir topluma ilişkin gangster filmi olarak seyrettiklerini; yaşlılıklarında, kendi ülkelerinde gündelik gerçek olarak yaşaması.

O zaman, *İçişleri Bakanı*'na şu denilmeyecek mi? Şehirlere yığılmış gecekondu lümpenlerini, ekonomik koşulların ezdiği küçük burjuva lümpenlerini, toplumsal ve ekonomik güvencelere kavuşturmadıkça, *Türkiye*'de 'şiddet hareketlerinin' kökünü kurutmak nasıl mümkün olabilir? Bu elbette elden geldiğinde öteki önlemlerle afetin önlenmesine çalışılmasın demek değil, değil ama, birey-

sel terörizm bütün 'hür dünyada' sürüp gittiğine göre, işin çözümü 'insanca ve hakça bir düzen' olmasın?

"TEKİL TEPKİ" YERİNE, "ÇOĞUL BİRİKİM" GEREK *13 Temmuz 1979*

Rus *narodniklerinin* bir kesimiyle, sanırım *Stiner*'ci anarşistler, bir de ünlü *Necayev* ve tayfası, bireysel terörizmden toplumsal bir değişme için hayır ummuşlardır ama, umdukları ne geçen yüzyılda gerçekleşmiştir, ne de bu yüzyılda. Anarşizm, bireyci sosyalizm olarak en son savaşını *İspanya* iç savaşında verdi, orada da yenildi. *Proudhon*'dan *Bakunin* ve *Kropotkin*'e kadar, anarşizmin büyük kuramcılarından, çağdaş toplumcu hareketlerin, önemle gözönünde tutmaları gereken şeyin, özgürlükçülük olduğu anlaşılmıştır. *Anarcho-sendikalizm*'in de, işçi örgütlerini toplu sözleşmecilikten ve siyasal partilerle seçim dümenlerine girmekten, üretim üzerinde denetleyici bir yere götürmeye yararlı olduğu biliniyor. Halböyledir de, iş lafa gelince anarşizme de, hatta bireysel terörizme de karşı çıkan, devrimci grupçuklar, eylem düzeyinde neden adam vurur, banka soyar, sağa sola bomba koyar? Bu değişikliğin bir açıklaması olmamalı mı?

Çelişiklik diyorum ya, bu sahiden var. Şiddet eylemcilerinin çoğu toplumcu öğretiden esinlenmiş görünüyor, ağızlarında hep *Lenin, Marks, Engels;* sonra da bakıyorsunuz en azılı *narodnik* teroristlerin parmak ısıracağı türden terorist eylemlerine girişmişler. 30 ve 40 yıllarının sosyalistleri, şiddeti, ancak nesnel koşulların çok olgunlaşacağı hallerde akla gelebilecek en son (ültima) çare diye düşünürlerdi. *Sovyetler*'de eğitim görmüş bolşevik militanların üstlerinde çakı bile taşımadıkları bir

gerçektir. *Sovyet Devrimi*'nin her şeyi demek olan *Vladimir İliç* ise, ağabeysi *Aleksandr Ulyanof* bir terorizm olayına karıştığı için asıldığından olduğu kadar, devrimcilik kuramını kitlelerin hareketc getirilmesi üzerine kurduğundan da, terorizme karşı idi. İşin en ilginç yanı odur ki *Türkiye*'de kendilerini hem sosyalist sanıp hem de terorizm yapanlar, aynı zamanda *Sovyetler*'e de karşıdırlar.

Galiba yine döndük dolaştık, geçiş süreci yabancılaşmasına dayandık.

Bakın 27 haziran 1977 de *Politika*'da ne yazmışım *"Şöyle ilginç bir yere vardık sanırım, asi, toplumsal ve ekonomik koşullara tepkidir, bir kere bireyseldir, ikincisi ciddi dönüşüm önerileriyle gelmez, önünde sonunda tepkisini karşı çıktığı sistemin nitelikleri içersinde bir örgütlenmeye dönüştürür, aradaki fark sadece birisinin yasal olmasıdır, ötekinin yasadışı. Oysa devrimcinin farkı büyük, o bir kere bireysel değil sınıfsal bir tepkiyi somutlaştırıyor, böyle olduğu için de düzene hemen bir alternatif öneriyor, üstelik bu önerisi gerçekleşmeyecek bir hayal olmaktan çok, içinden çıktığı ya da benimsediği sınıfın katılmasıyla geleceği güvence altına alabilecek bir model. Sınıfsallık hemen toplumsallığı çağırdığı için, örgütlenmesi tabanda ve enine, işçi sınıfıyla ilgili olduğu için üretim kademeleriyle ilişkili. Devrimci, derin sularda çalışan dikkatli ve titiz bir işçi, heyecandan çok akılla, coşkudan çok bilinçle iş görüyor. Tekil tepkinin yararına değil, çoğul birikimin gücüne inanıyor, böyle olunca da onda gözkamaştırıcı atılımlar, aklı kısaları etkileyecek mithos yaratma çabaları yok. Hele kişiliğini, yaptıklarının önüne geçirmek hevesi, hiç, Tersine, eyleminin ardında kayboluyor adam, kimin ne yaptığını bilemiyorsun bile, sadece ilmiklerin sürekli ve sağlam bir çalışmayla aşağıdan yukarıya örülmesi fark ediliyor."*

Asi'de, elbette tam tersine: Toplumsal çevreye duyduğu tepki, öfkesini hemen somutlaştırmaya itiyor onu, hareket noktası uzun sürede gerçekleştirilecek ve toplumsal bir dönüşümü getirecek bilinçli örgütlenme değil, hayır, hareket noktası ona 'güneşte bir yer ayırmayan' düzene şiddetli tepki, böylelikle hem varlığını kanıtlamak, hem de düzenin duvarında büyüyeceğini umduğu bir çatlak yaratmak. Devrimci, halk yığınlarıyla özdeşleşmek mi istiyor, asi tam tersine kendisini o yığınlardan soyutluyor. Öyle sanıyorum ki, ideolojik bir açıklama çabası, tek kelimeyle ideoloji gereksinmesi de burada ortaya çıkıyor zaten. Aksi halde, banka soyup sağa sola dinamit atan şehir eşkiyasından farkı kalmayacak. O da yalnız, bu da yalnız. O da kurtuluşu, her defasında daha ileriye 'kaçmakta' buluyor, bu da. İkisinin de, toplumla ilişkileri kopuk. Ama, işi bireysel terorizme dökmüş 'devrimci' bir ideolojiye sarındı mı, bireysel terorizmin, sıradan bir gasp suçu, bir banka soygunu olmasını önlendiğini sanıyor: Vurgun, işin içine markist terminoloji karıştı mı, sanki birdenbire devrimci eyleme dönüşmüştür. Kendisi buna inanmak zorunda elbet. Başka kimsenin inanmadığını bilse bile.

Şiddet taraflısı öğrencileri yakından tanımış bir kız öğrenci bir gün dedi ki, *"bunların derdi cinsel, çoğu taşralı çocuklar, büyük şehirlerde kızlarla ilişki kuramıyorlar, bunalımları hepsini sivrilmeye itiyor, sivrilmenin en kestirme yolu da keskin devrimci pozuna girmek"* Sanırım, benim taa 1975 de üzerine bastığım bireysel diyalektik sorunudur bu, *"Hangi Sol*'da" epeyce işlenmiştir. Kuşkusuz, küçük burjuvazinin ve proletaryanın (gecekondu halkı) lümpenleri, ekonomik ve toplumsal çelişkileri kadar, bireysel çelişkilerinin etkisiyle de kendilerini bir gün ansızın ateşin içinde buluyorlar.

Ne yazık ki o ateş, yalnız kendilerini yakmıyor.

SOL BÖLÜNMÜŞ MÜ, BÖLÜNMEMİŞ Mİ? *31 Temmuz 1979*

Solculukta, hele sosyalistlikte, esas alınan 'nesnel gerçekler'dir, 'somutluk'tur. *Malraux,* hangi romanındaydı unuttum, komünistlerin konuşurken sık sık 'nesnel olarak' dediklerini belirtir, doğrudur da bu. Diyalektik materyalizm de, tarihsel materyalizm de, genellikle gerçeğin, özellikle toplumsal gerçeğin 'somut ve nesnel olarak' algılanmasını gerektirir. Nesnel koşulları doğru saptayacaksın ki, hangi birikimlerin hangi sıçramalara yol açabileceğini sağlam kestiresin. Bu böyledir ya, bizde hiç böyle değildir. Solcusu da, sosyalisti de habire 'nesnel gerçekler'den dem vurur, davranış ve eylemleriyle, bakarsın buud-ı mücerrette'dir, hayal içinde yüzer.

Kızmayın canım, fikrimi söylüyorum, kabahat mı? Sanırım biraz bu sosyalistliğin de, öteki siyasal akımlar gibi, ülkemize *tanzimat*'la birlikte üstyapısal bir kurum olarak gelmiş, çokluk aydınlar arasında yuvalanmış olmasından böyledir. *Prens Sabahaddin Bey,* nasıl ülkenin 'nesnel koşulları' teşebbüs-ü şahsi'yi kaldırır mı kaldıramaz mı, böyle bir uygulama sonunda emperyalizm Türk sanayiini büsbütün göçertir mi göçertmez mi, kestiremeden ondan yana olursa; *'iştirakçi' Hilmi* ve *Baha Tevfik beyler* de, onun gibi Osmanlı toplumunun gerçek ve nesnel koşullarını hesaplamadan, sosyalist olurlar. *Prens Sabahaddin Bey*'in liberalliği nasıl gerçekte *Türkiye*'de ulusal bir tüccar ve sanayici sınıfının, (tek kelimeyle ulusal burjuvazinin) varlığını gerektirdiği halde, Osmanlı'da bu bir türlü oluşamadıysa, *'iştirakçi' Hilmi bey*'in sosyalistliği de elbette bir Osmanlı preloteryasını gerektiriyordu, bu proleterya maalesef oluşamamıştı. Peki ya *Rumeli* grevleri, ya *İstanbul* grevleri diyeceksiniz? Bir kıs-

mı, *Rum, Bulgar* ve *Musevi* işçilerinin, bir kısmı da yabancı işletmelere karşı müslüman işçilerin kökeninde 'ulusallık' olan tepkileridir. Yoksa, o dönemin sosyalistliği de, liberalliği de, maddi bir temele oturtulabilmiş değildi pek.

Onun için de bütün somutluk ve nesnellik iddiaları lafta kalmış hareketler halk yığınlarıyla birleşememiş, kaynaşamamıştır.

Ben şimdi niye eski defteri yokluyorum, ihtiyarladığımdan mı? Hayır, basınımızda şu ara yeniden sosyalistlerin güçbirliği ele alınıyor, ileri geri fikirler ortaya atılıyor, ondan. Bir görüşe göre, *Türkiye*'de sol bölünmüş, bir ötekisine göre bölünmemiş. Evet, bunu adamın gözünün içine baka baka söyleyebilen, sonra da 'nesnel gerçeklerden' hareket ettiğini, 'somut verilere' göre konuştuğunu ileri sürebilen çılgın solcularımız var. *Türkiye*'de sol bölünmemiş. Yekpare imiş. Şimdi bir ağızdan itiraz ettiğinizi duyar gibiyim, iyi ama diyorsunuz, kardeşim şu legal sosyalist partilerin handiyse onu bulması nedendir, karanlıkta göz kırpan grupçukları da sayarsan, işin çığrından çıktığı, belki de solun bölünmesinden değil, ufalanmasındaan dem vurmak gerektiği apaçık ortada değil midir? Değilmiş, *Türkiye*'de bölünmemiş ve yekpare bir tek sosyalist hareket varmış, ötekileri de ya buna katılmak, buna uymak zorundaymışlar, ya da sosyalist olmamayı, solcu sayılamamayı göze almalıymışlar. Bunun adı da 'nesnel gerçekler'i dile getirmek oluyor öyle mi? Adama gülerler.

Bir kere *Türkiye*'de solun başlangıcı tek olmamış, meraklıları bilir ki, sosyalistlik aynı zamanda *Baku*'da, *İstanbul*'da *Ankara*'da uç vermiştir. 1920'lerde, *Bakı*'da *TKF; İstanbul*'da *Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Fırkası, Türkiye Sosyalist Fırkası, Türkiye Sosyal Demokrat Fırkası; Ankara*'da ise *Halk İstirakiyyun Fırkası* vardı. Bunların hepsi liderleri, yayın organları, militanları

ve örgütleriyle birer 'somut gerçek'tiler. Hareketin en yekpare olduğu zamanda bile enaz iki eyilimin var olduğunu, yıllar boyunca da birbirini yediğini herkes bilir. 1930'larda, bu iki eyilime bağlı tarafların, birbirlerine karşı kongre topladıkları, karşılıklı ihraçlara kadar gittikleri, tarih kitaplarında yazılıdır. 1946'da, 'sınıf esası üzerine' cemiyet ve parti kurmak serbestliği 'tek parti diktası' tarafından tanınınca, ortaya yine bir değil iki sosyalist partisi çıkmıştı, yine bu iki parti kedi köpek gibi birbirine sarıyordu. 1965 sonrasında *TIP* tek Sosyalist Parti gibi görünüyorduysa da, çok geçmeden, ortalığı proleter devrimcilerin sardığı, *Mao* ve *Che Guevera* bölünmelerinin alıp yürüdüğü, zaten bugünkü bölünme ve ayrılmaların kökeninde de bunların bulunduğu besbellidir.

Hal böyleyken, nasıl birisi çıkıp da *Türkiye*'de sosyalistler bölünmemişlerdir ki, birleşsinler, ya da ortak eylem çabasına girsinler diyebilir? Der arkadaş, o ki bir ülkede sosyalist hareket doğrudan doğruya proleteryanın kendisinden kaynaklanmamıştır, çokluk küçük burjuva aydınlarının, hatta bürokratların tekelindedir, bunu da der, daha saçmasını da söyler. Taa *Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu*'ndan beri bu mülkün sosyalistleri yukardan aşağıya sosyalizmlerin türküsünü çağırır, ama bunu, aşağıdan yukarıya sosyalizmlerin laf kalabalığı ile örterler. *Türkiye*'de, Osmanlı'dan beri, ilericiliğin her türlüsü bir aydın, daha doğrusu bir kâtip, bir bürokrat işi olduğundan, sosyalistlik de geniş ölçüde bundan nasibini almıştır. Hâlâ da almaktadır. Hani 1965 sonrası gençlerinin koparduğu patırdı var ya, ne kadar çok proleter lafı etmiş olursa olsun, o da bir aydın hareketi olmaktan öte geçemiyor, gittikçe de küçük burjuva özelliklerini belli ediyor.

Bu madalyanın bir de öteki yüzünü tartışmak yararlıdır, onu da ele alırız.

İŞİN DİBİNİ KURCALARSAK

1 Ağustos 1979

Bırakın *İştirakçi Hilmi*'nin *Osmanlı Sosyalist Fırkası*'nı bir yana, yine de Türk sosyalist hareketinin aydınlar düzeyindeki gelişmesi, iki ayrı doğrultudan gerçekleşmiştir. Günümüzdeki bölünme ve tartışmaların bir bölüğü, taa Ekim devrimi dolaylarına rastlıyan, ikilikten kaynaklanır. Önemli bir ikiliktir bu, çoğu sosyalistin sandığı gibi, *Dr. Şefik Hüsnü* ile *Mustafa Suphi* arasındaki bireysel çekişmeden değil, Osmanlı'nın son dönemini adamakıllı etkilemiş bazı fikir akımlarından doğmuştur. Sanırım, işi biraz daha aydınlığa çıkarmak için, ayrıntıya ineceğiz. Ama, değer. Hiç olmazsa, soruna bir de bu açıdan yaklaşılması gerektiği ortaya atılmış olur.

Hep biliyoruz, tanzimat'tan sonraki fikir hareketleri üç öbekte toplanıyordu: A. Batı yandaşı Osmanlıcılar, B. İslamcılar, C. Milliyetçiler (Türkçüler). İlk iki fikrin sahipleri genelde imparatorluğu kurtarmayı düşünüyorlardı, üçüncü fikri taşıyanlarsa devleti yapan unsurların birer ikişer milliyetçilik güderek ayrılmaları karşısında, Türklerin de kendi milliyetçiliklerini geliştirmelerinden yanaydılar. Bunları da ikiye ayırmak mümkündü, imparatorluk sınırları içersinde Türklüğü kurtarmayı düşünenler, ideali yayıp bütün Türkleri birleştirmeyi düşünenler, ki bunlara *Turancılar* deniliyordu. Yanılmıyorsam, bu tasnifi ilk defa *Mısır'da* çıkan *'Türk'* gazetesine gönderdiği *'Üç tarz-ı siyaset'* başlıklı yazısıyla *Yusuf Akçura* yapmıştır. *Akçura, Kazan* Türklerindendi. *Dersaadet*'e öğretime geliyor, kısa zamanda başını derde sokup *Trablus*'a sürülüyor, oradan *Paris*'e geçtiğini, *Ahmet Rıza* grubuyla ilişkiler geliştirdiğini saptıyoruz. Arkasından *Rusya*'ya, *Kazan*'a dönmüş, ama *Osmanlı İmparatorluğu*'yla ilgisini kesmemiştir. 1908 devriminden sonra, aynı

adamı, Dersaadet'te ittihatçı iktidarına muhalif, aynı derecede hürriyet ve itilafcılara karşı, *Milli Meşrutiyet Fırkası*'nın başında görüyoruz. Bu, mayası itibariyle milliyetçi bir fırka. Gazetesi *İfham*'da yazanlar arasında kim vardır bilir misiniz?

Şaşmayın sakın, *Mustafa Suphi.*

Bu kadarla kalsa iyi, ittihatçılar, iktidarlarını pekiştirmek için bütün muhaliflerini darmadağın ederler ya, bu arada *Mustafa Suphi* de *Sinop*'a sürülür. *Sinop* sürgününde nasıl 'milliyetçi' fikirler taşıdığını, hatta 'milliyetçi bir masonluk örgütü' kurup siyaset sahasında etkili olabilmek için çareler aradığını, sürgünlük arkadaşı *Ahmet Bedevi* anılarında yazıyor. *Mustafa Suphi'nin Sinop*'tan *Rusya*'ya kaçtığı, fikirlerini uygulamaya koymadan Birinci Dünya Savaşı patladığından *Rusya*'da tutsak edildiği malûm. Komünistliğe yönelişi *Rusya*'daki devrim patırtısı sırasında olmuştur. İşte burada da, bir noktaya parmak basmayı yararlı görüyorum. *Mustafa Suphi*'nin, *Rusya*'daki 'koruyucuları' kimlerdi bilir misiniz, *Nur Vahidov*'la *Sultan Galiyev*, yani bolşevik partisi müslüman kanadının iki büyük lideri. Bunlar *Sovyet* iktidarının 'Milliyetler komiserliğinde, müslümanlar bölümünde', *Stalin*'le beraber çalışıyorlardı. *Mustafa Suphi*'nin elinden tuttular, giderek oradaki Türk aydın ve savaş tutsaklarından bir *Türkiye Komünist Fırkası*'nı örgütlemesini de sağladılar. Bu da çok önemli

Neden mi, bakın neden: *Galiyev* de. *Vahidov* da, bolşeviklerle işbirliği halinde idiler ama, *Rusya* Türkleri'nin hepsini kapsayacak, *(Volga* Tatarlarından *Buhara Hanlığı*'na uzanan) büyük bir sosyalist *Turan Cumhuriyeti* fikrini işliyorlardı. *Sovyetler Birliği*'ne dahil edilecek bu Cumhuriyetin daha o zamandan bir Müslüman Kızılordusu vardı, *Beyazlar*'a karşı *Kazan*'ı savunurken fena halde kırıldı. *Nur Vahidov* da, galiba bu savaşta şehid ol-

muştu. İşte *TKF*'nin kurucusu *Mustafa Suphi*'nin geldiği yer, hareket noktası burası. Osmanlı toplumunda iken, *Milli Meşruriyet* (Mütarcke'de *Milli Türk*) fırkası yandaşı, *Rusya*'da ise *Galiyev* ve *Vahidov*'un cömezi. Başka türlü ve daha kesin çizgilerle söylemek gerekirse, galiba şöyle diyeceğiz: *Mustafa Suphi* Osmanlı'nın son dönemini damgalayan fikir hareketleri içersinde, 'milliyetçilik' kökeninden gelen bir aydındı.

Bir de elbet, ölümüne neden olan ittihatçı düşmanlığı var ki, önemi hiç küçümsenemez. Daha *İstanbul*'da iken ittihatçılarla atıştığı, *Sinop*'a sürüldüğünü söyledik. Sonraları, *Baku*'da *TKF*'yi örgütlediği sıralarda, *Rusya*'da işi komünistliğe döken *Enver Paşa*'nın balonunu patlatır. Bilindiği gibi, ittihatçılar (daha doğrusu liderleri) *Almanya*'ya kaçtıktan sonra, daha önce *Dersaadet*'te bulunmuş olan *Parvus* aracılığıyla *Radek*'le ilişki kurar, böylelikle *Sovyetler*'e ittihatçılığı ve örgütlerini yeni bir 'komünist' almaşık gibi sunarlar. *Ruslar* bir süre desteklemiştir bunları. Ne var ki *Baku Doğu Halkları Kurultayı* sırasında, kısmen *Anadolu*'daki *Kemal Paşa*'nın başarılı gidişi, kısmen de *Mustafa Suphi*'nin kesin tavır alışı, ittihatcıların şansını epeyce azalmıştır. *Anadolu*'daki harekete el koymak amacını güden ittihatcıların *Mustafa Kemal*'den nasıl kurtulacaklarını düşünürken, ortaya bir de *Mustafa Suphi*'nin çıkması adamakıllı canlarını sıkmış, büyük bir olasılıkla bu ikisinin birleşmesini önlemek amacıyla *Mustafa Suphi*'nin *Trabzon*'da 'temizlenmesine' neden olmuştur.

Çünkü, ilginçtir, *Mustafa Suphi*, *Süleyman Sami*'yle yürüttüğü temasları boyunca, sürekli olarak *Anadolu*'ya gelmek, *Mustafa Kemal*'le işbirliği etmek istek ve özlemindeydi. *Mustafa Kemal*'in de onu davet ettiği, 'Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Türk işçi ve köylülerini temsil edecek bir fırkayı görmekten memnun olacağını' söy-

lediği bilinmektedir. Peki ya *Şefik Hüsnü*, o hiç *Anadolu*'ya geçmeyi düşündü mü?

BİR "PİŞMANLIĞIN" ANLAMI

2 Ağustos 1979

Şefik Hüsnü, yıllar sonra *Mihri'ye (Belli)* şöyle demiş: *"Proleterya'nın toplu olarak bulunduğu tek merkez İstanbul'du. Biz, 'nerede proletarya orada biz' diye düşündük. Önümüzde Sovyet devrimi örneği vardı. Rusya'da devrim şehirlerde başlamış, köylere yayılmıştı ve Rus devriminde temel güç işçi sınıfıydı. Bu düşüncelerle İstanbul'da kaldık. Biz o zamanlar böyle düşünüyorduk. Ama ben kendi hesabıma şimdi başka türlü düşünüyorum. Ankara'ya gitmemiz doğru bir davranış olacaktı. Mustafa Kemal ile, hiç değilse ilk yıllarda, daha geniş bir güçbirliği sağlanabilirdi. Üstelik kendisiyle hemşeriydik. Birçok müşterek dostlarımız vardı. Bizde bu gibi kişisel bağlar, kısa vadede de olsa, etkili olabilir" Mihri Belli, Şefik Bey*'in bu özeleştirisine katılıyor.

Aslında, *Dr. Şefik Hüsnü*, Osmanlı'nın son dönemini etkilemiş fikir akımlarından batıcılık akımına bağlı bir aydın, bir bakıma *Mustafa Suphi*'nin karşıtı. *Fransa*'da okumuş, Fransız sosyalizminden *(Jaures, Henri Barbusse)* etkilenmiş, zaten Mütareke'de *Türkiye Sosyalist İşçi* ve *Çiftçi Fırkası*'nı örgütlerken, bir başka *Avrupa* ülkesinden (*Almanya*'dan) gelen sosyalist gençlerle işbirliği yapıyor. Önce berikilerin *Almanya*'da bir sayı çıkardığı *Kurtuluş*'u yayınlıyor, arkasından *Aydınlık*'ı. Aydınlık dergisinin adı bile Fransız sosyalistlerinin çıkardığı *(Barbusse*'ün) *la Clarte* dergisinden alınmadır. Yanılmıyorsam, *FKB*'nin bu adı taşıyan bir gençlik organı, yakın zamanlara kadar çıkmakta idi. *Şefik Hüsnü*'nün *Selanikli*

olması da, yabana atılmamalı, "dönme" olduğu da. *Selanik* şehri, genellikle dönmeler, ülkemizde batılı komprador kültürünün taşıyıcıları olmuşlardır hep. *Selanik* sosyalizminin de bir Yahudi sosyalizmi olduğu biliniyor. Bu bakımdan, *Şefik Hüsnü*'nün ilişkileri *Mustafa Suphi*'nin ilişkilerinden çok farklı. *Mustafa Suplu,* ittihatçılarla kapışmıştır. *Şefik Hüsnü* yıllar sonra, *Mihri*'ye *(Belli)* ittihatçıları savunur. Der ki, bunların solunda o zaman siyasal güç yoktu, üstelik savaşa girer girmez kapitülasyonları ilga ederek emperyalizme karşı tavır almışlardır. İttihatçıların kapütülasyonları lağvettiği gerçek ama, *Şefik Hüsnü* gibi bir marksistin aynı ittihatçıların ülkeyi bu kere Alman emperyalizminin kucağına attığını nasıl görmediğine şaşılır. O dönemin bütün aklıbaşında tanıkları savaş kazanılsaydı bile, Almanlar'ın *Türkiye*'den gidici olmadıklarını söylemektedirler. *Mustafa Kemal*'in, bunların orduyu ve ülkenin savunmasını, Alman Genelkurmayı'na teslim ettiklerini söyleyip, eleştirdiği malûmdur. *Dr. Şefik Hüsnü,* çoğu *Selanik*'liler gibi, ne hikmetse, ittihatçı sempatisinden kopamıyor. Ya da kopamamış. Bilmem buna ittihatçı sempatisi demek doğru mu? Osmanlı aydınlarının çoğunda *Tanzimat*'tan itibaren gördüğümüz batı hayranlığının belirgin bir örneği. Memleket işgal altında, *Anadolu*'da silahlı bir direniş örgütleniyor, bunlar proletarya *İstanbul*'da diye orada dergi çıkarmakla yetiniyorlar, arada sırada, *Ankara*'nın odun kesişine uzaktan bir hınk dediklerini duyuyoruz, o kadar.

Proletarya sorunu da ilginç. Bütün belgeler, Mütareke'de *İstanbul* proletaryasına gerçekten egemen örgütün *TSICF* değil, *Türkiye Sosyalist Fırkası* olduğunu söylüyor. *'İştirakçi Hilmi* ve *Idrak* gazetesi, ne yapmış yapmış özellikle tramvay amelesini denetimine almıştır. Büyük grevlerin altında hep onun imzası var. Hoş o da karışık bir adam ya, ayrı konu, gerçekte işgal devletleri-

nin arasındaki çekişmelerden yararlanıyor, galiba bu yüzden de karanlık bir şekilde ölüyor. Bence *Hüseyin Hilmi* ve *Dr. Şefik Hüsnü* arasındaki ortaklık nerede bilir misiniz, birisi *2.* birisi *3. Enternasyonal*'dan yana görünüyorlar ama, aslında ikisi de 'meşrutiyetçi' *Anadolu* İhtilali'nin ulusal demokratik devrim niteliğini anlamamışlar, uzak farları yanmıyor. *Mustafa Kemal*'in anti-emperyalist ayaklanmayı bir 'cumhuriyet'e dönüştürebileceğini göremiyorlar. Yıllar sonra *Şefik Hüsnü*'yü *Ankara*'ya gitmediğinden dolayı pişmanlığa sürükleyen bu olsa gerektir.

Öyleyse, o Osmanlı aydınlarının çoğunda görülen batıcı eyilimin gereklerine uygun davranmış, olayı payitahtta çözümlemeye kalkışmıştır, çünkü o dönemin koşulları içinde *Dersaadet Ankara*'ya (*Anadolu*'ya) oranla elbette çok daha batılı, batıcıdır. *Mustafa Suphi*'de bunun tam karşıtı oluyor, *Şefik Bey İstanbul*'dan *Ankara*'ya adımını atamaz iken, o *Rusya* içlerinden ille gelmek için çırpınıyor, zira hareketin hem 'mazlum milletler' doğrultusundaki gelişmesini kavramıştır, hem de bu gelişmeye *legal* bir katkının ilerde sosyalizmin ülkedeki gelişmesi açısından sağlayacağı yararları görmüştür. Daha da önemlisi, *Mustafa Suphi*'nin olaya bakışı çok daha esnek ve diyalektiktir.

Lafı biraz uzattım mı? Uzatılmalı! Sosyalistler, Türk sosyalizminin bu iki önemli adamına bağlı iki doğrultuyu, somut koşulları içinde anlamadıkça, ciddi bir senteze ulaşamayacaklar. Zaten yıllardır süregelen ayrılmaların, bölünmelerin kökeninde, daima bu doğrultuların birbiriyle çelişmesi yer almıştır. Kişiler bir yana bırakılırsa, denebilir ki, sosyalist bölünmelerin nedenlerinden, birisi de, "taklid' sosyalist önerilere karşı, orijinal (özgün) sosyalist önerilerin var olmasıdır. Tabii, bütün bu dediklerim aydınlar düzeyinde, fikir planında oluyor. Çünkü o

zamanlar bütün Türk proletaryası 20-30 bin kişi ya var, ya yok.

İŞÇİLERİN BÖLÜNMESİ DERSENİZ... *3 Ağustos 1979*

İşçiler demiştik galiba...

Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nu yöneten *Benaroya, 2. Enternasyonal*'a verdiği raporlarda, sık sık, neden yakınır bileniniz var mı? Bu şehirdeki çeşitli işçi grupları arasında tam anlamıyla "Enternasyonalci" bir dayanışma sağlayamamaktan: Bulgar asıllı işçiler başka, Yunan asıllı işçiler başka, Musevi asıllı işçiler çok daha başka havadan çalıyorlarmış, Türkler derseniz büsbütün başka bir alem. *Benaroya,* gerçekte uluslararası nitelik taşıyan işçi davasının, *Selanik* ve çevresinde, tamamiyle milliyetçi düzeyde bir örgütlenmeye girmiş olmasını eleştirir. Ona bakarsanız, bunun nedeni, Osmanlı'dan kopmak isteyen Yunanlılarla Bulgarlardır. Şehirdeki Yunan ve Bulgar işçi örgütlerini çekiştirir durur.

Öte yandan. Bulgar 'sosyal demokratlarının' etkisindeki Bulgar işçilerine göre, Musevi denetimindeki federasyon bilimsel sosyalist olmaktan çok, *Anarchio-Sendikalist* niteliktedir, bu yüzden de eleştirilmesi yerinde olur. Bulgar örgütünün liderince, *Enternasyonal*'a gönderilmiş eleştiriler bulunmuştur. Rumların, her iki taraftan uzak kaldığı, sosyalistlik iddiasında bulundukları halde, milliyetçilik güttüklerinden ortaklaşa örgütlenmeye yanaşmadığı biliniyor. Meraklısı bütün bunlara elbette imparatorluğun başka yerlerindeki 'sosyal demokrat' Ermeni örgütlerinin de başka bir milliyetçilik düzeninde olduklarını ekleyecek, *Enternasyonal*'a onların da bu özellikleriyle kaydolduklarını hatırlayacaktır.

Türk işçi hareketinin ta başından beri birliğini ve bütünlüğünü savunmak, bu koşullar altında, nasıl mümkün olur acaba? Böyle ulusal bir bölünme içine girmiş Osmanlı proletaryasına yaslanan sosyalist hareketinin dağınıklığına ve bölünmüşlüğüne şaşılır mı? Diyeceksiniz ki, o eski, şimdi bu işler daha farklı oluyor? Doğru, farklı olmasına farklı oluyor ama, işçi sınıfının da, sosyalist hareketinin de tek ve yekpare olmamakta devam ettiği bir gerçek. Örnek mi? Örnekten bol ne var.

Yoksa yazmış mıydım?

Trockiy'in kurduğu *4. Enternasyonal,* bir süre önce *Brüksel*'de genel kurulunu toplamıştı. Dünyanın dört bir yanındaki Trockist komünist partilerinden üyeler geldi: Hepsi üç bin kişi kadar. Toplantıda, özellikle *Sovyet TASS Ajansı* muhabirlerinin görmek ve resimlerini çekmek istedikleri, hangi delegelerdi bilir misiniz? *Rusya*'dan gelenler. Bunun anlamı şu: Sosyalist hareketi en bölünmemiş, en yekpare sanılan *Sovyetler Birliği*'nde, *4. Enternasyonal*'a bağlı yani Trockist, bir gizli parti faaliyet halindeydi, o kadar böyleydi ki bu, yurt dışındaki uluslararası genel kurul toplantısına gizlice delege bile gönderebiliyordu.

Gilles Martinet'nın, Türkçe'ye çevrilmiş olan ünlü *"Beş komünizm"* adlı eserinde, yeryüzünde sosyalist düzenlerin en az beş komünizm türünde toplanabileceğini yazdığı unutulabilir mi? *Çin'in Rusya*'yla, *Arnavutluk*'un her ikisiyle, *Yugoslavya*'nın hiçbirisiyle tam bir bütünlük ya da yekparelik içinde olmadığı, ama bütün bunların ayrı ayrı ve beraberce dünya sosyalizminin çeşitli türlerinden birini oluşturdukları bir gerçek. Aynı *Gilles Martinet,* işçi sınıfının örgütlenmesi demek olan sendikacılık türlerini eline aldığı kitabında, bu kere, yedi sendikacılık türü saymıştır. Öyle ya, Türkiye'de bile, işçi sınıfı, içinde müslümanların ve ülkücülerin de bulunduğu, çeşitli

örgütlenme türlerine dağılabilmiş; kendilerini sosyalist belleyenlerin, nasıl ayrı ve farklı oldukları, *DİSK* genel kurullarından anlaşılmıştır.

Bunun bilimsel açıklamasını yapmak isteyenler yok mu? *'Hangi Sol*'da konuya eğilirken, *Andre Gorz* ve *Serge Mallet*'den söz ettiğimi hatırlıyorum. Hadi bir paragraf aktarayım: *"...Serge Mallet'ye bakarsanız, bunda işçi sınıfının türdeş (homogene) olmayışı rol oynuyor, nasıl burjuvazi türdeş değil de, içinde çeşitli kesimler çeşitli iç çelişkiler geliştiriyorlarsa, işçi sınıf da öyle: Hatta belki işçi sınıfından değil, işçi sınıflarından bile söz edilebilir.* (Zaten zamanında *Proudhon* öyle dermiş) *Zira endüstrinin görece geleneksel kesimlerinin işçilerine oranla, (inşaat, yol, mağden, demir, gemi inşaatı işçileri), ikinci endüstri devrimi kesimlerinin işçileri daha başka bir nitelikte, daha başka bir atılganlıkla isteklerini düzenliyor ve savunuyorlar (elektronik, petrokimya, uçak ve kısmen otomotiv endüstrisi işçileri)."*

Buradan ne çıkıyor, işçilerin kendi içlerinde bölünmüş olmaları, biraz da çalıştıkları üretim dalının özelliklerine bağlı değil mi? Nasıl tarım kesimi işçileri endüstri kesimi işçilerine oranla daha tutucu sayılırsa, endüstrinin geleneksel kesimiyle devrimci kesimi işçileri de kendi aralarında daha ilerici ya da tutucu olabilirler. Buradaki çelişki, tıpkı burjuvazinin iç kanatları arasındaki çelişkiler gibi algılanabilir, nasıl bu çelişkiler burjuvazinin genel çıkarları söz konusu oldu mu kanatların aynı platformda birleşmesini engellemezse, işçi sınıfı için de bu böyledir, böyle olmalıdır: İşçi sınıfının genel çıkarları söz konusu oldu mu, çeşitli iç kanatlar ortaklaşa bir platformda birleşir, birleşmelidir.

Ancak, bu gerçeğin kabulünden sonradır ki, sosyalistlerin dağınıklığı ya da beraberliği ciddiyetle ele alınabilir.

ERBAKAN'A BİR SORU

5 Ağustos 1979

Tarih meraklısı kişi, mütareke basınını, ya da o dönemdeki resmî yazışmaları gözden geçirirse, çarpılır. Hangi sayfayı açsa, hiç alışmadığı deyimler, tanımlamalar. Sözgelişi, *Türkiye*'nin (daha doğrusu Osmanlı'nın) kaderini *İngiltere*'nin ellerine terketmeyi düşünen, politikacı ve aydınların dillerinden düşürmedikleri şöyle bir deyim vardır: *"Dünyanın en büyük müslüman devleti"*. Sizce, hangi devlettir bu? İnsan, *Halife*'nin hükümrân olduğu *Osmanlı Devleti* sanıyor ya, değil, onların sözünü ettikleri 'en büyük Müslüman devleti' *İngiltere*'dir, bu niteliğe sömürge olarak kullandığı çok geniş Müslüman toprakları dolayısıyla layık görülmektedir.

İngiltere de buna sahip çıkmaz değil ha... Bal gibi sahiplenir, zaten halifelik sorunuyla ilgilenmesi de, buradan doğar. Durumu dengelemek için değil midir ki, Birinci Dünya Savaşı boyunca *Lawrence* aracılığıyla *Mekke*'deki *Şerif Hüseyin*'i kışkırtmış, savaştan sonra da bir ara halifeliği bu soya geçirmeye niyetlenmiştir. Beni rahatsız eden İngiliz'in emperyalist çıkarları için Müslümanlığı da, halifeliği de oyununda kullanması değil de, Müslümanların arasından bu oyuna gönüllü olanların çıkması. Bir iddiaya göre, *Sultan* ve *Halife Vahdettin*, mütarekeden itibaren İngiliz kartını oynamaya kesin kararlıdır. O kadar kararlıdır ki, İttihatçı hükümetlerin yerine İtilafçı hükümetleri geçirmez de, *Damat Ferid* aracılığıyla bir çeşit partilerüstü saray hükümetlerini iktidara getirir. Amacı, bunlarla *İngiltere*'ye gerekli bütün ödünleri rahatlıkla verebilmek, böylece halifeliğini ve tahtını kurtarmaktır.

Tahtını da, halifeliğini de kurtaramamıştır, orasını biliyoruz ama, bu arada ne kadar küçüldüğünü de biliyor muyuz?

Vahdettin, halifeliğin *İngiltere*'ye, bu *'yeryüzünün en büyük Müslüman devletine'* yararlı olacağı kanısındadır, bu kanısını sık sık *Damat Ferid* aracılığıyla İngiliz işgal yetkililerine duyurmaktan çekinmez. Hatta bunu gerekli görür. *'Bütün umudu İngiltere devlet-i fahimesindedir'* Bir iddiaya göre padişah, Mondros Mütarekesi'nin yenir yutulur gibi olmayan koşullarını öğrenince, sadrazamına şunları demiştir: *"...Şartlar ne kadar ağır olursa olsun, hemen kabul edelim. İngiltere'nin Şark'taki bize dost politikası değişmemiştir. Daha sonra af ve mürüvvetini kazanabiliriz."* *İngiltere*'nin o zamanki donanmasının komutanı *Sir F. de Robeck*'in *Lord Curzon*'a yazdığı gizli bir yazıda ise şöyle denilmektedir: *"...Sadrazam gelecekteki Türk devleti için İngiliz himayesini istedi ve yeni yetişecek prensin tamamen İngiliz dostu olarak yetiştirileceğini söyledi."*

Peki neden böyle yapıyorlardı? Çok basit bir sebepten: *İngiltere*'nin çok Müslüman sömürgesi var, Osmanlı da Müslüman, üstelik bütün Müslümanların halifesi aynı zamanda padişah, eğer İngilizlere Müsülmanları elde tutmak, iyi sömürmek için el ulağı gerekirse bu pekâlâ halife olur. Buna karşı —lafta da olsa— Osmanlı Devleti ayakta durur. *Vahdeddin*'in ayrıca, monarşi olduğu için, *İngiltere*'ye özel bir güveni olduğu muhakaktır. *Halife*'nin bu Batı yandaşı ve Batı uşağı politikası, bilindiği gibi, yalnız *Sadrazam Damat Ferid* tarafından değil, *Hürriyet* ve *İtilaf Partisi* ile *İngiliz Muhipleri Cemiyeti* üyeler tarafından da savunuluyordu. Onların hepsi de *İngiltere* yandaşı ve Batıcıydılar.

Karşılarına aldıkları adam ise *Mustafa Kemal Paşa'* idi.

Bunları neden açtım?

Erbakan, İran devrimi üzerinde konuşmuş, ilginç şeyler de söylemiş. Devrimi nitelendirirken diyor ki: *"...Tek kelime ile bu hareket, uşaklıktan şahsiyetli dış politikaya dönüş hareketidir. Birçok Müslüman ülkeler için maalesef asırlardan beri onların sanki uşak olmaları tabii imiş gibi bir izlenim uyanmıştır. Ve herkes dengesiz bir şekilde yürütülmek istenmiştir. Onun her türlü ihtiyacına rağmen, kendi ihtiyacı düşünülmemiş, sadece birtakım dış güçlere nasıl alet olacağı hesaplanmıştır. Ve hiçbir meselede nimet külfet dengesi gözetilmeden birçok meseleler tek yanlı olarak baştaki yönetimi kullanmak suretiyle o ülkenin aleyhine tatbik edilmiştir."*

Bu sözler doğru, aklı başında herkes katılabilir. *Erbakan,* bunları *İran*'ı ve *Batı*'nın uşaklığını yapan *İran Şahı*'nı düşünerek söylüyor. *Şah*'ın dış güçlerin emirlerine sadakatla uyduğu, ülkesini onlara peşkeş çektiği, ne derlerse yaptığı bir gerçek. Bu bakımdan, *Erbakan*'ın yargıları doğruluğuna doğru, yalnız *halife*'nin 1919/20 yıllarındaki davranışı hiçbir şekilde *İran Şahı*'nın ülkesindeki davranışından farklı sayılamaz, hatta *Vahdettin* daha da kötüsünü yapmış, ülkesini bütünüyle İngiliz himayesine sunarak, onlara öteki İslâm ülkelerini sömürmek konusunda yardımcı olmayı önermiş. Şimdi benim merak ettiğim, *Erbakan*'ın *İran Şahı*'yla ilgili olarak söylediklerini, *Halife-yi Ru-yi Zemin Vahdeddin* için de söyleyip söyleyemeyeceği. Malum a, bizdeki 'inanmışlar' ülkeyi *Vahdeddin* tipindeki Batı yandaşı yöneticilerden kurtaran *Mustafa Kemal Paşa*'yı pek hazzetmezler, buna karşılık Osmanlı soyuna da toz kondurmazlar. Oysa *İran Şahı* ile son Osmanlı padişahının Batı uşaklığı konusunda hiçbir farkı yok, *Erbakan*'ın doğru mantığına göre *Şah Batı*'nın uşağı idiyse, hiç kuşkusuz *Vahdettin* de uşağı idi.

Bunu da söyleyebilir mi?

SON OSMANLI, SON PEHLEVİ'DEN BETERDİ

6 Ağustos 1979

Yoo, bu sorun öyle bir, iki kelimeyle geçiştirilecek bir sorun sayılmaz. Değil mi ki dünyada ve *Ortadoğu*'da yeniden Müslümanlık gündemdedir. Müslümanlıkla yüzlerce yıl içli dışlı olmuş bir ülke olan *Türkiye*'de de konu ele alınacak, enine boyuna tartışılacaktır.

Bunu bir kalem geçtikten sonra izninizle *Erbakan*'ın sözlerine gelmek istiyorum. *İran*'daki Şah yönetiminden söz ederken diyor ki, *"...İran, aslında uzun yıllar bir baskı rejimi ile yönetilmek istenmiştir. Buradaki halkın inançlarına ters düşen bir yönetim ve ana hususiyeti Batı'ya bağlı olan bir yönetim. Batı'nın İran'daki sömürüsünü sürdürmeye müsait zihniyette bir yönetim, silah zoru ile yönetmek istemiştir. Bu yönetimi halk hiçbir zaman tasvip etmemiştir. Sun'i, yapıştırma bir yönetim olmuştur. Ve böyle bir yönetim bir noktada halkın haklı reaksiyonu ile karşılaşmıştır..."*

Erbakan'ın *Şah Rıza Pehlevi* için bütün söyledikleri, aynı derecede *Osmanlı Padişah* ve halifeleri için de geçerlidir. *Osmanlı padişah* ve *halifesi*, *Tanzimat-ı Hayriye*'yi *Gülhane Hatt-ı Hümayunu* ile ilan ettiği zaman, aslında ne yapmış oluyordu sanki? Tıpkı *İran Şahı* gibi *"Batının Osmanlı toprağındaki sömürüsünü sürdürmeye müsait bir zihniyeti, uygulamaya koymuş olmuyor muydu? Tanzimat* padişahları mülkü İngiliz ve Fransıza, *Abdülhamit* ise *Almanya* ve *Avusturya*'ya satmış değil midir? Bütün Müslümanların halifesi sıfatıyla en koyu dindarlıkların, en yoğun şeriatçılıkların odağı gibi görünen *Abdülhamit* iktidarının gerçekte, bir denge politikası güdüyorum diye, mülkü nasıl Almanlara açtığını, yakın tarihimizle uğraşan herkes bilir. *Abdülhamit* de genel an-

lamda Batı çıkarına ve sömürüsüne yarayan bir yönetimi "Silah zoruyla" ve "Hafiye baskısıyla" sürdürmemiş midir?

Hele *Vahdettin?* Ah, hele o...

Vahdettin'in sözlerinden bazılarını aktarmıştım. Mumaileyh'in *İran Şahı*'ndan daha beter bir Batı yandaşı, -yandaş ne kelime yahu, kuklası- olduğunu daha bir belirtebilmek amacı ile bugün de 30 Mart 1919'da *Amiral Calthorpe*'a yaptığı önerilerden söz edeceğim. Hepsinden değil elbet, bazı ilginç olanlarından. O gün *Damat Ferit*, bir gün önce baş başa görüştüğü *Padişah* adına İngiliz yetkilisini ziyaret ediyor, şunları öneriyor:

"1. Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere'ye tam anlamıyla baş eğmektedir (Total Submission). 2. Padişah, halife olması hasebiyle Araplarla ilişkilerini sürdürmek, onlara özerklik vermekle beraber, padişahları kalmak istemektedir. 3. Doğu'da bir Ermenistan kurulabilir. 4. (buraya dikkat) 15 yıl boyunca İngiltere iç asayişi sağlamak ve dışa karşı Osmanlı bağımsızlığını korumak üzere, devletin gerekli gördüğü noktalarını (özerk bölgeler dahil) işgal edecektir. 5. İç yönetimde İngiltere, padişahın gerekli görülen nezaretlere İngiliz müsteşarlar atamasını 'dostluk icabı' kabul edecektir. 6. 15 yıl süreyle her vilayette valilerin yanına müşteşarlık edecek olan İngiliz başkonsolosları atanacaktır. 7. Yerel seçimlerle Mebusan Meclisi seçimleri, İngiliz Konsoloslarının nezareti altında yapılacaktır. 8. Başkent İstanbul'da olduğu kadar, taşra bölgelerinde de, İngiltere maliye üzerinde denetim kurmak hakkına sahip olacaktır. vs."

Nasıl dudaklarınız uçukladı mı? Bu önerileri barış anlaşması koşulları olarak İngiltere, Osmanlı İmparatorluğuna empoze etmiyor, padişahla sadrazamı akıllarınca 'Mülkü kurtarmak için' *İngiltere*'ye ikram ediyor. Siz,

hiç böyle bir şey gördünüz mü? Bakanlara İngiliz müsteşar, valilere İngiliz yardımcı, seçimler yargıç yerine İngiliz konsolosları denetiminde, ülkenin bütün maliyesi *İngiltere*'nin kontrolüne terk, bütün bunlar yetmezmiş gibi, *İngiltere*'nin gerekli gördüğü an mülkün gerekli gördüğü yerini işgal hakkı... Adam çıldırabilir! Bilmiyoruz *Şah, Amerika* karşısında bu kadar alçalmış mıydı? Ama, onu 'Ülkedeki Batı sömürüsünü sürdürmeye müsait' sayan *Erbakan,* acaba *Vahdettin*'i ne sayacak?

İşin acı tarafı, bunlar İslamlık adına oluyor. Yukarıdaki önerileri yaptıktan sonra, *Amiral Calthorpe,* durumu *Londra*'ya rapor ederken, ne demiş bilir misiniz? Türkler, kişi ve ulus olarak da, savaştan dolayı cezalandırılmalıymışlar ama Osmanlıya yakınlık gösterilse iyi olurmuş. Çünkü buraları *Hindistan*'ın kapısı imiş ve padişah her şeyden önce *Halife* ve *Hadım ül Haremeyn Ül Serifeyn* ünvanını taşımaktaymış. Üstelik *Vahdettin* bu ünvanı öteki ünvanlarına yeğlemekteymiş. Bunun küçümsenmemesi gerekirmiş...

Lafı toparlarsak, ne diyeceğiz: *İran*'daki olayı, batılılaşmış istibdat yönetimine karşı müminlerin ayaklanması diye almak, bizi yanıltabilir. *İran*'da müminler elbette ayaklanmışlardır, ama ümmet toplumlarında yönetimi elinde tutan çevrelerin de, sırasında müminlerden olduğunu hiç unutmamakta yarar vardır. *Türkiye*'de her şeyi inanmışların yapacağını ileri süren görüşün *İran*'a bakış açısı doğruysa, aynı mantıkla Osmanlı yönetimini ve halifesini mahkum etmesi gerekir. *İran*'da *Şah*'ı mahkum edip, onun yaptığından beterini yapan Osmanlı halifesini, *Mustafa Kemal*'e karşı savunmaya olanak yoktur.

Oysa öteki müslüman ülkeler, *Osmanlı*'nın başına gelenlere bakıp hisse kapabilirler.

Hep bilmiyor muyuz, *Osmanlı* işlerin aksadığını hissettiği andan itibaren, aklı erenden ermeyenden çare sormuş, zamanın uleması da ona hep 'nizamı muhafaza etmek' tavsiyesinde bulunmuştur. *Koçi bey risalesini* hatırlar mısınız? Düzenin bozulduğunu örnekleriyle takır takır söyler de, sonunda işi, 'dinin ihyasına' bağlar. Yanılmıyorsam, bütün *Osmanlı* tarihi boyunca, padişahların akıl sorduğu herkes, 'eskisi kadar dinin gereklerine uyulmadığı için, işlerin eskisi gibi iyi yürümediğini söylemiş, bu yüzden de *Osmanlı*'nın gidişi sürekli kötülemiştir. Dünya ileriye doğru yönelirken, geriye doğru tedbir aramak nasıl bir akıldı ki?

Dünya ileriye doğru yönelirken dedim, aslında ne demek istiyorum? Şunu mu *Avrupa* ümmet toplumundan millet toplumuna geçerken, Hıristiyan şeriatını toplumu biçimlendiren kurallar olmaktan çıkarmıştır. Başka bir deyişle, uluslaşma laikleşmeyle yürür. Ortaçağın, hıristiyanlıkla övünen ümmet toplumları, modern çağda, ulusal özelliklerini ön plana çıkaran, laik, pozitivist toplumlar haline dönüşmüşlerdir. Gerçekte, müslüman toplumları için de çözüm birdi ve aynıydı: Uluslaşmak, bunu yaparken de, —ümmet döneminin muktesabatını korumak, ondan yararlanmakla birlikte,— laik bir toplum düzenine, ulusal bir kültür bileşimine atlamak. Hayır, *Osmanlı* bunu bir türlü anlayamıyordu, şurda *Vahdettin*'den verdiğim örnekler nedir? Adam, batmış devletinde kurtuluş çaresini hâlâ bir ümmetin halifesi olmakla arı-

yor, o ümmet ki, yarısı düşmanla birlik olmuş, yenilgisini sağlamak için ona silah çekmiştir.

İran'da *Humeyni*'nin yapmaya kalkıştığı şey, *Osmanlı* ulemasının nizamı düzeltmek için padişahlara sunduğu 'şeriata dönüş' reçetelerinin uygulanmasından başka birşey değildir ve yanlıştır.

Tahran'dan hergün bir başka haber: Yok, kadınların tesettürü geri getirilmiş, yok, oruç bozanlar genel alanlarda kırbaçlanıyormuş, yok *Humeyni* müziğin zararlı olduğunu söylemiş, vs.. Batılı haber ajansları, müslümanlara düşmandır, ağırlığı buna veren devlet adamlarını dünya kamuoyunun gözünde rezil etmek için ellerinden geleni esirgemezler. *İdi Amin*'e yaptıkları, bunun tipik bir örneği. Aynı şeyi bal gibi *Humeyni*'ye de yapabilirler. Bunu hesaba katıyorum. Katıyorum ama, gerek *Senvabi*'nin, gerekse *Ayetullah Şeriat Medari*'nin muhalefetlerini nasıl bir kenara koyalım? Dikkat edin, bizim solculardan hiç kapak kaldıramıyorum. Bu dediklerim, 'ilmi' dincilerle, ulusal olmaya çalışan laik burjuvazi, —ki kökü bildiğiniz üzere ta *Musaddık*'a dayanıyor

Musaddık neyin savaşını veriyordu hatırlayın hele bir: Ulusal bağımsızlık savaşını değil mi? Şimdi görülen ise, İslâm Devrimi'nin bir şeriat savaşı vermeye uğraştığıdır. Tesettür geri gelecek, kadınlar insandan sayılmayacak, müzik dinlenmeyecek, şeriatın caiz gördüğü cezalar uygulanacak filan. Bunların en azgın ulusal çıkarlar peşindeki emperyalizmlere karşı, ümmet düzeyinde dinsel cevap aramak olduğunu görmezden gelebilir misiniz? Evet, dış politikada anti emperyalist bir görünüm verilmiştir, ama gittikçe bu görünümün bilinçli ve ekonomik bir anti emperyalistlik olmaktan çok, bağnaz bir anti-hıristiyanlık olduğu hissedilmektedir. Döndük mü yine aynı yere: Ulus aşamasının emperyalist çağını yaşayan

batılı ülkelere, ümmet aşamasının şeriat ilkeleriyle karşı duramazsın.

O zaman, *Humeyni* birdenbire bizim *İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti,* ya da *Derviş Vahdetti* gibi bir nitelik kazanıyor, kazandığı dakikadan başlayarak onu devrimci, yaptığını devrim saymak olası değildir: İyi kötü montaj sanayiciliğine sokulmuş, petrol gelirini akıllıca kullanırsa basbayağı kalkınma olanakları olan İran toplumunu, *devr-i saadet* nizamına nasıl döndürürsün? Önce kadınlar ayağa kalkmışlardı, arkasından solcular, şimdi 'ılımlı' hocalarla laik burjuvazinin hoşnutsuzluğunu açıkladığını duyuyoruz.

Humeyni ciddi bir şekilde tarihin yol ayırımına yürümektedir.

İran'da olanlar, *Mustafa Kemal Paşa*'nın değerini daha ne kadar yüceltiyor acaba görebiliyor muyuz? *İran*'ın yüzyılın başından beri bulamadığı bir *Mustafa Kemal Paşa*'dır. Sıra sıra *3. Selim*'ler, *2. Mahmud*'lar buluyor, bir sürü koca *Reşit Paşa, Ali Paşa, Fuat Paşa,* hatta *Damat Ferid Paşa*.. Fakat ilaç için bir *Mustafa Kemal* yok. *Musaddık,* başka türde bir ulusal demokratik devrim lideriydi ama, devrimini *Kemal Paşa* kadar gerçekçi ve akıllıca örgütleyememişti. *Humeyni* derseniz, hareketini gittikçe bir 31 Mart bataklığına götürür gibidir.

Bu sözler bölgedeki ve dünyadaki İslâm uyanışını eleştirmek için mi? Hayır, İslâm uyanışını ne kadar beğendiğimi, nasıl da desteklediğimi hep okudunuz, eleştirdiğim İslâmın değerlerini çağdaş koşullar içinde değerlendirmesini bilememek, dinin biçimi ile cevherini birbirine karıştırmaktır. *Musaddık* kuşkusuz laik bir yurtseverdi, *Humeyni* onun kendisinden daha az yurtsever olduğunu ileri sürebilir mi? Biz *Halife Vahdeddin*'in laik *Mustafa Kemal*'e oranla düpedüz hain olduğunu tecrübeyle biliyoruz. *İran* gözlerini açmalıdır.

sonsöz yerine

YENİ UFUKLARA DOĞRU

Amma adam eskitiyoruz ha! Aslında bu, Türk toplumundaki dinamikliğin, içten içe altyapısal değişikliklerin tek kelimeyle gelişmenin, tartışılmaz sonucu! 50'lerde başlayıp, 60'lardan sonra yerleşen açık toplum aradaki duraklamalara kulak asmadan, -belki onların da yardımıyla-öyle bir kuşak yetiştirdi ki, yirmi yıl önce hayali bile kurulamazdı. Beslenmenin iyileşmesi, sağlık önlemlerinin yaygınlık kazanması, genç kuşağın daha diri ve uyanık olmasını sağladıysa; bütün engellemelere, kısıtlamalara rağmen, eğitim, basın ve fikir özgürlüğü, önceki kuşaklarla karşılaştırılamayacak derecede ufukları geniş, değer ölçüleri farklı ve sağlam, toplum içi ve insanlararası ilişkileri çeşitli ve açık, gelişmelerine yol açtı. Sizi bilmem ama, gençlerle söyleşirken ferahlıyorum.

Aa olmaz mı, bağnazı da var elbet; sağda da solda da, burnundan kıl aldırmayanı, kafasını duyarlı bir terazi gibi fikirleri ölçüp biçmek için değil de, tokmak gibi vurmak için kullananı çıkıyor; aldırmayın, çoğunluğa bakın siz, insanları ve olayları öyle bir açıdan ele alıyor, sorunları öyle bir yaklaşımla değerlendiriyorlar ki, ne "tut beni tutayım seni" esprisindeki bizim kuşak kâbına varabilir, ne de "kim yaşasın, daha belli değil" esprisindeki daha önceki kuşak! Bizler, yarı yarıya feodal ve bürokrat bir toplumun, ileri derecedeki komprador kültürü baskısının, hilkat garibeleri sayılsak da olur; onlar öyle

mi ya, değil, kesinlikle değil: büyüme toplumunun çocuklarıdırlar, bunalımları hırçınlıkları, hattâ aşırılıkları bunu yalanlamıyor, doğruluyor.

Peki adam eskitmekle ilgisi diyeceksiniz, ha o mu?..

Türkiye'de, sanatta olsun siyasette olsun, evvelce bir "şöhret" başlangıçta işini sıkı tutup ilişkilerini sıkı ayarladı mı, ününü hak ettirecek sürekli atılımları gerçekleştirmese de, yıllar yılı yerini garantiye almış sayılırdı. Bütün sorun, üç beşi geçmeyen köşebaşı adamıyla iyi geçinmek, toplumun önemli saydığı birkaç davranışı yerine getirmeyi unutmamaktı. İlerici mi geçiniyorsunuz, batı müziğine hayranlık gösterisi, alaturkayı küçümsemek yeterdi size, köy enstitülerini her yıldönümünde övmeyi, o yürekler acısı köy edebiyatını başüstünde gezdirmeyi becerip de, üç beş solcu adını bellediniz mi, tamam kimse kılınıza ilişemezdi artık: Antolojilerde yeriniz hazır törenlerde fiyakanız tamamdı. Ama içiniz geçmişmiş, yıllardır aynı lâfları çiğneye çiğneye bunamış bir ihtiyara dönmüşsünüz, ne gam! Klişelere uyuyor, kuralların gerektirdiği "ilerici" davranışlarını gösteriyordunuz ya, daha ne?

Solda böyleydi de, sağda başka türlü mü?

Orada da aynı: *Cumhuriyet*'in ilânından bu yana ölçü *Mustafa Kemal*'e gizli açık karşı olmak, bir kere bunu kıvırırsanız, davayı yarı yarıya kazandınız, üstelik biraz dinden diyanetten anlar, divan edebiyatını bilir, hele arabî ve farisî çakarsanız, oldu bitti. İsterse şiir diye yazdıklarınız *Kılıç Aslan* döneminde yazılanlardan kötü, fikir diye savunduklarınız *Mevlâna* dönemindekilerden geri olsun! Kimse bileğinizi bükemezdi sizin! Yeniler bilmez, 20 ve 30 doğumlular, tamamiyle bu çerçeve içersinde yetişmiş, ilk gençliklerini ve olgunluk çağlarını, bu değer ölçüleriyle değerlendirmişlerdir. Bunun ne yaman bir yalnılgı, ne türlü bir tutuculuk olduğu şimdi anlaşılı-

yor: toplum hareketlenince; kapitalizmin, iç ilişkilerini yurt yüzeyine yayıp, bir yandan burjuvaziyi, bir yandan proleteryayı yaratabilmek için, ara sınıfları duman edince.

Şu son yılların getirdiği değişiklikler, nice adamları yedi bitirdi. Okuru birkaç yabancı dil bilen, dünyayı görmüş, gelişmeleri izlemiş bir yazar, kendisi Türkçeyi şöyle böyle kıvırır, köyünden ötesini görmemekle övünürse, borusunu daha kaç yıl öttürebilir? En sağlam ekonomi politik kaynaklarını Türkçeden okuyabilmek talihine ermiş, siyasal ilişkileri dünyanın en önemli gazetelerinden izleyebilen okuruna, hâlâ üniversitede öğrendiği üç buçuk iktisat bilgisi, kulaktan kapma kuramsal lâflarla fıkra yazıp kılavuzluk etmeye uğraşan gazete yazarı gülünç olmaz mı? Ömrübillah kafasında hiçbir bileşim kaygısı yeşermemiş fikir adamını, sayfa sayfa yabancı yazarlardan aktardığı yazılarını suratına çarpıp, kepaze etmezler mi? Sinemada öyle, resimde öyle, heykelde öyle, tiyatroda, karikatürde öyle! Değişen koşullar, yetişen kuşaklar, yıllarca 'büyüklükleri' tartışılmadan benimsenmiş, 'değerleri' ne ulaşılmaz sanılmış nice siyaset adamını, gazeteciyi, yazarı, ozanı, artisti öylesine ufalayıp toz ediyor ki, toz duman içerisinde, şimdiden kimlerin kaynadığını, birer mevta haline geldiğini, kimlerin durumunu koruyorsa da içlerinin çoktan koflaştığını, doğru dürüst bulup çıkaramıyoruz.

Merak mı ettiniz, o zaman gençlere sorun söylesinler. Onlar biliyor.

İÇİNDEKİLER

Önsöz yerine 7

1977

Çelişki yok, zorunluluk var! 11
Sosyalizm başka, Sovyetizm başka! 13
Dış politikada temel yanlış 16
Nâzım Dosyası'na bir belge 19
Bomba gibi ifşaat 21
'Beni satın alamazlar!' 24
Yarım yüzyıl erken doğmak 27
'Sanatta parti gözetimi olmaz' 30
Bizimkiler neden susuyor? 33
Zekeriya Sertel dendi mi? 36
'Bireysel mutluluk hakkı' 39
Çin işi 41
Amaca dikkat! 44
'Ne Amerika, ne Rusya', ama 'ne de Çin!' 47
Kuramsal açıdan 49
Yanlış kapı 52
İşin incesi aranırsa 55
Bilgi edinilmesi ricasıyla 57
'Kırmızı telefon' dönemi geçti 60
Kim haklıymış? 63
Geç kalmış bir 'demokratikleşme' 66
İsterse etmesin 68
Perşembe'nin gelişi 71
İki ağızlı eleştiri bıçağı 74

Sosyalistlerin evcilleştirilmesi 77
Bir kere daha mı? 80
Uyuşmazlık nerede? 83
Stalin'cilik sorunu 86
İslâm dayanışmasının 89
...asıl anlamı 92
Anarşizmin siyah bayrağı 95
'Onlar umutsuzluğun ve çıkmazın çocuklarıdır' 98
Arkadan tanklar geliyor 100
Aklın yolu bir 103
Sanchez diye biri 106
Yazarın işi zor 108

1978

'Solcu ve ilerici kesimin büyük dramı' 115
'Çok pahalı ödedim inanmanın bedelini' 118
Peki, ya onlar neymiş? 121
'Sosyalizm, despotluğun yokluğu değil, imkansızlığıdır' 124
Bursa'daki 'demirli şilep' 126
'Son yağlı öneriyi elimin tersiyle reddedince' 129
Terorizmin anası yalnız az gelişmişlik mi? 132
Bu film Türkiye'de çekilmedi, ama 135
Ya şu belgeye ne dersiniz? 138
Tarihten gelen örnek 140
Gerçek aydın, şuna buna borazanlık etmez 143
Casus Lawrence Fahri Paşa'ya karşı 146
Geldik sorunun bam teline 149
Nato kafa nato mermer 151
El silahıyla 'ulusal savunma' olur mu? 154
Çare önce ağır sanayii gerçekleştirmek 157
Ortadoğu'da 'ördek' vaziyetleri 160
Afganistan dosyasına bir göz atalım mı? 163
Gülme komşuna gelir başına 166

Ortam elverişli olmasa, kışkırtma söker mi? 169
Hangi dağda kurt öldü dersiniz 171
Bölücülüğü kışkırtan CIA mı? 174
Ya Savak'ın çevirdiği dolaplar? 177
M. Kemal'in 'mimlediği' adam yine sahnede 180
Su uyur emperyalizm uyumaz 182
Bu belâ sağ sol çatışması değildir 185
İngilizlerin aklı ile Alamanın silahı 187
Kişiye tapma hastaları ve Nâzım Hikmet 190
Biraz dikkat! 193
'Birbirini destekleyen ve tamamlayan' operasyonlar 195
'Sızma tekniği' nedir? 198
Sosyalizm başka, terorizm başka 201
İstihbarat işlemezse, bu iş yürümez 204
Bu işin sonu karakolda bitmez mi? 207
İran 'sistem'den koparsa 209
Amerika'nın elma şekeri: Meto! 212
Bir Sultan Galiyev vardı 215
Sovyet dostluğu gereklidir, ama 218
Sovyetler'in asıl dramı 221
Bu ne biçim sosyalizm? 224
40 yıl sonra aklanan bir ölü: Bukharin 227
'Moskova Davaları' 230
Bilinç ikileşmesi 233
Olayın altında yatan neydi? 236

1979

Çin'de yeni slogan: 'Dört çağdaşlama' 241
O eski iyi zamanlarda olduğu gibi 244
Kamboçya telgrafları 247
Bir 'devrim'in intiharı 249
'Şehirli'ye neden düşmandılar? 253
Petrol bunalımını kim yaratıyor? 256

Rotterdam dendi mi 259
Onlar yaparsa 'iyi', biz yaparsak 'kötü' 262
Gangster filmlerinin çağrıştırdığı 265
'Asi genç' tipini oluşturan ortam 268
'Tekil tepki' yerine, 'çoğul birikim' gerek 271
Sol bölünmüş mü, bölünmemiş mi? 274
İşin dibini kurcalarsak 277
Bir 'pişmanlığın' anlamı 280
İşçilerin bölünmesi derseniz 283
Erbakan'a bir soru 286
Son osmanlı, Pehlevi'den beterdi 289
Şeriat'a dönüş çözüm müdür? 292

Sonsöz yerine 297

fena halde doğru söyleyen dizi:

"atillâ ilhan'ın defteri"

SAĞIM SOLUM SOBE!

'ATTİLÂ İLHAN'IN DEFTERİ', kalem tartışmaları ünlü yazarın, bağımsız ve özgürlükçü bir toplumculuğu savunurken, bağnaz sağa ve bağnaz sola karşı giriştiği savaşlardan, en ilginç, en anlamlı yazıları derliyor; ülkenin gelişme süreci içinde, çoğu olaylar tarafından doğrulanmış, savları sergiliyor.

'SAĞIM SOLUM SOBE', bu dizinin, son kitabıdır: geçirdiğimiz çalkantılı yıllarda, solun ve sağın çeşitli gayretkeşliklerle örtbas etmeye çabaladığı gerçeklerin, üstüne üstüne giden bir kitap.

Yayınevimiz dizinin çeşitli yayınevlerine dağılmış, çoğu da tükenmiş kitaplarını ve yenilerini, şöyle bir sıralamayla dizileştirecektir: **1/Gerçekçilik Savaşı, 2/'İkinci Yeni' Savaşı, 3/Faşizmin Ayak Sesleri, 4/Batı'nın 'Deli Gömleği', 5/Sağım Solum Sobe, 6/Dil Savaşı Kültür Savaşı,** vb...

'Sağım Solum Sobe'yi, **'Batı'nın 'Deli Gömleği'**nin yeni basımı, onu **'Dil Savaşı Kültür Savaşı'** ve **'Faşizmin Ayak Sesleri'** izleyecektir.